books2ebooks.eu

Pool, Theodor
Rubel, Peeter-Heinrich
Randmaa, Gustav

Paremad talud Eestis. 1

Tallinnas : A.R.T. Põllumajandusliit
1928

eBooks from your library by eBooks on Demand
digitised by University of Tartu Library
UNIVERSITY OF TARTU LIBRARY

EOD – Millions of books just a mouse click away! In more than 10 European countries!

Thank you for choosing EOD!

European libraries are hosting millions of books from the 15th to the 20th century. All these books have now become available as eBooks – just a mouse click away. Search the online catalogue of a library from the eBooks on Demand (EOD) network and order the book as an eBook from all over the world – 24 hours a day, 7 days a week. The book will be digitised and made accessible to you as an eBook.

Enjoy your EOD eBook!

- Get the look and feel of the original book!
- Use your standard software to read the eBook on-screen, zoom in to the image or just simply navigate through the book
- *Search & Find*: Use the full-text search of individual terms
- *Copy & Paste Text and Images*: Copy images and parts of the text to other applications (e.g. word processor)

Terms and Conditions

With the usage of the EOD service, you accept the Terms and Conditions provided by the library owning the book. EOD provides access to digitized documents strictly for personal, non-commercial purposes. For any other purpose, please contact the library.

- Terms and Conditions in English: http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/en/agb.html
- Terms and Conditions in Estonian: http://books2ebooks.eu/odm/html/utl/et/agb.html

More eBooks

Already a dozen libraries in more than 10 European countries offer this service.
More information is available at http://books2ebooks.eu

PAREMAD TALUD EESTIS

I

A·P·T·
PÕLLUMAJANDUSLIIDU VÄLJAANNE
TALLINNA
1928.

V. VAHAR.

PAREMAD TALUD EESTIS

I.

Haaslava valla avalik Raamatukogu
Tartumaal.

PARNUMAD
TALUD EESTIS

M. Minis'e trükk Narvas.

PAREMAD TALUD EESTIS

TOIMETANUD
TH. POOL, P. RUBEL ja G. VOITKA

I.

Haaslava valla avalik Raamatukogu
Tartumaal.
1166

VÄLJAANDJA A. R. T. PÕLLUMAJANDUSLIIT
TALLINNAS 1928.

EESSÕNA.

Käesolev raamat sisaldab valiku meie paremalest taludest.

Ta on alguse saanud A. R. ja T. Põllumajandusliidu poolt korraldatud majapidamise võistlusest osavõtnud talude kirjeldustest, millest osa ilmunud ajakirjas „Uus Talu". Viimaste avaldamisel jõuti aga pea otsusele, et otstarbekohane on talude kirjeldusi koondada ühtekokku. Täiendades neid teiste talude kirjeldustega, kes võistlusest osa pole võtnud, kuid kelle hää korraldus üldiselt teada, on saadud käesolev kirjatöö.

Selle valiku ülesanne on ühelt poolt anda näpunäiteid põllutöökoolide õpilastele harjutus-talude valikul, kui ka olla juhiks õppereiside korraldamisel, mis viimasel ajal tuntavalt levinenud. Teiselt poolt on arvata, et tutvunemine meie paremate talude korraldusega osutub kasulikuks ka laiematele tegelikele põllupidajate hulkadele. Tihti on just sarnased tegelikus elus saadud kogemused, nagu nad märgitud talude kirjeldustes, palju õpetlikumad ja mõjuvamad, kui tavalised kirjutused ajakirjades.

Mis puutub talude kirjeldustesse, siis on need kokku seatud toimetuse poolt antud üldise kava järele; kuid autoritel on võimalus olnud aineid vabalt käsitada, tingitud nii talude lahkuminevast korraldusest, kui ka saadaval olnud andmetest.

Käesolev valik ei taha olla k õ i g i paremate talude kirjeldusi käsitlevaks koguteoseks. Kahtlemata leidub veel teisigi talusid, kelle kirjeldused täiesti õigustatud oleksid käesolevasse raamatusse võtmiseks. Mõned neist on ka teadagi olnud, kuid neist on tulnud loobuda ühel või teisel põhjusel, kas andmete puudusel või teistel raskustel.

Kuid toimetus loodab, kui käesolev valik lahket vastuvõtmist leiab, sellele pea uuega järgneda.

Neile, põllupidajaile aga, kes oma talude kirjeldusi võimaldanud ja omi kogemusi laialisemalele põllumeeste hulkadele teatavaks teinud, avaldame siinjuures oma kõige sügavamat tänu.

Toimetus.

SISUKORD.

Lhk.

Eessõna 1
Sisukord 3

TARTUMAA

Joora talu, *Gustav Abel* 5
Kenksepa talu, *Gustav Abel* 8
Viktor Laari väikemajapidamine, *Gustav Abel* 12
T. E. P. S. Vahi Põllutöökooli talu, *Viktor Riks* 14
Jaan Kala asundustalu, *Gustav Abel* 19
Rudolf Riivese asundustalu, *Gustav Abel* 22
Villemi talu, *Gustav Abel* 26

VÕRUMAA

Miku talu, *Jaan Kraav* 32
Kuldi talu, *Jaan Kraav* 34
Liiva talu, *Jaan Kraav* 37
Liske talu Räpinas, *Jaan Kraav* 40

PÄRNUMAA

Piistaoja talu, *Viktor Veske* 43
Parisselja talu, *Viktor Veske* 49
Särghaua talu, *Viktor Veske* 53
Are Luha asundustalu, *Viktor Veske* 56

VILJANDIMAA

Kerge talu, *Jaan Viilip* 63
Leolä talu, *Jaan Viilip* 68
Peetri talu *Jaan Viilip* 73
Aki talu, *Jaan Viilip* 77
Kannikmäe asundustalu *Jaan Viilip* 83

HARJUMAA

Eriotstarbetalu Hõreda nr. 57, *August Oja* 89
Vahepõllu talu, *August Oja* 90
Habaja mõis, *August Oja* 93
Oepere (Oe) talu, *August Oja* 96

JÄRVAMAA

Maarja talu, *Kristof Kesküla* 100
Kasula talu, *Kristof Kesküla* 103
Adujüri talu, *Ernits Tael* 107

VIRUMAA Lhk.
Hindreku talu, *Artur Trubok* 110
Voldemar Sireni talu, *Artur Trubok* 114
Lillevälja talu, *Artur Trubok* 117
Alfred Sireni asundustalu, *Artur Trubok* 121
Uus-Aru talu, *Artur Trubok* 123

LÄÄNEMAA
Täebla talu, *Peeter Priima* 128
Oru talu, *Peeter Prima* 136
Vahtramäe talu, *Peeter Priima* 144
Mõtte-Juhani, talu, *Peeter Priima* 150
Jürihansu talu, *Peeter Priima* 154

SAAREMAA
Meltsi talu, *Erich Martin* 158
Kägi talu, *Erich Martin* 160

Kirjutustes tarvitatud lühendused 164

Raamatu kaanel olev „Külvaja“ kuju on valmistatud kujur Sannamehe poolt ja on annetatud Riigivanema poolt rändauhinnaks paremale talumajapidamisele Eestis.

Kaaneilustus kunstnik V. Vahar'ilt.

Tartumaa.

Haaslava valla avalik Raamatukogu
Tartumaal

„Joora“ talu.

„Joora“ talu asukoht on Tartumaal Saadjärve vallas, 4½ klm. kaugusel Tabivere jaamast. Talupidajaks on pr. Johanna Kalm.

Praeguse talupidaja äi Juhan rändas välja Viljandimaalt koos oma kahe vennaga, Eesti talude lõhkumise ajal mõisnikkude poolt. „Joora“ talu ostsid nad 1869 a., kus kõik 3 venda üheskoos tööle hakkasid. Vennad said omavahel väga hästi läbi ja elasid kõik „Jooral“ surmani. Töötati ühel meelel.

Kõikidele oli „Joora“ armsaks koduks — oli ju see talu tekkinud soode ja metsade keskele, kus halvad, niisked maad ja läbipääsmatud teed. Hoolsa töö tagajärjel kerkis aastakümnete jooksul metsanurga talust võrdlemisi korralik talu uuesti ümberehitatud hoonete, laastatud heinamaade ja kraavitatud põldudega.

Joon. 1. Kalmi perekond Jooralt. Paremal talupidaja pr. Johanna Kalm.

Et teistel vendadel järeltulejaid ei olnud, jäi talu noorema venna Juhan Kalmi poegadele. Selle noorem poeg Hans õppis Soomes Orismala põllutöökoolis, olles ühtlasi praktikal paremates Soome taludes. Pärast kooli lõpetamist asus ta isatallu isale abiliseks. Soomes nähtud eeskuju virgutas uuendusi läbi viima ka siin.

Põlluharimine seati paremale järjele, karjalaudale tehti suuremad aknad ja hakati Eesti maakarja sihikindlalt arendama. Talu juhtimine läks täielikult Hansu kätte.

1920 a. ehitati tallu ajakohane savist, puhas karjalaut automaat jootmise sisseseadega.

Talupidamise sihiks on praegugi karja- ja sigadekasvatus.

Talu suurus on 170 rv.; sellest 75 rv. põldu, 25 rv. metsa, 50 rv. heinamaad, 1 rv. aeda ja 19 rv. karjamaad. Põld on jagatud 7 ossa. Külvikord on järgmine: 1) 1/2 haljasvikk+1/2 mustkesa, 2) rukis 3) ristik, 4) ristik, 5) kartul+juurvili, 6) segavili+oder, 7) segavili.

Nagu külvikorrast näha, pannakse „Jooral" suurt rõhku loomatoidu kasvatamisele põllul.

Juurvilja all on harilikult 3 — 3 1/2 rv., kusjuures saak on olnud ikka üle 3 000 puuda tiinult. Tartumaal korraldatud juurvilja kasvatamise võistlustel on omandatud alati I auhind.

Talus kasvatatakse juba kauemat aega 1 — 2 rv. ka põlduba. Oa saak oli 1926 a. 33 puuda 1 riiavakamaalt.

1927 a. asuti karjakoplite sisseseadmisele, mille alla võeti 10 rv. maaala, mis samal aastal ka kraavitati.

Põllutööriistadest on talus: reaskülvimasin, heinaniidumasin, hobusereha, kultivaator, hankmoäke, vedruäke, heinamaaäkked, raudäkked, libistaja, raudrull, hobuseplaneet, käsiplaneet, tigu j.n.e.

Põllud kooritakse igal aastal. Samuti on põhjakohendamine juurviljamaal igaaastane nähtus. Kevadel on esimene töö põldude libistamine, mida juba üle 12 aasta järjekindlalt tehtud. Põllud küntakse sügisel kuni 9 tolli sügavuselt. Nad saavad ka hästi väetatud.

Laudasõnnikut antakse juurviljale, kartulile ja rukkile. Juurviljamaale antakse sõnnik sügisel — 20 koormat 1 rv., kartulile kevadel vagudesse — 15 koormat 1 rv., rukkile samuti 15 koormat.

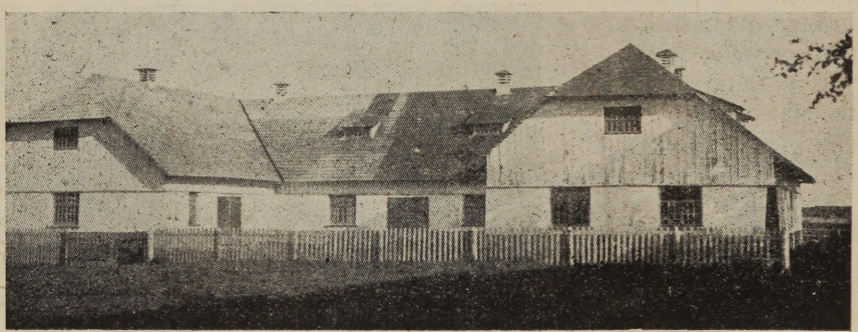

Joon. 2. Joora talu karjalaut.

Kunstväetistest antakse 1 rv.: 1) juurviljale — 1 kott superf., 1 kott kaalisoola ja 2 puuda ümber tshiilisalpeetrit; 2) kartulile — 1 kott superf. ja 1/2 kotti kaalisoola; 3) ristikule — 1/2 kotti superf. ja 1/2 kotti kaalisoola; 4) rukkile ja nisule on antud päälisväetisena 1—1 1/2 puuda tshiilisalpeetrit.

Talus kasvatatakse Petkusi rukist, Sangaste ja Päikese nisu, Eisenschmidti lipukaera ja Jõgeva kaera nr. 46, Parnassia ja Väikseid punaseid kartuleid, Eckendorfi peete ja Östersundomi naereid. Teravili on annud „Jooral" kuni 15 seemet.

Tööhobuseid on talus 4, noori — 3.

Veiseid on 23, nendest lüpsilehmi 18 ja 1 sugupull. Kõik kari on Eesti maakarja tõuraamatusse üles võetud. „Jooral" asub Eesti maakarja sugulava, see on ainuke Tartumaal. Talus on järjekindlalt karja arendamise tööd tehtud juba paarikümne aasta ümber.

Esialgu kogus kadunud Hans Kalm, praeguse talupidaja abikaas, ümberrännates laatadelt tüübilisemaid Maatõugu loomi. Paremaist loomadest valiti kasvuvasikad. Parandamist jatkati paaritades karja Soomest toodud Lääne—Soome maakarja pullidega. Esimene Soomest toodud pull Tartumal — „Sulev" — on karjaparanduses oma mõju järele jätnud. Suurem osa paremaid lehmi ongi „Sulevi" järeltulejad, kes hästi oma tüübi edasi andis.

Pärast toodi „Joorale" Soomest veel pull „Aku", kelle vanaema Soomes 17 000 naela piima aastas lüpsnud ja kelle ema rasva % oli 4,7.

Kari kuulub Voldi kontrollühisuse alla.

Toitmine sünnib 2 korda päevas kontrollassistendi ettekirjutuse järele. Töökord on laudas järgmine: kella 5—6 lüpsmine, 6—8 loomade toitmine ja puhastamine, 8—½9 sõimete ja lauda põranda pühkimine ühes loomade asemete korraldamisega, 12—13 lõunane lüpsmine, 16—19 toitmine, sõnniku välja ajamine, asemete korraldamine ja sõimete pühkimine, 19—20 õhtune lüpsmine.

1925/26 a. kontrollandmed on järgmised:

Toodang			Karjatoidu kulutus t. ü.							100 t.-ü. annud.	
naela piima	nl. võirasva	rasva %	õlikooke	muud jõutoit.	kõrstoitu	juurvilja	muud toores t.	karjam.	Kokku	naela piima	võirasva
5 210	198,60	3,81	528	333	1965	415	153	1157	4551	114,4	4,3

1926/27 kontrollaastal on korralikud tõuraamatu loomad lüpsnud 6097,3 naela piima (2498,9 kg.) ja 228,8 naela võirasva (93,84 kg.).

„Jooral" asub ka Yorkschire'i tõugu sigade sugulava. Sigu oli 1927 a. oktoobri kuul 42, nendest 4 suguemist ja 1 kult. Üks emistest on Rootsist importeeritud, teine Õisu „Kaie" tütar, kolmas saksamaalt toodud. Emised poegivad 2 korda aastas. Suur osa põrsaid müüakse 6—8 nädala vanuselt. Tartumaal asuvates kuldijaamades on enamasti igalpool „Jooralt" toodud kuldid.

1925 a. müüdi Venemaale 5 sugusiga 116 850 Emk. eest. Sigu toidetakse 3 korda, põrsaid 4 korda päevas seakasvatuse instruktori poolt kokkuseatud toidutabelite järele.

Töölisi on talus 3 meest ja 1 tüdruk. Suvel on olnud praktikandid abitööjõuna.

Talu sissetulekud on saadud pääasjalikult karjast ja sigadest. Sigadest on saadud sissetulekuid kuni 30 %. Üldine sissetulek oli 1925 a. 518 727 mk. ja 1926 a. 647 713 mk.

1926 a. Tartumaa kui ka üleriiklistel majapidamiste võistlustel omandas „Joora" teise auhinna.

„Kenksepa“ talu.

„Kenksepa talu“ asub Kirepi vallas, Elva alevist 5 klm. Talupidajaks on Aleksander Kärner.

Posti aadress: Elva majandusühisus, h-ra A. Kärner. Nimetatud talu ostis A. Kärneri isa Kaarel 1871 a. mõisaomanikult von Stryckilt.

Ostu-lepingus on muuseas öeldud: „Jürri päävani 1872 a. võttab temma sedda tallu vastu selle seisusse sees, kui temma praigu on, peab agga veel Udderna Jaamast tarvilise sõnnik kätte saama.“

Sellest lepingu väljavõttest on näha, et juba ostmise ajal hoolitseti talule tarviliku väetise — sõnniku — eest. Ka edaspidi on selle eest alati hoolt kantud. Nii on kujunenud paljude aastate kestes hää maaharimise ja tugeva väetamise tagajärjel „Kenksepa“ talu põllupind hästi viljarikkaks — huumuseküllaseks.

Joon. 3. Kenksepa talu kari ketis põldheina väljal. Esikohal parem lehm „Murel“.

Kaarel Kärneri peremeheks oleku ajal ei erinenud siiski „Kenksepa“ talu palju teistest ümbruskonnas. 1911 a. kevadel, pärast Kaarel Kärneri surma omandas peremehe õigused ta poeg Aleksander, kes praegugi talupidaja. Algul oli noorel peremehel võimalus talu juhtida ainult paar aastat: ilmasõja lahtipuhkedes kutsuti ta sõjaväljale, kus ta 1920 aastani viibis. Alles sellest ajast pääle võis ta isiklikult talu juhtimisest osa võtta.

Plaanikindla ja hoolsa tööga on lühikese aja jooksul „Kenksepa“ talu kujunenud üheks paremaks taluks Eestis. Vähe on meil talusid, kus halbadest arenemistingimustest nii tagajärjerikkalt üle on saadud kui „Kenksepal.“ Kaaspärijatele väljamaksminegi, mille suurus ületas $^2/_3$ talu hinnast, mõjus halvavalt — hävitas talu tegevuskapitali paljudeks aastateks.

Kaaspärijatele väljamaksmine kestis 1928 aastani. „Kenksepa“ on tüübiline väiketalu, ta on asutatud omal ajal sooservale. Talu surus on 59,94 rvakamaad. Sellest põldu 48,79, aeda 3,5, heinamaad 0,21, metsa 5,5 ja kõlbmata maad (teed, veed, õu) 1,94 rvakamaad. Varemalt oli heinamaad 8 rvakamaad, nüüd on sellest järele jäänud ainult 0,21 rv., muu osa on põlluks haritud. Põllupind on savikas ja kannatab osalt põhjavee all.

Majapidamise sihiks on piimakarja pidamine ühes pekoni kasvatamisega. Sellele sihile vastavalt on seatud ka külvikord.

Põld on jagatud 7 ossa; 1) haljaskesa 2) rukis ja nisu 3) ristik 4) ristik 5) segavili 6) juurvili + kartul 7) oder + kaer. Nii on külvi all olevast põllumaast toitlusviljade all 7 rvakam. ehk 14,3 %, loomatoidu viljade all 14,0 rvakam. ehk 28,5 %, põldheina all 14,0 rvakam. ehk 28,5 %, kartuli all 3,5 rvakam. ehk 7,2 %, loomatoidu juurikate all 3,5 rvakam. ehk 7,2 %, kesaviki all 7 rvakam. ehk 14,3 %. Eriti suurt rõhku pannakse põldheina, juurvilja ja kesaviki kasvatamisele. Viki segu koosneb 75 % kaunaviljast ja 25 % kaerast. Et karjal suvi läbi hää toit oleks, külitakse vikk kolmel tähtajal. Taliviljast on 1/3 — 1/2 nisu, mis kallim rukkist ja võimaldab suurema sissetuleku.

Põldu haritakse hästi. Maa koorimine, mida ümbruskonna majapidamistes vähe tuntakse, on järjekindlalt läbi viidud. Erilist rõhku pannakse juurvilja harimise ja juurviljamaa ettevalmistamisele, mille juures tarvitatakse alati põhjakohendust. Kevadisel maaharimisel on esimene töö libistamine. Et väikese krundi kohta loomade arv võrdlemisi suur (12 sarvlooma ja 3 hobust) on, siis saavad põllud hästi väetatud. Laudasõnnikut saavad paremini sõnnikut kasutavad taimed: juurvili, kartul ja taliviljad.

Seitsmeväljalise külvikorra juures saavad igal aastal 2 põldu sõnnikut. Sõnniku norm tiinule on umbes 2 400 puuda.

Ohtrasti tarvitatakse ka kunstväetist.

Seitsmest põllust saavad kunstväetist harilikult 4 põldu. 1 tiinu kohta tarvitatakse keskmiselt:

	Superfosfaati.	Kaalisoola.
nisule ja rukkile	18—24 pd.	12 pd.
I a ristikule	6 „	3 „
II a „	12 „	6 „
juurviljale	18 „	18 „

Lämmastiku väetist antakse juurviljale kas Tshiilisalpeetri, ehk virtsa näol. Ka nisule külitakse Tshiilisalpeetrit 3 pd. rv.

Seemendamisel tarvitatakse reaskülvimasinat. Juurvilja külitakse planeediga. Juurvilja vahelharimise tööd tehakse kõblaste ja siiliga. Hää harimise tõttu on juurviljapõllud „Kenksepal“ alati puhtad. Talus pannakse rõhku ka paremate juurvilja, kartuli ja teravilja sortidele. Seeme puhastatakse järjekindlalt „Triumphiga“.

Sarnase maaharimise, väetamise ja sortide valiku juures on „Kenksepal“ saagid võrdlemisi hääd, vaatamata ka viimaste ikaldusaastate pääle.

1 tiinult on saadud puudades.

	rukist.	nisu.	
1921 a.	181,5 pd.	147 pd.	
1922 a.	69,3 „	112 „	(lume seen rikkus ruki orase)
1923 a.	117 „	134 „	
1924 a.	108 „	91,5 „	
1925 a.	115,5 „	126 „	
1926 a.	89 „	90 „	
1927 a.	132,7 „	180 „	

Keskmised saagid 1 tiinult on:

Rukist 120 — 130 puuda; nisu 115 — 125 puuda; I aasta ristikut 450 — 550 puuda; juurvilja 2 500 — 3 500 puuda; kartuleid 1 200 puuda; otri 75 —

90 puuda; kaeru 95 — 120 puuda. Paremate aastatel on segavilja saak tõusnud 180 puudani tiinult.

1927 a. tehti katset oa külimisega kartuli vahele vagudesse. Häid tagajärgi saavutades, otsustas A. Kärner edaspidi iga aasta kartulipõllud täis külida oaga. Uba pannakse maha kartulitega ühel ajal, asetades kahe kartuli mugula vahele 1 oa tera.

Pärastised harimise tööd sünnivad samuti nagu harilikult kartuli juures. Kartulipõllu äestamiseks valitakse päikesepaisteline ilm, mille tõttu uba vähe närtsivas seisukorras ja ei murdu, nagu A. Kärner on tähele pannud.

Kartuli vahel kasvavast oast loodab peremees igal aastal saada lisaks hulk jõutoitu loomadele omast majapidamisest, mille eest pole tarvis välja anda raha. Kartulisaak ei vähene A. Kärneri tähelepanekute järele sarnase oa kasvatamise viisi juures kuigi palju.

„Kenksepal" on kõik tarvilikud põllutööriistad, vaatamata talu pindala väiksusele. A. Kärneri sorteerimismasinat, reaskülvimasinat ja Planet Juniori kasutavad ka naabrid.

Pääle nimetatud masinate on talus hekslimasin, heinaniidumasin ühes viljaniiduaparaadiga, kultivaator, libistaja, siil, vedruäkked, zik-zak äke j.n.e. Ka mullakühvel on olemas — kolme talu pääle kokku ostetud.

Masinad ja riistad on hästi korras ja hoitakse kinnises ruumis.

Olgugi, et osaliselt ennem juba põld torutatud, on lastud valmistada 1927 a. kogu krundi kohta maaparanduse kava, mida järk-järgult teostama hakatakse. Kogu krundi maaparanduse eelarve on 509 000 Emk.

Hobuseid on majapidamises kolm. Iga hobuse kohta tuleb krundist 6,66 tiinu, ehk 5,42 tiinu põllust. Neid toidetakse põldheina hekslitega, mida antakse umbes 30 naela päevas ja mille hulka lisatakse kaeru ehk kliisid. Kaeru antakse talvel 4 naela ja suvel töö ajal kuni 12 naela. Talvel saavad hobused põldheina hekslitega ka kaeraõlgi. Oma karja eest hoolitseb A. Kärner eeskujuliselt, mille tagajärjel ongi suurem sissetulek talus karjast. Ta kari kuulub paremate karjade hulka, mitte üksi ümbruskonnas, vaid kogu Angelni karjade hulgas. Suur osa karjast on AS. 7/8 verega.

Kuni 1926 aastani oli karjas 8 lüpsilehma. 1927 a. lõpuks aga seisis kari koos 10 lüpsilehmast ja 2 mullikast. Kavatsus on paari aasta jooksul tõsta veiste arvu 16 pääle, millest oleksid 12 lüpsilehma, 2 mullikat ja 2 vasikat. Seni oli karja suurendamise takistuseks avara lauda puudumine. 1927 a. ehitati laut ümber. Lauda juures asub sõnnikuhoiuruum, juurviljakelder ja piimajahutusruum. „Kenksepal" on olnud juba kauemat aega puhaslaut. Kari on 1912 a. saadik kontrolli all. Tõuparanduse tööd tehakse järjekindlalt. Suur osa karja on põlvenenud „Lauri" Grünfeldi pullist „Kuunost", keda peeti üheks paremaks Angelni pulliks ja kes omad omadused hästi edasi andis. Kasvuvasikaid A. Kärneri karjast on alati ümbruskonnas kõrgelt hinnatud ja nõudmine nende kui kasvuvasikate järele on alati suurem kui täita suudetakse. Suurt rõhku pannakse ka karja toitmisele. Iga päev kaalutakse toit, ka kõrstoit, igale lehmale eraldi. Edaspidi kavatsetakse isegi aluspõhk kaaluga alla panna. Otstarbekohase toitmise ja tõuparanduse töö tagajärjel on karja saagiannid võrdlemisi kõrged.

Kogu kari andis keskmiselt piima ja võirasva:

1913 a.	2 867	naela	piima	105,0	naela võirasva
1922/23 a. . .	6 202	„	„	227,45	„ „
1923/24 a. . . .	6 608	„	„	243,29	„ „
1924/25 a. . . .	7 343	„	„	264,0	„ „
1925/26 a. . . .	9 031	„	„	318,1	„ „
1926/27 a. . . .	7 655	„	„	280,7	„ „

Kogu karja keskmine rasva % on 3,67.

Talu piim viiakse Elva ühismeiereisse. Piimast on saadud raha (8 lehmast)

1924 a.	132 424	mk.
1925 a.	239 181	„
1926 a.	231 500	„
1927 a.	240 000	„ ümber.

A. Kärner on ainuke karjapidaja Kirepi kontrollühisuses, kellel ka noorkari kontrolli all.

Et igale lehmale iga päev kõik toit, ka kõrstoit, kaaluga kätte antakse ja et noorkari kontrolli all, on võimalik olnud uurida karja tasuvuse küsimust ja üleskasvatatud loomade omahinda. Nii on „Kenksepal" maksma läinud vasikas esimese aasta jooksul 18 614 mk., millest 1 500 mk. vasika hind; kuni poegimiseni — 39 032 mk.

Toit on arvestatud selle juures järgmiselt:

Piim—piimaühisuse hinnaga, jõutoit—ostuhinnaga+veokulu; ristik—80 mk. puud; tali- ja suivilja põhk — 50 mk. puud; juurvili — 30 mk. puud; karjamaa — 3 mk. t. ü. Lüpsikarja tasuvuse arvestamisel selgus: mida tugevam toitmine, seda suurem tasuvus. 1926/27 kontrollaastal oldi siiski kokkuhoidlikum ostujõutoidu tarvitamisel madalate võihindade tõttu.

Joon. 4. Kenksepa talu seakari.

„Kenksepal" on laiendatud järk-järkult ka sigadepidamist, mida peetakse üheks tasuvamaks majapidamisharuks. Iga lüpsilehma kohta tuleb „Kenksepal" 4 pekonsigu.

Sigu oli talus 1922 a. — 16, 1923 a. — 29, 1924 a. — 31, 1925 a. — 33, 1926 a. — 39, 1927 a. — 38.

Sigadepidamise tulukuse küsimus on põhjalikule kaalumisele võetud ja sigade toit on arvestatud üksikasjalikult.

Majapidamisele on tulnud maksma pekoni elusnael 17 — 23 marka. Sigade toitmisel on suurt rõhku pandud odava toidu hankimisele. Peaaegu alati on läinud „Kenksepalt" saadetud pekoni sead esimesse sorti. Sigadest saadi 1926 ja 1927 a. ligikaudu 200 000 marka sissetulekut.

Karja arvu suurenedes, loodetavasti suureneb sissetulek ka sigadest.

Kanakasvatus on arenemisastmes, millest aga juba lähemas tulevikus loodetakse hääd sissetulekut.

3,5 rvakamaa suurune maaala, mis aia alla võetud, räägib iseenesest juba sellest, et pole jäetud unustusse talus ka aed.

Aias on üle 70 õunapuu — paremad sordid, 2 pirnipuud ja 6 ploomipuud. Noored õunapuud on oma kasvatatud. Õunapuude kõrval leiduvad sõstra ja tikerberi põõsad, esimesi on üle 200. Võrdlemisi suur maaala on aiamaasikate all, mis Elva turul hästi nõuetavad suvitajate poolt. Ei puudu ka vaarikad.

Köögiviljaaia all on 1 rvakamaa, kus kasvatatakse väga mitmesuguseid köögivilju.

Aiast oli sissetulekuid üksikutel aastatel üle 60 000 marga, vaatamata selle pääle, et õunapuuaed veel noor.

Igas majapidamisharus on edu näha. Juba talu sissetulekud väärivad üldist tähelepanu. Nii oli üldine talu sissetulek,

1922 a.	233 822	mrk.
1923 „	314 835	„
1924 „	397 254	„
1925 „	539 180	„
1926 „	630 232	„

Hää põlluharimine, eeskujulik karjakasvatus ja laialdane sigadepidamine annavad tunnistust sellest, et siin teadlikult majapidamist juhitakse. Põllumajanduse näitustel on mitmesuguste väljapanekute eest auhindu saadud. 1926 a. majapidamiste võistlustel Tartumaal tuli „Kenksepa“ talu I-sele kohale, omandades II-a auhinna. Samal aastal üleriiklistel majapidamiste võistlustel hinnati „Kenksepa“ talu I auhinna väärilseks.

A. Kärner on leidnud aega oma majapidamise juhtimise kõrval osa võtta ka seltskondlikust tegevusest, olles mitmes ühisuses ja seltsis juhatuse ehk revisjoni komisjoni liige. Tal on peaaegu kõik viimasel ajal ilmunud eestikeelne põllumajanduslik kirjandus. Tellitud on kõik Eestis ilmuvad põllumajanduslikud ajakirjad.

Viktor Laari väikemajapidamine.

Viktor Laari väikemajapidamine asub Mäksa vallas Tartu-Räpina maantee ääres, Tartust 16 kilom. eemal.

Majapidamisel on kasutada 2 rvmaad, mis eraldatud kahest naabruses olevast talu karjamaadest. Tähendatud maaala on ümbritsetud hariliku karjamaade elaniku — kadaka põõsastega ja maa puhastamisel kogutud kivivirnadega. Nimetatud väikemajapidamise kahel rvakamaal pole jälgegi ei kadakast ega kividest, mille tõttu ta eriliselt silma paistab.

Juba Viktor Laari isa ja vanaisa elasid tähendatud kohal, küla sepaametit pidades. Viktori ema toitis pärast mehe surma oma alaealisi lapsi päevatööga taludes ja aiasaaduste müügist. Nimelt kasvatas ta omal maalapikesel kapsataimi, kurke ja juurvilja.

1919 a. põles maha kogu elamu ühes kõige majakraami, lehma ja sigadega — nii jäädi päris paljaks. Teenides sõjaväes, koguti kõik tubakaraha ja palk kokku ja kogutud rahaga hakati uut elumaja ehitama. Sõja-

väest vabanedes, sai vanem vend asuniku krundi, kuna noorem vend Viktor üksi ülemaltähendatud kohale jäi, mida ta iseseisvalt on pidanud 1924 a. alates.

Et majapidamine asub linnast kaugel ja liivasel maal, on võimata sääl sisse seada aiapidamist. Viktor Laar on siiski oma majapidamise nii korraldanud, et oma emaga ennast toidab 2 rvakamaalt, ilma et tarvitseks päiviti tööl käia. Päärõhk on pandud karjapidamisele.

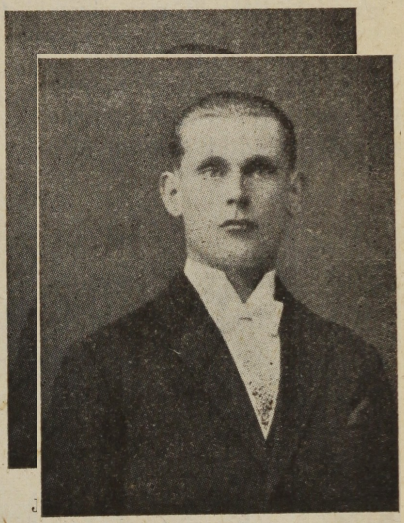

Joon. 5. Talupidaja Viktor Laar.

Kuni 1927 a. sügiseni oli tal 2 lehma, siis aga ostis juure kolmanda. Peaaegu kõik toit pääle juurvilja ostetakse loomadele. Sellegipääle vaatamata on lehmad annud ülejääke.

1927 a. on piimast saadud üle 120000 Emk. Juure on ostetud toite 50 000 Emk. ümber — nii jääb oma töö tasuks üle 70 000 Emk.

Piimast valmistatakse haput koort ja koor müüakse Tartus. Suvel veetakse koor jalgrattal linna, talvel saadetakse naabritega. Sel teel on saadud piima toobist kuni 20 Emk.

Lehmad kuuluvad Mäksa kontrollühisuse alla ja toidetakse kontrollassistendi ettekirjutuse järele. Nad asuvad puhtas laudas, kus suvel kärbse paberid laes ripu[illegible] piinajaid.

Loomad puhastatakse järjekindlalt iga päev.

Maa kasutatakse järgmiselt:

1¼ rv. on loomatoidujuurikate all, sellest ¼ rvakamaad kevadel enne juurikate istutamist olnud varajaste kartulite all,

Joon. 6. Juurviljapõld ja majapidamise hoonete üldvaade V. Laari talus.

¼ rv. ristiku all,
¼ rv. viki all,
¼ rv. söögikartulite all.

Varajased kartulld pannakse maha idandatult tugevate idudega. Et maa liivane ja hästi väetatud, siis kasvab kartul kiiresti ja saadetakse vara turule, saades kõrget hinda, kuni 600 Em. vakk. Nende müük on annud mõnel aastal üle paarikümne tuhande marga. Nii näiteks saadi 1926 a. 24175 marka. Kui varajased kartulid turule saadetud, istutatakse taimedest sama maaalale juurvili, mis sügiseks teise saagi annab.

Muule maaalale külitakse juurvili Planet Junioriga. Laudasõnnikut antakse maale tugevasti, valmistatakse ka komposti, eriti kapsataimede jaoks. Kunstväetist antakse kogu põllule, s. o. 2 rvakamaale, iga aasta järgmiselt: 1 kott superfosfaati ehk toomasjahu, 1 kott kaalisoola ja 10 puuda tshiilisalpeetrit Juurvili hoitakse umbrohust hästi puhas, mille tõttu on saadud suuri saake 1927. andis juurvili 1¼ rv. üle 2 000 puuda juurikaid.

Joon. 7. V. Laari elumaja.

Igal kevadel kasvatatakse suuremal arvul kapsataimi müügiks ümbruskonnale, millest on olnud sissetulekuid 12 000 m. ümber. Kui kapsataimed müüdud, istutatakse sinna uuesti juurvili. Majapidamise üldine sissetulek sellest 2 rv. maaalast oli 1925 a. — 101 061 m., 1926 a. — 150 057 m. ja 1927 üle 160 000 m.

Viktor Laari majapidamisest võiksid eeskuju võtta nii mõnedki väikepõllupidajad. 1927 a. Tartu näitusel tunnistati see majapidamine I auhinna väärilisek ja anti kõige kõrgem rahaline autasu — 10 000 Emk.

T. E. P. S. „Vahi“ Põllutöökooli talu.

Omandamise ajalugu.

„Vahi“ talu asub Tartumaal Raadi vallas, 3 km. põhjapool Tartu linna. Talu omanikuks on Tartu Eesti Põllumeeste Selts.

„Vahi“ talu omandamise põhjuseks T. E. P. Seltsi poolt oli soov vastukaalu leida venestamise püüdeile. Kui Aleksandri Põllutöökool ootuste vastaselt käima pandi vene keelega, tekkis rahvuslikult mõtlejas seltskonnas pettumus sellest koolist. Ei tahetud loobuda emakeelse kooli mõttest ja ha-

kati pinda katsuma ja teid otsima selle mõtte teostamiseks. Viimaks sai T. E. P. S. loa riigivalitsuselt eestikeelsete põllutöökursuste korraldamiseks. Hakati siis sündsat paika otsima kursuste toimepanemise kohaks. Siinjuures oli väga tähtis, et kursuste juures oleks ka eeskujulik majapidamine, kus kursistidele võimalus avaneks tutvuneda tegeliku talumajapidamisega. Nii tekkiski T. E. P. Seltsil tarvidus oma talu järele. Kõige sündsamaks pakutavaist taludest osutus nii oma asukoha, kui ka looduslikkude tingimuste poolest E. Faure päralt olev „Vahi" talu. Seltsi üldkoosolekul 7 okt. 1912 a. otsustatigi omandada see talu. Lõpulik ostu-müügi leping seati kokku 12 okt. 1912 a. Lepingule kirjutasid alla T. E. P. Seltsi esindajatena ühelt poolt h-rad J. Tõnisson, J. Hünerson ja J. Laur, teiselt poolt pr. Elisabet Faure. Selle lepingu järele omandas T. E. P. Selts kaks koosseisvat talu, „Vahi" ja „Kupja", mis ka praeguse „Vahi" talu moodustavad. Tegelik talu üleandmine T. E. P. Seltsile sündis 1 märtsil 1913 a. Muuseas on ostu-müügi lepingus ära märgitud ka talu kasutamise otstarve, nimelt põllutöökursuste korraldamine. Selleks otstarbeks on Põllumeeste Selts talu kuni siia ajani kasutanud.

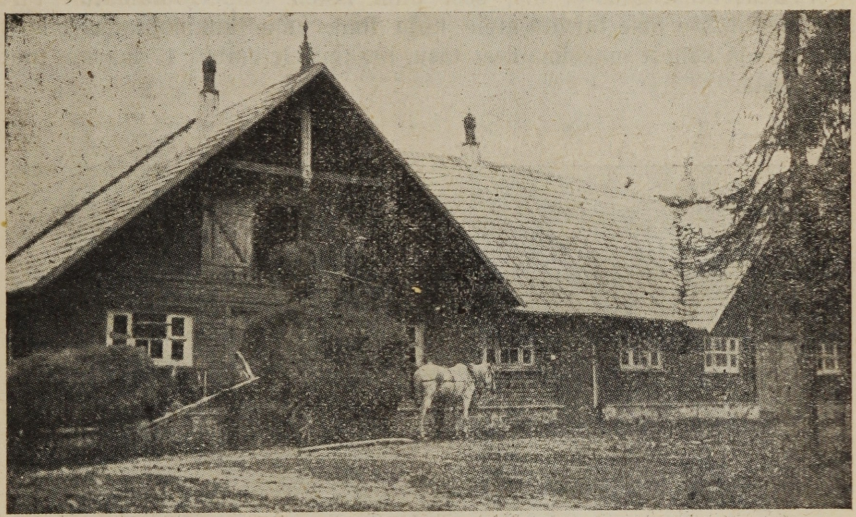

Joon. 8. „Vahi" karjalaut.

„Vahi" taimepindalad ja tulud.

„Vahi" talu kogu pindala on 103 tiinu. Pääle selle on riigi maafondist juure renditud veel 9 tiinu põllumaad. Nii on talu kasutada kogusummas 112 tiinu maad. Kultuuralade järele jaguneb talu pindala järgmiselt:

põldu ja aiamaad	89 tiinu	või	79,47 %
heinamaad	11 „	„	9,82 %
karjamaad	5 „	„	4,46 %
metsa, parki ja hoonetealust maad	7 „	„	6,25 %

Selles jaotuses torkab silma suur intensiivsete kultuuralade ülekaal ja eriti silmapaistev on see ülekaal, kui võrdleme „Vahi“ andmeid kogu Eesti vastavate andmetega:

Eestis:	põllumaad	23,40 %	— „Vahil“	79,47 %
	heinamaad	24,04 %	— „	9,82 %
	karjamaad	16,97 %	— „	4,46 %
	metsa	20,51 %	— „	6,25 %
	kõlbmata maad	15,08 %	— „	pole.

Majapidamise pääalusena esineb „Vahil“ piimakari, mis ka talu päämiseks sissetuleku allikaks on. Kui vaadelda kassa läbikäigu summasid 1926/27 majandusaastal, siis näeme sissetulekute järgmist protsentuaalset jagunemist:

kari annud	55 %
aed „	25 %
põld ja muud sissetulekud . .	20 %

Seakasvatust talus ei ole, sest piim läheb ümbertöötamatult turule. Piim toimetatakse otse tarvitajatele koju ilma vaheltkauplejateta, mis võimaldab saada sellest maksimaalset tasu, keskmiselt umbes 17 marka toobist ümber aasta.

Joon. 9. „Vahi“ kari söödamaal (angelnid).

„Vahi“ kari.

1926/27 aastal oli kogu karja arv ühes noorkarjaga 66 pääd. Sellega oleks „Vahi“ talus 1 looma kohta 1,7 tiinu ümber kogu krundist. Aasta lüpsnud lehmade arv oli läinud aastal 44 või üks lehm iga 2,5 tiinu kohta. Talus peetakse Angelni ja Maatõugu karja. Sarnane kahe tõu pidamine pole karjamajanduslikust seisukohast soovitav, kuid et siin on tegemist kooli majapidamisega, kus õpilastel on soovitav tutvuneda Lõuna-Eestis esinevate karja tõugudega, siis on „Vahil“ kahe tõu pidamine õigustatud.

1926/27 a. kontrollandmete järele pakub „Vahi“ kari järgmise pildi:

Karja nimetus.	keskmine vanus	keskmine elus-kaal kilogram.	Toidu kulutus toidu ühikustes.	Toodang			100. t. ü. annud	
				klgr. piima	klgr võirasva	Rasva %	klgr. piima	klgr. võirasva
1. Korralikult lüpsnud Angelnitõugulehmad	9,1	406	2080	2963	98,57	3,32	142,4	4,73
2. Korralikult lüpsnud Eesti maakari keskmiselt lehma kohta	8,3	360	1868	2096	76,48	3,65	112,1	4,09
3. Kogu Angelni kari annud keskmiselt lehma kohta	6,8	393	1991	2597	88,67	3,53	130,5	4,45
4. Kogu Eesti maakari annud keskmiselt lehma kohta	5,6	349	1830	1981	73,03	3,68	108,3	3,98
Kogu kari keskmiselt .			1959	2477	85,76	3,46	126,4	4,37

	õlikook.	muud jõut.	kõrsto't	juurvili	muud toor. t.	karja-maad
Toidu koosseis on olnud %	14,6 %	19,5 %	25,8 %	7,4 %	2,7 %	30,0

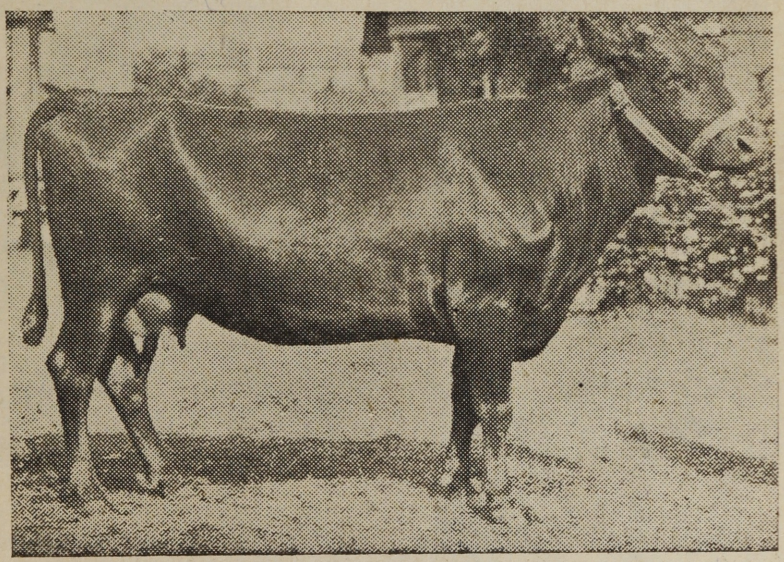

Joon. 11. „Vahi“ koolitalu lehm „Tõmmik“ AT 8385.

Kokkuvõttes on „Vahi“ talu kari annud 1926/27 majandusaastal sissetulekuid: Laudaväetisena 166.025 mk., karja juurekasvu arvel 154 766 mk. ja piima arvel 1 244 593 mk. Kokku sissetulekuid 1 565 384 mrk.

Karja toodang, rasva % kui ka tasuvus, on veel väike, kuid selle parandamise pääle on majapidamine tähelepanu pööranud. Selle sihiga on talu muretsenud 1924 aastal angelni karja parandamiseks taani punast tõugu pulli „Folli", kelle vanemate andmed lubavad ka temast palju loota. Nii oli ta ema annud 1921/22 a. 3 344 kg. piima, rasva % 4,52 ja 1922/23 a 3 404 kg., r. % 4,64. Tema omaduste edasiandmise võime kohta ei saa veel palju otsustada, sest lüpsmatulnud järeltulijad puuduvad veel.

Taimekasvatuse korraldus.

Majapidamise karjamajanduslikkudele sihtidele vastavalt on korraldatud ka taimekasvatus, püüdega karja nõuetele vastavat külvikorda kokku seada.

„Vahi" talu piirid on õige tunduvalt välja venitatud lõunast põhja. Talu ehitused on paigutatud lõunapoolsesse ossa ja selle tõttu jääb osa välja $1^1/_2$ — 2 km. hoonetest eemale, mille tõttu palju aega raisku läheb põldudele minekuks ja koju tulekuks. Et seda ajakulu võimalikult vähendada, on kaugematel väljadel sisse seatud ekstensiivne 6 väljaline külvikord, mis koosneb teraviljadest ja põlluheinadest. Talu lähemates osades on sisse seatud intensiivsem 12 väljaline külvikord.

Talu I ehk intensiivsem külvikord on järgmine: 1. haljaskesa, 2. rukis, 3. juurvili, 4. oder, 5. kaer, 6. segavili, 7. mustkesa, 8. rukis, 9. põlluhein, 10. põlluhein, 11, põlluhein (karjamaana), 12. kaer, II ehk ekstensiivsem külvikord on: 1. haljaskesa (ristikheina kesa), 2. rukis, 3. oder, 4. ristikhein, 5. ristikhein, 6. ristikhein.

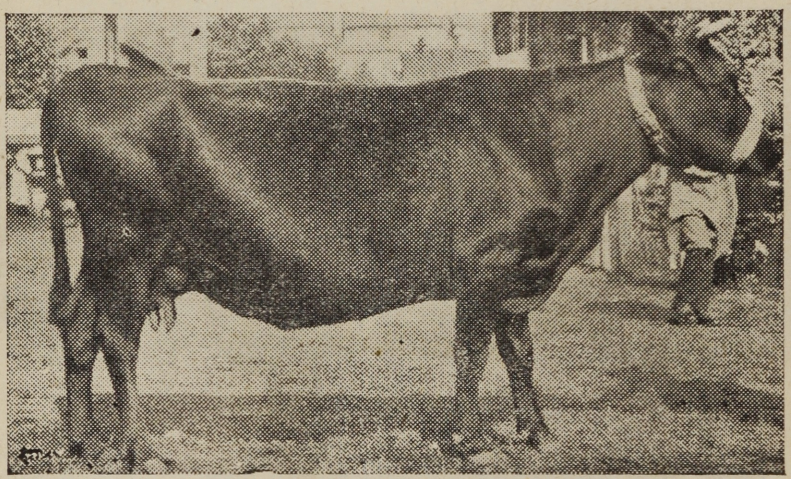

Joon. 10. Lehm Näärik AT 6235. Omanik Vahi koolitalu.

Põllusaadused lähevad suuremalt jaolt karjale ja osalt ka tööliste palkadena natuuras. Ainult väike osa põllusaadustest läheb turule. Põllusaadused ühes muude sissetulekutega moodustavad ainult 20 % kogu kassa sissetulekust.

Aed.

Tähtsana majapidamisharuna esineb „Vahil" aiandus. Kassa sissetulekutest paistab, et 615 118 mk. ehk 25 % tervest sissetulekust langeb aia ar-

vele. Praegu on aia all 4 tiinu maad, kuid tulevikus on ette nähtud selle suurendamine.

Vaadeldes talu kapitalide vahekordi 1. mail 1927 a., saame järgmise pildi:

Põhikapital

1. Maakapital	1 790 000	mk.	ehk	18 7 %	kogu akt.
2. Maaparanduskapital	434 000	„	„	4,5 %	„ „
3. Ehituskapital	2 822 054	„	„	29,6 %	„ „
4. Taimkapital	1 822 910	„	„	19,1 %	„ „
Seega kogu põhikapital	6 868 964	mk.	ehk	71,9 %	kogu akt.

Rentniku kapital.

1. Loomkapital	1 629 000	mk.	ehk	17,1 %	kogu akt.
2. Masinate-riistade kap.	677 662	„	„	7,1 %	„ „
3. Jooksevkapital	375 774	„	„	3,9 %	„ „
Kogu rentniku kapital	2 682 346	„	„	29,1 %	„ „

Seega on „Vahi“ talu aktiva kokku . . . . . 9 551 400 mk.
Arvates maha kogu talu passiva . . . . . 1 508 495 „
Jääb talu puhasvaranduseks . . . . . 8 042 905 „

Eeltoodud arvudest paistab eriti silma suur ehituskapitali %. See suur protsent on tingitud põllutöökoolist ja sellega ühenduses olevaist paratamatuist ehitustest.

1926 majandusaasta tegevust „Vahi“ talus võib täiesti kordaläinuks lugeda, sest võrreldes suhteliselt talu puhtasaagi väärtust aktivaga, näeme, et talu aktiva on tõusnud 7,5%, mida meie oludes võiks lugeda täiesti rahuloldavaks.

Jaan Kala asundustalu.

Jaan Kala asundustalu asub Mäksa asunduses, 18 kilom. Tartust, Agali järve ääres. Samal kohal elasid Jaan Kala esivanemad valla vakumaal. Praeguse krundi omaniku vanaisa kihutati säält minema tolleaegse Mäksa mõisa omaniku poolt mõisa suurendamisel.

Eesti Vabadusesõjas teenides omandas J. Kala tasuta maasaamise õiguse, mille tõttu oligi võimalus valida tagasi oma 35 aasta eest kaotatud esivanemate koht.

Joon. 12. Kala tööpere. Keskel üleval talupidaja Jaan Kala.

Krundi suurus on 22,1 tiinu, sellest põldu 13,21 tiinu, aia all 0,34 tiinu, heinamaad 8,3 tiinu, teed ja õuealune maa — 0,25 tiinu.

Põllumaa on savikas, osalt raske savimaa. Heinamaad asuvad Emajõe luhas ja Agali järve ääres. Kõrge vee seisu tõttu Emajões, samuti Agali järves, ei ole võimalik olnud heinamaid kultiveerida: puudub vee äralaskmise võimalus. Sellepärast peab leppima ainult alaväärtusliku sooheinaga.

Talupidamise sihiks on piimakarjapidamine ühes sigadepidamisega.

Edaspidi kavatsetakse arendada majapidamise mitmekesistamiseks ka kana- ja aiapidamist, mis seni tahaplaanile jäänud vaba kapitali puudusel. Majapidamist on korraldatud järk-järgult, nii nagu lubavad talu sissetulekud.

Ka sigadepidamine kannatab osalt kohase lauda puudusel.

Põld on jagatud 8 ossa. Väljade suurus on 1,66 ja 1,67 tiinu. Külvikord on järgmine:

1) kesa (III a põldhein) 2) rukis ja nisu 3) juurvili ja oder 4) segavili 5) kartul ja kaer 6) suinisu ja segavili 7) põldhein 8) põldhein.

Nii on toitlusviljade all 2,68 tiinu, loomatoiduviljade all 3,4 tiinu, põldheina all 5 tiinu, kartuli all 1,1 tiinu, loomatoidujuurikate all 0,73 tiinu, muude kultuuride all — 0,29 tiinu.

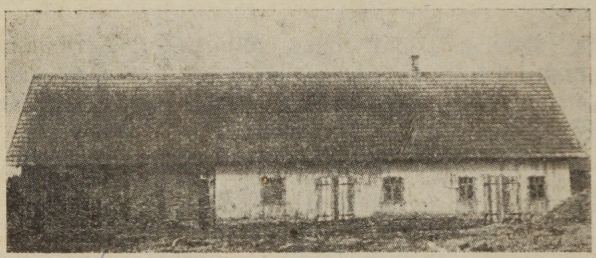

Joon. 13. Kala puhaslaut Kala asundustalus.

Kasvatatakse ka 1/2 rvakamaa ümber põlduba.

Pääle viljakoristamist kooritakse otsekohe põllud, et mulla kobedust ja käärivat seisukorda alles hoida. Juurviljapõllul kohendadakse põhi. Põlluharimise juures tarvitatakse libistajat.

Laudasõnnikut antakse rukkile, juurviljale, kartulile ja kartuliga ühel väljal asuvale kaerale. 1 tiin saab umbes 20 koormat sõnnikut à 30 pd.

Kunstväetist on antud tiinu kohta:

1) rukkile . . .	12 pd.	superfosf.,	8 pd.	kaalisoola ja 4 1/2 pd.	Norra salp.
2) talinisule . .	12 „	„	8 „	„ „ 6 „	Tshiili salp.
3) juurviljale .	18 „	„	12 „	„ „ 14 „	Tshiili ja Nor. slp.
4) s. vili ja nisu	12 „	„	8 „	„ 45 pd.	lupja ja 4,5 pd. väävelhapu ammon.
(kuni põldhein külitakse).					
5) põldhein .	11 „	„	6 „	„	

J. Kala üteluse järele on 1927 a. annud tiinult: I a. põldhein 380 pd., II a. põldhein 420 pd., III a. põldhein 300 pd., rukis 170 pd. teri, talinisu 96 pd. teri, oder 80 pd. teri, suinisu 126 pd., segavili 86 pd., peedid 2 900 pd., porgandid 2 200 pd., kartul 1 100 pd.

Majapidamises kasvatatakse Petkusi rukist, Päikese nisu, suinisu Rubiin, Eisenschmidti lipukaera, kartulitest Topaasi, Väikseid punaseid ja teisi, Eckendorfi peeti ja Champion porgandit.

Seemnevili puhastatakse Triumphiga.

J. Kala asundustalus on 2 hobust ja 9 veist, nendest 7 lüpsilehma. Kari kuulub Mäksa kontrollühisuse alla. 1926/27 a. kontrollandmed olid

Missugused lehmad	Toidu kulutus toidu üksustes.							Toodang.		Rasva %	100 t. ü.-and,	
	Ölikooke	Muud jõut.	Kõrstoitu	Juurvilja	Haljastoitu	Karjamaad	Kokku	Piima kg	Või rasva kg		Piima kgr.	Võirasva kg.
Kogukarja keskmine . . .	143	304	928	202	65	480	2 122	3046	110,53	3,63	143,5	5,29
Korralikult lüpsjad	165	331	1045	236	97	302	2 176	3162	111,07	3 51	145,3	5,1
Mittekorral. lüpsjad . . .	134	294	879	187	50	572	2 116	3019	111,36	3,69	142,7	5,1

Piim viiakse suvel meiereisse, talvel tehakse kooreks, mis müüakse Tartus. Sissetulekud karjast on iga aastaga kasvanud. Karjast saadi sissetulekuid 1925 a.—65 000 Emk., 1926 a. — 110 000 Emk. ja 1927 a.—195 000 Emk.

1927 a. kevadel alustas J. Kala puhtalauda ehitamist 10 looma jaoks koos sigalaga.

Sigu oli 1927 sügisel 8, nendest 3 sugusiga.

Raamatupidamise andmete järele oli 1927 a. talu sissetulek 403 465 Emk. Sissetulek jagunes järgmiselt: karjast 195 000 Emk., tera- ja seemneviljast 115 000 Emk., sigadest 50 000 Emk., kartulitest (varajastest) 25 000 Emk., mitmesugused — 18 500 Emk. — kokku 403 500 Emk.

4 aasta jooksul on kasvanud

talu ehituskapital . . . . . 300 000 marga võrra·
koduloom. kapital . . . . . 120 000 „ „
masin.-riist. kapital . . . . . 45 000 „ „

Puhtvaranduse juurekasv on olnud aastas 100 000 Emk. — kuni 150 000 Emk. võrra.

Pääle peremehe ja noore perenaise on talus 1 naistööline aasta läbi ja 1 meestööline suvel.

Talus on korraldatud tihti väetus- ja sordivõrdluskatseid, et leida otstarbekohast väetamisviisi ja kohasemaid sorte.

Põllutöö ajakirjadest on tellitud „Uus Talu“, „Põllumees“, ja „Taluperenaine“.

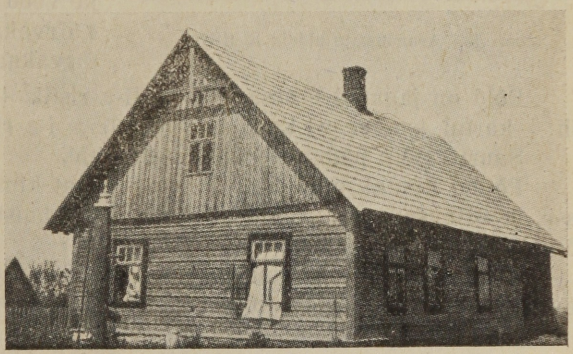

Joon. 14. Kala elumaja.

J. Kala asundustalu sai üleriiklisel majapidamise võistlusel 1926 a.II auhinna, Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi näitusel on saanud sama majapidamine 1926 ja 1927 aastal samuti II auhinna.

Juurvilja kasvatamise võistlusest Tartumaal on J. Kala iga aasta osa võtnud ja alati on tunnistatud ta auhinna vääriliseks.

1927 a. Tartu näitusel tuli J. Kala ka künnivõistlustel esimesele kohale.

Kohapäälsetel lüpsi- ja juurvilja harimise võistlustel on auhinna saanud ka talu perenaine.

Üldse on selles majapidamises näha plaanikindlat asundustalu korraldamist.

Rudolf Riivese asundustalu.

Rudolf Riivese asundustalu asub Vana-Kuuste vallas Reola asunduses, 13 kilom. kaugusel Tartust. Nimetatud asundustalu sai R. Riives kui vabadusristi kavaler maasaamises eesõigustatud seisukorras. Sellepärast oli võimalus välja valida krunt mõisa südamest.

Joon. 15. Asundustalu pidaja R. Riives.

Asudes 1921 a. krundile, oli R. Riivesel 100 000 marka raha, mille eest ostis 2 hobust, maksis nõuetava osa riigilt saadava inventari hinnast ja soetas hädalisemad majapidamise tarbed.

Toidu sai esimese talupidamise aasta jooksul isalt, sama valla „Külma" talu omanikult. Mõne aastaga on majapidamine arenenud nii, et tast on kujunenud üks intensiivsem karjamajapidamine.

R. Riivese krundi suurus on 89 rvakamaad, millest põldu 42 rvakamaad, heinamaad 18 rvakamaad, karjamaad 11,28 rvakamaad, teed ja veed 5,22 rvakamaad, õuemaad 4,5 rvakamaad ja aeda ühes pargiga 8 rvakamaad.

Põld on jagatud 6 ossa: 1) ½ II-a ristik + ½ vikk, 2) rukis, 3) juurvili + kartul + oder, 4) kaer, 5) kaer, 6) ½ I-a ristik + ½ vikk.

Suurt rõhku pannakse põlluharimisele.

Põllud küntakse sügisel. Enne sügavat kündi kooritakse nad sellekohase koorimisadraga. Juurviljamaa ettevalmistamisel ei unustata mitte põhjakobendamist.

Et maad varakult käärima ajada ja niiskust kokku hoida, libistatakse kevadel põllud. Üldse on põllud hää harimise tõttu umbrohust puhtad.

Seemendamine sünnib reaskülvimasinaga. Sõnnikut saavad viljadest juurvili, rukis ja kaer viiendal väljal, kuhu ristik külitakse. Nii väetatakse kuueväljalise külvikorra juures põllud 2 korda laudasõnnikuga. Abiväetisena antakse rukkile vahel pudretti.

Kunstväetist saavad eestkätt juurvili, kartul, ristik, vahel ka rukis. Et maad fosfori-vaesed ja et teravilja palju kasvatatakse, siis tarvitatakse

pääasjalikult fosfori sisaldavaid kunstväetisi: superfosfaati ja toomasjahu. Kaalit antakse ainult pool superfosfaadi normist. Lämmastikuväetist saab ainult juurvili.

Hää maaharimise ja tugeva laudasõnniku andmise tõttu on olnud võimalik nii sagedane teraviljakasvatamine, ilma et saagid oleksid tunduvalt kannatanud. Vikist loodeti suuremat saaki kui ristikust, mille tõttu ainult pool välja ristiku all. Kesa on täieliselt ära kasutatud, olles kas haljasviki ehk ristiku all. Üldiselt on külvikord alles arendamisel. Katseid on tehtud ka põldoa kasvatamisega. Nii küliti 1927 a. põlduba 2½ puuda, millest saadud 25 puuda.

Joon. 16. Riivese tööperekond. Peremees × märgitud.

Põllusaagid kogu talust on olnud järgmised puudades:

	1921 a.	22 a.	23 a.	24 a.	1925 a.
rukis	220	240	300	285	390
kaer	600	500	640	1000	880
oder	100	160	200	245	270
kartul	—	1440	1710	2100	2160
juurvili	—	330	405	735	810

Juurvilja on saadud tiinult kuni 3 000 puuda.

Talu heinamaad kannatasid vee all.

1926 a. laskis R. R. valmistada kogu heinamaa kohta maaparanduse kava. 1927 a. suvel sai pool sellest kavast juba teostatud: pool heinamaad torutati ja künti üles. Paari aasta jooksul loodab R. R. kõik omad heinamaad muuta hääks kultuurheinamaaks, tarvitades tugevat kunstväetist.

Hobuseid on talus 5 (3 täiskasvanut ja 2 varsa), nendest 2 Rootsist importeeritud täisverd Ardenni sugumära.

Talu kari sai oma alguse Reola mõisa karjast: nimelt sai R. R. ühes krundiga ka 3 lehma à 5 000 mk.

Esimeseks mureks oli karja suurendamine.

Piimast saadud raha hoiti esialgu kõik loomade juuremuretsemiseks. Juure on muretsetud veiseid mõisade paremaist karjadest. Nii on ostetud üksikuid lehmi Kioma mõisast, Kukulinnast, Tammistu Ratlefi karjast jne.

Joon. 17. Osa Riivese karjast (angelnid).

Kari on Angelni tõugu ja tervelt tõuraamatusse üles võetud, väljaarvatud ainult 2 looma.

R. Riivese pool asub ka Reola pullijaama pull.

Lüpsilehmi oli talus: 1922 a. — 9, 1923 a. — 11, 1924 a. — 14, 1925 a. — 16, 1926 a. — 14, 1927 a. — 13.

1926 a. asus R. R. vend ka asuniku krundile, kellele R. R. 3 lehma andis, sellest see karja vähenemine 1926—27 aastal. Ka viimased viletsad aastad ei soodustanud enam 16-päälise karja pidamist. Kari kuulub Vana-Kuuste kontrollühisusse. Toidetakse kontrollassistendi ettekirjutuse järele. Saagianni poolest oli R. R. kari 1926/27 a. ülemalnimetatud kontrollühisuses 6. kohal, asunikkudest 1-sel kohal.

1926/27 a. kontrollandmed on:

	Toidu kulutus.							toodang				
	jõutoit		kõrstoit	juurvili	muud toorest	karjam.	Kokku	klg. piima	võirasv.	ras a %	100 klg. piima	100 t. ü. võir.
	õlik.	muud										
Toidu üksustes	174	224	622	148	42	609	1819	2426	87,03	3,59	13,34	4,78
%	9,5	12,3	34,3	8,1	2,3	33,5	100	—	—	—	—	—

Piim viiakse Tartu piimaühisusse. Kuus saadakse piimaraha keskmiselt 20 000—35 000 Emk. 1925 a., kus karjas 16 lehma, sai talupidaja piimast sama aasta üksikuil kuudel üle 40 000 Emk.

Kari asub puhtas laudas, mis ümber ehitatud endisest mõisa tallist. Vesi juhitakse pumbast laudas olevasse reservuaari, säält toru mööda künadesse.

Sigadepidamisele pole suurt rõhku pandud, sest piim saadetakse linna, kust mitte kõike külmapiima tagasi ei saa.

1927 a. oli 15 siga, millest 8 pekonit.

Neid toidetakse ristiku- ja viki hekslitega, kartuliga, jahuga ja külmapiimaga. Hekslid pannakse enne 3 päevaks tünnidesse käärima.

Talveks tehakse sigadele eriti õige noort ristikut. Suvel on sead sigadekoplis.

Kanad on Plimut Rock ja Itaalia tõugu ja arvult 30—40 tükki. Toidetakse kartuli, juurvilja, jahu, külmapiima ja nõgestega.

R. Riivese krundi külge on planeeritud ka endise Reola mõisa aed, millest 4 rvakamaad õunapuude all (160 õunapuud ja 5 pirnipuud). Omal ajal oli aed korratusse jäetud: puud sammaldanud, puude alune maa söödis ilma väetamata. Mõne aastase aia korraldamise ja virtsaga väetamise tagajärjel on aed jälle paremas seisukorras.

Köögivilja aia all on olnud 1— $1_1/_2$ rvkm. kus kasvatatakse tomaate, kurke, kapsaid, sibulaid, sigureid j.n.e. (Sibulaid kasvatatakse otseteed seemnest.)

Ehitustest on endistest mõisa hoonetest ümberkorraldatud end. vankrihoone ja ait. Viimase laele on ehitatud ülessõidutee hobuse jaoks. Laelt lastakse vili aita

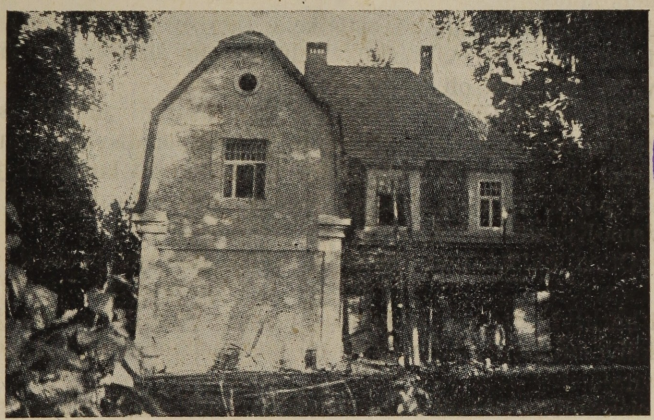

Haasiava valla avalik R... Tartumaal.

Joon. 18. Riivese elumaja küljevaade.

Erilist tähelepanu väärib uus kahekordne mansard-katusega elumaja, mis Tartumaal üks nägusam talu ehitus.

Alumine kord on telliskivist, kuna päälmine puust. Maja on krohvitud ja värvitud. Alumisel korral on 4-toaline korter, ülemisel korral 5-toaline suvekorter.

Elumaja all asub 2 keldrit. See ehitus on läinud maksma 900.000 Emk.

Majapidamiste võistlustel on R. Riivese asundustalu saanud auhindu: 1925 ja 26 a. Tartu näitusel Tartu Eesti Põllumeeste seltsi poolt II-seks auhinnaks väike hõbe auraha; 1925 a. üleriiklisel majapidamise võistlusel — II auhind. Pääle selle on saadud võistlustel auhindu juurvilja kasvatamise eest mitmel aastal.

Üldiselt on selles asundustalus hää organiseerimise tõttu tehtud suuri edusamme lühikese aja jooksul. R. Riives on tuntud ümbruskonnas kui seltskonnategelane. Tal on teeneid ka meie riiklise elu loomisel. Juba okupatsiooni ajal organiseerib ta kaitseliitu Kambja kihelkonnas, luues igasse valda salgakesed, kes tarviduse puhul igal ajal oleksid valmis välja astuma Enamlaste pääletungimel asus ta Kambja ja Nõo kihelkonna kaitseliiduga Liiva alla kaitsele. 19 dets. 1918 a. löödi enamlastega I-ne lahing, kus saadi 3 vangi ja 3 hobust saagiks. Need olid esimesed vangid Eestis. Sõjaväes, teenides adjutandina Kuperjaanovi pataljonis, ilmutas ta mitmel puhul vahvust, mille tõttu ka vabadusristi sai.

Asudes oma krundile, on ta agarasti osa võtnud kohalikkude seltside ja ühisuste tegevusest, olles mitmel pool mõtte algatajaks.

„Villemi“ talu.

„Villemi“ talu asub Vana-Kuuste vallas Tartumaal. Talu omanikuks on Georg Ottas. See on üks suuremaist Eesti taludest ja oli esimene ostutalu Kambja kihelkonnas.

Praeguse omaniku vanaisa ostis selle talu 3 000 kuld rubla eest Vana-Kuuste mõisa omanikult 1849 aastal. Talu suurus oli 384 rv., millest põldu ainult 49 rv., — muu osa oli metsamaa.

Georg Ottase isa, Jaan, pidas talu 1903 aastani ja viis selle hoolsa tööga võrdlemisi hääle järjele. Tema ajal tehti uudismaad juure 130 rv Talus oli 5 tööhobust, 1 sälg, 26 karilooma, 12 siga, 15 lammast ja 30 kana. Osteti 3 talu pääle rehepeksumasin 1896 a., mis oli esimeseks rehepeksumasinaks Vana-Kuuste vallas.

Jaan Ottas ehitas uue elumaja, viljakuivatuse ja talli, mis 1915 a. ära põles.

Maad hariti hästi; põllud künti sügavalt; rukkile hakati järjekindlalt kondijahu külvama j.n.e. Jaan Ottas oli ümbruskonnas üks esimestest kunstväetise tarvitajaist.

Talu sissetulekud saadi siis pääasjalikult otrade ja kaerte müügist.

Pärast Jaan Ottase surma päris talu ta poeg Georg 17 a. vanaduses, kes isa surmani koolis käinud ja polnud põllumajandusest huvitatud. Olude sunnil tuli asuda tallu.

Teadmiste puudus andis noorele põllumehele alul end valusasti tunda.

G. Ottas märkas, et heinamaad olid talul halvad. Arvestades heinategemise kulusid, leidis noor talupidaja, et tal omal heina puud kallim tuleb kui ostu teel. Juhtnööride saamiseks heinamaade parandamiseks pööras ta tolleaegse tuntud põlluteadlase Dr. Eisenschmidti poole. Dr. Eisenschmidti

soovitatud viisil saigi osa heinamaast kuivaks lastud ja üles haritud, kusjuures üksikutel lappidel katseid tehti mitmesuguste kunstväetistega.

Kõige paremini tasus täisväetisega väetatud katselapp. Silmas pidades katsete tagajärgi, jatkati jõudu mööda heinamaade kultiveerimist.

1912 a. viis G. Ottas selle töö lõpule, saades juure talule 80 rv. kultuurpindala.

Praegu on talul 250 rv. põldu, 130 rv. metsa, 3 rv. aeda ja 1 — 2 rv. õuealust maad.

Seisvad rohumaad on kõik üles haritud ja käivad külvikorras.

Joon. 19. „Villemi" talu tööpere. Istuvad teises reas paremalt poolt taluomanik G. Ottas abikaasaga.

Majapidamise praegune siht ja korraldus.

Majapidamine on mitmekülgselt välja arendatud. Päärõhku pannakse karjakasvatusele ühes pekonikasvatusega ja hobustekasvatusele. Ka kanakasvatust kavatsetakse laiemale alusele seada.

Praegu on juhitud päätähelepanu parema karjatoidu hankimisele omast majapidamisest, nii et ilma jõutoidu juureostuta läbi tuleks.

Karjakoplite sisseseadmisega ollakse ametis. Alati nende asutamisega 1923 a. Praegu on karjakoplite all 32 rv.; kavatsus on võtta 45 rv.

Koplis söödetakse vaheldamisi hobuseid ja kariloomi. Hobused söövad kariloomadest järelejäetud heinatukad, mida muidu peaks maha niitma.

H-ra Ottas kavatseb üles künda endiste kogemuste põhjal koplid 6—7 aasta pärast, nad paar aastat vilja all hoida ja siis uuesti kopli alla võtta.

Heina seeme on külitud koplisse agr. Metsa normide järele. Koplid väetatakse superfosfaadi, kaalisoola, ja virtsaga. Superfosfaati antakse 1 kott 1 rv.; kaalisoola 1/2 kotti 1 rv.

G. O. tõenduste järele tasub ennast karjakoplite asutamine hästi: loomade eest hoolitsemine kerge, toitmine odav ja toit mitmekesine-värske.

Seniste kogemuste järele on tarvis 1 lehma kohta aastas 1 — 1½ rv. karjakoplit. Pääle selle toidab end veel sääl 1 hobune 5 rv. päält.

Suurt rõhku pannakse „Villemil" ristiku kasvatamisele, mis savika põllupinna tõttu hästi edeneb.

Ristik tehakse alati varakult, pärast niitmist pannakse ta samal päeval õhukestesse rõukudesse, nii et ta kaares närtsidagi ei saa. Sarnase viisi järele kokkupandud hein saada h-ra Ottase arvamise järele palju parem.

Põllud küntakse 9 tolli sügavuselt.

Igal sügisel on kündmise juures aluspõhja juure võetud.

Viimase kuue aasta jooksul on läbi viidud järjekindlalt põldude koorimine. Juurvilja põllul ei jäeta põhi kohendamata. Kevadel on esimene töö põllul — libistamine, et mulda käärivasse olekusse viia.

Külvikord on kahes rotatsioonis:

I. 1) rukis 2) kartul + juurvili 3) oder 4) kaer 5) vikikaer 6) ristik 7) ristik, 8) ristik.

II. 1) rukis 2) ristik 3) ristik 4) kartul 5) kaer 6) vikikaer.

Esimeses rotatsioonis tuleb ristik viki järele, teises rotatsioonis — rukki järele. H-ra Ottase tähelepanekute järele kasvab mõnel aastai ristik rukki järele, teisel aastal jälle viki järele paremini.

Nii oleks enam kindlustatud ristiku saak.

Sõnnikut saab rukis, juurvili ja neljas väli I-ses rotatsioonis — kaer. Juurviljale antakse virtsa. Kunstväetistest antakse pääasjalikult fosfori väetist: 1 kott rv. juurviljale, kartulile ja osaliselt ristikule; kaali väetist antakse vähem — on ju maapind savine.

Et omast majapidamisest rohkem jõutoitu saada, külitakse põlduba. Seemet külitud vakamaale 2 p. 30 nl. 1927 a. saadi põldoast 16 seemet s. o. 44 puuda rvakamaalt.

Erilist tähelepanu väärib „Villemil" juurviljakasvatus. Kasvatatakse pääasjalikult kaalikaid. Külitakse hilja, et mardikad liiga ei teeks. Kaalika väli külitakse üle õige harvalt naeri seemnega, mis putukate söödaks määratud. 1927 a hävitasid naerimardikad igal pool naeri- ja kaalika väljad, „Villemil" aga ei kannatanud saak kuigi palju. Juurvilja harvendus sünnib järk-järgult. Kõplaga võetakse läbi üldse 3 korda. Suurt rõhku pannakse töö kiiruse pääl .

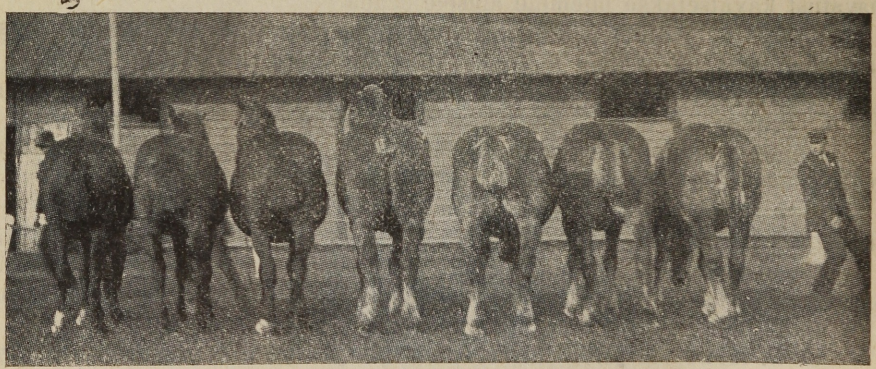

Joon. 20. Osa G. Ottase ardenni hobuseid.

Oma töö eest vastutab iga tööline. Igalpool, kus võimalik, on tükitöö sisse seatud. Juurvilja harvendamise juures on päeva normiks 1,5 kilom. I. ja II. ja 1 kilomeeter III. harvendamisel.

Talus on rehepeksumasin, ristikupeksumasin, traktor, reaskülvimasin, laialtkülvimasin, käsikülvimasin, kartulivõtmisemasin, looreha, hobusereha, vilja- ja heina niidumasinad, libistaja, kultivaatorid, vedruäkked, raudrull, heinamaarull, zik-zak-äkked, seemendusäkked, hekslimasin, triumph, Planet Junior, auruveski j.n.e.

Hobused

Hobused on Ardenni tõugu ja neid oli talus 1927 a. — 15, neist tõuraamatusse üles võetud 11 sugumära — täisverd ardennid. Kuus sugumära on importeeritud välismailt. Sugutäkke on 3. Ühtki hobust pole tallis, kes pole põllumajanduslikkudel näitustel auhinnatud.

6 hobust on I auhinnaga kroonitud.

Majapidaja arvates on Ardenni hobune kõige vastuvõetavam põllumehele oma külmaverelikkuse, pika sammu, odava toitmise, tugeva jõu ja kiire täiskasvamise tõttu.

Toiduks saavad hobused ristiku segu kaera õlgedega: 2 osa ristikut ja 1 osa kaera õlgi.

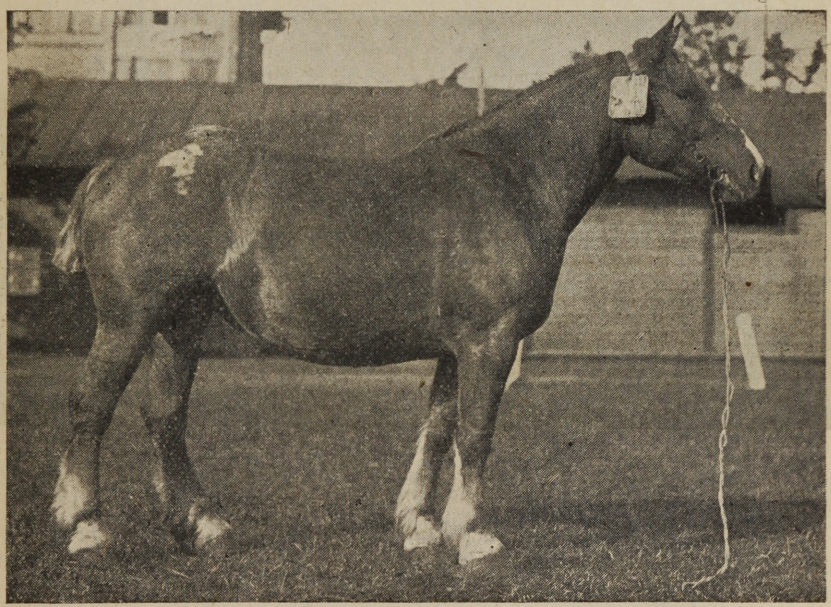

Joon. 21. Sugumära „Sessan VA". Raudjas, kõrgus turjalt 155 cm.

Kaeru antakse kõige raskema töö ajal 6 naela päevas. Etteandmine sünnib automaatselt kõikidele hobustele korraga. Kaeru antakse 6 korda päevas. Heinad asuvad madalas, et hobusel kõrgelt küünitades ei kasvaks nõgus ja nõrk selg. Vesi jookseb künadesse torustiku kaudu; kui hobused joonud, lastakse teist torustikku mööda vesi künadest jälle ära, et töölt tu-

levad hobused vett eest ei leiaks. Tallist on automaatne signalisatsioon peremehe kabinetti, mille kaudu saab teatavaks hobuste lahtipääs. Tall on puhas. Sõnnik aetakse sõnnikuhoidlasse. Hobuseriistad on konstrueeritud odavalt ja nii, et nad võimaldavad kiire hobuse rakendamise, kiirelt võib vahetada töönõude järele rangidelt trengid ehk roomad.

Hobuste puhastamine sünnib igal hommikul enne tööle minekut. Töölt tulles kaetakse hobused vaipadega ja pestakse tarbekorral jalad.

Karjakasvatus.

Karjas on 54 Angelni tõugu looma, neist 35 lüpsilehma, 18 noort ja 1 pull. Pull nimega „Tõll" on Taanist importeeritud 1924 a. ja maksis 169 000 mk. „Tõllu" ema on annud 13 265 nl. piima ja 615 nl. võirasva. Pulli tarvitatakse ka piimaveoks. „Tõllu" poegadest on asutatud 11 pullijaama.

Kõik vasikad karjast on läinud suguvasikateks. Kogu kari on Angelni tõuraamatusse võetud A. T. märgiga. Talus on puhas laut. Virts eraldub kohe sõnnikust. Automaatne jootmine on sisse seatud, mis nii on korraldatud, et vesi ühelt lehmalt teisele edasi ei lähe.

Joon. 22. G. Ottase majapidamise hooned. Tagapool keskel paistab uus sealaut mille pealmisele korrale kanad asetatud.

Toitmine on individuaalne. Jõutoidu etteandmine on nii seatud, et 2 minuti jooksul 54 loomal oma osa igal ühel ees on. Iga looma jaoks on valmistatud kastike, kuhu mõõdetakse jõutoit.

Toitmise ajal lükatakse sellekohase vankriga kastikesed lauta ja tühjendatakse nad.

Heinad kaalutakse rühmade järele. Karjast on moodustatud 6 rühma. Juurvili antakse mõõdetult. Otstarbekohase korralduse tõttu toidab 1 inimene „Villemil" 54 looma ja puhastab ka lauda. Teine tööjõud puhastab loomad ja aitab lüpsa. Põllumajanduse näitustel on loomadest paljud auhindu saanud. Kogu karja väljapaneku eest on saadud kuld auraha.

Seakasvatus.

1927 a. ehitati „Villemil“ uus puust sealaut 150 — 160 seale. Lauda juures on köök, kus asuvad aurutamise- ja soojavee katlad. Sealaut on Taani sulgudega. Põrsaste jaoks on erisulud.

Laudas on prooviks sisse seatud ühisküna: toit kallatakse tsement põrandale ja sinna lastakse sead rühmade viisi sööma.

Laudas on hää ventilatsioon. (Madalgaaside jaoks on seatud põrandaalune ventilatsioon.)

Köögi kütmine soendab sigade lauta ja selle pääl asuvat kanalat.

Sigadele valmistatakse toit rühmade järele.

Toidu kokkuseadmisel pannakse kõige rohkem rõhku talust saadud toitudele, eestkätt juurvilja ja kaunvilja pääle.

Sigu oli 1927 a. kokku 130, nendest 15 suguemist. Peetakse Yorkshire'i ja Maatõugu sigu. 95 % müüdud sigadest on läinud I sordi pekoniks.

[Joon. 23.] [Shropshire'i tõugu noored lambad „Villemi“ talus.

Kanakasvatus.

Kanu oli talus 1927 a. 264. Tulevikus kavatsetakse kanade arvu tõsta. Kanu on importeeritud Rootsist ja Soomest.

Peetakse mitu tõugu: Minorka, Plym. Rock, Itaalia tõugu — valged ja põldpüü karva. Kõige paremaks on osutunud põldpüü karva Itaalia tõug oma tervise ja muna toodangu tõttu. Parem kana on munenud aastas 182 muna. Kanapojad hautakse inkubaatoriga.

Munad saadetakse müügile eksportühisuse „Muna“ kaudu.

Aia all on 3 rv. Õunapuudest on enamasti talve sordid. Aia eest on hoolitsetud hästi. H-ra Ottas on Riigikogu liige ja tuntud seltskonna tegelane kohapääl.

Võrumaa.

Haaslava valla avalik raamatukogu * Tartumaa

„Miku“ talu.

„Miku“ talu asub Võrumaal Uue-Antsla vallas, Antsla raudteejaamast 8 kilomeetrit ja Restu-Antsla piimaühisusest 5 kilom. Praegu on talu omanikuks Karl Õiger, kes talu isalt pärimise teel 1922 aastal omandas. Tegelikult on praegune omanik majapidamist juhtinud juba 1919 aastast saadik. Õigerite perekond on nimetatud talu kasutamisele asunud umbes 50 aasta eest. Pärast talu omandamist on Karl Õiger välja maksnud pärandusmaksu 180 000 marka.

Joon. 24. „Miku“ talu omanik Karl Õiger oma naisega

„Miku“ talu majapidamisel on praegu täiesti karjapidamise iseloom, mida tõendab 1926/27 majandusaasta. Rahalisi sissetulekuid oli talul aasta jooksul kogusummas 367 000 marka. Sellest langes karjapidamise arvele 272 000 mk. (ehk 75 %), sigadepidamise arvele 62 000 marka (ehk 18 %) ja põllupidamise arvele 27 000 mrk (ehk 7,0 %). Sellega on ühe põllu ja heinamaa r.vak. kohta sisse tulnud 4 705 mk.

Talu suurus on 85 riiavakamaad, sellest põldu 52 rvk., heinamaad 26 rvk. ja noort kasumetsa 3 rvk. Põld asub ühes tükis, kuna heinamaa on lahus 3 tükis 3—6 kilomeetri kaugusel. Talu on omal ajal hinnatud 156,62 puhtakasurubla pääle. Maa reljeef on laineline, ühtlase kallakuga. Maapõhja iseloom on suuremalt osalt savine liivasavi ja savimulla päälispinnaga.

Künnipind on jagatud seitsmesse välja, 7—7,5 riiavakamaa suuruses, millel järgmine külvikord: 1. kesa, 2. rukis + nisu, 3. ristikhein, 4. ristikhein, ja 5, 6. ning 7. väljal kasvatakse suivilja, kartuleid ja juurvilja vastavalt põlluosale ja maa iseloomule.

Kesaväljast on harilikult 4,5 riiavakamaad haljasviki, 1 rvk. suinisu ja 1 rvk. mustakesa all. Laudasõnnikut antakse rukkile, nisule, kartulile ja juurviljale. Mainitud viljad saavad ka kunstväetist, 6 puuda superfosfaati ja 3 puuda 40-protsendilist kaalisoola riiavakamaale. Mõnikord saab rukis ja nisu ka Tshiilisalpeetrit.

Külvikorra järele on ristikheina all 15 riiavakamaad (30 protsent külvipinnast), rukki ja nisu all 7,5 rvk. (15 prots.) kartulite all 3 rvk. (5,8 prt.) ja juurvilja all 2 rvk. (3,9 prots.) künnipinnast. Viimaseil aastail on keskmine

saak olnud riiavakamaalt: rukkil 48 puuda, talinisul 70 pd., ristikheintel (kuivad) 100—110 pd., peetidel 1 000 pd. ja kartulitel 300—350 pd. Viimasel kahel aastal on tarvitatud loomadele allapanekuks samblaturvast, 8—12 kubiksülda aastas, mis muidugi ei jäta saagi suurenemisele mõju avaldamata. Heinamaa, nagu tähendatud, asub talust eraldi ja on looduslikus seisukorras, kannatades liigvee all. Kavatsusel on ligemal ajal heinamaade korraldamisele asuda.

Piimakari.

Nagu varem tähendatud, on „Miku" talu pääsissetuleku allikaks piimakari, mille korraldamisele erilist rõhku on pandud. Talus peetakse praegu 6 lüpsilehma, 1 mullikat ja 1 sugupulli. Karjatoodang on aasta-aastalt järjekindlalt tõusnud, nii et 1926/26 kontrollaastal iga lehm keskmiselt aastas 4 539 kgr. (11 076 naela) piima andis, mille rasvaprotsent 3,86 ja võirasva toodang 175,22 kgr. (427,5 nl.). Parem lehm on annud aastas 4 860 klgr. (11,858 nl.), piima, mille rasvaprotsent 4,11 ja võirasva toodang 199,9 klgr. (487,7 n.). See on Võrumaal kõige kõrgema toodanguga kari.

Karja kõrge piimatoodang on tingitud esiteks: sihikindlast tõuarendamisest ja teiseks: korrapärasest noorkarja kasvatamisest ja toodangu võimele vastavast toitmisest ja hoidmisest. Piimakarjast on Hollandi Friisi tõugu 2 lehma ja teised angelnid. Kaks lehma on võetud Angelni tõuraamatusse AS all. Hääde omadustega piimalehmade muretsemisega on juba algust tehtud enne ilmasõda. Muretseti Uue-Antsla mõisast hääde lehmade järeltulijaid, missuguseid sellepääle vaatamata, et sõjaajal palju hääd tõumaterjali rekvireerimise ja muul teel hävines, osalt alles hoida ja edasi arendada on suudetud. Pääle sõja on karja täiendatud riigimõisaist ja taludest ostetud paremate vasikatega. Viimasel ajal on kasvatatud noorkarja juure omist paremaist lehmadest, selleks on kasutatud Restu-Antsla sugupulliühisuse pulle. Viimasel aastal, et tõuarendusele kindlamat ilmet anda, ostis „Miku" talu omanik, ühiselt „Veikoni" talu omanikuga Angelni seltsi soovitusel rahuldava põlvenemise andmetega pulli, keda nad on kohustatud pullijaama kohaselt pidama.

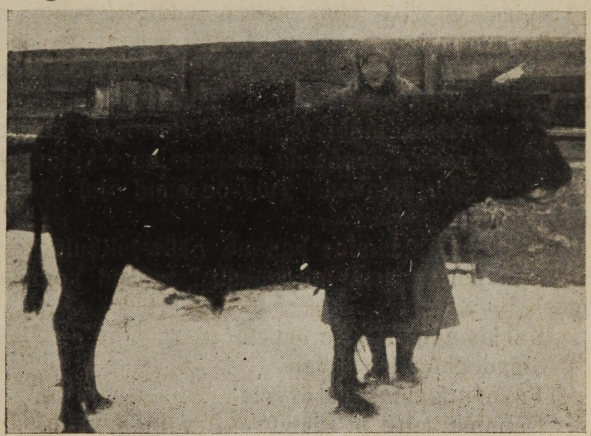

Joon. 25. Angelni pull K. Õigeri talust.

Talvel toidetakse piimalehmi päevas 2 korda. Toidu etteandmine on korraldatud vastavate sõimede abil, nii et iga lehm oma määratud normi täielikult kätte saab. Jõu- ja mahlakad toidud antakse kaalutud mõõdunõuga. Suvine karjatoitmine sünnib karjamaa puudusel esialgu kesavikil ja pärast ristikheina hädalal. Kõrgema lüpsiga lehmadele antakse lisana 3—8 n. segaviljajahu päevas.

Aasta jooksul on keskmiselt lehma kohta antud 14,2 pd. õlikoogi- ja 33,4 pd. segavilja jahu väärtuses jõutoitu. Kogusummas on aasta jooksul juure ostetud 144 pd. mitmesugust jõutoitu 40 000 m. väärtuses.

Ei ole huvituseta lähemalt vaadelda „Miku" talu karja tasuvust. Arvates loomadele antud toidu, lauda ja inventari amortisatsiooni, talituse ja piimaveo kulud, protsendid loomadesse mahutatud kapitalist ja n. e. puhta rahana, saame iga lehma kohta kulusid 49 560 marka. Arvestades aga tulude hulka saadud piima, laudasõnniku ja loomade ning vasikate müügi, saame iga lehma kohta tulusid 62 438 marka. Tuludest kulud maha (62 438—49 560)— oleks puhaskasu iga lehma kohta 12 878 marka, mis kogu karja 6,7 lehma pääle 86 878 marka välja teeb.

Neid arvutusi vaadeldes näeme, et kari end hästi on tasunud ja majapidamisele suure summa puhastkasu üle jätnud, kuna aga meil valdav enamus talusid madalate piimatoodangute tõttu karjast kasu asemel peaaegu sama palju kahju saavad, mis on ka osaliseks põhjuseks, et meie talud ägavad rahapuuduse all. Ei saa siin juures mainimata jätta, et tulutoov kari nõuab täpset ja teadlikku hoolitsemist, missugune ülesanne meie oludes lasub harilikult perenaiste õlgadel. Selles suhtes tuleb „Miku" talu perenaisele au anda.

Sigu peetakse „Mikul" alaliselt 2 segaverelist emist ja tarvitatakse puhtaverelist Inglise kulti Vana-Antsla riigimõisast. Aastas on müüdud 8 pekonsiga.

„Kuldi" talu.

„Kuldi" talu asub Võrumaal, Uue-Antsla vallas, Antsla raudteejaamast 13 klm., Restu-Antsla piimaühisusest 1,5 klm. ja Võrust 42 klm. eemal. Praegune talu omanik Peeter Albrecht omandas talu isalt pärimise teel 1911 aastal. Talu suurus on 69,5 rvkm., sellest põldu 54 rvkm., aeda 2 rvkm., heinamaad 8 rvkm., metsa 3 rvkm. ja teed ning kraave 25 rvkm, Krunt on kõik ühes tükis. Maa on ühtlane ja tasane. Maapõhja iseloom on suuremalt jaolt leeteliiv liivamulla päälispinnaga. Vee päälispinnalt kõrvaldamist on reguleeritud kokkukündmisega, mille tagajärjel nurmede keskkoht on äärtest kõrgemal ja nurmede vahele peenarde asemele on tekkinud kraavid, mis lahtiste kraavide ülesandeid täidavad. Talu on omal ajal hinnatud 92 puhtakasu rubla pääle.

Talu majapidamine kannab pääasjalikult karjamajapidamise iseloomu. 1926/27 majandusaastal oli rahalisi tulusid kogusummas 400 000 mk., sellest langes.

Karjamajapidamise arvele	220 000 mk.	ehk	57 %
Sigadepidamise arvele	50 000 „	„	12 %
Põllumajapidamise arvele	22 000 „	„	5 %
Kanapidamise ja ajanduse arvele	18 000 „	„	4 %
Muude sissetulekute arvele	90 000 „	„	22 %

Sellega on talumajapidamine annud sissetulekuid ühe põllu ja heinamaa rvkmaa kohta 4 840 marka.

Nendest andmetest on näha, et „Kuldi" talu pääsissetuleku allikaks on piimakari. Vastavalt sellele on ka korraldatud taimekasvatus. Künnipind on 8 välja jaotatud à 6—7 rvkm., millel järgmine külvikord:

1. Kesa (1/3 haljast, 2/3 musta)
2. Rukis + nisu.
3. Ristikhein
4. Ristikhein
5. Ristikhein
6. Kaer
7. Juurvili, kartul, lina
8. Oder, suinisu, tatar

Põllumaast on ristikheina all 37,5 %, juurvilja all 5,5 %, kartuli all 4,6 % rukki all 12,5 %.

Kesa alla minev väli kooritakse sügisel koorimisadraga 3 tolli sügavuselt. Kevadel äestatakse; kui umbrohtuma kipub, siis vedrutatakse. Mustakesa osale juuni kuul antakse laudasõnnikut umbes 20 koorm. rvkm., millele järgneb otsekohe laotamine ja kündmine. Suve jooksul libistatakse, äestatakse ja vedrutatakse tarviduse järele. Et maa saaks parajalt kokku vajuda, tehakse 3—4 nädalat enne rukki külvi korduskünd umbes 8 tolli sügavuselt, kunstväetistest antakse üks kott superfosf. ehk toomasjahu rvakamaale. Sellele osale kesast, mis läheb viki alla, antakse varakevadel umbes 15 koormat laudasõnnikut pro rvkm. ja küntakse 7 tolli päält sisse. Seemendatakse reaskülvimasinaga segu, mis koosneb 50 % kaertest ja 50 % peluskist ja vikist.

Külv sünnib 3 järgus umbes 1 nädalalise vahega, et järk-järgulisel söötmisel vikk vanaks ei läheks; viki söötmise järele kooritakse maa otsekohe läbi, kas koorimisadraga ehk kultivaatoriga, et mulla kääriv seisukord ei saaks hävineda. Pääle selle antakse veel 10 koorm. laudasõnnikut, mis 4—5 tolli päält sisse küntakse. Sügav korduskünd sünnib ühel ajal mustakesa osaga. Kunstväetistest antakse 1 kott superf. ehk toomasjahu ja 1/2 kotti kaalisoola riiavakamaale. Rukki seemendamine sünnib reaskülvimasinaga. Rukki keskmine saak on olnud 9—10 seemet.

Talinisu tehakse savikamatele maadele. Sortidest kasvatatakse kohalikku ja „Päikest".

Rukki alla külitakse varakevadel heinaseemne segu: Punast ristikh. 8 nl., Rootsi ristikh. 2 nl. ja timutit 5 nl. rvakamaale. Kõik kolm ristiku välja varakevadel äestatakse üle ja teise ja kolmanda aasta ristikheinale antakse mõnikord ka kaalifosfaat väetisi. Saagid esimese ja teise aasta ristiku väljadelt on olnud keskmiselt 100 pd. rvkm. Kolmanda aasta ristikh. söödetakse harilikult suvel loomadele, mille järele hilja sügisel küntakse sööt eelkoorijaga varustatud „Arvika" adraga üles. Kevadel purustatakse künd randaaliga.

Kaera külitakse reaskülvimasinaga 3 pd. rvkm. Keskmine saak on olnud 30 pd. rvkm. Sortidest kasvatatakse pääasjalikult „Võitu" ja vähemal määral „Krooni", „Kulla vihma" ja lipu kaeru.

Juurvilja- ja kartuli maa kooritakse sügisel koorimisadraga 3 tolli sügavuselt läbi, millele järgneb künd kartuli jaoks 8 tolli ja juurvilja jaoks 10 tolli sügavuselt. Kevadine harimine sünnib äkke ja kultivaatoriga. Kunstväetist antakse 1 kott superf. ja 1/2 kotti kaalisoola rvkm. Laudasõnnik pannakse kui kartulile nii ka juurailjale vakku umbes 20 koormat rvkm. Keskmine saak on olnud kartulitel 300 pd. vakam. Sortidest kasvatatakse pääasjalikult „Topaasi" ja väiksel määral „Väikest punast".

Kartuli ülesvõtmine sünnib masinaga. Juurviljadest liivaka mulla pinna tõttu kasvatatakse naerist „Östersundom“ ja porgandit „Champion“. Juurviljaseemne külimine sünnib Pl. Junioriga. Juurvilja harvendatakse suve üks kord käsitsi, pääle selle aetakse suve jooksul 3—4 korda siili ehk muldaja adraga läbi.

Nii siis põllud külvikorras 6 aasta vältel saavad 2 korda laudasõnnikut, nimelt rukis, suivili ja kartul.

Talul on õige rohkesti põllutööriistu ja masinaid, mis võimaldavad tööd korralikult ära teha: atru 3, siile 2, vedruäke, kultivaator, libistaja, „Arvika“ ader, raudäkkeid 2 paari: reaskülvimasin, viljaniitja, heinaniitja, hobusereha, kunstväetise külvimasin, hekslimasin, kartulivõtmisemasin „Harder,“ Triumph, Trior, tigu, turbapurustaja, juurviljakülvimasin j.n.e.

Siin juures peab tähendama, et nimetatud inventar on kõik praeguse omaniku muretsetud, isalt pärides ei olnud talus muud kui 2 harkatra, 1 lehtader, 2 puuäket ja vedruäke, 2 hobust ja 5 lüpsilehma.

Heinamaad on talus 8 rvkm, asetusega põldude vahel 2—3 jala paksuse kõdu mullaga. Vee olud on reguleeritud torukraavidega 10 aasta jooksul. Saak on selle tagajärjel tõusnud kuni 70 pd. rvkm. endise 40 pd. asemele. Kavatsetakse saaki tõsta väetamise ja kultuurheinaseemete juurekülimisega

Piimakari.

Talus peetakse praegu 8 Angleni segaverelist lüpsilehma ja 2 vasikat. Pulli ei peeta, sest samas külas on pulliühisus Maatõugu pulliga ja pullijaam Angelni tõugu pulliga.

Praegune karja tõumaterjal on välja arendatud Uue-Antsla mõisast vasikana toodud lehmast, nimega „Teesik“, kes osutus hää eksterjööriga, andes 1925/26 kontrollaastal 11 488 nl. piima ja 492,4 nl. võirasva, 4,29 rasva %.

Pulle on kasutatud varem Uue-Antsla mõisa karjast, hiljem pulliühisusest.

Karja toitmine suvel tugeneb pääasjalikult kolmanda aasta ristikheinal, kesavikil ja sügisel heinamaal. Kõrgema lüpsiga lehmadele antakse lisaks veel jõutoitu. Talvine toitmine on individuaalne, nii et iga lehm temale kuuluva normi jõu- kui ka kõrstoitu täielikult kätte saab. Jõutoit ja juurvili antakse vastava kaalunõuga ette.

Aasta jooksul on lehmale keskmiselt antud 6 pd. õlikoogi- ja 20 pd. segaviljajahu väärtuses jõutoite.

Karjatoodang on mitmeid aastaid püsinud kaunis kõrgel, nii 1926/27 a. kontrollandmete järele on iga lehm keskmiselt aastas annud kogu karjast 7,3 lehmast 8 586 nl. (3 519 kgr.) piima, mille rasvaprotsent 3,94 ja võirasva toodang 338 nl. (138,6 klg). Sada t.-ü on annud 164,9 nl piima ja 6,49 nl. võirasva. Allapanekuks tarvitatakse aasta jooksul 9 kantsülda samblaturvast. Sigu peetakse talus ainult nii palju kui seda lubab külmapiima hulk.

„Kuldi“ talu omanik ei ole ära unustanud ka lambakasvatust. Et seda kahjutoovat majapidamise ala tulutoovaks teha, importeeris ta Rootsist 1926 a. põllutööministeeriumi kaudu ühe Shropshire'i tõugu lamba ja oina.

Majapidamise tasuvuse kontrollimiseks on juba 1922 a. korralik raamatupidamine õp. agr. Martini formulaaride järele sisse seatud.

Liiva.

„Liiva“ talu asub Võrumaal Kähri vallas, Võrust 17 kilomeetri ja Kähri piimaühisusest 5 kilomeetri kaugusel. Ta on endine kroonuvalla ja praegune riigirendi talu. Praegune talupidaja Juhan Kiusalaas päris talu isalt.

Talu suurus on 30,5 riiavakamaad, sellest põldu 26, heinamaad 1,5, aeda 2 ning õue ja teed 1 riiavakamaa. Krunt on ühes tükis, tasane, hommikupoolse kallakuga. Maapõhja iseloom on suuremalt jaolt leeteliivane, kerge liivamulla päälispinnaga. Vesisemad kohad põllust on lahtiste kraavidega kuivatatud. Talu on omal ajal hinnatud 32 puhtakasu rubla pääle.

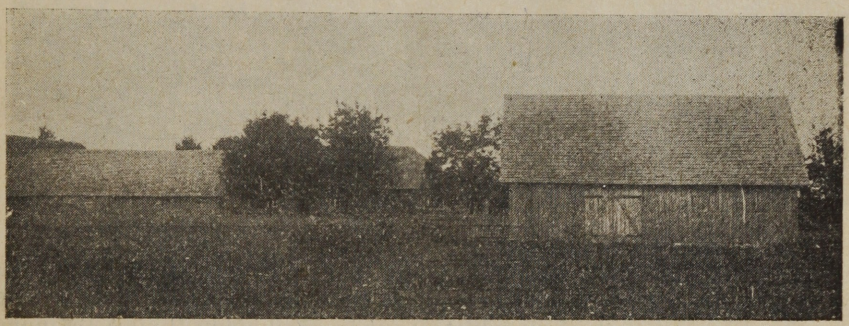

Joon. 26. „Liiva“ talu üldvaade.

Talu majapidamine on rajatud karja- ja sigade pidamisele, mis ka lõviosa sissetulekuid majapidamisele on annud. 1926/27 majandusaastal oli rahalisi sissetulekuid kogusummas 287 000 marka. Sellest andis karjamajapidamine 115 000 mrk, (ehk 40 %), sigadepidamine 135 000 mrk. (ehk 47 %), kanadepidamine 10 000 mrk. (ehk 3,5 %), aiandus 6 000 mrk. (2 %), ja põllumajapidamine 21 000 mrk. (7,5 %). Sellega oleks kokku põllu- ja heinamaa ühe riiavakamaa kohta sissetulekuid 10 437 marka.

Taimekasvatus on korraldatud enam-vähem vastavalt majapidamise iseloomule. Põllumaa on jagatud seitsmesse välja, igaüks 3,7 riiavakamaad suur, millel järgmine külvikord:

1. kesa (haljasvikk.) 2. rukis. 3. ristikhein, 4. ristikhein, 5. segavili, 6. juurvili + kartul. 7. oder + nisu + juurvili. Nagu andmetest näha, on kogu künnipinnast ristikheina all 30 %, juurvilja all 6 %, kartulite all 10 % ja rukki all 14 %.

Kesa on täielikult kasutatud. Kasvatatakse haljast loomatoitu ja mõnel aastal on ka umbes ½ vakamaad lina all.

Majapidamises tarvitatakse sõnniku hulga ja väärtuse tõstmiseks igal aastal allapanekuks 10 — 12 kantsülda samblaturvast, mille tõttu saadakse laudasõnnikut külvikorra kestel anda kolm korda, nimelt haljasvikile, rukkile, kartulile, juurviljale ja vahest ka segavilja väljadele. Pääle selle antakse veel kunstväetist — rukkile toomasjahu ja kaalisoola, kumbagi 4 puuda riiavakamaale; teiseaasta ristikheinale 5 puuda superfosfaati, 4 puuda kaalisoola ja juurviljale 6 puuda superfosfaati, 6 puuda kaalisoola ja 2 puuda Tshiilisalpeetrit riiavakamaale.

Joon. 27. Elumaja „Liiva" talus.

Niisuguse korraliku väetamise tõttu, millele seltsib ka korralik maaharimine, on saagid, vaatamata kehvale maapinnale, kaunis kõrged. Nii saadakse riiavakamaalt keskmiselt rukist 30 puuda, ristikheinu (kuivi) 125 puuda, juurvilja 1 000—1 200 puuda, kartuleid 360 puuda ja segavilja 30 puuda.

Talus on järgmine põllutööinventar: hõlmader, harkader, vedruäke, harilik äke, hobusega veetav Planet Junior, heinaniitja, hobusereha, hekslimasin j. n. e.

Heinamaa täielikku kuivatamist, mida talul on umbes 1,5 riiavakamaad, ei ole saadud teostada selle tõttu, et vee ärajuhtimist takistavad naabrite heinamaad, millest kraavi läbikaevamine omal kulul vähese heinamaa tõttu ei tasu vaeva. Sellepärast on niit looduslikus seisukorras ja annab alaväärtusliku saagi.

Nagu alguses mainitud, on majapidamise päätuluallikaks piimakari ühes sigadepidamisega. Praegu on talul 8 lüpsilehma. Noorkarja ei ole. Samuti ei peeta pulli, sest samas külas on pulliühisus.

Erilist tähelepanu väärib siin see, et põllu- ja heinamaa 3,4 riiavakamaa kohta peetakse üks lüpsilehm, mida meil praegu haruldaseks nähtuseks tuleb lugeda.

Piimatoodang oli 1926/27 aasta kontrollandmete järele aastas keskmiselt iga lehma kohta (karjas 6,12 lehma) 2 587 kilogrammi (6 312 naela) piima, mille rasvaprotsent 3,69 ja võirasva toodang 95,37 kilogrammi. Korralikult lüpsjad 4 lehma andsid samal ajal lehma kohta aastas 2 760 kilogr. (6 734 nl.) piima, rasvaprotsendiga 3,82 ja võirasva toodanguga 105,42 klgr. (257,2 naela.)

Karja toitmine sünnib suvel kesavikiga, mida loomadele ette niidetakse. Pärastpoole ketitakse loomi ristikheina hädalal. Hädala kiireks võrsumiseks külitakse punase ristikheina hulka veel keraheina. Paremaile lehmadele antakse lisana veel 2 — 3 naela jõutoitu päevas.

Talvine toitmine tugeneb pääasjalikult ristikheinal ja mahlakal toidul, s. o. juurviljal ja kartulil. Jõutoitu on juure ostetud umbes 72 puuda 21 000 marga väärtuses.

Talvine toitmine on individuaalne: igale lehmale antakse vastav portsjon jõu- ja mahlakat toitu vastavalt kaalutud mõõdunõuga. Kõrstoitu saavad lehmad gruppide viisi. Lehma kohta on aastas keskmiselt 12 puuda õlikoogi ja 14 puuda segavilja jahu väärtuses jõutoitu antud. Käesoleval aastal on algus tehtud tindikaladega toitmisega, kuid tulemused ei ole veel teada. Kari on kontrolli all Kähri kontrollühisuses 1922 aastast alates.

Joon. 28. Täisväetise saanud peedipõld J. Kiusalaasi talus.

Karja toitmine on korralik, mispärast toodang oleks pidanud suurem olema, kuid mõne õnnetuse tagajärjel said paremad lehmad hukka, mispärast talupidaja oli sunnitud lehmi väljastpoolt juure ostma. Viimaste väärtus jätab soovida. Karja tõuväärtuse tõstmiseks jäetakse vasikad kasvama lehmadest, kes on paaritatud Vardja asunduse hra Glasenapi puhastverd Angelni pulliga (Sõmerpalu riigimõisa pulli „Jõntsi“ A T järeltulija).

Joon. 29. Osa seakarjast „Liiva“ talus.

Sigadepidamine on „Liiva“ talus viimaseil aastail hoogu võtnud. Praegu peetakse talus 2 suguemist, üks puhastverd Inglise tõugu kult, päritoluga Antsla riigimõisast. Talust müüakse ümbruskonnale sugupõrsaid. Aasta jook-

sul on turule läinud 20 pekonsiga. Päätoiduks sigadele on külm piim, noore ristikheina ja viki hekslid ning viimasel ajal jõutoiduna Peipsi tindikala.

Ei ole talus sööti jäetud ka kanakasvatus. Praegu peetakse 30 kana Leghorni tõugu. Toidetakse pääasjalikult kartulitest ja pudenenud ristikheina lehtedest valmistatud pudruga, millele lisatakse vähesel määral nisukliisid ja tindikalu. Aastas on mune realiseeritud 10 000 marga eest.

Talus peetakse alaliselt üht hobust, kuna põllutööajaks ostetakse teine hobune juure. Võõrast inimtööjõudu tarvitatakse ainult suvel päivilistena. Oma inimesi on alaliselt talus 2 meest ja 2 naist. Talus on sisse seatud raamatupidamine Põllumajandusliku Raamatupidamise Talituse formulaaride järele. Talupidamine on nimetatud Talituse andmete järele ennast ära tasunud 7,79%-ga.

„Liske“ talu Räpinas.

„Liske“ talu asub Võrumaal Räpina vallas, Tammistu külas, 53 kilomeetri kaugusel Võrust ja ühe klm. kaugusel Linte piimaühisusest.

Praegune taluomanik Jaan Kiudorf omandas talu 1885 a. ostu teel. Tegelikult juhib praegu talu poeg Artur.

Talu on 170 riiavakamaad suur, sellest põldu 100 vak., heinamaad 60 ja karjamaad 10 vakamaad. Põllumaa on ühes tükis, kõlvikute keskmine kaugus õuest pool klm. Põllumaa on ühtlane ja tasane.

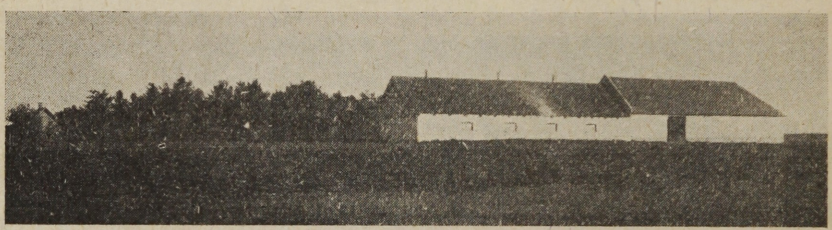

Joon. 30. J. Kiudorfi hoonete üldvaade.

Maapõhja iseloom on suuremaalt jaolt savi ja leeteliiv savimulla päälispinnaga. Talu on omal ajal hinnatud 201,67 puhtakasurubla pääle.

1926/27. majandusaastal on talupidamine rahalisi sissetulekuid annud kogusummas 732 410 marka. Sellest langes karjapidamise arvele 432 802 mk. (59%), sigadepidamise arvele 116 787 mk. (16%), põllumajapidamise arvele 168 350 mk. (23%), ja muude sissetulekute arvele 14 470 mk. (20%). Ühe vakamaa maa kohta oleks sellega sissetulekuid 4 577 mk.

Põllumaa on jaotatud 6 välja 16 — 17 vak. suuruses, millel järgmine külvikord: 1. vikikesa + põlduba + suinisu, 2. rukis + talinisu, 3. ristikhein, 4. ristikhein, 5. kaer + lina + juurvili + kartul, 6. segavili + suinisu + oder.

Viimased kaks välja külitakse talupidaja poolt maapinna iseloomu ja majapidamise tarviduse järele ühe või teise viljaga. Viimastel aastatel on keskmiselt olnud: rukki all 13%, talinisu all 3,5%, ristikheina all 33%, kartuli all 3%, juurvilja all 2% põldoa all 2% külvipinnast.

Vikikesa saab laudasõnnikut vara kevadel. Rukis ja nisu saavad sügisel 6 puuda superfosfaati või toomasjahu ja 3 puuda 40-protsendilist kaalisoola vakamaa kohta. Kevadel antakse vahest päälisväetiseks Tshiilisalpeetrit. Juurvili ja kartul saavad laudasõnnikut sügisel ja kevadel kunstväetisi: juurvili 6 pd. superfosfaati, 3 pd. kaalisoola ja päälisväetiseks Tshiilisalpeetrit, kartul 3 pd. superfosfaati ja 3 pd. kaalisoola vakamaa kohta.

Kõik põllud, mis künni alla tulevad, küntakse tingimata sügisel. Ristikheina söödi kamar purustatakse enne kündi koorimisadraga. Ristikheina söödile ja juurvilja maale tehakse ka põhjakohendust 3—4 tolli sügavuselt. Kevadel libistatakse kõik künnid üle. Korduskündi kevadel harilikult ei tehta, ainult äärmisel juhul võetakse see ette savimaal, mis mõnikord väga tihedaks vajunud. Juurviljamaa harimiseks tarvitatakse kevadel hankmoäket. Viki söötmise ehk niitmise järele kooritakse maa otsekohe ära, et mulla kääriv seisukord ei hävineks. Pääle selle sünnib sügavkünd, millele järgnevad harilikud äestamised, vedrutamised ja rukki seemendamine.

Viimaste aastate keskmised saagid on olnud vakamaalt: rukkil 42—60 pd. talinisul 40—90 pd., ristikheinal 75 pd., juurviljal (peedid) 1 000 — 1 200 pd. kartulil 350—400 pd. ja kaeral 60—65 pd.

Majapidamisel on järgmine põllutööinventar: 2 atra. üks neist eelkoorijaga varustatud, äkkeid (zik-zak) 2 paari, hankmo-äke, koorimiseader, 2 vedruäket, seemneviljapuhastaja „Triumph", heinaniitja, viljaniitja, hobusereha, hekslimasin, heina kokkulaskja, rehepeksumasin ühes katlaga, veski loomatoidujahvatamiseks jne. Inventar on korralikult hoitud ja leiab majapidamises täielist kasutamist.

Heinamaa on looduslikus seisukorras ja asub Peipsi järve ääres. Kuivatamist Peipsi veepinna kõrge seisu tõttu on võimata läbi viia.

Heinamaa on mitmekesine oma iseloomu ja saagi poolest. Kõige parem on 10-vakamaa suurune tükk, mida Peipsi järve vesi kevadel üle ujutab. See maa annab 70 pd. heinu vakamaalt. Teistelt osadelt saadakse 40—20 pd. sooheinu vakamaalt.

Karjamaa on põõsastest puhastatud ja sinna kavatsetakse lähemal ajal kultuurkoplit sisse seada, milleks hääd võimalused ei puudu.

Majapidamise päämiseks tuluallikaks on piimakari. Kari koosneb 20 Angelni ja osalt segaverd lehmast ning 6 mullikast. Kavatsus on lüpsilehmade arvu tõsta 25-ni. Praegune kari sai alguse 1900 aastal Rannu mõisast Tartumaalt, kust toodi üks lehm ja pull, kelle vanemad olid importeeritud Saksamaalt. Pärast hakati järjekindlalt muretsema vasikaid Raigla mõisast. Raigla mõisa kari omasoodu sai aluse Taanist importeeritud lehmadest ja pullist, kes põlvenesid Taani parematest punase karja vereliikidest. Viimasel

ajal on peetud omas majapidamises pulli. Möödunud aastal äramüüdud pull oli pärit Tammistust Ratlefi karjast. Nagu näha, on karja tõumaterjali eest hästi hoolt kantud.

Karjatoodang on aasta-aastalt järjekindlalt tõusnud. Kontrollandmete järele on „Liske" talu kari viimasel kahel aastal Räpina kontrollühisuse piirkonnas kõige kõrgema piimatoodanguga olnud. 1926/27 aastal andis iga lehm keskmiselt 2714 klgr. (6622 naela) piima, mille rasvaprotsent 3,49 ja võirasva toodang 94,62 klgr. (230,8 naela). Korralikult lüpsnud lehmad andsid igaüks keskmiselt aastas 2928 klgr. (7146,3 naela) piima, mille rasvaprontsent 3,45 ja võirasva toodang 101,7 klgr. (248,1 naela). Parem lehm on aastas annud 4349 klgr. (10 511 naela) piima ja 346,4 naela võirasva.

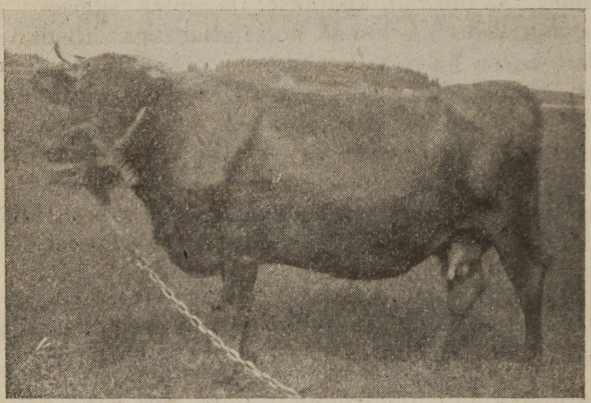

Joon. 31. „Liske" talu parem lehm, annud 1926/27 aastal 4349 kg. piima, 141,99 kg. võirasva.

Karja suvine toitmine tugeneb pääasjalikult kesavikil ja ristikheina hädalal. Paremate lüpsjatele antakse lisaks jõutoitu 2—7 naelani päevas. Armsamaks kombeks on Räpinas loomi katta linadega kärbeste, kõrvetavate päikesekiirte ja külma kaitseks.

Talvine toitmine sünnib gruppide viisi. Selleks on lehmad asetatud piimaanni järele ritta. Kogu karjale kaalutud jõu- ja mahlakas toit antakse silma järele ette. Aasta jooksul on keskmiselt lehmale antud 15 pd. õlikooke ja 12 pd. segaviljajahu väärtuses jõutoite.

Aastas on karjale juure ostetud 135 pd. mitmesuguseid jõutoite 41,185 marga väärtuses.

Pekonsigade kasvatuse arendamisega on ka sellele tuluallikale rõhku panema hakatud. Nii peetakse talus 2—3 segaverelist emist ja Yorkshire'i tõugu kulti. Aastas saadetakse turule umbes 30 pekonsiga. On kavatsus pekonikasvatust suurendada, nii et turule saaks saata aastas kuni 60 siga.

Hooned on kõik korralikud ja hästi mahukad. Laut on puhas. Allapanemiseks tarvitatakse rukkiõlgede kõrval aastas 10 kantsülda samblaturvast. Talus on 5 tööhobust ja 1 Ardenni-tõugu vars. Majapidamise tasuvuse kontrollimiseks on talus juba enne ilmasõda raamatupidamine sisse seatud.

Pärnumaa.

Haasla valla avalik Tartumaa raamatukogu

Piistaoja.

„Piistaoja“ talu asub Pärnumaal, 36 klm. Pärnust, mis ühtlasi seni lähemaks raudteejaamaks oli, uue Eidapere-Pärnu raudtee ehitamisel kujuneb lähemaks jaamaks Tori 8 klm. kaugusel.

Talu on praeguse omaniku, agronoom Theodor Pooli sugukonna käes 180 aasta ümber, omaniku valdamisel 3 aastat. Praeguse omaniku isa on talu pidanud üle 30 a., kõik maad põlluks harinud ja ehitused rajanud—viimased nendest praeguse omaniku poolt valmistatud plaanide järele.

„Piistaoja“ kannab pääasjalikult karjamajapidamise iseloomu. 1926/7 majandusaastal oli rahalisi tulusid:

Veistest	69%
(sellest langeb piima arvele 62%)	
Sigadest	6,8%
Nisu ja rukki müügist . . .	22%
Mitmesug. teistest ainetest	2,2%

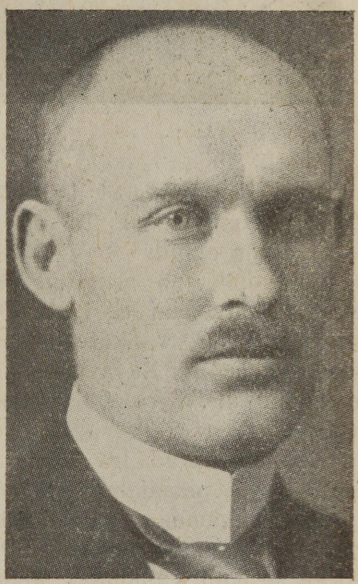

Joon. 32. Taluomanik agr. Th. Pool.

Tendents on aga majapidamise rahalisi tuluallikaid mitmekesistada selleks on käsil nisu külvipinna laiendamine, võttes külviks talinisu kõrval ka suinisu; ühtlasi on teoksil pekonsigade kasvatuse rajamine, mille kaudu suguvasikate ja pullide kõrval kooritud piim kasutatud saab, kuna uus Pärnu-Eidapere raudtee tulevikus nende turule saatmist võimaldab.

Vastavalt majapidamise päätuluallikatele kujuneb ka „Piistaoja“ maakasutamine ja külvikord. Praegu on majapidamise omakasutada olevast 343 riiavakamaast.

Künni all	221	vkm. (välja renditud 4 vkm.)
Karjakoplid	56,6	„
Oja aasu	10,8	„
Metsa	31,0	„
Õue ja pargi all	11,9	„
Teed, oja, kõlbmata maad	11,4	„

Et karja suvine toitmine nii sigadel kui veistel on rajatud kestvate karjakoplite pääle, siis on koplite alla võetud 19 vakm. senni järelejäänud metsaheina- ja karjamaad ja 37,6 vakm. põldu. Metsaheinamaa ja karjamaa

Joon. 33. „Piistaoja“ talu üldvaade.

on kraavitatud, puudest ja põõsastest laastatud ning väetuse abil kultuurkarjamaaks muutmisel. Ta on jagatud 4 koplisse ja seni päämiselt mullikate kasutada olnud.

Põldkoplid on asutatud osalt ristikheina väljast, suuremalt osalt aga otsekohese külvi teel a. 1924—1926. Põldkoplitest on seni 3,2 vakm. kahes koplis sigade ja vasikate kasutada olnud, muu osa jagatud 5 kopli lüpsilehmade karjatada. Kavatsusel on põldkoplite arvu 1928 a. veelgi suurendada: lehmakoplid ühevõrra — 6 vakamaa osa ja vasikakoplid 2 võrra 3 vakamaa suuruses.

Koplid saavad iga aasta kevadel vara kunstväetist: 4—5 pd. superfosfaati ehk toomasjahu (või ½ superfosfati ja ½ Eesti fosforiiti) ja 2 pd. kaalisoola vakamaale. Pääle selle iga 3—4 aasta sees 20 koorma ümber laudasõnnikut pääle laotatud. Parema kamaraga põldkoplitele on antud suvel ka 2—4 pd. vakamaale lämmastiku väetist (Tshiili ehk Norra salpeetrit). Esimestel asutamise aastatel on väetiste (eriti fosfori väetise) normid suured.

Karjakoplite toodang on näidanud aastast aastani järjekindlat tõusu, ulatades kõige vanemas põldkoplis 2267 t.-ü. vakamaal; kõige kauem kunstväetist saanud metsakarjamaast asutatud koplis 1430 t.-ü.

Käsikäes koplite arendamisega on piimakarjale suvel söödetud jõutoidu hulk alatasa vähenenud ja paari aasta pärast loodetakse suvel juba päris ilma jõutoiduta läbi saada.

Mis puutub karja talvisesse toitmisse, siis põhjeneb ta esijoones ristikheinal, millele seltsivad suiviljapõhk (mullikatele ja kinnistele lehmadele), vikikaer ning ristikheina hädala silo, ning juurvili loomatoidu juurikate ja kartulite kujul. Sellele vastavalt valitsevad ka põllul, kust loodusliste heinamaade puudusel talvist loomatoitu saadakse, külvikorras loomatoidutaimed. Teraviljadest on ainult nisuvälja järkjärgult suurendatud. Et maad mitmekesised, on põllud 5 välja jaotuses, millest igaüks oma korda vastavalt põlluosa asendile ja maapõhjale mitu vilja sisaldab. Need on:

I. Mustkesa + vikikesa (siloks) + suinisu Rubin.
II. Talinisu Thule (savimaadel) + rukis (Petkus liivamaadel) + oder.
III. Risikhein I a.

IV. Ristikhein II a.

V. Loomatoidujuurikad (peet Eckendorf kollane, kaal Bangholm, turnips Oestersundom)—talu lähedal põlluosal torutatud maal + kartul—up-to-date (liivastel osadel) + segavili Ratlef pikateraga kaerast vikiga + kaer Kullavihm.

Talinisu välja suurus vaheldub olenedes maapõhjast 1/2—2/3 kogu kesast. Loomatoidu juurikad külitakse 5—7 vkm., kartuleid 8—10,5 vkm. Iga väli on 40—45 vkm. kogusummas suur.

Kõik viljad pääle kaera saavad väetatud. 1927 a. suvel antud väetismäärad olid keskmiselt vakamaale:

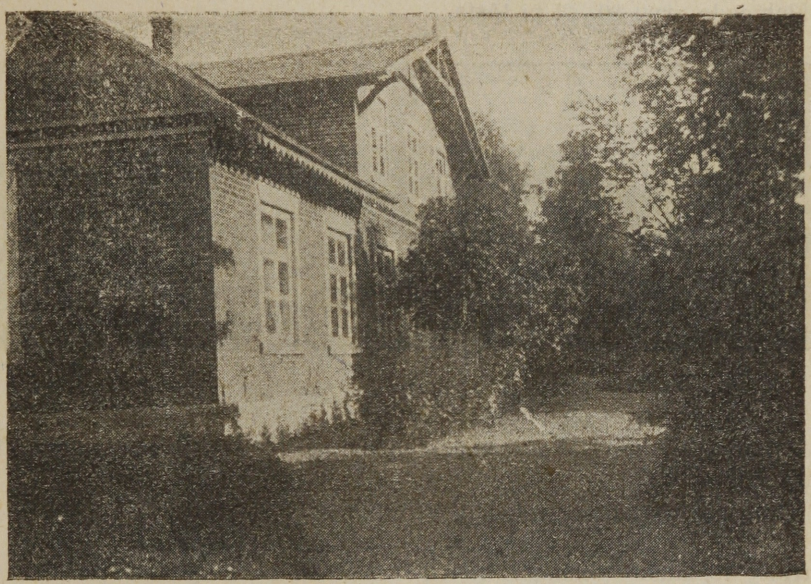

Joon. 34. „Piistaoja" talu elumaja.

Vikikaer-kesal — laudasõnnik + 3 pd. 20% superf. + 3 pd. kainiiti ehk 1 pd. 40% kaalisoola. Nisu-rukis — laudasõnnikuga viki järel ehk mustal kesal laudasõnniku väetisega, millele lisaks antakse vakamaale 4 pd. superf. (rukkile ka 4—5 pd. toomasjahu) 4 pd. kainiiti ning kevadel nisule 3—4 pd., rukkile 2—2 1/2 pd. Norra salpeetrit. Ristikheinast saavad I ja II väli mõlemad 4 pd. superf. ja 2 pd. kaalisoola. Loomatoidu juurikad — laudasõnnik sügisel + 7 pd. superf. + 5 pd. kaalisoola + 6 pd. Norra salp. Kartulid — 7 pd. superf. + 5 pd. kaalis. + 3—4 pd. väävelh. am. Suinisu — 4 pd. superfosf. + 2 pd. kaalis. + 2—4 pd. Norra salp. Oder — 3—4 pd. superf. 3—4 pd. kainiiti + 1—2 pd. salpeetrit.

Katseid on tehtud ka ubade ja herneste kasvatamisega juurvilja väljus, kuid see on katsestaadiumis. Niisama on mitmed aastad tehtud katseid uute silo taimedega päevalille ja maisiga, millest võib tulevikus juurvilja kasvatist loota. Parema väetuse mõjul on teravilja kogusaak püsinud samasuurena — 2300—3500 pd. kogusummas, olgugi, et teravilja pindala aastast aastasse vähenenud ja karjatoodang suurenenud.

Üksikute viljade juures on saagid olnud: rvakamaalt: talirukkil 30—40 pd. talinisul 30—48 pd., odral 25—40 pd., kaeral 20—40 pd., kartulitel 240—420 pd., loomatoidu juurikatel 1000—1600 pd., põldheinal 60—120 pd. heina.

Loomatoidu muretsemise kõrval on tähelepanu pööratud ka piimakarja arendamisele, ning selle tagajärjel karjatoodangut lehma kohta 6 aasta jooksul enam kui kahekordseks suudetud tõsta. Lähtekohaks ei olnud piima toodangu tõstmisel mitte sedavõrd loomade arvu suurendamine, kui loomade piimatootmise võimu tõstmine, sest sel teel saadud piim on odavam. „Piistaoja" karja koosseis oli 1927 aastal üks 5 aastane karja pull, 26—29 lüpsilehma, 9 lehmmullikat, 1 pullmullikas müügiks ja 5 vasikat. Kavatsus on piimalehmade arvu 30—35-ni tõsta.

Joon. 35. Th. Pooli kari kultuurkoplis.

Piimatoodang oli kontrollandmete järgi keskmiselt lehma kohta 6 viimasel aastal.

Keskmine toodang lehma päält oli:

	Kogu karjal				Korralikel lüpsjatel			
Kontroll-	lehmade	piima	võirasva	rasva	lehmade	piima	võirasva	rasva
aasta	arv	kg.	kg.	%	arv	kg.	kg.	%
1921/22	28,7	2129	77,4	3,65	14,0	2392	84,9	3,62
1922/23	23,5	2699	95,3	3,53	12,0	2834	99,9	3,50
1923/24	21,1	3537	120,7	3,41	13,0	3464	118,8	3,43
1924/25	23,1	3831	137,5	3,57	15,0	3984	142,2	3,57
1925/26	25,0	3701	126,7	3,42	15,0	4017	139,1	3,46
1926/27	27,5	4177	143,37	3,43	19,0	4511	156,25	3,46

Karja piimatoodang on tingitud ühelt poolt sihikindlast tõuarengust, teiselt poolt korrapärasest noorkaja üleskasvatusest ja toodangu võimetele vastavast toitmisest ja hoiust. Piimakari on Hollandi tõugu ning sugulavade võistlusel saavutanud II A järgu sugulava nimetuse. Järjekindel tõuarendus kestab Hollandi karjaga pääle 1913—1918 a. kestnud ebaõnnestanud Maakarja arendamise katseid 1918 aastast, mil sugupull „Erik" H 147 Uue-Võidu mõisast toodi. Järgnevatel aastatel muretseti vasikaid ja mullikaid tolleaegsetest parematest L.-Eesti Hollandi karjadest—Audrust, Saugast, U.-Võidust ja Pajusist. Praegune pull „Vottele H 887" on toodud 1923 a. Hollandist ja põlveneb parematest Hollandi-Friisimaa vereliikidest. „Vottele" on väga hää kehavormide pärandusvõimega. Tema järel on 3 a. kestel „Piistaoja"

karjas kasvama jäänud 15 lehmvasikat. Üldse on kasvamas 48 loomä, nendest 19 pulli.

Noorkarja kasvatamine sünnib põhimõtte järel: I a. tugev toitmine. Vasikad saavad täispiima küll kõigest 4 nädalani, kooritud piima aga 5—7 kuuni, samuti jõutoitu 2—3 nl. päevas ristikheina kõrval. Suvel on vasikad päiviti vasikatekoplis, saades heinu, piima ja lisatoitu, öösel laudas. Aastast vanemate mullikate talvine toit koosneb heintest, põhust ja silost. Suvel on kevadest hiljasügiseni karjamaal. Esimene paaritus sünnib 18—24 kuu vanuselt.

Piimalehmade toitmisest oli juttu juba varem. Ka piimalehmad on suvel ööd-päevad ringi väljas, kuid parematel põllust asutatud koplitel. Kevadistel ja sügisestel külmadel öödel on nad laudas. Sügisel, kui koplite toodang langeb, karjatatakse lehmi ristikheina hädalal. Suvel on üle 10—12 kg. lüpsjad saanud ühtlasi lisatoitu, 1927 a. suvel ligikaudu järgmise kava järele: 30 nl. lüpsjad = 2 nl. 35 nl. = 3 nl. 40 nl. = 4 nl. 45 nl. = 6 nl. 50 nl. = 8 nl.

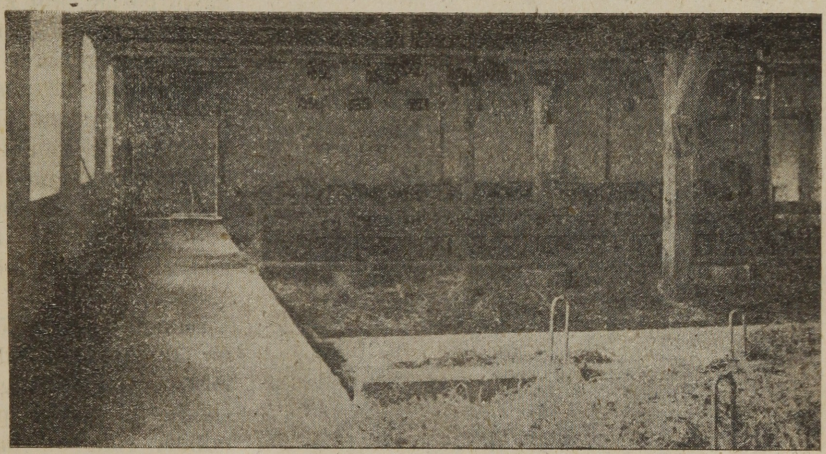

Joon. 36. „Piistaoja“ puhaslaut seest.

Talvisel toitmisel on lehmad 3—4 liiki jaotatud: I liik — mullikad kinnised ja 0—4 kg. (10 nl.) lüpsjad lehmad, II 4—10 (ehk 12) kg. lüpsjad lehmad, III 10 (12) — 20 (24) kg. lüpsjad lehmad ja IV — üle 20 (24) kg. 4% (3%) piimaga lüpsjad lehmad. Päätoiduks kõrgetele lüpsjatele (III—IV kl.) on ristikhein — 15—20 nl. päevas ühes mahlaka toiduga, vikikaera silo, juurikate ja kartulite näol. II klass saab osa heinte asemele juba suveaja põhku ning vähem juurikaid ja kartuleid. I klassil: ristikheina 8—10 nl., suivilja põhku 12—15 nl. ja silot. Jõutoitu neile kas ei anta sugugi, ehk kaunis vähe.

Näitena olgu toodud toiduannused talvest 1927 15 jaan.—15 veebr. 1927.

	ristikh. nl.	suivilja põhku nl.	turnipse	kartuleid nl.	silot nl.	jõut. nl.
I klass	10,0	15	12	—	—	1
II „	13,5	10	25	15	—	5— 8
III „	17,0	—	35	20	—	10—12

toiduannused 15 veebr.—15 apr.

I „	10,0	14	—	—	15	—
II „	15,0	4	35	10	20	4— 6
III „	16,0	—	40	10	20	7—11

III klassis saavutati sarnase söötmise juures 55—60 nl. (22—26 kg.) päevaseid piimatoodanguid 10—11 nl. jõutoiduga.

Rohke ristikheina ja mahlaka toidu söötmine on võimaldanud aastaastalt tõusvate piimatoodangute pääle vaatamata lehma kohte söödetud jõutoidu hulka vähendada. Toidu koosseis oli naelüksustes:

Aasta	Kokku t.-ü.	Jõutoitu	Kõrstoitu	Juurevilja	Haljast.	Karjam.	Lehma kohta pd. jõutoitu
1924/25	7076	2720	1365	547	747	1697	68,0
1925/26	7325	2459	2566	294	441	1565	61,5
1926/27	6429	2218	1835	894	88	1395	55,5

Joon. 37. Maisi katsepõld Th. Pooli talus.

On loota paari kolme aasta pärast, kui karjakoplid paremaks muutuvad, saavutada 5000 kg. kesklüpse 50 pd. aastase jõutoidu annuse juures.

Kõik toit kaalutakse loomadele: kore ja mahlakas toit liikide kaupa. Jõutoit antakse igale lehmale eraldi mõõdu järele.

Piimatoodangu kõrval on karjast müüdud viimastel aastatel suguvasikaid ja noori pulle, millest rida on läinud teistesse maakondadesse (Harju, Viru, Lääne, Viljandi).

Sigu peeti seni, nagu varem tähendatud, „Piistaojal" võrdlemisi vähe, 3—4 emist suurt Inglise tõugu ühes puhastverd kuldiga — müüdi sugupõrsaid. 1928 aastal kavatsetakse sigadepidamist laiendada, tehes algust pekonsigade kasvatusega.

Hobuseid on 8, pääle selle 3 sälgu ja 1 vars. Talu kuulub Põllumajandusliku Raamatupidamise Talituse võrku. Raamatuid peetakse eelnimetatud Talituse kavandite järele laiendatud kujul. Ühtlasi on sisse seatud erikontod üksikute alade ja majapidamisharude kohta nende tasuvuse selgitamiseks.

Talu tasus temasse mahutatud kapitali — 1.659.000 mrk. kassa sissetuleku juures 6,76%.

Parisselja.

„Parisselja“ talu asub Pärnumaal, Are vallas, peremees Jaan Prints.

Praegune „Parisselja“ talu on osa endisest „Parisselja“ karjamõisast, mis jaotati ja müüdi aastal 1911. Osa sellest omandas ostu teel talu praegune valdaja. 1911 a. sügisel asus peremees majapidamist üles ehitama. Koha suurus oli 90 tiinu, millest hiljem ära sai antud 30 tiinu. Suurem osa pindalast oli esialgu kännustik. Maa kannatas liigvee all, puudusid vee ärajuhtimise kraavid. Polnud ka ühtegi korralikku hoonet ega ehitust.

1925/26 arveaastal oli talu tulude kogusumma juba 2 318 222 mrk., kogu talu puhasvarandus 5 696 680 mrk. Koguvarandus kasvanud I. V. 26—I. V. 27 a. 511 770 marga võrra.

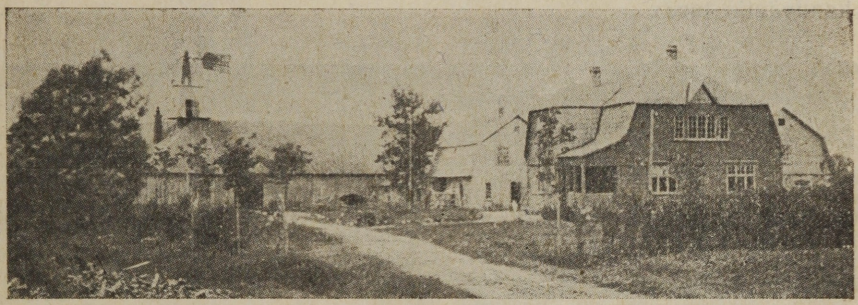

Joon. 38. „Parisselja“ hoonete üldvaade.

„Parisseljal“ on arendamisel päämiselt järgmised majapidamisharud: põld, kari, aed, sead ja kanad.

Talul on kaks külvikorda: vanapõldude külvikord, suurus 36 rvkm. ja uudismaa külvikord, suurus 80 rvkm. Uudismaa külvikorrast on kavatsus jätta 10 rvakamaad, s. o. üks väli karjakopliks; selleks annab põhjust maa halb aluspõhi.

Põllul kasvatatakse päämiselt nisu ja loomatoidu taimi.

Viljade järjekord on:

Vanal põllul.	Uudismaal.
Talirukis	Talinisu
Kartul ja juurvili	Ristikhein
Hernes	Ristikhein
Suinisu	Ristikheina karjamaa
Ristikhein	Juurvili ja silotaimed
Ristikheina kesa (karjatamiseks)	Põlduba
	Suinisu
	Ristikheina kesa

Viljad ja väetisnormid on hektarile:

Talinisu „Thule“ saab 16 pd. superfosfaati, keskmine saak 120 pd.
Suinisu „Rubin“ väetis sama, saak 100 pd.
Hernes „Concordia“ saab 12 pd. superfosfaati, saak 120 pd.
Põlduba, kohalik sort, saab 12 pd. superfosfaati, saak 140 pd.

Kartul „Maerker“ ja „Topas“ (Sangaste) saab 70 koormat laudasõnnikut + 18 puuda superfosfaati + 5 puuda 40 % kaalisoola + 4 puuda väävelhapuammoniaaki, saak 1 500 puuda.

Naeris „Oestersundom“ saab 70 koormat laudasõnnikut + 25 puuda superfosfaati + 6 puuda 40 % kaalisoola, saak 3000 puuda.

Kaalikas „Bangholm“, väetise määr sama, mis naeri juures, saak 2500 puuda.

Ristikhein „Liivimaa punane“ saab väetiseks 12 puuda superfosfaati, saak 330 puuda heina.

Et külvikorras esineb ristikheina kesa, mis maad rikastab lämmastikuga, siis taliviljale laudasõnnikut ei anta. Et maad on iseloomult savikad ja kaalirikkad, siis kaaliväetist palju ei tarvitata. Kestvad väetuskatsed on näidanud, et kaaliväetis suurt mõju ei avalda. Ainult juurviljade juures on kaaliväetis tasuv.

Tartumaal

Joon. 39. „Parisselja“ talu tööpere. Trepil seisab püsti taluomanik J. Prints.

„Parisselja“ talus on häid tagajärgi annud I aasta ristikheina kesa süsteem. Ristikheina seeme külvatakse maha kohe pärast suinisu seemendamist ning äestatakse sisse. Seemne määr 30 naela hektarile.

Põllul katsutakse kõik tööd teha masinatega õigel ajal. Põlluharimiseks ja majapidamises mitmesuguste masinate käimapanemiseks on mehaanilise tööjõu andjana kasutusel traktor. Talus olevaist põllutööriistadest võiks nimetada veel tähtsamaid: viljaniitja, heinaniitja, randaal, reaskülvimasin, kultivaatorid, äkked, adrad, sahad j.n.e.

Hobustega kündmisel tarvitatakse loiuhõlmaga atra, mis on osutunud savimaadel kergeks künniriistaks. Vedudeks, päämiselt aiasaaduste turule toimetamiseks, on talul kergeveo auto. Isesõitja rehepeksu garnituur on ühine mitmele talule.

Kestvaist rohumaadest on karjakoplid veiste ja hobuste tarvis, suurus 15 vakamaad; nad on asutatud põllust. Nimelt on karjakoplite all õue lähedane halva põhjaga maa, mis polnud põlluks hää.

Karjakoplid on kraavitatud. Väetiseks saavad iga aasta 12 puuda superfosfaati hektarile ja pikema aja tagant komposti. Nüüd, kus talus suuremal määral sigu hakatakse kasvatama, tarvitatakse karjakoplite väetamiseks ära sigade virts.

Et karjakoplite alla on võetud mahajäetud ristikheina põld, siis rohuseemet külvatud ei ole. vaid siin kasvab valge ristikhein ja nurmik iseseemenduse teel. Karjakoplite ligikaudne toodang 12 000 toidu üksust. Lähemal ajal on kavatsusel suurendada karjakoplite pindala 10 rvkm. võrra uudismaa külvikorra arvel. Nimelt jääks säält ära ristikheina karjamaa — külvikord muutuks 7 väljaliseks; üks väli, mis õue lähedal ja halva põhjaga, jääks karjakopliks.

Loomakasvatusest on piimakarja pidamine tähtsamal kohal. Üldse arendatakse loomakasvatust, et saada enam sõnnikut, mida kasutatakse põllul ja aias. Kari on Maatõugu, 1911 aastal osteti 2 kohalist Maatõugu lehma ja toodi sisse Lääne-Soome tõugu pull. Hiljem kasutati kohaliku pulliühisuse Lääne-Soome tõugu pulle, kelle järeltulejatena on kujunenud praegune kari.

1 mail 1927 a. oli kogukarja koosseis: 22 lehma, noori pulle 4, lehmmullikaid 7, vasikaid 7.

Möödunud aastal oli karja keskmine toodang — 2690 kg. piima ja 102,67 kg. võirasva. 100 t.-ü. annud 5,78 kg. võirasva.

Kõrgete jõutoidu- ja madalate võihindade tõttu on kari kannatanud alatoitluse all (möödunud aastal sai lehm keskmiselt 24 puuda ostujõutoitu). Praegu on ehitusel silokast mahuga 6 kantsülda. Konserveerides siloks munavalgerikkaid taimi, on võimalik läbi saada vähema hulga ostujõutoiduga. Kari on mahutatud puhtasse, valgesse ja avarasse lauta automaatse jootmise ja laealuse raudteega sõnniku väljaveoks sõnnikuhoiuruumi.

Sigadest kasvatatakse „Parisseljal" päämiselt pekonsigu, milleks tarvitatakse ostupõrsaid, sest nende hinnad on praegu odavad. Talus on üle 30 sea. Seni on aastas turule läinud 40 pekonsiga, seda arvu kavatsetakse lähemal ajal tõsta 80-ni, et otstarbekohaselt ära kasutada kooritud piima.

Uus, puhas, praeguse aja nõuetele vastav sealaut ehitati 1926 aastal, mahutusega 100 sea jaoks. Laut on 20 lahtriga, igasse mahub 4—5 pekonsiga.

Kanakasvatusele pandi alus 1925 aasta kevadel, mil muretseti haudumise masin 264 muna jaoks, ning tehti esimesed katsed kunstliku haudumisega. Haudumiseks tarvitati kohalikkude segavereliste kanade mune, mis külast üles osteti.

Sama aasta sügisel importeeriti Rootsist 30 puhastverd Leghorni kana — valged ja põldpüü värvi. Nii oli sügisel 180 noort omakasvatatud segaverelist ja 30 sissetoodud puhastverelist kana, kokku 210 lindu. 1926 aastast pääle on arendatud ainult Leghorni tõugu kanade mune. Praegu on talus 270 vanakana ja 300 poega, 1/3 neist kukki.

Talus on korralik kanala, mis ehitatud keldri pääle, üks külg piiratud kanade jooksuaiaga, milleks tarvitatakse osa õunapuu aeda vaarikaistandusega. Kanapojad kasvavad üles suviaidades, kuhu nad jäävad kuni sügiskülmadeni. Öökorteriks sarnastes suviaedades on noortel, alla 3 kuu va-

Joon. 40. Leghorni kanad J. Printsu majapidamises. Tagaplaanil paistab kanamaja, mis ehitatud juurvilja keldrile.

nustel poegadel tühjad küljeli asetatud tsementitünnid, kuhu alumisele küljele laudadest lame põhi magamisasemeks ehitatud. Need tünnid on vihmakindlad, seepärast pakuvad kaitset ka halbade ilmade eest. Hiljem aga varustatakse kanapojaid väikeste edasikantavate pilbasmajakestega magamisõrtega.

Poegade suviaiad, samuti ka vanade kanade jooksuaiad, on piiratud liikuva aiaga, mis võimaldab koha muutmist. Kanakasvatuse täpne raamatupidamine on sisse seatud 1 nov. 1926 a. alates, seepärast ei saa praegu saagi ja tasuvuse kohta andmeid tuua, need selguvad alles aastakokkuvõttes.

„Parisselja“ talu viljapuuaed on suur 3 ha., milles 300 õunapuu ümber, kõige vanemad neist on istutatud 15 a. tagasi. Aeda väetatakse laudasõnniku ja kunstväetistega. Paremateks on osutunud järgmised õunapuu sordid: Antonovka, Peping, Seränka, Valgeklaar. Mõned puud on 8 aastat järgimööda hääd saaki andnud. Üksikud puud annavad aastas kuni 10 puuda õunu.

Õunapuude vaheline maaala on kasutusel keeduvilja ja marjaaiana. Keeviljaaias kasvatatakse rabarberi 3/4 vkm., tomaate 1 vkm., porgandeid. kaalikaid ja peete, kokku 2 vkm., kapsaid 1 vkm. Maasikaid 1 1/4 vkm., vaarikaid 1 1/4 vkm., pääle selle sõstraid.

Kasvumaja 11 ruutsüllalise põrandapinnaga võimaldab kevadel varajaste kultuuride kasvatamist. Aiasaadused toimetatakse talu kergeveo autol Pärnu ja Tallinna turule.

Talu elumaja on väliselt nägus ja avarate ruumidega, mis võimaldab elamist 20-liikmelisele perele, ta on ehitatud Soome arhitekti kava järgi.

„Parisselja“ talu peremees on tegev kõigis kohalistes ühistegelistes asutustes: ühispiimatalituses, ühispangas, ühiskaupluses ja Are ühistegelises liidus.

Särghaua.

„Särghaua“ talu Uue-Vändra vallas, Pärnumaal asub Vändra jõe kaldal.

Talu on asutatud umbes 1750 aasta ümber: praegune pidaja ja omanik 1911 aastast pääle, Ado Peterson, on kuues põlv talu asutajast.

Pindala 267 riiavakamaad, mis kahes tükis: 178 rvkm. ühel pool ja 80 rvkm. teisel pool jõge. Talu küljest on 19 rvkm. välja renditud, mis eraldatakse popsi seaduse alusel; 7 rvkm. on jõe, 5 rvkm. teede ja 3 rvkm. hoonete ja ehituste all.

Tarvitatavast maast on:

põllumaad	85	rvkm.
kultuurkarjamaad	15	„
kultuurheinamaad	25	„
laastatud ja kraavitatud heinamaad	30	„
harimata karjamaad ja kännustikku	30	„
metsa	38	„

65 vkm. põldu ja heinamaad on torutatud, kavatsus on ära torutada kõik põllu-, heina- ja karjamaad. 2/3 maa pinnast on mölli liiv ilma mullata, 3½—4 jala sügavusel kõva rihk, mille tõttu maa väga vesine ja keetev. Ilma kraavitamata või torutamata on üldse põldu võimata harida. Üks kolmandik pinnast on küll mullarikkam ja parema savi ja saviriha põhjaga, aga üleujutatav kevadel ja ka suvel suurte sadude ajal. Kiire vesi uhub ülesküntud mulla minema, mille pärast saab madalamat maad tarvitada ainult heina- ja karjamaana.

Joon. 41. „Särghaua“ talu omanik Ado Peterson abikaasaga.

Kindlat külvikorda talus praegu ei ole, pooleli olev põllutorutamine takistab selle teostamist.

Väljad on 12 rvkm. suurused, millest üks kesa, üks talivilja, 2 heina, 2½ suivilja ja pool välja juurvilja all. Põld saab iga 7 aasta jooksul 2 korda laudasõnnikut, mida võimaldab turba aluspõhu tarvitamine. Rukis, oder, põldhein ja juurvili saavad kunstväetist — pääasjalikult superfosfaati ja kaalisoola; päälisväetisena antakse teise aasta heinale, juurviljale ja, kui jatkub, kevadel rukkile sigade virtsa.

Tubli väetis toob esile ka pahe — umbrohu, — mis niiske maa tõttu lopsakalt kasvada tahab ja juurvilja harimise iseäranis raskeks ja kulukaks teeb. Seda pahet kavatsetakse kõrvaldada otstarbekohase külvikorra tarvitusele võtmisega.

Talu pääsissetuleku allikaks on piimakarja ja sigade pidamine, mida tingib maa looduslik kalduvus heina kasvatada. Karja päätoit on hein ja jõutoidud, kuna juurvilja suuremal hulgal kasvatada pole korda läinud.

Sigade päätoit: kartul, piim ja juustuvesi, odrajahu ja haganad.

Praegu on talus veiseid: 24 lüpsilehma, 1 pull, 2 mullikat, 2 vasikat; sigu: 3 suguemist, 1 kult, 24 pekonsiga, 34 põrsast; pääle selle leidub talus: 9 vana lammast, 1 oinas, 16 talle; 5 tööhobust, 1 sälg; 14 mesipuud. Sulgloomi peetakse ainult oma majapidamise tarbeks.

Veised on Angelni tõugu, tugeva kehaehitusega, ühtlase väljanägemisega, kontrolli all 1911 aastast saadik. Piimaand rahuloldav, rasva % jätab soovida. 1926/27 a. kontrollaasta keskmised andmed korralikult lüpsnud lehmade kohta on: 2430 kg. toidu üksust, 3561 kg. piima, 123,35 kg. võirasva, rasva % 3,46; 100 toidu üksust annud 146,5 kg. piima, 5,08 kg. võirasva. Rohkema anniga lehm on l. a. annud 3030 kg. toidu üksuse juures 5107 kg. piima, 183,81 kg. võirasva, rasva % 3,60; 100 t.-ü. annud 168,5 kg piima, 6,07 kg. võirasva.

Piima rasva % püütakse parandada väärtuslikumate pullidega.

Sead on Inglise suurt valget tõugu, missugust tõugu peetakse 1913 aastast saadik, tugeva kehaehitusega, vagusa loomuga, rahuloldava juurekasvu ja hää siginemisega. Läinud aastal saadi iga poegija kohta üle 10 elujõulise põrsa.

Keskmiselt läks iga 160 nl. pekonsea kasvatamine omal maksma 1. V. 1926 — 1. V. 1927 a. turuhindadega arvates:

Põrsa hind	1 500 mrk.	
11 pd. kartuleid à 50 mk.	550 „	
450 kg. kaoritud piima + 150 kg. juustuvett	1 500 „	
4 pd. jahu à 300 mk.	1 200 „	
Ristikhein ja karjamaa	400 „	
Talitamine	800 „	
Lauda amortisatsioon ja kapitali %	1 000 „	6 950
Jäi ettevõtte tasuks iga sea päält		650
Keskmiselt saadi iga sea eest (161 nl.)	Mk.	7 600

Produktid on arvatud täie turu hinnaga, nagu nad ostes oleks maksnud. Talust müües vast igatahes sarnast hinda poleks saanud. Ka oli põrsaste turuhind alla siintoodud hinna.

Lambad on Oxfortowni tõugu, missugust peetakse talus juba üle paarikümne aasta.

Karja ja sigade jaoks on puhtad laudad, ehitatud 1923—1926 a., raudkivi ehitus telliskivi voodriga; mahutab 40 siga, 35 lüpsilehma, 1 pulli, 8 noorlooma ja 10 lammast.

Pääle selle sõnnikuhoiuruum ja kõrvalruumid sigade- ja loomatoidu valmistamiseks ja paigutamiseks; pesuköök, eluruum karjatalitajale, meierei, keldrid või, juustu ja juurvilja alalhoidmiseks.

Karjalauda päälseid katusealuseid tarvitatakse kõrstoidu, sõnnikuruumi päälseid — turba mahutamiseks.

Sigade laudas ja eluruumis on auruküte, kogu ehituse jaoks veevärk automaatse jootjaga veiste laudas. Silotornid ja üleskäigu tee on alles pooleli.

Joon. 42. Osa „Särghaua" talu karja lammastega. Tagaplaanil veistelaut.

Piimalehmade hulka täie mahutuseni loodetakse tõsta nii pea, kui võimalikuks saab torutamata osa maad ära torutada ja üles harida.

Talu läbikäigud olid 1926/27 majandusaastal:

Tulud:	Karjast: või, juust, lihaloomad, vasikad	Mk.	550 000	
	Sigadest: 46 pekonsiga, muud lihasead, elupõrsad, kuldi tasu	„	400 000	
	Lammastest: müüdud elulambaid	„	15 000	
	Mitmesuguste saaduste müügist	„	40 000	
	Kõrvalteenistusest, talvisest veost j.n.e.	„	60 000	
	Inventari juurekasv	„	85 000	1 150 000
	Saadi omast majapidamisest produkte peremehe, kodakondsete ja tööliste ülespidamiseks, leib, liha, vill, küte j.n.e.			400 000
		Kokku	Mrk.	1 550 000
Kulud:	Töötasu ja ülespidamine pererahvale ja teenijaile	Mk.	720 000	
	Jõutoidud, kunstpõlluramm, turvas	„	250 000	
	Remont, materjalid, põllut. riistad, seemned	„	80 000	
	Maksud ja kindlustus	„	30 000	
	Maaparanduse remont	„	20 000	1 100 000
	Jäi maaparanduse amortisatsiooniks ja kapitali % %	„		450 000
		Kokku	Mrk.	1 550 000

Metsa juurekasv ning hoonete amortisatsioon on arvestamata, mis on, nagu peremehe kogemused näidanud, peaaegu võrdsed.

Talu majapidamisse on mahutatud kapitale, ümargustes arvudes:

Hooned	Mk.	4 000 000	
Inventar elav ja elutu	„	1 000 000	
Maaparandus	„	400 000	
Talituskapital	„	400 000	5 800 000
Maa põhihind, aluseks võetud ametlik hind, nagu seda näeb ette popsiseadus, umbes	„		700 000
	Kokku Mrk.		6 500 000

Talu hoonete hind on võrdlemisi suur selle tõttu, et kõik hooned on viimase 9 aasta jooksul päris uued tehtud ja ümber ehitatud. Uute hoonete püstitamiseks ja vanade ümberehitamisteks on tarvitatud materjale:

Raudkive 115 kantsülda 7' × 7' × 7', mis on välja aetud ja lõhutud oma talu õuest ja põldudelt, 1000 koormat liiva, 1200 puuda kustutamata lupja, 140 pütti tsementi, 30 000 telliskivi, 800 palki, 2000 latti, 20 kantsülda laastupakke, 25 kasti naelu, veevärgi ja keskkütte jaoks torusid (meiereiga ühes) umbes 1000 jalga.

Maaparanduse jaoks on tarvitatud 40 000 savitoru. See suur hulk materjale, ligi 5000 hoobuse koormat, on veetud suuremalt jaolt kõik oma hobustega, mis ei ole jätnud mõju avaldamata talu töödele ja talupidamise tasuvusele, arvesse võttes, et „Särghaua" talu asub 24 klm. raudteejamast, halbade teede ja jõgede taga. Lähemas tulevikus, kus suuremaid ehitusi pole ette näha, on võimalik rohkem tähelepanu pöörda põllu- ja heinamaa harimisele, mis aitab talu sissetulekut tõsta. Ka raudtee nihkub lähemale, 16 klm. kaugusele, mis kõik ei tohiks jätta mõju avaldamata talupidamise tulutõstmisele tulevikus.

Are „Luha" asundustalu.

Mihkel Siimi majapidamine, „Luha" asundustalu asub Are vallas, Pärnumaal. Talu on praeguse pidaja kasutada 1924 aastast pääle eriotstarbe taluna 12-aastase rendilepingu alusel.

Krunt oli enne praegust pidajat kolm aastat aastarentniku kasutada, ning krundile asudes puudusid täiesti igasugused kasutuskõlbulikud ehitused, mispärast tuli otsekohe asuda ehituste püstitamisele. Kolme aasta kestel on üles ehitatud puhas karjalaut kõrvalruumidega, kuhu praegusel korral otstarbekohase paigutuse tõttu ka ajutised, kuid nägusad eluruumid, viljaait ja loomatoidu tagavarad on asetatud. Kogu ehitus on savist, kahekordsete õhukindlate lagede, avarate akende, uuemasüsteemilise õhupuhastusega, kuiv, soe ja tervislik. Laudapäälne kasutatakse loomatoidu ja aluspõhu tagavarade panipaigaks, missuguste ülesvedu on hõlbustatud osaliselt sisseehitatud ülessõidu silla kaudu. Toidulavad laudas on kombineeritud rohke toorestoidu ja osalise üksiksöötmise kohaselt, betoonist, kergesti puhastatavad, automaatse jootmisega.

Et talus ka müügi otstarbel sordi ja leivavilja kasvatusele rõhku pannakse, on ehitatud otstarbele vastav viljakuivatus viljahoiu ja puhastusruumidega.

Talupidamist arendatakse algusest pääle karjatalu suunas pekonsigade kasvatusega, mille kõrval ka võimalust mööda on arendatud leiva- ja seemnevilja kasvatust.

Talu otsekohesed rahatulud olid läinud aastal:

Karjapidamisest	420 180 mrk.	ehk	50,2 %
Sigadepidamisest	215 600 „	„	25,8 %
Teravilja müügist	132 680 „	„	16,0 %
Aia-, keedu-juurviljast . . .	18 860 „	„	2,2 %
Heinaseemned ja muud . .	48 750 „	„	5,8 %
Kokku . . .	836 070 mrk.		

Talu pindala on 52 tiinu, millest

põldu	30 tiinu.
kultuurkarjamaad	8 „
heinamaad	12 „
metsa ja kõlbmata maad .	2 „

Osa muutliku mullapinnaga vana põldu on kultuurkarjamaaks muudetud ning külvikord viiakse üle heinamaast ülesharitud ja haritavatele põldudele, mispärast seni talus tarvitusel oli vaba külvikord, kuna praegu läbiviimisel kaks külvikorda:

1) Mullasematel, kergema põhjaga maadel rukki ja kartuli kasvatamise tarvis, 5 väljaline à 1½ tiinu.

1. Ristikheina kesa (laudasõnnik.)
2. Talirukis.
3. Kartul.
4. Oder, ristikheina allakülviga.
5. Ristikhein.

2) Raskematele maadele 11-väljaline loomatoidu ja müügi teravilja külvikord à 2⅔ tiinu:

1. Vikikaera kesa (laudasõnnik.)
2. Talinisu.
3, 4, 5. Segahein.
6. Kaer ja lina.
7. Segavili.
8. Juurvili.
9. Uba loomatoiduks.
10. Suinisu.
11. Kaer-peluski teraks.

Ülemalnimetatud külvikordadest loodetakse täielikult saada toitu 40-päälise karjale ja 30 pekonsea üleskasvatamiseks.

Senisest vabast külvikorrast ja sisseviidavatest osalistest kindlatest külvikutest on põllupinda järgmiste viljade all:

müüdavate ja omatarbeks minevate leivaviljade all	7,5 tiinu	ehk	25 %.
põllusegaheina all	8,0 „	„	26,6 %.
juurvilja ja kartuli all	4,0 „	„	13,4 %.
kaun- ja segajõusööda viljade all	9 „	„	30 %.
haljastoidu taimede all	0,5 „	„	1,6 %.
aia- ja keeduviljade all	0,7 „	„	2,4 %.
kiutaimede all	0,3 „	„	1,0 %.

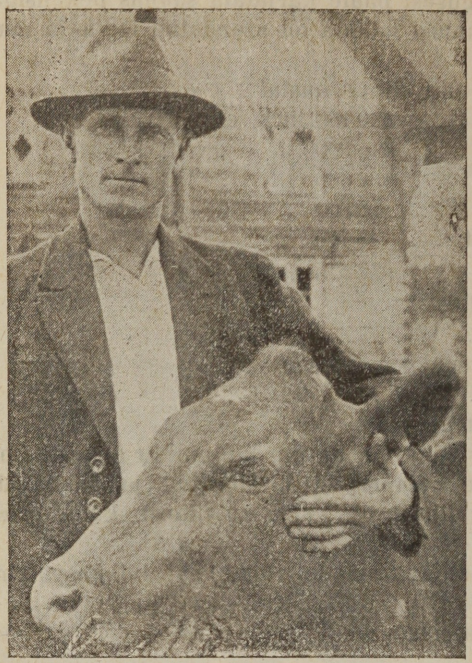

Joon. 43. „Luha“ peremees parima lehma „Õie'ga“ kes lüpsis kolmanda poja järele $192^{6}/_{7}$ aastal 8.344 nl. piima s. o. 371 nl. võirasva. 100 t. ü. annud 144,5 nl. piima, 6,25 nl. võirasva. Rasva % piimas oli 4,32.

Leiva- ja sordiviljana kasvatatakse pääasjalikult suinisu Ekstra-Kolben „Nui“, missugune talus teraviljade seast kõige väärtuslikuma saagi on annud — näiteks 1926 aastal kohati kuni 172 pd. tiinult. Nisu läheb suuremalt jaolt seemneviljana müügile; suinisu kasvatatakse juurvilja ja kartuli järelviljana, andes tiinule väetisena 18 pd. superf., 12 pd. 40% kaalis. ja 9 pd. Tshiilisalpeetrit. Talinisu juures tehakse järjekindlalt katseid „Thule“ ja „Villa“ sortidega—senised tulemused lasevad eelistada „Villa't“.

Põllusegaheina segus tarvitatakse edukalt pääle ristikheina ja timuti ka aru- ja keraheina, missugusest segust saadi viimasel aastal kohati kuni 420 puuda kuiva heina tiinult, Segahein saab kaalifosfaat väetist.

Juurviljadest kasvatati seni pääasjalikult Oestersundomi turnipsi, sest madala põllukultuuri ja halbade veeolude tõttu oli selle saak kõige kindlam, sellest ajast pääle, kus mulla väetise ja veeolud enamvähem korraldatud, hakatakse rohkem peete kasvatama, sest savimullases põllupinnas, kahjurite all mittekannatamise tõttu, osutus peet talus paaril viimasel aastal paremana.

Juurviljale antakse sõnnikuväetis ühes kunstsõnniku täisväetisega 18 pd. superf., 18 pd. kaalis. ja 9 pd. Tshiilisalpeetrit tiinule; suurim saak tiinult on olnud 4 400 pd. Juurviljad külvatakse tasasele maale, ilma vagudeta, suure reaskülvimasinaga, parajaid vahesid jättes, ridade vahed haritakse Deeringi kultivaatoriga. Üldse püütakse juurvilja harimise töid viia hobuse ja masina tööjõule üle.

Kartuleid kasvatatakse laudasõnniku ja kaalifosfaat väetisega umbes $1\,^{1}/_{2}$ tiinu pekonsigade nuumamiseks.

Looma jõusöötade tarvis kasvatatakse pääasjalikult kaera-viki segu. kuhu ka vähe otri on segatud, missugune teiste hulgas hääd terasaaki annab. Segus tarvitatakse kaera „Võit“ ja otra „Primus“.

Oa kasvatusega söödaviljaks on kaks aastat hästi õnnestanud katseid tehtud, mispärast oa alla kavatsetakse terve väli külvikorras anda, millise saagiga loodetakse asendada senine munavalgerikas ostujõutoit.

Aiaviljadest kasvatatakse Pärnu turu tarvis kurke, kapsaid, porgandeid ja kaalikaid.

Joon. 44. „Luha“ talu puhaslaut veistele ja sigadele.

Tähelepanemise väärt külvikorras on, et rukkile õige väike osa külvikorrast on antud, asjaoludel, et rukis kohal ja ümbruskonnas õige harva õnnestub ja saak peaaegu kunagi tootmiskulusid ei kata. Selle asemel külvatakse rohkem nisu. Talu erineb ka ümbruskonnast rohke kunstväetise tarvitamise tõttu, mis eeldab kõrgemaid saake põllukultuuridest.

Talus tarvitada olevaist põllutööriistadest võiks nimetada: naabritega ühiselt hangitud traktorit ühes maaharimisriistadega ja väikest mootorijõul töötavat rehepeksu garnituuri; reaskülvi-, niidu- ja lõikuse masinaid; turbapurustajat, hekslimasinat, kultivaatoreid, atru, juurviljaharimise riistu j. n. e. Riistade ja masinate ostmise juures on teatud standardist kinni peetud, s. o. ostetud rohkem tarvitusel olevate firmade masinaid, nii kui „Deering“ ja „Munktels“, missuguste osade saamine alati hõlbustatud.

Karja suviseks toitmiseks on soetatud kestvad kultuurkoplid. Need on saadud osalt vanast söödist äestamise ja väetamise abil, osalt külvatud, haritud ja laudasõnnikuga väetatud põllumaale, seguga: punane, Rootsi ja valgeristikhein, timut, aru- ja kerahein ning nurmikud — kokku 90 nl. tiinule. Karjamaad on jagatud aiaga piiratud koplitesse, missuguseid kordamööda karjasöögiks antakse, vaheldamisi puhata lastes.

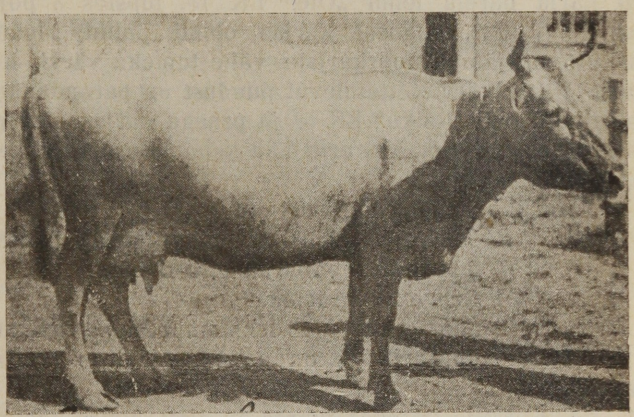

Joon. 45. „Esmikul“ on otsekoheseid järeltulejaid—5 ja järeltulejate järeltulejad—9 kokku 14 looma omas karjas. Pääle selle väljaläinud suguloomadena 3 pulli.

Kopleid väetatakse igal kevadel kaalifosfaat väetisega ja aegajalt komposti ning laudasõnnikuga, kevadel tublisti äestades. Odavamaks kopli asutamise viisiks osutus vanast söödist väetamise ja äestamise teel saadud rohukamar.

Olemas olevad heinamaad on metsikud ja vesised, missuguste all 1924 aastal pool krunti oli. 10 tiinu heinamaad on kolme aasta jooksul kuivatatud, üles haritud ja külvikorra alla võetud, ülejäänud osa tuleb lähemail aastail harimisele. Üldse on talu veeolude korraldamiseks kolme aasta jooksul kaevatud 9 klm. kraavi 270 000 marga eest.

Eriti on talus arenenud karjapidamine.

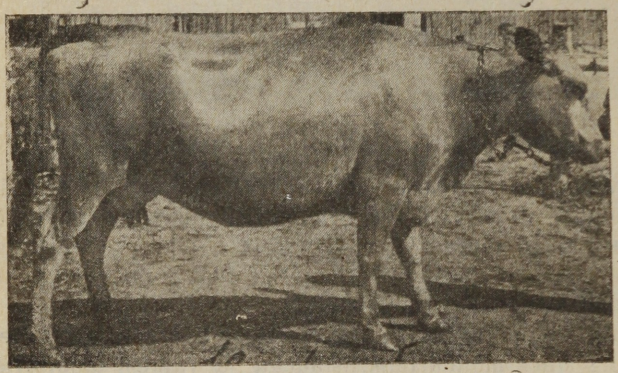

Joon. 46. E. K. tõugu lehm „Hentu" nr. 15. Lüpsnud 192⁶/₇ k. aastal piima 7.044 nl., mille rasva % 4,69, seega annud 330 nl. võirasva.

Mõne aasta visa töö tagajärjena on saavutatud 30-pääline Eesti maatõugu sugulava kari, kust juba väärilisi suguloomi ja vasikaid välja antakse. Kari on alguse saanud sama omaniku ennem kasutada olnud väikesest „Anni" talu karjast, kust „Luhale" toodi mõned üksikud lehmad, kellest tähtsam on lehm „Esmik" EK 808, kelle kõrgem aasta toodang 322 nl. võirasva, rasva % 4,59, kellel „Luha" karjas otsekoheseid ja põlvenenud järeltulijaid 9 looma. „Esmiku" järeltulijatest on ka karja parem lehm „Õie" EK 13, lüpstes 3 pojaga 371 nl. võirasva, rasva % 4,32. Algusel karjas olnud pullid „Jaan" EK 95 ja „Kallo" EK 215 on jätnud noorkarjale vähe tumeka värvi, kuid hää rasva % piimas. Karja värvis ettetulevat puudust on parandanud viimasel ajal väljast tarvitatud pull „Raiku" EK 38 ja praegu karjas olev pull „Arm" EK 92 „Esmiku" perekonnast, kes eriti hää kehaehitusega ja kelle vanemad eeldavad hääd võirasva pulli.

Karja praegune koosseis on:

1 pull ja 7 lehma EK eeltõuraamatu A osas.
6 lehma EK eeltõuraamatu B osas.
1 segavereline lehm.
2 noort pulli ja 13 lehmmullikat ja vasikat.

Suur noorkarja % on seletatav kiirest karja arvu suurendamise tarvidusest.

Lüpsikarja toitmise juures on alati silmas peetud kõige otsarbekohasemaid toidu koosseise ja toitmise odavust — nii on taliste toitude hulgas tublisti juurvilja ja hääd põllu segaheina, mille toitmine odav. Suvel saab kari toidu pääasjalikult kultuurkoplitest. Kõige toitluskorralduse tagajärg on, et „Luha" lüpsikari 1926/27 kontrollaastal jättis kõike toidu-, talitus-, ehitus- ja kapitali kulusid kattes veel 9 054 mrk. puhast tulu.

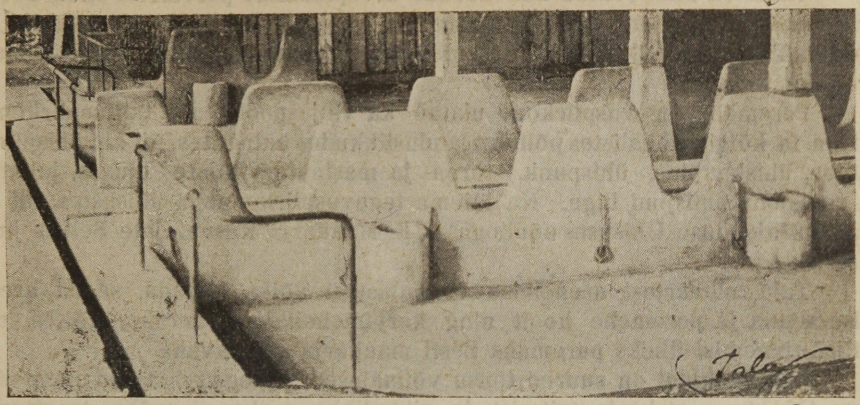

Joon. 47. Toidu lavad „Luha“ asundustalu laudas.

„Luha“ (enne „Anni“) karja toodangu tõusu näitab järgmine tabel, millest silmapaistev kõrge rasva % ja suur tasuvus:

Korralikult lüpsnud lehmad.

Aasta.	Toidu kulutus toiduüksustes.¹	Piima nl.	Võirasva.		100 toiduükust.		Tähendused.
			nl.	%	annud nl. piima.	nl. või rasva.	
192 1/2	3 406	4 146	155,9	3,74	123,7	4,58	„Anni“ talus.
192 2/3	4 586	6 143	235,1	3,83	133,9	5,13	
192 3/4	4 485	6 015	251,1	4,24	134,1	5,69	
192 4/5	4 789	7 103	302,0	4,26	148,3	6,32	
192 5/6	4 648	6 257	271,8	4,34	134,6	5,85	toodangulangus halva lauda tõttu külmal talv.
192 6/7	5 551	8 076	334,0	4,15	145,5	6,02	rasva % langes suurest lüpsi tõusust.

Noorkari peetakse kogu suve koplites, kuhu neile on ehitatud katusealune, milles varju leiavad palava päikese ja vihmaste ilmade eest, kuna väljakäimine kevadest sügiseni täiesti vaba. Niisuguse noorkarja kasvatamisviisi juures ühes talvise korraliku karastuse ja lahutusega on tulemuseks, et talu kari meie tüütavamast haigusest, tuberkuloosist täiesti vaba on.

Ühes lüpsikarjaga on talus sisse seatud pekonsigade kasvatus. Selleks peetakse 3 Maatõugu emist, keda paaritatakse talus peetava suurt valget tõugu Inglis kuldiga (kult on kuulsa Õisu „Kaie“ poeg), sellest ristpaaritusest saadakse võrdlemisi tervislised ja hää pekiga pekonsead.

Sugusead toidetakse suvel koplis vabalt õige vähese lisatoiduga, talvistest toitudest on esikohal vikikaera hein hekslitena ja juurvili. Noorte pekonsigade kasvatamise ajajärgus on päätoiduks värske heinahädal ja haljasvikk ning kooritud piim, nuumamise järgus kartul, piim ja segavilja jahu.

Niihästi karja kui sigade kasvatus on õppinud tööka karjaravitseja hoolel.

Talus on sisse seatud kahekordne arvepidamine peremehe enda hoolel, eriti peetakse üksikute põllukultuuride ja karja toote kulude üle täpseid arveid, millest igal puhul häid kalkulatsioone võimalus säada eksisammude ärahoidmiseks.

Peremehe tegevuspiirkond ulatab ka väljaspoole talu talituspiirkonda, nii on ta kõigis kohalistes põllumajanduslikkudes ühingutes, nii kui ühispiimatalitus, ühiskauplus, ühispank, turba- ja masinatarvitajate ühisus, juhatuse ja revisjonikomisjoni liige. Ka laiema tegevuspiirkonnaga ühisustes, nii kui Pärnu Majanduse Ühisuses nõukogu ja E. Maakarja Kasvatajate Seltsis juhatuse liige.

Talu tulevastest arenemise võimalustest võiks oletada, senist arenemise suuna ja peremehe hoolt ning karjamehelikkust arvesse võttes, talu väljakujunemist üheks paremaks Eesti maakarja sugulavaks.

Põllusaakidel on suured tõusu võimalused, praegu tehtavaid maaparanduse töid, tugevat karja toitmist ja rikkalikku turba aluspõhu tarvitamist arvesse võttes.

Viljandimaa.

Kerge.

Omanik Tõnis Palm.

„Kerge“ talu asub Viljandimaal, Võisiku vallas, Kaarevere külas. Talu võib õigusega nimetada metsanurga kohaks, sest lähem linn — Viljandi — on 35½ kilomeetri kaugusel, raudteejaam 37 kilom., lähem sadam — Oiu Virtsjärvel — 10 kilom., millel aga mingit majanduslikku tähtsust ei ole.

Talu omanikuks on 1912 a. pääle Tõnis Palm, kes linnakooli haridusega ja pääle selle veel Dr. Raamoti ja Allmanni 3-kuulised põllutöö kursused lõpetanud.

Koha üldsuurus on 42,74 ha, millest 11,15 ha põldu, 11,15 ha heinamaad, 18,58 ha karjamaad, 1,49 ha metsa ja 0,37 ha aeda. Heinamaa on 6 tükis, mille keskmine kaugus hoonetest 10 kilom. Karjamaa on 1 kilom. kaugusel. Majapidamise hooned asuvad krundi teises otsas. Põld on liivakas savine ja väikese kallakuga loode poole. Heinamaa on mudasoo.

Koha väärtus viimase inventuuri järele on 2.728.775 marka, koht on võlgadest vaba. Raamatupidamise andmete järele on talumajapidamine 479.865 marka sissetulekut annud, mis majapidamise harude vahel järgmiselt jaguneb: põllumajapidamine on annud 23.475 mk. ehk 4.90%, karjamajapidamine 304.445 mrk. ehk 63,44%, sigadepidamine 137.820 mrk. ehk 28,72%, muud sissetulekud 14.125 mrk. ehk 2,94%.

Talupidaja on eesmärgiks seadnud tulusa piimakarjapidamise ühes sellega seotud pekonsigade pidamisega, sellepääle vaatamata, et koht raudteest õige kaugel asub ja sigade transporteerimine õige tülikas on. Kuna majapidamine raudteest kaugel asub, siis on majapidamise organiseerimise juures seda silmas peetud, et piimakarjale tarvilikku jõutoitu omast majapidamisest saaks ja tarvis ei oleks seda kaugelt vedada, mis sellest saadava kasu ära neelab. Seni on aga karjale aastas veel 10.000 marga ümber jõutoitu juure tulnud osta. Sellest seisukohast välja minnes, on erilist rõhku pandud olemasoleva soo ülesharimisele. Selle tagajärjeks asjaolu, et endise 6 lehma asemel on võimalik pidada kuni 15 lehma. Et kõik soo saagid sõnniku näol põllule antakse, siis vähendab see omakorda kaugelt veetava kunstsõnniku tarvitamist.

Vastavalt majapidamise arendamise sihile, on põllul järgmine 7-väljaline külvikord sisse seatud: 1) rukis; 2) kaer; 3) segavili; 4) juurvili + kartul; 5) oder + segavili; 6) ristikhein; 7) ristikhein. Laudasõnnikut saab rukis, kartul ja juurvili. Põllust on 40% loomatoiduviljade, 30% põlluheina, 7,5% kartuli ja 7,5% juurvilja all. Koduse munavalgerikka jõutoidu saamiseks kasvatatakse 1 riiavakamaa põlduba.

Majapidamises pannakse suurt rõhku korralikule maaharimisele. Põllud kooritakse kohe pääle vilja koristamist ja küntakse hiljem sügavalt ümber. Kevadel tarvitatakse libistajat ja kultivaatorit. Kartuli ja juurvilja alla tulev maa saab sügisel sõnnikut ja kevadel pääle korduskünni superfosfaati ja kaalisoola. Juurviljale järgnevale odrale ja segaviljale külitakse sisse ristikheina seeme ühes vähese timutiga. Teise aasta ristikhein niidetakse varakult, maa purustatakse kultivaatoriga, antakse sõnnik ja küntakse sisse. Künd purustatakse labidasäkkega, tehakse korduskünd, aetakse vedruäkke ja kultivaatoriga läbi ja tehakse rukki reaskülv 25—30 augusti vahel.

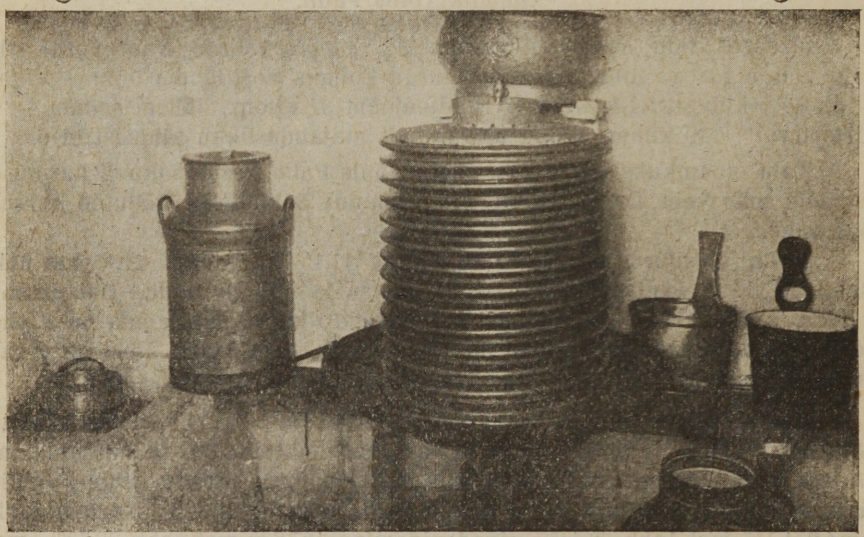

Joon. 48. „Kerge" talu piimahoiuruum.

Korralikku maaharimist võimaldab täielik põllutöö inventar, missugust üheski teises majapidamises leida ei ole. Naabriga kokku on 1923 a. ostetud traktor ühes sahaga; rehepeksumasin, külvimasin „Radix", sorteerija „Triumf", mullakühvel, Planet külvimasin ja Taani juurviljamuldaja on 5 pääle ostetud; isiklik omandus on veel: Oliveri pöörader, Teguri ja Lõokese adrad, koorija, kultivaator, okasrull, Harderi kartulivõtja, heinaniitja, hobusereha, viljaniitja, heinalahutaja, heinakokkulaskja „Deering" reaskülvimasin, „Deering" juurviljamuldaja, Sacki sookünni ader, taldrikäke; nelja pääle on Pioner sookünni ader ja labidasäke. Pääle nende on veel Eestimaa sooparanduse seltsi poolt kasutada antud: Teguri soorull, väike sookünni ader ja Rootsi heinamaaäke. Sarnase riistade kogu pääle võib omanik uhke olla, sest nii mitmedki nendest on niisugused, mida meil praegusel ajal üldse müügil ei ole.

Pääle korraliku maaharimise väetatakse ka põlde korralikult. Rukki- ja juurvilja põllud saavad 2700—3000 pd. sõnnikut kummagile väljale (1½ tiinule). Kauge turu pääle vaatamata tarvitatakse ka kunstväetist. Rukis saab tiinu kohta 8 pd. superfosfaati ja 4 pd. kaalisoola; rukkile järgnev kaer ja

segavili väetist ei saa, juurvili saab pääle laudasõnniku tiinu kohta 9 pd. superfosfaati ja 9 pd. kaalisoola; oder ja I a. ristikhein jäävad ilma väetiseta ja teise aasta ristikhein saab tiinule 9 pd. superfosfaati ja 4,5 pd. kaalisoola.

Vastavalt korralikule maaharimisele ja väetamisele saadakse ka rahuldavaid saake. Nii andis rukis 70 pd. teri tiinult, kaer 75 pd., segavili 115 pd., oder 100 pd. ja ristikhein 480 pd. Teravilja saagid on liigvee all kannatanud, eriti rukis. Naerid on peaaegu täielikult söödikutest hävitatud.

Põllust kannatab liigvee all 6 tiinu. Kuivakslaskmise kava on L.-E. maaparanduse talituse poolt valmistatud, kuid selle teostamist takistab pääkraavi puudumine, mis koos naabritega lähemas tulevikus sisse kaevatakse.

Et majapidamisel võrdlemisi palju hääd sood on, siis on ka selle harimisele erilist tähelepanu pööratud. Maaparandusega on algust tehtud juba enne ilmasõda. Sõja aastail jäi töö seisma ja neid on uuesti 1922 a. alatud. Rohumaadest on põõsastest, kändudest ja kividest 10 tiinu puhtad, millest 8 tiinu viimase kolme aasta jooksul tehtud. Laastada jääb veel 7 tiinu. Need 7 tiinu on aga väikeste tükkidena luhtades ja soodes, majapidamisest lahus ja sellepärast on nende laastamine ja ülesharimine võimatu.

Karjamaast on suurem osa üles haritud kultuur-heina- ja karjamaaks; ülejäänud osa on metsa all. Maa ülesharimine sünnib järgmiselt: torutatakse, juuritakse mets, puhastatakse kändudest ning juurtest ja küntakse ümber. Esimesed 2—3 aastat kasvatatakse vikki ja teravilja — selle järele kuidas maa kõdunemise järk on. Kui maa täitsa peenike ja mullal on, siis külitakse heina seeme agr. Metsa normide järele — 75 naela tiinule, silmaspidades seda, et seemne segu võimalikult kodumaa saadustest koosneks, mis talvekindlamad on ja suuremat saaki annavad.

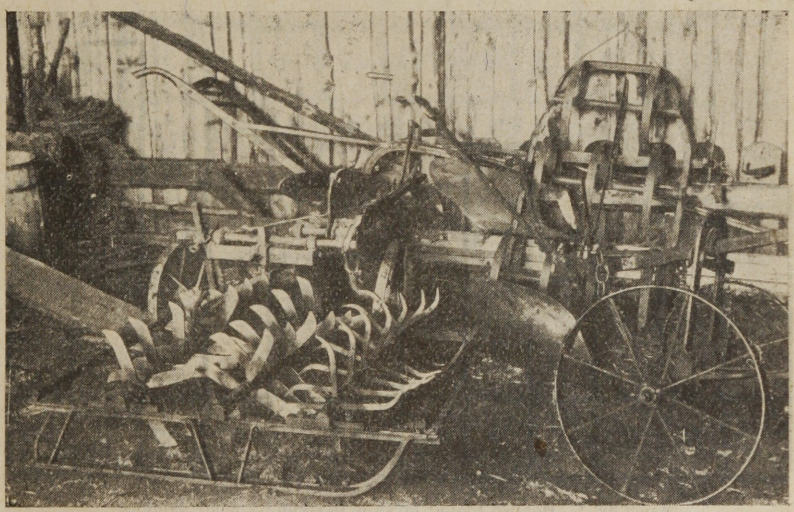

Joon. 49. Kogu „Kerge“ talu sooharimise riistu.

Heina kasvatatakse 3—6 aastat, sellejärele kuidas taimestik alal hoidub. Kui juba saagid vähenema hakkavad, siis küntakse jälle ümber ja kasvata-

takse 2 aastat teravilja ja külitakse heina seeme uuesti sisse. Osa ülesharitud soost kasutatakse kultuurkarjamaana.

Väetist antakse tiinule 2 kotti kaalisoola ja 3 kotti toomasjahu ehk superfosfaati. Keskmised saagid viimase viie aasta jooksul on kõikunud 250—350 puuda kuivheina vahel tiinult.

Praegu on soos tarvitusel järgmine külvikord: 1) segavili, väetist antakse tiinule 9 pd. kaalisoola ja 10,5 pd. toomasjahu; tiinule on külitud 11 pd. segavilja seemet ja saadud 180 pd. teri; 2) kerahein, tiinule antud 12 pd. kaalisoola ja 18 pd. toomasjahu; seemet külitud 12 pd. ja saadud 375 pd. kuiva vikki; 3) I aasta hein, tiinule väetist antud 11 pd. kaalisoola ja 15 pd. toomasjahu, saadud 240 pd. kuiva heina; 4) II a. hein — antud 12 pd. kaalisoola ja 18 pd. toomasjahu ja saadud 300 pd. kuiva heina; 5) III a. hein — antud 6 pd. kaalisoola ja 12 pd. toomasjahu ja saadud 200 pd. kuiva heina.

Nende saakidega arvestades saadakse ühe looma kohta omast majapidamisest 110 pd. kõrstoitu, 20 pd. jõutoitu ja 100 pd. ümber juurvilja.

„Kerge" talu Angelni kari koosneb 12 lüpsilehmast, 6 mullikast, 1 pullist ja 2 vasikast. Kari oli juba enne ilmasõda kontrolli all; vahepääl jäi eemale ja 1923 a. on uuesti kontroll sisse seatud.

Karjalaut on 1910 aastast puhaslaudana kasutada. Lauda juures on karjaköök ja korralik piimahoiuruum. Karja toitmine sünnib assistendi poolt määratud normide järele, mis igale lehmale kätte mõõdetakse.

Praegune karja saagiand pole küll kuigi kõrge, kuid näitab järjekindlat tõusu nii andis 1925/6 a. 5834 naela piima, 198,66 n. võirasva, 3,40% 100 t. ü. andsid 125,7 n. piima ja 4,28 n. võirasva; 1926/7 aasta andis aga 6632 n. piima, 220 n. võirasva, 3,3%; 100 t. ü. andsid 137 n. piima ja 4,5 nl. võirasva.

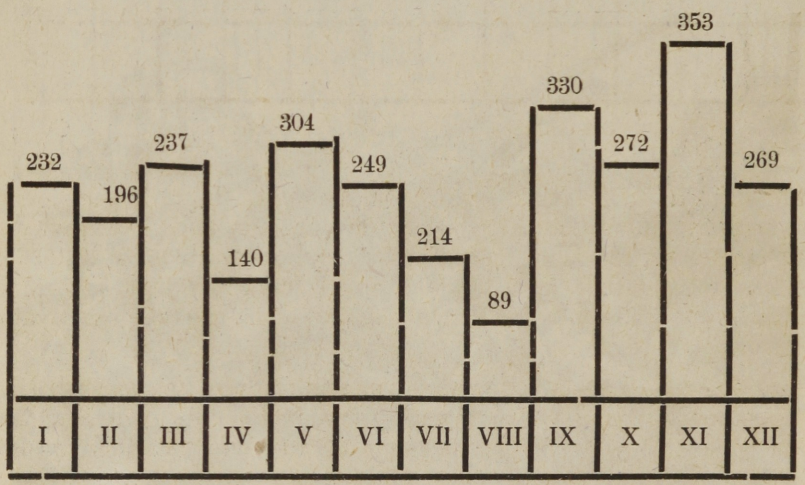

Diagr. nr. 1. Hobuse tööjõu tarvitus üksikutel kuudel tundides.

Sigu peetakse 19 tükki. Arendatakse suurt valget Inglise tõugu, milliseks otstarbeks Vana-Võidu mõisast täisverd kult on toodud. Sead asuvad puhtas laudas, kus magamise asemeks laud alused.

Sõnnik hoitakse alal kindlas hoiuruumis. Aluspõhuks tarvitatakse rukkiõlgi ja turvast. Karjast saadakse 7000 pd., sigadest 600 pd. ja hobustest 1000 pd. ümber sõnnikut. Sõnnik veetakse rukkile suvel ja juurviljale sügisel välja.

Hobuseid peetakse talus 3 tk.

Et majapidamine turgudest kaugel asub, siis ei ole ka aiapidamisele suurt rõhku pandud, sest saaduste realiseerimine on õige raske. Aed on ainult oma majapidamise nõuete rahuldamiseks. Aia all on 1/2 tiinu, kuhu istutatud 40 õuna-, 15 ploomi-, 10 kirsipuud ja marjapõõsad.

Hooned on kõik juba ümber ehitatud. Elumaja on telliskivist ja rehega ühe katuse all. Praeguse omaniku poolt on elumajas põhjalik ümberehitus läbi viidud.

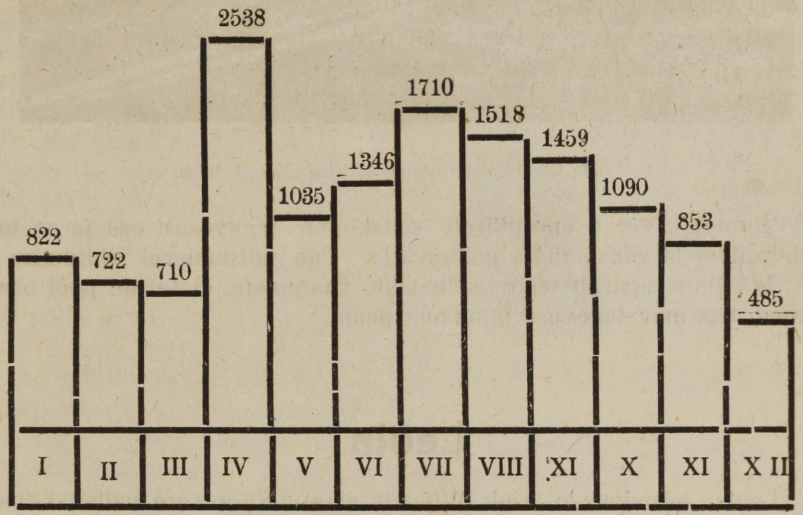

Diagr. nr. 2. Inimtööjõu tarvitus üksikutel kuudel tundides.

Karjalaut on 1902 aastal raudkivist ehitatud; 1910 a. on see puhtaks laudaks ümber ehitatud. Paari aasta eest on puhas sealaut sisse seatud.

Majapidamise kõrvaltööstusena võiks seda ära märkida, et sellele kuulub pool osa kohalikust meiereist. Säält on võimalik rohkemal määral kooritud piima saada. Lähemal ajal lõpetab aga see oma tegevuse, sest avatakse uus ühismeierei.

Talu on juba 3 aastat Raamatupidamise talituse usaldusmees ja on üks korralikumaist raamatute pidajaist. Talumajapidamise puhtvarandus on aasta alul olnud 2.299.674 mrk., aasta lõpul aga 2.526.950 mrk. Puhtvaranduse tasuvus on 7,91% ja talumajapidamise aktivakapitali tasuvus 7,94%.

Majapidamine on 1926 a. Tartu ja Viljandi näitustel tervikuna võistelnud ja II auhinna väärilisek arvatud. Võistlustest on majapidamine õige laialdaselt osa võtnud. Kahe viimase aasta jooksul on majapidamine näitustelt saanud 9 hõbe auraha ja 60.000 marga väärtuses raha, põllutööriistu ja teisi väärtasju.

Joon. 50. Heinakoristamise riistad „Kerge“ talus.

Talupidaja võtab energiliselt seltskonna tegevusest osa ja on tuntud kui energiline ja edasipüüdja põllupidaja. Uue ühismeierei ehitamise juures on hra Palm agaralt tegev, sellepääle vaatamata, et tal on pool osa erameiereist, mis oma tegevuse lõpetama peab.

Leola.

„Leola“ asundustalu asub Viljandi maak. Sürgavere vallas, Lõhavere asunduses, Suure-Jaani alevist 2 kilom. ja kitsarööpalise raudtee Olustvere jaamast 6 kilom. kaugusel.

Kohta peab Valter Tääker 1920 a. 1 maist. Kohapidaja, kes 2 aastase Polli põllutöökooli lõpetanud, asus kohe alguses kavakindlalt koha korraldamisele. Majapidamise organiseerimise juures on eesmärgiks võetud piimakarjapidamine ja pekonsigade kasvatamine. Need on kaks majapidamise haru, mille arendamiseks kohapääl soodsad eeltingimised olemas. Meierei asub 2 kilom. ja raudtee jaam 6 kilom. kaugusel, päälegi on majapidamisel veel laialine võimalus suvist karja toitmist hästi korraldada, sest võrreldes paljude teiste asundustaludega, on „Leolal“ ligi pool krundist sood, mida võimalik on üles harida. 1926/27 a. raamatupidamise andmete järele on karjast sissetulekut saadud 140.000 mk. ehk 80,69% kogu majapidamise sissetulekust sigadepidamine on annud 27.000 mk. ehk 15,56% ja kanapidamine 6.500 mk. ehk 3,75%.

„Leola“ suurus on 25,24 hektaari, millest 0,3 ha aiamaad, 8,31 ha põldu 11,3 ha heinamaad, 5,08 ha metsa ja 0,35 ha muud maad.

Põld on liivakas savine, kallakuga hommiku sihis; heinamaa on tasane turbasoo, samuti ka metsaalune maa.

1920 a. kevadel kohta kätte saades ja sinna asudes, tuli kogu energiaga tööle asuda, et umbrohtunud ja lahjaksjäänud põlde viljakandvaks muuta, omale ja ka loomadele ulualust muretseda, sest koht oli ilma hooneteta ja moodustas enesest lahjaksjäänud kaera põllu, ilma rukki ja põldheinata.

Kohale asumist kergendas see asjaolu, et hädatarviline liikuv inventar juba olemas oli, mida jõudumööda ainult täiendada tuli. Kindla usu ja tahtmisega alatud töö on ka väärilist vilja kannud: põllud annavad rahuloldavat saaki ja majapidamise aktivakapitali on suudetud 950.000 marga pääle tõsta. Võlga lasub majapidamisel 200.000 marga ümber.

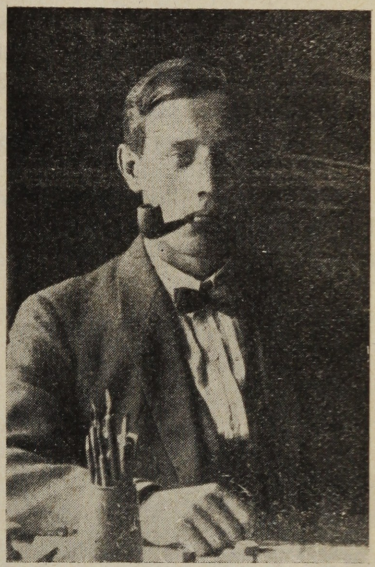

Joon. 51. „Leola" talu pidaja V. Tääker.

Vastavalt valitud majapidamise sihile on külvikord järgmiselt kokku seatud: 1) vikikesa; 2) rukis ja nisu; 3) ristikhein; 4) ristikhein; 5) segavili; 6) kartul ja juurvili; 7) oder ja kaer; 8) segavili.

Sellega on põllust 37,5% loomatoiduviljade, 24,7% põldheina, 8,4% kartuli ja 4,2% juurvilja all.

„Leola" talu p õ l l u d haritakse põhjalikult. Kõik künni alla tulevad maad saavad kohe pääle vilja koristamist kooritud ja hiljem sügavalt ümber küntud. Kesa kooritakse sügisel, kevadel varakult veetakse sõnnik pääle ja küntakse õhukeselt sisse, peenendatakse ja külitakse kultivaatori ja äketega vikk pääle. Vikk söödetakse otsekohe põllul ehk niidetakse maha ja pääle selle kooritakse kõrs kohe ära. Umbes 1 nädal hiljem tehakse sügavkünd ja purustatakse hiljem kultivaatoriga. Rukis külitakse käsitsi ja võimalikult varakult. Kevadel varakult saavad künnid libistatud ja ainult kultivaatori ja äkkega peenendatud, ilma korduskünni tarvitamata. Teiste põldude harimine sünnib analoogiliselt.

Põllutööriistadest oleks tähtsamad: viljaniitja, hankmo-äke, hobusereha, libistaja, kultivaator, zik-zak-äkked, 2 kahehobuse atra, soorull jne.

Korraliku maaharimise kõrval pannakse ka põldude väetamisele suurt rõhku. Väetist antakse tiinu kohta järgmiselt:

Rukkile: 2.200 pd. sõnnikut, 18 pd. superfosfaati ja 9 pd. kaalisoola; kui oras lume alt nõrgana välja tuleb, siis antakse päälisväetisena 6 pd. Tshiilisalpeetrit.

Juurviljale: 3.500 pd. sõnnikut (sügisel), 18 pd. superfosfaati, 27 pd. kaalisoola ja 9 pd. salpeetrit.

Kartulile: 2.200 pd. sõnnikut vakku, 18 pd. superfosfaati ja 18 pd. kaalisoola.

Vilja sortidest kasvatatakse Sangaste rukist, Maa otra, Kuldvihm kaera ja kartulitest kõige rohkem Topaasi. Kõik seemnevili sorteeritakse Triumfiga.

Korraliku harimise ja väetamise tagajärjel on saagid „Leolas“ märksa kõrgemad kui ümbruskonna majapidamistes. Nii saadi 1927 a. tiinult: rukkeid 135 pd., talinisu 117 pd., otri 66 pd., kaeru 84 pd., kartuleid 1.080 pd., juurvilja 2.400 pd. ja ristikheina 240 pd. Saake vähendavalt on mõjunud pikaldane põud, mis vilja enneaegu valmistas.

Et suvist karja toitmist otstarbekohasemalt korraldada, siis on majapidamises erilist tähelepanu rohumaade parandamisele pööratud. Sooparanduse töödega on pääle alatud 1923 a. ja neid tehakse kultuurtehniku poolt valmistatud kava järele. Sookuivatamist raskendas pääveejuhe puudus ja ja selleks tuli umbes kilomeetri pikkune pääkraav kaevata.

Senini on torutatud ja üles haritud 5,5 hektari sood. Selle kuivatamine ja laastamine on maksma läinud 151.000 mrk. Kuivatamine on läbi viidud salakraavidega ja torudeks tarvitatud männalaua pinde, neid neljakandilisteks torudeks kokku lüües, millele vee sissetungimise praod jäetud.

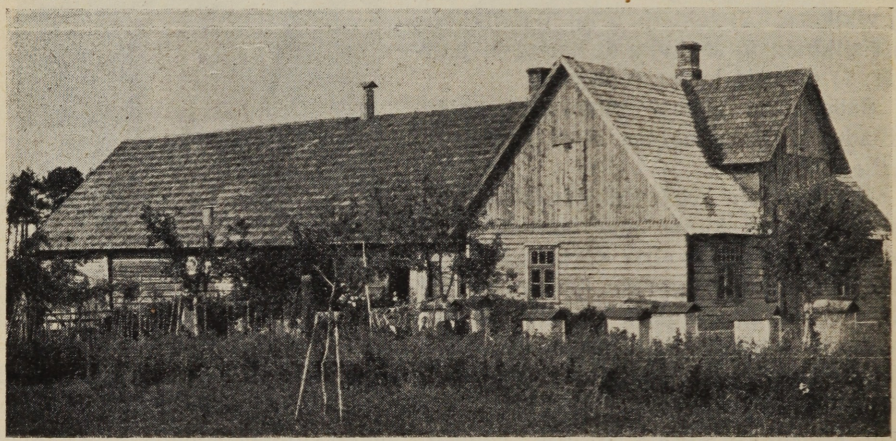

Joon. 52. „Leola“ talu elumaja.

Pääle torutamist on maa põõsastest ja mätastest laastatud, hobustega ümber küntud ja hankmoga purustatud. Esimesel aastal kasvatatakse ülesharitud maal vikikaera, järgmistel rukist, kartulit ja juurvilja. Kindlat külvikorda tarvitusel ei ole. Kui muld täitsa peenike ja mättad kõdunenud, külitakse heinaseeme järgmises segus sisse: aruhein, kerahein, timut, Rootsi ristikhein ja nurmikud, kokku 84 nl. tiinule.

Et soo fosfori ja kaali puuduse all kannatab, siis väetatakse ka iga vilja toomasjahu ja kaalisoolaga.

Vikile antakse tiinu kohta 18 pd. toomasjahu ja 18 pd. kaalisoola ja saadakse 240 pd. vikiheina.

Rukkile antakse ka 18 pd. toomasjahu 18 pd. kaalisoola ja on saadud 90 pd. teri tiinult, kartul saab sama väetise, mis rukiski, ja saak on 1.350 pd. mugulaid.

Kultuurhein saab — samuti iga aasta 18 pd. toomasjahu ja 18 pd. kaalisoola, kuivheina on saadud esimese niiduga 270 pd. ja hädala niiduga 120 pd. tiinult.

Lähematel aastatel kavatsetakse veel 2,5 tiinu sood kuivatada ja üles harida. Osal ülesharitud sool on kavatsus sisse seada kestvad karjakoplid.

Majapidamine on sooparandusega Viljandi näitusel võistelnud, 1926 a. II auh. 1927 a. I auhinna saanud.

Nagu raamatupidamise andmetest näha, on majapidamise pääsissetuleku allikaks **piimakari**, kelle sissetulek moodustab kogu sissetulekust 80,69%. Kari koosneb 7 lüpsilehmast, 1 mullikast, 1 vasikast, 1 sugupullist ja on täis- ja segaverd angelnid. Kari on 1924 a. saadik kontrolli all ja erineb ümbruskonna karjadest oma kõrge piimaanniga.

Järjekindel karjaarenduse töö ja korralik karja eest hoolitsemine on juba selle lühikese aja jooksul märgatavaid tagajärgi näidanud, sest piimaand on aast-aastalt tõusnud. Nii andis kari:

Aasta	Toodang		Rasva %	100 t. ü. annud	
	nl. piima	nl. võir.		nl. piima	nl. võir.
Korralikud lehmad:					
1924/25	8 120	299,13	3,68	162,5	5,98
1925/26	8 726	310,27	3,56	168,1	5,98
1926/27	9 631	355,00	3,67	171,1	6,30
Kogu kari:					
1925/26	7.057	254,73	3,57	157,3	5,42
1926/27	7.983	284,93	3,60	146,6	5,29

Joon. 53. „Leola" talu karjalaut ja kari.

Karja toitmine sünnib täpselt assistendi poolt kindlaks määratud normide järele, kusjuures igale lehmale jõutoit eraldi ette mõõdetakse. Esimestel asumise aastail ei olnud karja jaoks korralikku lauta ja loomad pidid õige kitsas ajutises ruumis olema. 1926 a. sügisel sai avar savilaut valmis, kus ka

Joon. 54. „Leola“ talu sookultuur.

loomade asetus lahedam. Laut on ehitatud uue meetodi järele: alul on püstitatud tsementpostid, nende pääle on katus asetatud ja siis alles on postide vahed saviga täidetud. Sarnasel ehitusviisil on see hää omadus, et võimaldab saviseina ka vihmasel ajal ehitada. Laut on esialgu sõnnikulaudaks, kuna ta edaspidi puhtaks laudaks tehakse. Selle lauda ehitus on maksma läinud 70.000 marka.

Joon. 55. „Leola“ talu sookuivatuse pääkraav.

Karja toitmist on püütud oma majapidamisest saadava jõutoiduga rahuldada, kuid täielikult ei ole seda veel suudetud teostada ja 1926/27 a. on 40 pd. jõutoitu juure tulnud osta.

Karja arendatakse täisverd Angelni karja sihis. Tõumaterjal tuuakse väljastpoolt paremates karjadest ja jäetakse ka oma paremate lehmade järeltulijad kasvama.

Esimesil aastail majapidamises pulli ei peetud, sest naabruses oli pulliühisus, kuid vähese huvi tõttu asja vastu tuli see likvideerida ja nüüd peetakse talus oma karja pull.

Sigu on talus 2 suguemist ja 3 pekonit. Suuremal arvul nende kasvatamist takistab korraliku lauda puudumine. Majapi-

damise organisatsioonis on aga seakasvatusel tähtis osa piimakarja pidamise kõrval ette nähtud ja selleks on karjalaudale sarnane asetus valitud, et otsa on võimalik puhast sealauta ühes karjaköögiga ehitada. Ehitus tahetakse lähemal ajal läbi viia.

Elumaja on risti rehe otsa ehitatud ja selle ümber 1/3 tiinu suurune puuviljaaed asutamisel; istutatud on 20 õuna- ja 4 pirnipuud. Aia asutamiseks on ka oma väike puukool loodud.

Majapidamise tasuvuse selgitamiseks on talupidaja Põllumajandusliku Raamatupidamise Talituse usaldusmees 1925 a. 1 maist saadik. 1925/26 a. kokkuvõtte järele oli majapidamise tasuvus 1,23%.

Peetri.

„Peetri" talu asub Viljandi maakonnas, Kabala vallas, Vahamulla külas, Võhma raudteejaamast 4 kilom. kaugusel.

Kohta peab 1920 a. pääle Jaan Ilves, kes on kihelkonnakooli haridusega ja Dr. Raamoti 4-kuulised põllumajanduslikud kursused lõpetanud.

Koha üldsuurus on 70 tiinu, millest 27 tiinu põldu, 25 tiinu heinamaad, 17 tiinu karjamaad ja 1 tiin aeda. Heinamaa on 6 tükis ja asub 2–9 kilomeetri kaugusel. Talu asend on väga halb, sest hooned on krundi ühes otsas ja põllud ulatuvad kitsa ribana paari kilomeetri kaugusele. Põld on kerge saviliiv, heinamaa, soo- ja karjamaa paepäälne, kus paas mõnes kohas pinnalegi tuleb. Maa reljeef on täitsa tasane.

Enne J. Ilvese kohale asumist oli see umbes 25 aastat järjestikku vahelduväte rentnikkude käes kasutada, tagajärjeks oli see, et majapidamine õige viletsasse seisukorda sattus. Iga rentnik katsus majapidamisest niipalju saada kui vähegi võimalik, sellepääle rõhku panemata, kas majapidamine sellest kasu või kahju saab. Lahjad umbrohtunud põllud ühes lagunenud hoonetega moodustasid tollekordse talu.

Kohale asudes tuli praegusel omanikul suurte raskustega võidelda, sest temal oli suure majapidamise kohta kõigest 1 hobune ja 2 lehma.

Koha väärtus ühes inventariga oli 2 miljoni marga ümber. Praegune väärtus on aga 5.464.462 mrk., millest 4.649.462 mrk. omaniku puhas kapital kuna 815.000 mrk. võlga on.

Esimeseks sammuks kohale asudes oli omanikul see, et põlluviljakust tõsta. Kui varemalt talu maaala võimaldas vaevalt 8—9 karilooma ja 4—5 hobuse aastase ülevalpidamise, peetakse käesoleval ajal juba 34 karilooma 4—5 hobust ja 25—30 pekonsiga. Sarnane suur märgatav edu on võimalik olnud ainult sel teel, et omanik on erilist tähelepanu pühendanud laudasõnniku rohkendamisele turba aluspõhu tarvitusele võtuga. Põlluviljakus on selle 7 aasta jooksul vähemalt kolme kordseks tõusnud.

Raamatupidamise andmete järele on majapidamise üldsissetulek 1.196.171 mrk., mille üksikud majapidamisharud järgmiselt on annud: karja-

majapidamine 801.434 mrk. ehk 67%, sigadepidamine 284,528 mrk. ehk 24%, põllumajapidamine 59,808 mrk. ehk 5%, aiapidamine 11.961 mrk. ehk 1% väikeloomapidamine 23.923 mrk. ehk 2% ja muud sissetulekud 14.515 mrk.

Kuna majapidamise pääsisse tuleku allikateks on piimakari ja sellega seotud pekonsigade kasvatamine, siis on ka põllud vastavalt nende teenistusse rakendatud. Põllud on 8 välja jaotatud, millel valitseb järgmine viljakasvatuse järjekord: 1) vikikesa, 2) talivili, 3) põldhein, 4) põldhein, 5) põldhein, 6) juurvili ja kartul, 7) põlduba, oder ja suinisu, 8) segavili ja kaer. Laudasõnnikut saab põld iga nelja aasta järele. Põllust on 24,69% loomatoiduviljade, 37,08% põldheina, 4,93% kartuli, 7,4% juurvilja all.

Tulutoova piimakarja pidamise juures peab karja kõigiti otstarbekohaselt toitma, see nõuab omakorda rohkel määral kallite ostujõutoitude tarvitamist, mis odavate karjasaaduste hindade juures tihtigi ülepääsmata raskusi esile toob ja paljudel kordadel ennast enam hästi ära ei tasu. Et sellest seisukorrast välja pääseda, on „Peetri" talupidaja suuremat rõhku koduste munavalgerikaste jõutoitude kasvatamisele hakanud panema. Selleks otstarbeks on juba mitu aastat hää eduga põlduba kasvatatud. Kahel viimasel aastal on põldoa all üks tiin olnud, millelt on saadud 100 pd. ümber väärtuslikku jõutoitu. Saak oleks võinud märksa suurem olla, kuid ilmastiku olud ei olnud oa kasvuks kuigi soodsad.

Uba on külvikorda kindla taimena üles võetud ja külitakse kartuli ehk juurvilja maale, sest uba on taim, mis nõuab umbrohust vaba maad. Maa küntakse sügisel ümber ja kevadel haritakse ainult päälmine pind. Väetist antakse tiinu kohta 12 pd. superfosfaati ja 9 pd. kaalisoola.

Oa külv sünnib harilikult mai esimesel poolel taldrikreaskülvajaga, kusjuures pooled avaused kinni on. Seemet läheb 12 pd. tiinule. Ridade vahe on olnud 14 tolli; iga 8 rea tagant on laiem vahe jäetud vaheltharimiseks. Et aga ridade vaheltharimist Planet Junioriga on toimetatud, siis on need laiemad vahed ülearusteks osutunud. Kui aga tahetakse kõblastega vahelt harida, siis peavad need olema. Kui oa taim 3—5 tolli pikkune on, siis äestatakse põld hariliku äkkega üle. Äke ei tee taimedele mingit märgatavat viga, sest senise tähelepanu järele kõigub vigastatud taimede hulk 1—2% vahel. Reavahed on üks kord Planediga läbi aetud. Oa koristamine on sündinud käsitsi vikatiga, kuivatamine lahtiselt redelitel. Peks sünnib hobustega sõtkutades. On võimalik ka masinaga peks, kuid siis peab masina käigu aeglasemaks muutma ja trumli laiemaks tellima, et terad mitte üleliia ei puruneks.

Oa põhk on ühes juurvilja päälsetega maa sisse siloks pandud, kus kuni kevadeni alal seisnud ja siis karjale toorestoiduna antud. Lähemal ajal on kavatsus kogu karja jõutoidu tarvet põldoaga rahuldada. Juurvilja kasvatatakse 2½ tiinu, pääasjalikult peete ja vähemal määral porgandeid.

Talus pannakse suurt rõhku korralikule maaharimisele, sest on selgusele jõutud, et see on üks tähtsam eeltingimus saakide tõstmisel. Kõik põllud kooritakse sügisel kohe pärast vilja koristamist ja hiljem tehakse sügavkünd.

Kevadel tarvitatakse esimesena libistajat ja pärast äket ja kultivaatorit. Põldheina põllud äestatakse pärast päälisväetise maha külimist. Juurvilja alla tulevale maale küntakse pääle 3-da aasta põldheina karjaga ära sõõtmist laudasõnnik koorimiskünniga sisse ja hiljem tehakse sügavkünd.

Pääle korraliku maaharimise pannakse ka erilist rõhku nõuetekohasele väetamisele. Rukis saab riiavakamaa kohta 1000 pd. sõnnikut, 5 pd. superfosfaati, 2 pd. kaalisoola ja 2 pd. Tshiilisalpeetrit päälisväetisena. I, II, III aasta põldheinad saavad riiavakamaale 3 pd. superfosfaati ja 2 pd. kaalisoola. Juurvili saab vakamaa kohta 650 pd. lauda sõnnikut, 6 pd. superfosfaati, 4 pd. kaalisoola ja 3 pd. Tshiilisalpeetrit. Suinisu saab vakamaa kohta 6 pd. superfosfaati, 4 pd. kaalisoola ja 3 pd. Tshiilisalpeetrit. Segavilja põld jääb väetamata.

Vastavalt korralikule maaharimisele ja otstarbekohasele väetamisele, on ka saagid märksa kõrgemad kui teistes majapidamistes. Nii saadi 1926 a. tiinult 96 pd. rukeid, I aasta heina 314 pd., II a. heina 228 pd., peete 3000 pd., kartuleid 1500 pd., otri 83 pd. ja segavilja 148 pd.

Korralikku maaharimist võimaldab läbi viia täielik põllutöö inventar. See koosneb: Fordson traktorist ühes adra ja vedruäketega, viljaniitjast, reaskülvimasinast, loorehast, Pl. Seniorist, Pl. Juniorist, juurvilja külvimasinast, sorteerija Triumphist, tuulimasinast, aiapritsist, kartulipurustajast, turbapurustajast, mis kõik isiklik omandus ja muretsetud 1920—1926 aastail. Pääle selle kasutab ühiselt naabritega rehepeksu garnituuri ja traktorit, hankmot ja heinaniitjat.

Piimakarjapidamist majapidamise sissetuleku pääharuna arendades, on ka erilist rõhku rohumaade parandamisele hakatud panema. Rohumaadest on puhtad põõsastest 15 tiinu, kividest 17 tiinu ja mätastest 12 tiinu. Sellest suurem osa tehtud viimase 3 aasta jooksul. Heinamaa parandamisele teeb suurt takistust see asjaolu, et need asuvad mitmes eraldatud tükis ja võrdlemisi kaugel.

Maaparandustööd on heinamaal alanud juba 1922 aastal ja kestavad edasi. Heinamaad püütakse pääle kuivatamist päältharimise ja väetamisega parandada. Selleks äestatakse kevadel varakult pind täitsa mullale ja külitakse fosforiidi ja kaali väetis maha. Ühtlasi külitakse ka heinasegu, mis koosneb punasest ristikheinast, Rootsi ja valgest ristikheinast, aruheinast, Pr. raiheinast, keraheinast ja timutist. Sarnane heinamaa annab keskmiselt 240 pd. kuivheina tiinult.

Karjamaa parandamisega on pääle hakatud 1924 a. ja see kestab ka edasi. Praegu on juba 6 tiinu kopliteks üles haritud. Karjakopli segusse on võetud: punane, Rootsi ja valge ristikhein, aruhein, kerahein ja timut.

„Peetri" talu kari kooneb 23 lüpsilehmast 1 pullist ja 10 noorloomast. Kari on 1921 a. kontrolli all ja selle juures on sihikindlat arendamistööd tehtud. Karjaarenduse eesmärgiks on ühetüübiline rohke piimaanniga ja kõrge rasvaprotsendilise piimaga Maakari. Et seda kiiremini kätte saada, on Lääne-Soomest 1925 a. sugupull ostetud; pull „Lüsti" nr 64, kelle eest 65.000 mrk. maksetud, näib oma ülesannet hiilgavalt täita suutvat. Pääle selle on Soomest ostetud veel üks lehm, kelle eest on maksetud 45.000 mrk.

Karja saagiand on alles võrdlemisi madal, kuid sellele avaldab tunduvat mõju suur noorkarja kasvatuse protsent.

Karja eest hoolitsemine on kõigiti korralik; lehmi puhastatakse iga päev. Toitmine sünnib täpselt assistendi poolt määratud normide järele, nii et lehmad oma tarviliku normi toiteaineid kätte saavad.

Haaslava Rahvaraamatukogu Tartumaal.

Karja piimaand näitab järjekindlat tõusu, mida selgitab järgmine tabel:

Kontrollaasta	Toodang			100 t. ü. annud	
	nl. piima	nl. võir.	rasva %	nl. piima	nl. võir.
1921/22	3 121	123,85	3,96	83,7	3,32
1922/23	5 959	230,48	3,87	123,1	4,76
1923/24	5 882	223,86	3,81	133,6	5,08
1924/25	6 227	240,88	3,86	132,9	5,14
1925/26	6 542	251,96	3,85	133,5	5,14

Toitmine on selle aja sees järgmiselt muutunud:

Kontrollaasta	Lehma kohta t. ü.	Toidu koosseis % %					
		Õlikooke	Muu jõutoit	Kõrstoit	Haljastoit	Juurvili	Karjamaa
1921/22	3 727	1,6	17,8	43,4		7,7	29,5
1922/23	4 840	13,7	16,5	31,9	6,6	8,2	22,1
1923/24	4 400	19,9	18,7	25,6		18,8	23,3
1924/25	4 686	14,46	16,94	30,23		11,31	27,4
1925/26	4 900	18,19	14,59	29,61		9,53	28,08

Piimakarja pidamise kõrval pannakse ka rõhku pekonsigade kasvatamisele. Sigadele on 1924 a. ehitatud puhas laut Ameerika sulgudega, mis alati korralikult puhas hoitakse. Sead on suur valge Yorkshire'i tõugu. Pekonsigu müüakse aastas 25—30 ümber, nii et üks siga tuleb ühe lüpsilehma kohta. Sigade toitmine sünnib ka täpselt Nils Hanssoni normide järele. Sigadega on korraldatud pikemaajalisi toitmiskatseid.

Kanapidamisel praegusel kujul veel erilist tähtsust majapidamises ei ole, kuid tulevikus tahetakse ka sellele majapidamisharule suuremat rõhku panna. Praegu peetakse 35 Leghorni kana.

Talus on katsutud ka suuremat viljapuuaeda sisse seada, kuid sellel ei ole suuremat edu olnud, sest õuelähedane maa on paepäälne ja kannatab põhjavee all, kuna aga selle äralaskmise võimalus puudub. On istutatud 75 õunapuud, millest ainult 25 järele on jäänud. Aia all on 2/3 tiinu maad, millel kasvab 100 sõstra, 50 tikerberi põõsast ja 100 põõsa ümber vaarikaid.

Hoonete asendit ei saa kõige kohasemaks lugeda, kuid osa hooneid on vanemad ja see ei võimalda ka uute otstarbekohast asetust.

Suur avar laut on ehitatud 1923 aastal ja sigade laut selle otsa ühes karjaköögiga 1924 aastal. Karjalaut on pool puhast, mis aga juba 1928 aastal puhtaks laudaks ümber ehitatakse, sest hoone ehitamise juures on juba neid nõudeid, mis puhtalauda juures tarvilikud, silmas peetud. Siiamaale on seda tööd aineline puudus takistanud. Elumaja on ka uuepoolne ehitus ja vastab majapidamise nõuetele. Teised kõrvalhooned on vanemad.

Talupidaja on kolmandat aastat Raamatupidamise Talituse usaldusmees ja saadud andmete järele on talumajapidamise puhtvaranduse tasuvus 6,9% ja aktivakapitali tasuvus 6,1%.

Talupidaja on ümbruskonnas tuntud kui agar seltskonnategelane, kes paljudes ühisustes ja seltsides tegev.

„Peetri" talu võib täie õigusega asundustaludega ühele tasapinnale seada, sest alles 1920 a. asus hra Ilves seda pidama ja korraldama, kuna enne seda see õige viletsas seisukorras oli. Vaatamata lühikese aja ja mitmesuguste majanduslikkude raskuste pääle, on selle aja sees õige palju korda saadetud ja majapidamine hääle järjele tõstetud. 1926 a. võistles talumajapidamine Tallinna Eesti Põllumeeste Seltsi näitusel ja sai I auhinna vääriliseks arvatud; Viljandi E. P. Seltsi näitusel II auh. ja Asunikkude, Riigirentnikkude ja Talupidajate Põllumajandusliidu poolt korraldatud majapidamiste ülemaalisel võistlusel II auhinna vääriliseks tunnistatud.

Kui põllumajanduslik seisukord vähegi paraneb ja saadused hinnas püsivad, siis võib loota, et „Peetri" talu varsti oma eesmärgile jõuab — olla üheks igakülgselt hästi väljaarendatud talumajapidamiseks Eestis.

„Aki" talu.

Omanik Andres Ojasson.

„Aki" talu asub Viljandi maakonnas, Tarvastu vallas, Väluste külas, Tarvastu alevist 10 kilom. ja Viljandi linnast 22 kilom. kaugusel. Viljandi pääsemise teest on 2 klm. kiviteed, 15 kilom. II järgu teed ja 5 klm. külavaheteed, mis vihmasel ajal peaaegu läbipääsmatu.

Talu peab 1902 aastast saadik Andres Ojasson.

Koha üldsuurus on 40 tiinu, mis koosneb 2/3 tiinust aiamaast, 16 t. põllust, 15 t. heina- ja 8 1/3 t. karjamaast.

Krunt, pääle 2 1/3 tiinu heinamaa, on kõik ühes tükis. Põllud on liivakas savi, heinamaa on enamasti savipõhjaga arumaa. Maa on tasane, õige väikese kallakuga Võrtsjärve poole.

Joon. 56. „Aki" talu peremees Andres Ojasson abikaasa ja pojaga.

Majapidamist on arendatud tulusa piimakarjapidamise ja pekonikasvatuse sihis. Need mõlemad majapidamise harud on suutnud endidka maksma panna, sest kassaraamatu andmete järele saadakse majapidamises sissetulekut järgmiselt: karjamajapidamisest 545 000 mrk. ehk 81,59 % sigadepidamisest 80 000 mrk. ehk 11,97%, väikeloomapidamisest 20 000 mrk. ehk 3 %, aiandusest 15 000 mrk. ehk 2,24% ja muu sissetulek 8 000 mk. ehk 1,2 %.

Nüüd, kus juba kindlale sihile välja jõutud, tuleb seda veel selles mõttes edasi arendada, et neid majapidamise harusid rohkem tasuvamaiks muuta.

Põllud on jaotatud 6 välja, igaüks 2 2/3 tiinu, millel järgmine külvikord tarvitusel: 1) kesa (praegu 1/2 haljast, 1/2 musta, tulevikus kõik haljas) 2) rukis,

3) ristikhein, 4) ristikhein, 5) juurvili + kartul + kaer, 6) oder + segavili. Otra kasvatatakse õige vähesel määral.

Põllust on 18,75 % loomatoiduviljade, 33,33 % põldheina, 8,33 % kartuli ja 6,25 % loomatoidujuurikate all.

Majapidamine läheb ümbruskonna taludest sellepoolest lahku, et ei kasvatata sugugi lina, kuna see taim Tarvastu põllupidajate jõukuse allikaks on olnud ja praegugi seda veel suurel määral kasvatatakse.

Majapidamine asub Võrtsjärvele võrdlemisi lähedal, ja et maapind lausk on, siis kannatab kogu krunt liigvee all. Vesisematel aastaaegadel mõjub liigvesi õige tunduvalt saagi pääle, kuna aga põuasel aastal viljakasv õige hää on.

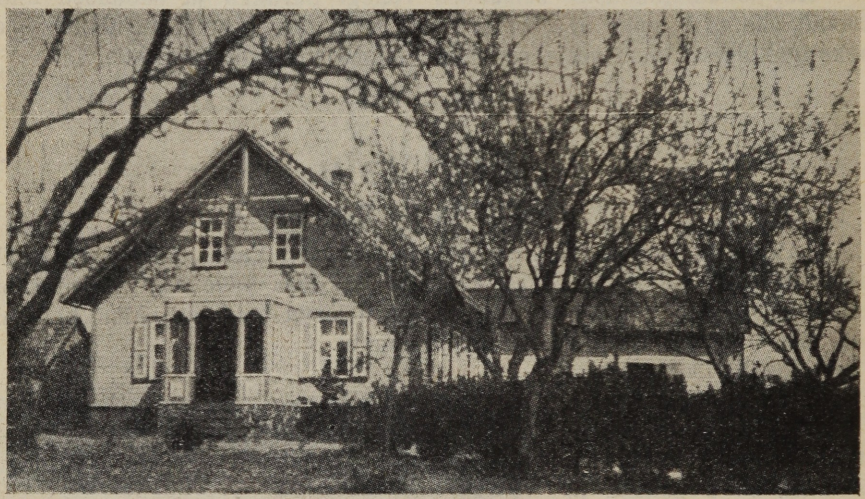

Joon. 57. „Aki" talu elumaja.

Maaparanduse tööde läbiviimist on takistanud magistraalkraavi puudumine. Seda on lootus juba lähemal ajal riiklisel toetusel läbi viia ja seepärast on ka osaliselt põllu torutamisega 1926 a. saadik alatud. 3 1/3 tiinu põldu on savitorudega juba torutatud. Maaparanduse tööde kava on kogu krundi kohta olemas.

Tööd tahetakse suuremalt jaolt oma kapitaliga läbi viia ja sellepärast ei ole nendega kogu ulatuses pääle hakatud, vaid tehakse järjekindlalt iga aasta teatud osa.

Rohumaadest on 13 tiinu lagedaks tehtud, nii et võimalik on masinaga niita. Laastada on veel 2 tiinu. 7 tiinu aruheinamaad, mis parema taimestikuga ja vee all palju ei kannata, äestatakse sügiseti heinamaaäkkega mullale, külitakse 1 kott kainiiti ja 2 kotti superfosfaati tiinule ja veetakse virtsa pääle. Hein kasvab väga hää ja saadakse tiinult 195 pd. kuiva heina.

Karjamaa paranduse juures on eesmärgiks seatud kestvad kultuurkarjakoplid, mis suvisel ajal rikkalikku piimakarja toitu võimaldaksid ja teistes karjakasvatuse maades juba läbi on löönud. 3 1/2 tiinu endist metsakarjamaad on ära laastatud ja üles küntud. Sellel kasvatatakse 2—3 aastat segavilja ja selle järele 2—3 aastat ristikheina; siis küntakse uuesti üles, külitakse jälle segavili j.n.e. Ülejäänud osa karjamaad laastatakse jõudu mööda ja seatakse siia sisse kestvad karjakoplid.

Maaharimine sünnib kõigiti korralikult ja nõuete kohaselt. Kõik põllud kooritakse sügisel kohe pääle vilja koristamist ja hiljem tehakse sügavkünd. Ka mustkesa kooritakse sügisel, nii et harilikku umbrohu kesa „Aki" talus ei ole. Teise aasta ristikheina maa kooritakse pääle heina koristamist 3-sahalise adraga õhukeselt ja küntakse hiljem sügavalt ühes sõnnikuga ümber. Kevadel saab see põld esiteks libistatud, siis äkke ja kultivaatoriga töötatud ja pääle seda korduskünd tehtud.

Laudasõnnikut, mida saadakse 10 000 puuda ümber, antakse sügisel juurviljapõllule ja sügisel ehk kevadel vikimaale. Vikk saab 2400 pd. sõnnikut, 6 pd. superfosfaati, 6 pd. fosforiiti ja 6 pd. kaalisoola tiinule; II a. ristikhein saab samuti 6 pd. superfosf., 6 pd. fosforiiti ja 6 pd. kaalisoola tiinule; juurvili saab 2500 pd. sõnnikut, 7 pd. superfosfaati, 7 pd. fosforiiti ja 7 pd. kaalisoola ja 3 pd. Tshiilisalpeetrit tiinule, kartul saab 5 pd. superfosfaati, 5 pd. fosforiiti ja 5 pd. kaalisoola tiinu kohta.

Keskmised saagid on järgmised: 75 pd. rukist, 440 pd. I a. heina, 300 pd. II a. heina, 2100 pd. juurvilja, 1600 pd. kartuleid ja 160 pd. segavilja tiinult.

„Aki" talu kari koosneb 12 lüpsilehmast, 1 pullist, 2 mullikast ja 2 vasikast. Üle poole karjast on Angelni täisverd loomad, osa on veel segaverelised. Karja arendatakse täisverd Angelni karja sihis, kusjuures pull väljastpoolt tuuakse, kuna lehmvasikad oma paremate lehmade järeltulijaist võetakse.

Piimakarja arendamise alal on õige märgatavaid edusamme saavutatud eriti viimase 2—3 aasta jooksul. Selle saavutatud edu üle võime otsustada karja kontrollandmete järele. Kari oli kontrolli all juba enne ilmasõda, sõja ajal jäi asi soiku, kuid 1923 a. on kontrollühisus tegevust uuesti alustanud.

Karja saagianni tõusu näitab alljärgnev tabel:

Kontrollaasta.	Lehmade arv.	Toodang.			100 t.-ü. annud	
		Naela piima.	Naela võirasva.	Rasva %	Naela piima.	Naela võirasva.
1916/17	10	3960	125,45	3,16	119,9	3,73
1923/24	11,8	4372	161,86	3,70	118,1	4,37
1924/25	11,3	6566,4	262,05	3,99	120,3	5,66
1925/26	11,2	7823,6	296,86	3,79	151,6	5,75
1926/27	11,9	8531	346,11	4,05	146,2	5,92

1926/27 a. lüpsnud 8 korralikku lehma on annud keskmiselt 8750 nl. piima, 351 nl. võirasva, rasva protsendi juures 4,07. Kõige parem lehm on annud 9829 nl. piima, 381 nl. võirasva, rasva protsendi juures 3,87. Toidu koosseis on viimasel ajal ka tunduvalt muutunud. Selle protsentuaalne koosseis oli järgmine:

Kontrollaasta.	Lehma kohta t.-ü.	Toidu koosseis %/%.					
		Õlikooke	Muud jõutoit.	Kõrstoit.	Juurvili.	Haljastoit.	Karjamaa.
1923/24	3704	3,90	16,70	44,10	3,20	2,30	29,80
1924/25	4626	12,27	13,54	32,27	4,86	2,76	34,30
1925/26	5112	12,90	21,50	29,2	8,40	3,30	24,70
1926/27	5818	2,81	35,75	28,86	8,51	1,61	22,46

Kui lähemalt neid andmeid vaadelda, siis näeme, et võrreldes 1923/24 aastaga on 1926/27 aasta piimatoodang lühikese vaheaja pääle vaatamata ligi kaks korda tõusnud, kuna võirasva toodang üle kahe korra tõusnud on. Üheks tähtsamaks saagi tõusu teguriks on siin kahtlemata tugevam karja toitmine, sest 1923/24 a. on kari keskmiselt saanud 3704 tü., kuna 1926/27 a. see on tõusnud 5818 pääle. Ka toidu protsentuaalne koosseis on tublisti muutunud; 1923/24 a. sai kari keskmiselt 20,6 % toidust jõutoidu ja 44,1 % kõrstoidu näol, 1926/27 a. anti aga jõutoitu 38,56 % ja kõrstoidu näol 28,86 %.

Karjale söödetud toidu hulka näitab meile alljärgnev tabel:

Toidu nimetus	Toidu hulk puudades			Puuda hind Mrk.	Toidu väärtus mrk.		
	1924/25	1925/26	1926/27		1924/25	1925/26	1926/27
Õlikooke . . .	151	183,5	48,5	275	41 525	50 365	13 337
Kliid ja jahu .	177	308	613	250	44 250	77 000	153 250
Põldheina . .	514	501	434	75	38 550	36 575	32 550
Niiduheina . .	198	68	500	60	11 880	4 080	30 000
Suivilja põhku	737	894	850	40	29 480	35 760	34 000
Haljastoitu . .	416	570	334	15	6 240	8 550	5 010
Juurvilja . . .	624	1440	1454	25	15 800	35 000	35 250
Karjamaad *) .	17880	14175	15547	2	35 760	28 350	31 094
Kokku					223 485	276 680	334 491

Ühe lehma kohta on keskmiselt toitu antud järgmisel määral:

Aasta	Toitu puudades.			Kokku 1 lehma toidu hind mrk.
	Jõutoitu	Kõrstoitu.	Juurvilja	
1924/25	29	120,75	55,5	19 777
1925/26	44,5	133	131	24 925
1926/27	55,6	149	121	27 874

Toodud andmetest näeme, et kalli jõutoidu hulk on aasta-aastalt järjekindlalt tõusnud, mis lehma aastase ülespidamise kulu märksa kallimaks teeb. See asjaolu võib paljudele põhjust anda kahtlemiseks, et nii tugev toitmine, eriti kallite ostujõutoiduga, ennast enam ära ei tasu ja karjapidamine kasu asemel majapidamisele kahju hakkab tooma.

Tõelikult on aga praegusel korral need arvamised ekslikud, sest saagiand tõuseb märksa rohkemal määral ja lehmad annavad kahju asemel suuremat tulu. Võrreldes 1923/24 aasta toitmist ja saagiandi 1926/27 aastaga näeme, et antud toiduüksuste hulk on tõusnud 157 % võrra, kuna aga saadud piima hulk on tõusnud 195 % võrra lehma kohta.

Et „Aki" talu karjapidamine mitte kahju ei anna, aitab meile selgitada järgnev tabel:

*) Karjamaa toit on arvestatud toidu üksustes ja hind ka vastavalt t.-ü. kohta.

Kontrollaasta.	Lehmade arv.	Saadud piima naela.	Piima naela hind mrk.	Saadud piima väärtus mrk.	Antud toidu väärtus mrk.	Kogu karja ülejääk mrk.	1 lehma kohta.			
							Saadud piima nl.	Saadud piima hind mrk.	Antud toidu väärtus.	Ülejääk mrk.
1924/25	11,3	74 200	4,6	341 320	223 485	**117 835**	6566,4	30 205	19 777	10 428
1925/26	11,1	86 842	4,6	399 473	276 680	**122 793**	7823,6	35 988	24 925	11 063
1926/27	11,9	101 519	4,6	466 987	334 491	**132 496**	8531	39 242	27 874	11 368

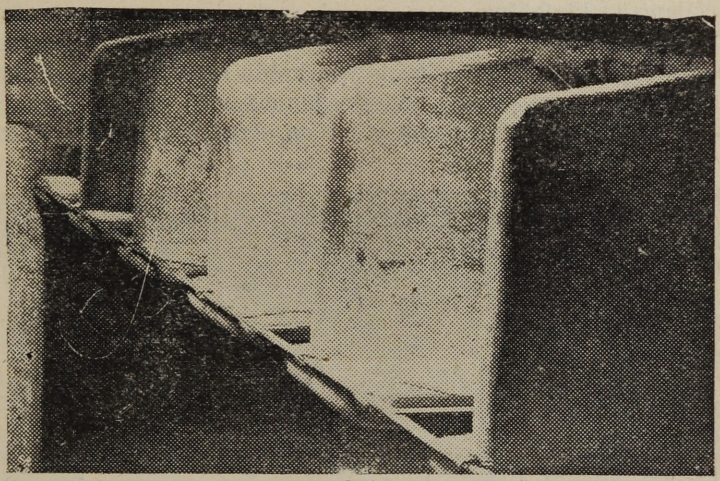

Joon. 58. „Aki“ talu puhaslauda toidulava. Läbi viidud individuaalne söötmine.

„Aki“ talu karjapidamine näitab meile selgelt, et kõige suuremat tulu meie karjast ainult siis kätte suudame saada, kui lehmi tugevalt toidame. Teisest küljest näitab ta jälle, et asjata on kartus, et ostujõutoitude söötmine ennast ära et tasu. On ju loomulik, et kui meil koduseid jõutoite tarvilikul määral käes on, siis tulu veel suurem on kui ostu jõutoitude tarvitamisel; kuid seni, kui meie oma majapidamist veel ei ole suutnud nii organiseerida, et see suudaks karja nõuet jõutoidu suhtes rahuldada, peame siiski jõutoitu väljastpoolt ostma.

Eelpool toodud toidu hindadega arvestades, tuleb „Aki“ talus 1 nl. piima toidukulud maksma 3,26 marka.

Karja toitmine on täpselt assistendi poolt määratud normide järele korraldatud. Toidu lavad on nii seatud, et lehmad üksteise eest toitu ära süüa ei saa. Jõutoitu söödetakse karjale aasta ümber.

Olgugi, et majapidamisel kuigi häid pekonsigade kasvatamise eeltingimisi ei ole, sest turule toimetamine on halva tee tõttu õige tülikas, on ka seda majapidamiseharu arendama hakatud, et kasulikumalt kooritud piima ära tarvitada. Praegu peetakse 20 segaverelist siga.

Ka kanakasvatuse pääle hakatakse suuremat rõhku panema, on ehitatud eraldi korralik kanala ja peetakse 40 kana ja 16 kalkunit.

Hobuseid peetakse 4 tk., kelle eest korralikult hoolitsetakse. Hobuste toidu moodustavad pääasjalikult maaheinad. Päevas saavad hobused 20 nl. heinu ja töö aegu 10 nl. kaeru. Suvel käivad väljas, kuna ööseks talli tuuakse.

Aia all on 2/3 tiinu, millel 50 õuna-, 2 pirni- ja 20 ploomi- ja kirsipuud, 75 sõstrapõõsast ja vähemal arvul vabarnad kasvavad.

„Aki" talu ehitused on korralikud ja asuvad nelinurgas, kusjuures osa hooneid eemal asub. Hooned on ehitatud enamasti kõik umbes 40 aastat tagasi, pärast seda, kui tuli endised hooned hävitas.

Elumaja on puuehitus kivikatusega ja vastab täiesti majapidamise nõuetele.

Karjalaut on kiviehitus. 1925 aastal on lauda juures suurem ümberehitus läbi viidud, kusjuures puhaslaut sisse seatud. Toidulavad on tsemendist ja automaatsed jooginõud iga kahe looma kohta sees. Toidulava on üksiktoitmise nõuete järele ehitatud. Sõnniku hoiuruumiks on osa lauta vaheseinaga eraldatud. Sõnniku hoiuruumi juure on ehitatud tsemendist virtsakaev.

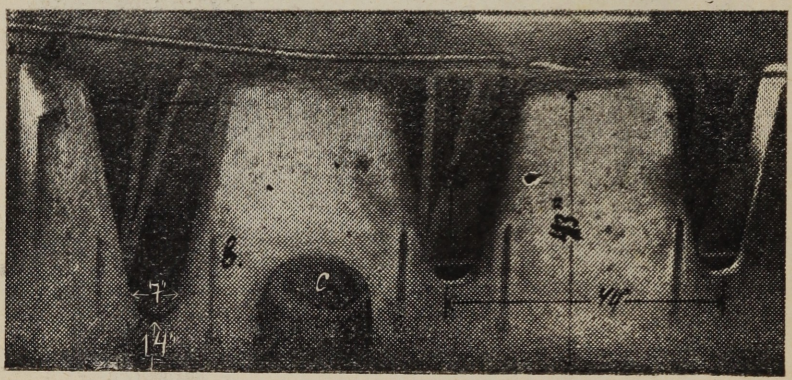

Joon. 59. Toidulava eestvaade — mõõtudega.

Hobustetall on 1927 a. puhtaks talliks 5 hobuse jaoks ümber ehitatud. Sigadelaut on talli kõrval, kivist hoone, kivist katusega. 1927 a. on ka see Taani sulgudega puhtaks laudaks ümber ehitatud. Sulge on 2 emiste, 1 põrsaste ja 4 pekonsigade jaoks. Lauda juure on ka köök ehitatud. Kanala on 1927 a. ehitatud, põranda pinnaga 3,5 × 2,5 sülda.

Viljakuivatis ja ait on ehitatud varemalt.

Karjalauda puhtaks laudaks ümberehitamine, hobusetalli, sealauda ja m. ehitamine, mis 300 000 mrk. ümber maksma läinud, on kõik läbi viidud piimakarjast saadud ülejäägiga, alates 1925 aastast.

Praeguses olukorras annab majapidamine aastas 150 000 marga ümber ülejääki. Kui omanik suudab ka maaparandustööd läbi viia, mis saakitõstvalt mõjuvad, ja karja ikka endises sihis edasi arendab, siis võib loota, et „Aki" talu muutub üheks tasuvamaks majapidamiseks Viljandimaal.

„Kannikmäe“ asundustalu.

„Kannikmäe“ asundustalu asub Viljandi maak., Päri vallas, Päri asunduses, Viljandist 7 kilomeetri kaugusel.

Kohta peab 1922 a. 1 maist kolonel Georg Kirschbaum, kes teenib sõjaväes ja vaba aja pühendab koha korraldamisele. Koht on saadud autasu maana, ilma hooneteta.

Sellepääle vaatamata, et omanik (1927 a. sügisel kinnistati koht kasutaja nimele) on saanud hariduse Peterburi kadettide korpuses, kogu aja on sõjaväeteenistuses olnud ja puudub tal põllumajanduslik eriharidus, on tema selle lühikese ajaga suutnud koha õitsvale järjele ja eeskujulikku korda viia.

Majapidamise organiseerimise juures on eesmärgiks võetud tulusa piimakarja pidamine ja seemnevilja kasvatus. Organiseerimise kava erineb teistest ümbruskonna majapidamistest selle poolest tunduvalt, et piimakarja pidamise kõrval ei arendata seakasvatust ja seda sellepärast, et piim saadetakse linna müügile, kust kooritud piima tagasi ei saada.

Sissetulekut on majapidamine 1926/27 a. üldse 555 952 marka annud, mis järgmiselt jaguneb: piimakarja pidamisest 472 775 mrk. ehk 85,04 %, seemnevilja müügist 76 095 mrk. ehk 13,69 % ja ajapidamisest 7 082 mrk. ehk 1,27 %, kogu majapidamise sissetulekust. Majapidamine on koormatud inventari, maaparanduse ja ehituslaenuga 303 000 margaga.

Koha üldsuurus on 44,04 tiinu, millest 25,3 tiinu põldu, 12,41 t. heinamaad, 1,66 t. karjamaad, 2 t. metsa, 1 t. aeda ja 1,67 tiinu muud maad. Omandamise ajal oli põldu 21,71 t. ja karjamaad 6,25 t. Põllu pindala on karjamaa arvel suurenenud.

Kohta kätte saades moodustas see enesest põllu, mis oli tublisti umbrohtunud ja pidi külvikorras sõnniku saama järgmisel aastal. Esimestel asumise aastatel tuli sellega võidelda, et umbrohi võimust oma kätte ei saaks, ja kindel külvikord maksma panna, mis vastaks valitud majapidamise sihile.

„Kannikmäel“ on järgmine 8 väljaline külvikord maksma pandud: 1) haljasviki kesa; 2) rukis; 3), 4, 5) ristikhein; 6) juurvili + kartul + kaer; 7) oder + segavili; 8) segavili. Iga väli on 3 1/6 tiinu suur. Juurvilja kasvatatakse 1 1/2 tiinu. Põllust on 17,11 % toitlusviljade, 24,34 % loomatoiduviljade, 37,5 % põldheina, 2,63 % kartuli, 5,92 % loomatoidu juurikate, 8,55 % viki ja 3,95 % mustakesa all. Mustakesa külvikorras ette nähtud ei ole, kuid esimestel aastatel on sõnniku puudusel 1 tiinu osa selle all olnud.

Korraliku maaharimise pääle pannakse „Kannikmäel“ suurt rõhku. Kõik künni alla tulevad põllud saavad pääle vilja koristamist kooritud ja sügavalt ümber küntud. Kevadel viiakse jälle libistamine läbi. Viki kesa haritakse järgmiselt: pääle viki koristamist kooritakse kõrs 4-sahalise adraga, peenendakse kultivaatoriga ja hiljem toimetatakse korduskünd ühes põhjakohendusega. Pääle seda äestatakse ja rullitakse muld maha, millele rukki reaskülv järgneb.

Kolmanda aasta ristikheina sööt saab pääle karjatamist koorimisadraga kooritud, sügisel sõnnik pääle veetud ja sügavkünd ühes põhjakohendusega tehtud. Põhjakohendamine sünnib Ventzky korrektiga. Kevadel on esimese tööna libistamine, äestamine, kultivaatori ehk hankmoga purustamine ja korduskünd.

Korduskündi tarvitatakse nende põldude juures, mis raskema iseloomuga ja niiskuse all kannatavad.

Laudasõnnikut saavad põllud iga 4 aasta tagant, nimelt vikk, juurvili ja kartul. Sõnniku rohkendamise pääle pannakse majapidamises suurt rõhku. Aluspõhuks tarvitatakse rukkiõlgede kõrval rohkesti turvast. Turba saamiseks on asutatud turbaühisus ja 3 kilom. kaugusel olevast riigi rabast tükk sood renditud. Aastas tarvitatakse majapidamises 15 kub. sülda aluspõhu turvast, nii et lehma kohta tuleb 1 kubik.

Pääle rohke laudasõnniku tarvitatakse põldude väetamiseks veel tublisti kunstväetist, mille poolest majapidamine tunduvalt ümbruskonnast erineb.

Väetuse normid, mis 1927 a. anti, oleks tiinule järgmised: rukis otsekohe sõnnikut ei saa, sest selle saab haljasvikk — 2 210 pd. tiinu kohta; kunstväetist antakse rukkile: 9 pd. superfosfaati ja 9 pd. kaalisoola. Esimese ja kolmanda aasta ristikhein jääb väetamata, kuna teise aasta heinale antakse 9 pd. superfosfaati la 9 pd. kaalisoola. Juurviljale ja kartulile antakse sõnnik sügisel III-da aasta ristikheina söödile — 3 750 pd. tiinu kohta. Pääle selle saab juurvili kevadel tiinule 24 pd. superfosfaati, 18 pd. kaalisoola ja 12 pd. Tshiilisalpeetrit; kartul aga 15 pd. superfosfaati ja 11 pd. kaalisoola.

Teravilja sortidest kasvatatakse Sangaste rukist, mida müüakse seemnekui ka tarbeviljana. Rukis annab õige suurt saaki, nii saadi 1927 a. tiinult 160 pd. teri. Maaoder juurviljamaal andis 144 pd. teri tiinult. Kuldvihm kaer läheb pääasjalikult sordiviljana müügile; 1927 a. on müüdud 88 pd Karja jaoks kasvatatakse kaeraviki, peluski ja odra segu, mis andis 1927 a. 135 pd. teri tiinult. Ristikheina külvi segu tiinu kohta koosneb 30 nl. Rootsi — 6 nl. valgest ristikheinast ja 12 nl. timutist. Esimese aasta lõikus oli 1927 a. 375 pd. ja teise aasta heinal 350 pd. kuivheina tiinult. III-da aasta hein söödetakse karjaga. Loomatoidu juurviljadest kasvatatakse Eckendorfi ja Barres Taaroje peete ja Bangholmi kaalikaid. Juurvili andis (1927 a.) 5 000 pd. tiinult. Kartul andis samal aastal 900 pd. mugulaid tiinult. Haljasvikk niidetakse karjale ette.

Talus on kaunis täielik põllutööriistade kogu, mis on osalt mõisast ostetud ja osalt uuelt juure muretsetud. Olemas on: reaskülvimasin, viljaniitja, heinaniitja, hobusereha, kartulivõtmisemasin, 2 oliveri atra, Ventzky korrekt põhjakohendaja, 4 sahaline koorija, hankmo, hekslimasin, komplekt heinamaa äkkeid, Planet Junior, rõngasrull, kultivaator, raudäkked, libistaja ja heina lahutaja. Kolme pääle on: rehepeksu garnituur, mis ostetud 1926 a., veski, Triumph, tigu, triöör, ristikheina külvimasin ja laialtkülvimasin.

Heinamaa ja põllud on mõisa ajal kõik torutatud olnud, kuid ajajooksul on need niivõrd ummistunud, et tulevad kõik uuesti läbi torutada. Omaniku poolt on lastud maaparanduse eelplaan valmistada, mille järele töö maksma läheb 685 000 marka.

Põllust vajab kuivatamist 10 tiinu. Töödega tehti algust 1922 a. ja on jõutud sellest 3 tiinu ära torutada.

Heinamaa tuleb pääle kuivatamist kõik üles künda ja kultuurheina seeme uuesti sisse külida, sest viimane on täielikult kadunud ja sammal võimust võtnud ja praegu saadakse 100 pd. heina tiinult. Põõsastest ja kividest on maa täitsa lage. Omaniku poolt on 3 1/2 tiinu laastatud. Heinamaast on 3 tiinu üles küntud ja sellele tiinu kohta väetist antud 45 koorm. sõnnikut,

4 1/2 kotti superfosfaati ja 4 1/2 kotti kaalisoola. Kaks esimest aastat on vikki kasvatatud ja siis heina seeme alla külitud.

Karjamaa kannatab ka liigvee all ja tuleb torutamise alla. Võsa on laastatud ja osa lahtiseid kraave kaevatud. 4 1/2 tiinu on põlluks üles võetud. Tulevikus on kavatsus osa ülesharitud heina- ja karjamaad karjakoplite alla jätta.

Maaparanduse töid on senini umbes 100 000 marga eest tehtud ja tööd kestavad edasi. Tööde kiirema läbiviimise takistuseks on olnud aineline puudus.

„Kannikmäe" talus on eriti karjapidamine välja arenenud. Järjekindla ja visa töö tagajärjel koosneb kari 11 lüpsilehmast, 3 mullikast, 3 vasikast ja 1 pullist. Üks lehmadest on Friisi, 2 segaverd angelnid, kuna kõik teised täisverd angelnid on. Segaverelised loomad on endistest mõisakarjadest ostetud ja hää piimaanniga lehmad, millepärast neid ka peetakse, kuna väärtuse vähenemisega nad kõrvaldatakse ja ainult Angelni tõuloomi peetakse.

Noorkarja suur protsent on tingitud asjaolust, et majapidamises karja hulka suurendada kavatsetakse.

Majapidamine võtab osa Angelni karja sugulava võistlusest, milline aga veel lõpule jõudnud ei ole.

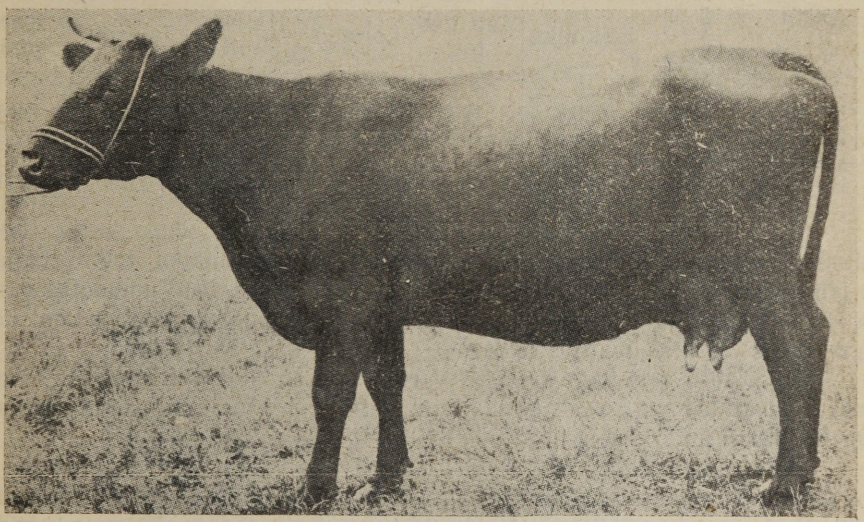

Joon. 60. Made AT-a 236, sünd. 1916 a. omanik G. Kirschbaum, „Kannikmäe." Annud 1925/26 kontrollaastal 10 490 nl. piima 3,68% rasva sisaldusega, seega 386,80 nl. võirasva.

„Kannikmäe" talu kari põlveneb Päri, Puiatu ja Uue-Võidu mõisa karjadest, ostetud ja omakasvatatud loomadest. Karjaparandus on sellele rajatud, et oma paremate lehmade lehm-järeltulijad jäetakse kasvama, kuna aga pull väljastpoolt ostetakse. Selle juures peetakse silmas asjaolu, et pull omaks pääle hää tervise ja kehaehituse ka kõik teised hääd piimakarja omadused, s. o. põlveneks kõrge ja rasvarikka piimaanniga esivanematest. Hoolsa valiku ja toitmise tagajärjel on ka karja saagiand 4 aasta jooksul üle 105 % ja võirasva hulk üle 108 % tõusnud.

Kari on kontrolli all 1923 a. ja nende andmete järele on karja saagiand järgmiselt muutunud:

Aasta	Lehmade arv.		Korralikult lüpsnud	Toodang		% Rasva	100 t.-ü. annud	
	kontrollraamatus	kekmiselt 365 pd. sees		Naela piima	Naela võirasva		Naela piima	Naela võirasva
1923/24	12	11,5	8	5 028	174,89	3,47	117,6	4,09
1924/25	14	11,3	10	7 500	269,81	3,59	141,6	5,09
1925/26	12	11,3	8	9 461	328,25	3,47	150,8	5,23
1926/27	11	10,6	6	10 320	365,20	3,53	155,6	5,50

Kõige parem lehm, „Virve“ AT.-b nr. 9135, kes 1920 a. sündinud ja pärit Puiatu mõisa karjast, on annud 1926/27 aastal 14 558 nl. piima, 481,87 nl. võirasva, rasva sisaldus 3,31 %; 100 t.-ü. on annud 187,7 nl. piima ja 6,20 nl. võirasva. Toitu on saanud 7 758 nl./t.-ü.

Toidu koosseis oli:

Aasta	Lehma kohta nl./t.-ü.	Toidu koosseis protsentides					
		õlikooke	Muu jõutoit	kõrstoit	Haljastoit	Juurvili	Karjamaa
1923/24	4 273	6,8	19,2	29,5		10,2	34,3
1924/25	5 294	8,4	14,9	31,6	3,9	9,6	31,6
1925/26	6 276	14,3	16,8	29,0	3,5	9,8	26,6
1926/27	6 641	11,3	20,1	25,4	3,4	11,9	27,9

Kui neid andmeid vaadelda, siis torkab esijoones silma karja tugev toitmine. Pääle selle väärib veel tähelepanu rohke mahlaka toidu (haljast. ja juurvili) protsent. Mis puutub üldisesse toidu koosseisu muudatusse, siis on see selle 4 aasta jooksul võrdlemisi vähe muutunud, sest karja on juba algusest pääle ratsionaalselt toidetud.

Suvel käib kari kolmanda aasta ristikheina põllul ja metsa karjamaal. Kesal kasvatatav vikk saab kodus ette antud. Lehmad saavad kogu suve läbi tarvilikul määral jõutoitu.

Talvel saavad lehmad põhku 6 naela, ristikheina 15 nl. ja juurvilja 80 naela ümber päevas ja jõutoitu assistendi määramisel. Need märgitud määrad ei ole mitte üldised kõikide lehmade jaoks, vaid kõiguvad piimaanni järele.

Keskmiselt on 1 lehmale antud

Aasta	Jõutoitu		Kõrstoitu pd.	Toorestoitu pd.	Kogu toidu väärtus mrk.
	pd.	väärtus mrk.			
1924/25	31^{10}	8 366	104	44^{26}	20 024
1925/26	48^{30}	13 306	160	212	33 273
1926/27	53^{10}	14 319	122	264	33 482

Nendest andmetest näeme, et lehmale antava jõutoidu ja toorestoidu hulk on järjekindlalt tõusnud, kuna koreda toidu määr vähemaks on jäänud. Käsikäes sellega on ka lehma aastane ülespidamise kulu järjekindlalt tõusnud. Paljudel võib arvamine tekkida, et sarnase tugeva toitmise juures tasuvus küsitavaks võib muutuda. Kui aga asja lähemalt vaadelda, siis näeme, et ka sarnase intensiivse toitmise juures kari ennast ära tasub.

Aasta	Lehmi keskm. 365 p. sees.	Toodang		Nl. piima hind mrk.	Kogu toodangu väärtus mrk.	1 lehma kohta				
		Naela piima	Naela võirasva			Naela piima	Nl. võirasva	Toodangu väärtus	Toidu väärtus	Ülejääk
1924/25	11,3	84 750	3 048,85	5	423 750	7 500	269,81	37 500	20 024	17 476
1925/26	11,3	106 909	3 709,23	5	534 545	9 461	328,25	47 305	33 273	14 032
1926/27	10,6	109 392	3 871,12	5	546 960	10 320	365,20	51 600	33 482	18 118

Arvestuse juures märgitud naela piima hind võib tunduda liig kõrgena, kuid tegelikult saadakse majapidamises piima eest aasta läbi sarnast hinda, sest see antakse linna poodi. Poodi antud piima hinda kindlaks määratud ei ole, vaid saadakse 10% alla väljamüügi hinna, viimane kõigub aga 15—17 marga vahel.

Kui ülejäägile juure arvata veel lehma pääle langeva sõnniku, vasika ja keskmiselt iga aasta müügile tulevate vanade praak lehmade väärtus ümarguselt 6 200 mrk., siis saame aastas lehma kohta 24 318 mrk. ülejääki. Sellest ülejäägist tulevad aga maha arvata lehma: talituskulu, vananemise kulu, hoid, ehituskulud, kapitali %% j.n.e., mida võib arvestada ümmarguselt 14 000 marga pääle. Pääle mahaarvamist (24 318—14 000) jääb aastas lehma kohta puhast ülejääki 10 318 mrk. See arv näitab meile küllalt selgelt, et eeskujulik karja toitmine käsikäes karjakontrolli ja sihikindla tõuparandusega on tegevus, mis iga karjakasvataja vaeva ausalt tasub.

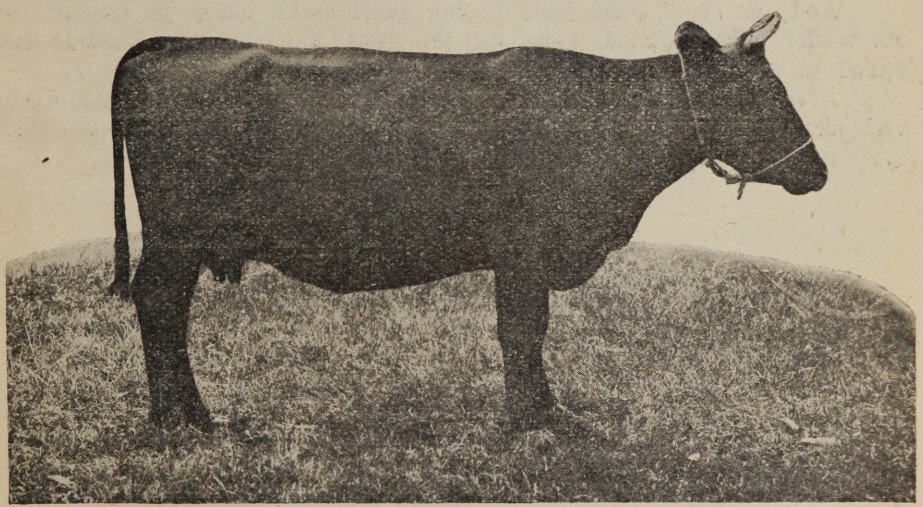

Joon. 61. Virve AT-b. 9135. Omanik G. Kirschbaum. Toodang 1925/26 k.-a. 12.046 nl. p. 3,21 %. Annud seega võirasva 386,62 nl.

Noorkarja kasvatamine sünnitab esialgu raskusi, sest puudub veel korralik vasikakoppel ja kooritud piim. Viimasest puudusest püütakse sel teel üle saada, et 2 nädala vanuselt hakatakse vasikatele linaseemne ja kaera segu jahu andma, mille norm tõuseb kuni 2 naelani päevas. Lehmvasikad saavad rõõska piima kuni 4 nädala vanuseni, pullid aga 5 nädalani. Ülemineku aeg kestab kuni 3 kuuni ja siis lõpetatakse täielikult piima andmine. Ülemineku ajal lisatakse rõõsale piimale vett juure. Kahe kuu vanuselt hakkavad vasikad 2—3 nl. juurvilja päevas saama ja hiljem tõuseb see 10 naela pääle. Nooremad vasikad peetakse suvel väljas aias, kuhu toit käest antakse, sest nagu juba tähendatud, koplit ei ole. Vanemad vasikad käivad karjas. Teisel talvel saavad vasikad ristikkeinu, maaheinu, põhku, segavilja jahu ja juurvilja.

Nii lehmad kui ka vasikad saavad päevas kaks korda puhastatud.

Kohta kätte saades ei olnud sellel ühtegi hoonet. 1923 a. ehitati savist karjalaut ühes eluruumiga teenijatele. Et aga 1923 a. eriti vihmane oli, mis savi täielikku kuivamist ei võimaldanud ja laudas palju loomi oli, kes seespool omakorda palju niiskust sünnitasid, siis hakkas osa lauda seina pudenema ja sellest ei saadud muidu üle, kui tuli $^2/_3$ osa lauda seinast telliskivist ehitada. Laut on poolpuhas, laudpõhjaga sõnniku pääl. Lauta tahetakse suurendada.

1926 a. on ehitatud hobustetall ühes riistadekuuri ja ajutise oma eluruumiga. Hoone on ehitatud püst-palkidest, seest ja väljastpoolt ära krohvitud. Talli juures olev eluruum jääb pääle elumaja ehitamist tööjuhataja korteriks.

Hoonetel on kivist katused.

Aia all on majapidamises 1 tiin maad, millest $^2/_3$ juurvilja ja $^1/_3$ köögivilja all. Istutatud on juba 95 õunapuud, 12 ploomipuud ja 50 sõstrapõõsast. Õunapuude alusel maal kasvatatakse kartulit ja segavilja. Köögivilja aia osast on $^1/_4$ riiavakamaad maasikate all. Vaarikaid on 100 põõsast.

Aed on seni pääasjalikult oma tarviduseks olnud ja saadusi on võrdlemisi vähe müüdud, kuna aga tulevikus, kui puud vilja kandma hakkavad, ka sissetulek suureneb.

Arvestades senise talu arenemisega ja peremehe huviga asja vastu, võib oletada, et juba lähematel aastatel „Kannikmäe“ talu üheks eeskujulisemaks talumajapidamiseks ja Angelni karja sugulavaks muutub.

Harjumaa.

Eriotstarbetalu „Hõreda“ nr. 57

Juuru vallas. Kohapidaja Patrik Stackelberg — dipl. agronoom, lõpetanud Leipzigi ülikooli.

Koht asub 8 klm. Hagudi rdt. jaamast. Koha suurus 50,8 tiinu. Sellest 30,4 põldu, 11,1 tiinu heinamaad ja 5,3 t. karjamaad. Muu osa veed ja muu kasutamata maa. Praegune pidaja peab kohta 1925 a. kevadest pääle.

Majapidamise pääsuunaks on karjapidamine. 1926/7 majandus aastal oli sissetulekuid karjapidamisest 64%
põllusaadustest 33%
ja muust 3%

Kogu põld on jaotatud 2 külvikorda. Suuremas külvikorras on 7 välja, mille suurus 2,8—3,1 tiinu.

Külvikord on järgmine: haljaskesa, rukis, ristikhein, ristikhein, kartul, oder, kaer. Pääle selle moodustavad 3,66 tiinu iseseisva külvikorra 3 väljaga: haljasvikk, rukis, juurvili. Talus kasvatatakse pääasjalikult jaanirukist, mis sügisel loomadele rohket haljastoitu annab. Selleks ei külita jaanirukist mitte puhtalt, vaid segus teiste viljadega. Seemneseguks ühele tiinule võetakse 6 pd. jaanirukist, 3 pd. kaeru, 2 pd. kaunvilja ja pd. suuri otri.

Laudaväetisega väetatakse suures külvikorras kesapõldu ja II a. ristikheina söödimaad kartuli alla.

Esimesele veetakse sõnnik välja talvel ja küntakse sisse kevadel, ristikheina söödile veetakse sõnnik suvel ja küntakse sisse kohe.

Pääle selle antakse laudaväetist juurviljale väikses külvikorras. Pääle laudaväetise tarvitatakse kunstväetisi: rukkile 2 k. toomasjahu ja 1 k. kaalisoola, I ja II ristikheinale 1 k. superfosfaati, 1 k. kaalisoola ja 3 pd. väävelhapu ammoniaaki ning teraviljale 1 k. kaalisoola, 1 kott superfosfaati ja 3 pd. väävelhapu ammoniaaki 1 tiinu kohta arvates.

Kartulitest kasvatatakse prof. Wohltmanni ja Maerkeri, kaer Beseler II ja oder Danubia.

Keskmised saagid on olnud: jaanirukkil 120—150 pd., odral 70—80 pd., kaeral 80 pd., kartulil 900—1000 pd., tiinult.

Heinamaa on jõeäärne, väetatud niihästi laudaväetise kui kunstväetisega. Saagid on olnud 1 tiinult keskmiselt 300—400 pd. kuiva heina. Karjamaa on osalt kultuurkopliks ümber moodustatud, osa kestvaks kultuurkopliks sisseseadmisel. Selleks on karjamaa võsast puhastatud, küntud ja heinaseeme pääle külitud. Karjakopleid väetatakse iga aasta kunstväetistega.

Talus peetakse puhastverd Angelni karja, karja pääde arv 17. Karja eksterjöör on hää, põlveneb rohkem Taani punasest karjast. Eelmise aasta saagiannid olid 9 korralikul lehmal 3156 kg. piima, 114,6 kg. võirasva, rasva

% 3,66, 7 mittekorralikul lehmal 2853 kg. piima, 102,4 kg. võirasva ja rasva % 3,59.

Karja tõuväärtuse tõstmiseks on toodud B. Maydeli käest Udevalt kasupull, kelle isa Jens Stansby AT. 9177, importeeritud Taanist. Majanduslikult on kari töötanud puhtakasuga.

Varemail aastail on „Hõredal" suurel arvul suguemiseid peetud ja põrsaid müüdud. Viimasel aastal madalate hindade tõttu on see ala kokku tõmmatud. Peetakse ainult puhtatõulisi Yorkshire'i sugukulti.

Põllutöö- ja maaharimise riistad ja masinad on „Hõredal" väga mitmekesised. Harvemini esinevatest võiks nimetada randaali, põlluhöövelt, reaskülvimasinat, kunstväetiste külijat, vilja- ja heinaniitjat, heinakaarutajat, kokkuajajat jne.

Majapidamist juhitakse asjatundlikult ja teadlikult. Peremees P. Stackelbergi tuntakse ümbruskonnas kui tublimat talupidajat. Pääle selle on P. Stackelberg kohaliku kaitseliidu ratsasalga päälik ja tuletõrje seltsi juhatuse liige.

„Vahepõllu" talu.

Omanik **Rud. Kurris.**

„Vahepõllu" talu asub Harjumaal, Kloostri vallas, Vasalema asunduses, 2,5 klm. Vasalema rdt. jaamast. Omanik Rudolph Kurris asus kohta pidama asunikuna ilma hooneteta 1920 a. 1927 a. omandas R. K. koha ostulepingu. Koha suurus on 34 tiinu, millest umbes 9 tiinu põllu- ja aiamaad, 15 tiinu heinamaad, 4 karjamaad ja 6 tiinu metsa ja muu kõlbmata maa all.

Majapidamise sihiks on valitud karjapidamine, kari annab majapidamisele pääsissetuleku.

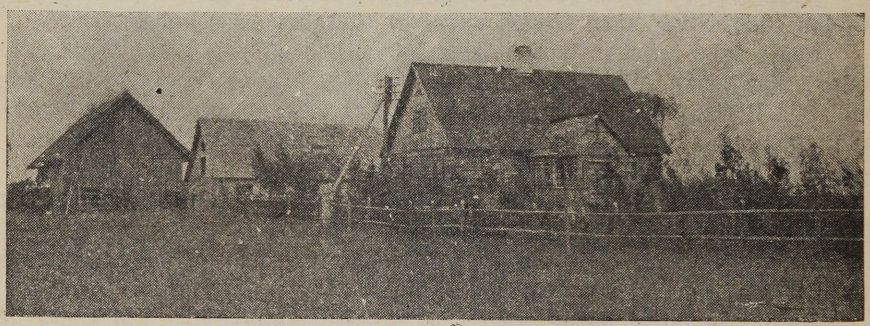

Joon. 62. „Vahepõllu" talu ehitused ja osa aeda.

Vastavalt sellele suunale on pandud rõhku loomatoidu kasvatamisele talus, niihästi põllul, heina- kui karjamaal. Kuigi talus ligi 2 korda heina- ja karjamaaala põllumaa ületab, on põllust kuni 90% jäetud loomatoitude alla.

Talu põldala 8 tiinu on jaotatud 8 väljaks á 1 tiin suured. Külvikord on järgmine: kesa (laudasõnnikuga), rukis, 3 a. ristikheina, kartul (lauda-

sõnnikuga) oder + suinisu ja kaer + segavili. Pääle selle kasvatatakse karjale söödajuurikaid ja söödauba eraldi tükil eriviljavaheldusega.

Kesal kasvatatakse haljasvikki, mis loomadele niidetakse. Kolmanda aasta ristikheinapõldu kasutatakse enamalt jaolt karjatamiseks.

Maaharimine on „Vahepõllul" põhjalik. Tarvitatakse laialt koorimiskündi. Maaharimiseks on soetatud täielikud maaharimisriistad, nagu randaal, koorimisader, libistaja, raud (rõngas)- rull, jne. Ka vilja külimiseks, lõikamiseks ja koristamiseks on talul enesel kõik tarvilised masinad olemas, nagu niiduja lõikusmasinad, külvimasin, tuulimasin, kartulivõtmisemasin jne.

Põldude väetamine laudasõnnikuga sünnib iga 4 aasta järele rukki ja kartuli alla. Pääle selle tarvitatakse kunstväetisi järjekindlalt iga aasta põldheinale ja juurviljale, vähemal määral ka rukkile, nisule ja teraviljale.

Hää väetmise tõttu on ristikheina saagid olnud üle 300 pd. tiinult, rukkisaagid 120–130 pd., kartuli — 1000 pd. ümber ja segavilja- otrade 80—90 pd. ümber tiinult.

Viljasortidest kasvatatakse: Petkusi rukist, maaotra, kaera Võit, kartulitest Pepo, Maerker ja teisi, söödapeetidest – Eckendorf, söödakaalikatest Bangholm.

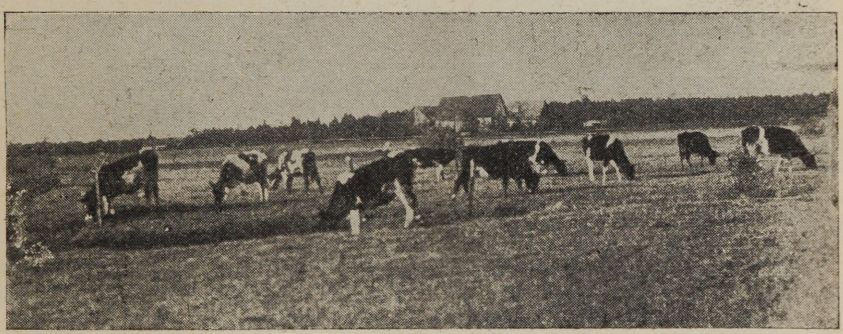

Joon. 63. „Vahepõllu" talu kari kultuurkarjamaal.

Rohumaade kultiveerimise pääle on rohkesti rõhku pandud. On lastud algusest teha maaparandusplaanid rohumaade kohta ja hakatud neid sihikindlalt teostama. 6 tiinu heina- ja karjamaad, mis kodu juures, on kraavitatud, rohukasvu edendamiseks antakse iga aasta kunstväetisi. Selle tõttu on heina- ja karjamaal saagid palju tõusnud. Kui alul karjamaal 5 looma 3 kuu jooksul vaevalt toitu said, võivad seda nüüd juba 9 looma lahedamalt saada. Soostunud rohumaade täielikku kuivatamist takistab Vasalema jõe kõrge vesi. Lahusolev sooheinamaa tükk, 11 tiinu suur, on kultiveerimata, kuna puudus seni veeäralaskmise võimalus. Selle kõrvaldamiseks on R. K. algatusel ja ettevõttel loodud Kloostri-Vasalema-Laiasoo veeühisus, mis suure magistraal-kraavikaevamistööd juba paari kilomeetri ulatusel läbi viinud, mille tagajärjel võimalik on mitusada tiinu soomad kuivaks lasta.

Talus peetakse Hollandi-Friisi karja. Tõuraamatusse on võetud täisverd lehmi 6, segaverelisi 1. Pääle selle 1 pull ja 2 noorlooma. Karja tõuparanduseks on toodud Tori-Piistaojalt puhastverd tõupull, kelle järeltulijad 1927 a.

noorkarja näitusel auhindu said. 75% karjast on taluomaniku enda kasvatatud ja alles noored. Kogu karja saagiand, ühesarvatud ka esmakordselt lüpsjad, oli 1925/26 k. a. 6 856 nl. piima, 220 nl. võirasva, rasva % 3,21; 1926/27 k. a. 7 054 nl. piima, 230 nl. võirasva, rasva % 3,33.

Korralikult lüpsnud lehmade keskmine saagiand oli 1925/26 7 263 nl. piima ja 231 nl. võirasva, 1926/27 7 347 nl. piima 238,6 nl. võirasva.

Parema lehma „Trulla" saagiand 1926/27 k. a. oli 10 136 nl. piima ja 321 nl. võirasva.

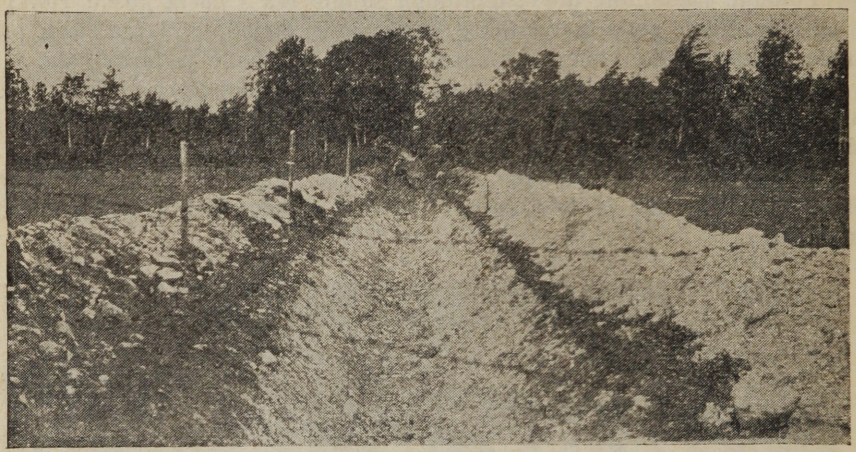

Joon. 64. Osa pääkraavist R. Kurise talus, mis juhib ära üleliigset vett kultuurkarjamaalt.

Loomade eest hoolitsemine, nende puhastamine ja toitmine on eeskujulik. Kasuvasikaid joodetakse 6—8 nädalat täispiimaga, pääle selle minnakse pikkamööda üle lahjendatud piimale ja jõutoidule.

Piim on seni saadetud raudteel otseteed Tallinna. Nüüd on hakatud piima ühispiimatalitusse vedama.

Et talus seni külmpiim puudus, ei olnud ka häid võimalusi pekonsigade kasvatamiseks, mispärast sigu ainult oma majapidamise tarvis on kasvatatud. Teistest loomadest peetakse talus 2 tööhobust ja 24 Leghorni tõugu puhastverd kana.

Talu aia alla on jäetud 1 ha maad ja sisse istutatud 42 õunapuud ja 8 marjapuud, pääle selle 196 sõstra ja 112 tikerberi põõsast. Seni ei ole aed, mis vast asumisel, talule sissetulekuallikaks olnud.

Talu hooned — elumaja, karjalaut ja viljaküün, mis kõik ehitatud taluomaniku R. K. poolt, on asetatud väikese neljanurgelise õueplatsi ümber peaaegu keset talu krunti. Praegu kasutatakse karjalauta sõnnikulaudana kuid kavatsetakse tulevikus üle minna puhtalaudale.

Talus on sisse seatud raamatupidamine 1926 a. alates. Kui agar seltskonna- ja ühistegelane on R. K. tegev paljudes ühisustes ja seltsides — Põllupidajate ühispanga, Ühistegelise Kinnitusseltsi „Talu", Kloostri kontrollühisuse, Kloostri turbaühisuse jne. juhatuse liige. Praegu on R. K. Harjumaavalitsuse esimeheks, olles ühtlasi kolmandat aega sama maavolikogu liige.

„Vahepõllu“ talus on R. K. algatusel sisse seatud telefoni agentuur, mistõttu kõigi ümbruskonna asundustega telefoni ühendus loodud. Ei puudu talus ka moodne raadio.

R. K. talumajapidamine võttis osa Tallinna Eesti põllumeeste Seltsi põllumajandusnäitusest ja üleriiklisest talumajapidamise võistlusest 1926 a., kus II auhinna vääriliseks tunnistati.

Habaja mõis

Triigi vallas, aadr. Kose kd. Mõisapidaja Artur Hunnius. Praegune mõisapidaja ostis käesoleva mõisa 1907 aastal, olles tol ajal Kaiu mõisa rentnik. Maareformi tagajärjel võõrandati Habaja mõis ja jäeti rendile endisele kasutajale kui varem tuntud tublile seemnekasvatajale.

Praegu on A. Hunniuse käes kasutada pääle renditud Habaja mõisa, mille kogusuurus 460 tiinu, veel varem isikliseks omanduseks ostetud „Ritterhofi“ talu (suurus 93 tiinu) ja „Saumetsa“ (suurus 117 tiinu) talu.

Ülalnimetatud 3 kohta kasutab praegune pidaja ühiselt. Kasutuse all on põldu 280 tiinu, heinamaad 260 tiinu, metsa 50 tiinu ja 80 tiinu karjamaa, aia, õue ja teede all.

Majapidamine on mitmekülgselt välja arendatud; kasvatatakse sordivilju ja mitmesuguseid seemneid, arendatakse tõu- ja piimakarja, seatakse sisse kultuurheinamaid ja karjakopleid, kasvatatakse sigu ja väiksel määral hobuseid.

Viimasel ajal on suuremaks sissetuleku allikaks olnud piimakari, kuna seemnevilja müügist saadud summad vähemusse on jäänud. Kuid h-ra A. Hunniuse seemnekasvatus ei paku niivõrd huvi oma ulatuse, kui just ratsionaalsete kasvatusviiside poolest.

Kogu põldala on jaotatud 8 välja:

1 mustkesa, kus umbes 6—7 tiinu haljasviki all
2 rukis
3 kaer
4 ristikhein
5 2 a. ristikhein
6 kartul ja jaanirukis
7 oder
8 segavili.

Laudasõnnikut antakse selles külvikorras rukkile ja kartulipõllule, seega saab põld iga 4 aasta järele laudasõnnikut umbes 2 400 pd. tiinule. Kesale veetakse laudasõnnik välja osalt talvel, osalt suvel. Talvel väljaveetud sõnnik jäetakse suveni seisma suurtesse hunnikuisse, keskmiselt à 100 koormat, ja kaetakse päält viinavabriku juurest saadava kartulipesu mullaga.

Suvel veetakse ja laotatakse see sõnnik laiali, täites tühjaksjäänud vahed kodust värskelt toodud sõnnikuga.

Kunstväetist antakse rukkile keskmiselt 2 kotti superfosfaati ja 1/2 k. kaalisoola tiinule, ristikheinale 3 k. superfosfaati ja 1 1/2 k. 40 % kaalisoola ja 15 pd. kipsi, odrale — 1 kott 40 % kaalisoola 1 tiinu kohta arvates. Pääle

selle antakse kunstväetist veel juurviljale, mida aga õige vähesel määral majapidamises kasvatatakse, sest et karjale talvel on võimalik sööta rohkel määral praaka.

Maaharimiseks on majapidamisel väga mitmekülgsed riistad. Põhikünd on harilikult 5—6 tolli sügavune. Koorimiskündi tarvitatakse ristikheina söödi juures. Rohkesti tarvitatakse libistajat ja randaali.

Viljasordid. Habajas kasvatatakse pääasjalikult ainult puhtasordilist vilja. Rukki sort on h-ra Hunniuse poolt ise välja arendatud Eesti maarukki ja Rootsi põõsasrukki ristlemise teel. Selle arendustöö on omanik juba „Kaiu" mõisas läbi viinud, mispärast seda sorti ka „Kaiu" rukkiks nimetab.

„Kaiu" rukis on võrdlemisi suure ja raske teraga ning talvekindel.

Samuti on omaniku enese poolt välja arendatud talinisu sort, mida koha järele „Habaja" nisuks kutsutakse. Kaerasortidest kasvatatakse pääasjalikult Vobester ja Hulsener Kley; odrasortidest kasvatatakse 2 tahulistest Danubia ja Taani printsessotra ning 4 tahulistest Ratlefi ja Svalöfi 4-tahulist otra.

Põldhein külitakse pööriskaera alla. Pool põldu külitakse puhast ristikheina, kust seemet saadakse, teine pool põldu külitakse segu, kuhu hulka võetakse punast ristikheina, Rootsi ristikheina, aruheina, timutit, libleheina, keraheina ja raiheina. Ristikheina sortidest kasvatatakse punast Liivimaa ja vene Vjätka seemet.

Eriti rohkearvuline sortide poolest on kartulipõld. Siin kasvatatakse täielikult eraldi ja puhtalt järgmisi sorte:

Wohltmann (oma põõsasvalik) Jubel (origin. II paljundus), Industrie, Parnassia, Deodara, Gratiola, Seidlitz, Odenwaldi sinine ja terve rida teisi sorte. Ka kartuli sortide juures tehakse palju sordiarendustööd.

Segaviljana kasvatatakse lipukaera varase peluskiga, mis enese poolt välja arendatud, see varane peluski sort valmib varem, kui harilik peluski ja saab pööriskaeraga ühel ajal valmis.

Pääle selle kasvatatakse segus veel Rootsi halli kui ka Schoti vikki, missuguseid seemneid majapidamine puhtal ja soorteeritud kujul vähesel määral müügile laseb,

Seemne seguks segavilja tarvis võetakse: 7,5 pd. kaeru ja 3 pd. kaunvilja — peluskit või vikki.

Iga aasta peetakse osa kartuliväljast jaanirukki all, kust sügisel karjale hääd haljastoitu saadakse. Jaanirukki tarvis veetakse laudasõnnik tingimata juba sügisel välja ja küntakse sisse. Kevadel äestatakse, korratakse ja tehakse külv Jaanipäeva ümber.

Mis puutub seemnevilja puhastamisse, sorteerimisse, siis on selleks kõige uuema tüübilised eeskujulikud abinõud ja sisseseaded hangitud. Pääle sorteerimismasina, triööri, tigu j.n.e. on toodud Saksamaalt eri sorteerimismasinad, mis terad erikaalu järele välja sorteerivad. Süsteem on veel täiesti uus, kuid lihtne.

Seemneks külitakse 1 tiinule 9 pd. jaanirukist, 4 pd. peluskit, 2 pd. vikki ja 2 pd. kaera. Haljastoitu hakatakse niitma juba augusti kuu lõpul. Järgmisel aastal on jaanirukis annud keskmiselt 100 pd. teri tiinult.

Rohumaad.

Heinamaadest on umbes 80 tiinu kultiveerimata heinamaad teomeeste käes. Ülejäänud 180 tiinu on puudest ja põõsastest laastatud, tasandatud ja masinatega töötamiseks täiesti kõlbulikuks tehtud. 50 tiinu heinamaad on torutatud. Heinamaid väetatakse iga aasta fosfori ja kaaliväetisega, külides keskmiselt 1,5 kotti superfosfaati ja 4 kotti kainiiti tiinu pääle.

Umbes 20 tiinu rohumaadest on karja- ja hobuste koplite all. Kopleid on arvult 8. Need on kõik kultuurkoplid, kuhu külitud rohuseemet. Seemneks on tarvitatud järgmist segu: 8 nl. punast ristikheina, 8 nl. Rootsi ristikheina, 22 nl. timutit, 18 nl. aruheina, 10 nl. Ingl. raiheina, 10 nl. a. rebasesaba ja 8 nl. valget ristikheina — kokku 84 nl. segu 1 tiinu pääle.

Joon. 65. Osa rukkivälja Habaja mõisas.

Karjakoplid väetatakse alul rohkem kunstväetisega, hiljem komposti, virtsa ja kunstväetisega, umbes 3 kotti superfosfaati ja 2 kotti kaalisoola tiinu kohta arvates. Kohati ka lubilämmastikku.

Komposti antakse iga 5 a. järele umbes 100 koormat tiinule.

Komposti tarvitatakse majapidamises õige laialt. Komposti hunnikuid võib majapidamises liikudes siin ja sääl õige tihti leida ja selleks kasutatakse igasugust prügi ja prahti, sõnnikut, kartulipesu muda, tiigimuda, soomulda, kraavimättaid j.n.e.

Loomakasvatus.

Habaja mõisas peetakse puhastverd Friisi karja; praegu on kogu kari 110 pääd suur, sellest lüpsilehmi 65, pulle 4 ja 42 noorlooma. Kogu kari on tõuraamatusse võetud. Loomad on hää eksterjööriga.

Kogu karja keskmine piimaand möödunud aastal oli 7518 nl. (2433 toopi) aastas lehma kohta. Keskmine rasva % 3,34.

Lüpsilehmi söödetakse suvel, alul ristikheina põllul, siis vikikesal, hiljem uuesti ristikheina põllul ja hiljem sügisepoole niidetakse ette jaanirukist. Kui suvine haljastoit kasin, antakse jõutoitu juure. Talveks ostetakse umbes 2500—2600 pd. jõutoitu juure. Keskmiselt ostetakse lehma kohta 40 pd. jõutoitu juure.

Noorkari peetakse suvel sellekohastes koplites, talvel antakse ka neile vähemal määral jõutoitu.

Habaja karja algtüübiks on 1898 a. Hollandist toodud lehm „Bertha", kelle verd kogu karja juures näha on. Pulle on toodud vere värskenduseks mitmelt poolt, nagu Tuulast, Orgitalt j.n.e. Praegu kasvatatakse noort tõupulli, mis Piistaojalt Th. Pooli käest toodud. Praeguses karjaarenduse töös pannakse erilist rõhku rasvaprotsendi tõstmisele.

Sigu peetakse majapidamises 2 sugukulti ja 20 suguemist. Sead on suurt Yorkshire'i tõugu. Müüakse põrsaid. Seni oli põrsaste nõudmine elav. Viimasel ajal ei ole enam nii suurt nõudmist olnud ja see ala on hakanud vähem sisse andma.

Suvel karjatatakse sigu põllul ja koplites; sigade tarvis eraldi tehtud, koplitesse külitakse valget sinepit.

Talvel on sigade toiduks keedetud kartul, ristikheina pepred, haganad, jahu jne.

Hobuseid on 36 ja varsu 14. Varem kasvatati hobuseid suuremal hulgal, peeti sugutäkke ja sugumärasid. Viimaste aastate madalad hobuste hinnad on omaniku sundinud sellest alast loobuma. Siiski peetakse ka veel praegu 2 Ardeni täkku.

Kanu on peetud majapidamises ainult koduse majapidamise tarvis ja rohkem selle ala pääle rõhku ei ole pandud.

Majapidamisel on oma viinavabrik, saevärk ja kivilöövi. Kaks viimast kõrvaltööndust on tähtsad kui hääd tööjõu reguleerimise ja otstarbekohase kasutamise abinõud.

Habaja mõisa pidajat ennast tuntakse juba kauemat aega kui ühte vabameelsemat omaaja mõisnikku, hääd seemnekasvatajat ja tublit põllumeest. Ka praegu tegutseb hr. Hunnius seemnekasvatuse alal kõige suuremate tagajärgedega. Olles Eesti Sordiparanduse Seltsi liige, võtab ta igal aastal osa Eesti Sordiparanduse Seltsi poolt korraldatavatest seemnevilja näituste auhindamistöödest.

„Oepere“ („Oe“) talu.

Omanik **Paul Scheel.**

Asub Peningi vallas, Perilas, postiaadress Peningi p. ag.; Raasiku jaamast 13 klm. Talu kogusuurus 138,5 tiinu, sellest põldu umbes 85 tiinu, kultuurheinamaad 27 tiinu, turbaraba 6 t. ja ülejäänud osa metsa ja ülesharimata maa all. Karjamaa peaaegu puudub. Praegune omanik Paul Scheel ostis „Oepere“ talu 1921 aastal. Sel ajal oli „Oe“ talul ainult 45 tiinu põllumaad, mis põhjavee all kannatas ja osalt kive täis. Heinamaa oli peaegu täiesti kultiveerimata, ainult üks pääkraav läbistas kogu heinamaa. Selle aja jooksul, mis koht praeguse pidaja käes, on põllud suuremalt osalt kividest puhastatud ja salakraavitatud, heinamaa muudetud kultuurheinamaaks, kus tihe, korralik heinakamar, ning hulk uut maad on juure tehtud.

Talumajapidamise korralduse pääsuun on karjapidamine, mille kõrval tahetakse luua kõrvalisi sissetuleku allikaid sigadepidamisest, kanakasvatusest ja üksikute põlluviljade müügist. Sellejärele saadakse kõige rohkem rahalisi sissetulekuid karjast. Viimasel aastal, kus tehtud maaparanduste tagajärjel põllusaagid tõusnud, on vähesel määral saadud sissetulekuid ka rukki, kartuli ja osalt heina müügist.

Praegu kasutatakse talu põldala 8-väljalises külvikorras:

1) Haljaskesa (vikikesa)
2) Rukis
3) Peluskikaer
4) Kartul
5) Oder
6) Ristikhein
7) Rukis
8) Kaer.

Sellest külvikorrast on olnud kõrvalekaldumisi, sest iga aasta on uut maad põlluks juure tehtud.

Uuel maal on kasvatatud päämiselt segavilja ja rukist.

Pääle selle suure külvikorra tarvitatakse kodu ligemal 3-väljalist külvikorda, kus korduvad üksteise järgi jaanirukis ja söödapeet.

Suures 8-väljalises külvikorras antakse laudasõnnikut 3 korda: haljaskesale rukki alla, ristikheina söödi pääle rukki alla ja kartulile. Vikikesale antakse sõnnik varakevadel, ristikheinasöödi kesale suvel.

Sõnnik veetakse laudast välja iga päev ja asetatakse põllule suurtesse piklikesse hunnikuisse, mis osalt mullaga kaetakse. Väljavedu sünnib ka talvel. Neist suurtest hunnikutest veetakse ja laotatakse sõnnik hiljem põllule laiali. Sõnnik on pääasjalikult turbasõnnik. Turvast tarvitatakse aluspõhuks aasta jooksul 75 kubikut.

Kunstväetisi tarvitatakse: rukkile arvates 2 kotti superfosfaati ja 1 k. 40% kaalisoola tiinule, ristikheinale arvates 1½ k. superfosfaati ja 4 pd. 40% kaalisoola ja söödapeedile arvates 6 kotti superfosfaati, 3 kotti kaalisoola ja 6 pd. Tshiilisalpeetrit tiinu kohta.

Viljakasvatus on korraldatud päämiselt sisemise majapidamise nõuete rahuldamiseks. Viljasortidest kasvatatakse: kaer — Vobesde, kartul — Royalt ja Kaiser Niere, oder — Maaodrad.

Maaharimine on korralik. Harimiseks on olemas kõik tarvilikud põllutööriistad, nagu koorimisadrad, randaalid, libistajad jne. Koorimiskündi tarvitatakse rukkikõrre, ristikheinasöödi ja haljakesa juures. Õige rohkesti tarvitatakse maaharimise juures libistajat, mida ümbruskonnas vähe ette tuleb. Peedi tarvis maakündmisel tarvitatakse põhjakohendajat. Korraliku maaharimise tagajärjel on põllud umbrohust puhtad. Rakvere raibe, millest harimisega raske lahti saada, on hävitatud osalt sel teel, et on lastud umbrohutaimed noorest pärast ühes juurtega maa seest välja kiskuda, mõne aasta jooksul on sel viisil tüütavast umbrohust lahti saadud.

Keskmised saagid on olnud viimastel aastatel: rukis üle 100 pd., oder ja kaer 90—100 pd., kartul 760 pd., ristikhein 200—300 pd., söödapeete 3000 pd. tiinult.

Viljakoristamine sünnib isesiduja viljaniidumasinaga. Peksuks omal Marschali peksumasin 8 hob.-jõulise Fr. Krulli aurukatlaga.

Eeskujulikus seisukorras on heinamaad. Endisest pehmest rabasoost on osalise salakraavitamise, ülesharimise ja uue heinaseemne külvi tõttu saanud korralikud heinamaad, kus heinategemine sünnib masinatega.

Väetiseks külitakse heinamaale igal aastal 2 kotti toomasjahu ja 1 kott kaalisoola. Praegu on käimas väetamise katsed Eesti fosforiidiga. Kui tagajärjed rahuldavad, mis esialgselt küll näib, siis tahetakse edaspidi toomasjahu asemel Eesti fosforiiti tarvitama hakata. Senised saagid 160—200 pd. kuiva heina tiinult.

Peetakse Hollandi-Friisi karja, mille suurus 30 pääd, sellest 20 lüpsilehma. Karja algmaterjal kokku ostetud mitmest mõisast, nagu Padernast, Alaverest, Tuulast ja mujalt. Praegu peetakse talus Hollandist importeeritud sugupulli „Afke Joost" 15.752 — kuulsa „Gerbenst VIII" järeltulijat. Suurem osa karjast on tõuraamatusse märgitud. Karjaparanduse pannakse rohkesti rõhku ja püütakse puhtavereliste tõuloomade poole.

Karja üle peetud seni ise kontrolli. Käesolevast aastast pääle on kari kontrollassistendi kontrollida.

1926/27 kontrollaasta kogukarja keskmine saagiand oli lehma kohta 9.981 nl. (4.090,5 kg.) piima ja 343,3 nl. (140,7 kg.) võirasva; keskmine rasva % 3,57. Parem lehm andis 13.558 nl. (5.555 kg.) piima, 484,5 nl. (199 kg.) võirasva.

Karjamaa puudusel karjatatakse loomi suvel 1. aasta ristikheinal, millest selletõttu harilikult pool niitmata jääb, hiljem jaanirukki põllul ja vikikesal. Lisaks niidetakse ette jaanirukist ehk vikki. Karja tarvis ostetakse juure suurel hulgal jõutoitu. Keskmiselt antakse jõutoitu kogu karjale aasta läbi looma kohta 3 nl. jõutoitu, lüpsilehmadele 1 nl. jõutoitu 1 toobi piima pääle.

Karja toidunormid määratakse assistendi poolt. Kuid omanikul on omad kogemused karjatoitmise alal, mispärast assistendi normidest tegelikult just kinni ei peeta. Eriti pannakse rõhku kinniolejate ja lüpsmatulejate lehmade toitmisele.

Noorkarja tarvis on õue lähedal 4 kestvat rohukoplit, 2 eriti selleks külitud, 2 asutatud ristikheinasöödil, kus noorkari suvel peetakse. Noorkarja peetakse rikkaliku toiduga.

Paaril viimasel aastal on ümbruskonnale mitmeid noori suguloomi müüdud.

Oma majapidamise piim kooritakse koduses meiereis ja tehakse või. Läbiaetud piim läheb suuremalt osalt sigadele.

Sigu peetakse: 3 suguemist ja 1 sugukult. Kult pärit Saksamaalt, emised Taani maasea tüüpi. Müüakse päämiselt põrsaid, missugune on tasuvam kui pekonsigade kasvatamine.

Sigade tarvis on karjalauda kõrvale ehitatud betoonõõneskividest puhas sealaut 5 lahtriga. Sealaudast viib uks sigade jooksukopli. Huvitav on sealauda köök, kus keedukatlad varustatud tõmbekappidega auru tarvis.

Kanu peetakse 2 tõugu—faverollid ja minorkad. Summa 45 vanakana. Kanapoegade haudumiseks on haudumismasinad.

Mis puutub hoontesse, siis on ehitatud P. Scheeli poolt eelpooltähendatud sealaut, siis piimakoda, veski ja töötoad. Tähendatud maja katusel asub tuuleturbiin, mis ajab ümber veskit, pumpab vett, paneb käima kreissae, turbapurustaja jne. 1000-pangeline raudveereservuaar asub sama hoone pööningul, kust vesi juhitakse kõigisse majapidamise hoonetesse, kus seda tarvis. Et talvel vesi raudreservuaaris ära ei külmaks ja suvel külm paak

ei higistaks, on paak voodertatud paksu turbapõhu korraga. Vesi pumbatakse 75 jala sügavusest puurkaevust.

Puhas maakivist karjalaut munakivi põrandaga ja puhas tsement-põrandaga sealaut.

Elumaja juure on asutatud umbes 1 ha suurune noor köögivilja ja viljapuuaed.

Kogu majapidamisse on omaniku poolt suurel hulgal kapitali mahutatud, niihästi ehituste, maaparanduste kui majapidamise inventari pääle ja seega kogu majapidamine lühikese aja jooksul eeskujulikku korda viidud.

P. Scheel, kui kauaaegne panga- ja majandustegelane, juhib oma talu majapidamist puhtäriliselt seisukohalt, iga ettevõtet ja tööd tasuvuse seisukohalt kalkuleerides. Talus peetakse kahekordset raamatupidamist Itaalia süsteemi järele. Mis puutub majapidamise tasuvusse, siis ei saa seni selle kohta täit selgust, kuna seni pääasjalikult suuri maaparandusi ja ehitusi ette on võetud. Kuid viimastel aastatel on talumajapidamine omaga hästi välja tulnud.

Järvamaa.

Haaslava valla arhiiv Tartumaal

„Maarja“ talu.

„Maarja“ talu asub Kurisoo asunduses, Albu vallas, Lehtse jaamast 16 klm., Tapa linnast 24 klm., omanik Karl Anton. Talu peetakse 1921 aastast ringkonnavalitseja palga ja 1924 a. asunduseriotstarbe taluna.

Talu suurus on 41,30 tiinu, sellest:

Aeda . . .	1,4 tiinu	karjamaad . . .	1,77 tiinu
põldu . . .	24,4 „	metsamaad . . .	8,70 „
Heinamaad	5,0 „	muud maad . .	1,43 „

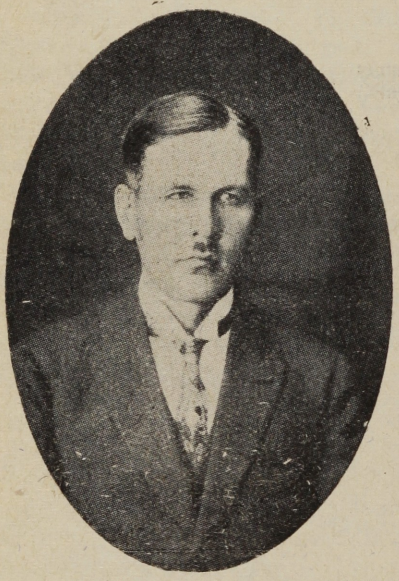

Joon. 66. Karl Anton — „Maarja“ talu omanik.

Talupidamine on rajatud täielikult karjapidamisele, mida ka asumisest pääle järjekindlalt arendatud ja selles nähtavaid tagajärgi saavutatud. Karja kõrval etendab tähtsat osa sigadepidamine.

1925/26 a. raamatupidamise andmetel andis kogu talu rahalisest sissetulekust:

1) karjapidamine . . . 88,4%
2) sigadepidamine . . . 10,6%
3) põllupidamine . . . 0,8%
4) väikeloomapidamine 0,2%

Karja- ja sigadepidamine kokku andis seega 99% rahalistest sissetulekutest.

Asumisel oli talu niivõrd viletsas seisukorras, et vaatamata võrdlemisi korraliku aasta pääle, ei saadud vilja oma majapidamise rahuldamisekski.

1921 a. saak oli järgmine:

Rukis . . .	10	riiavkm.	36	puuda	ehk	tiinult	11	puuda
Nisu . . .	1⅓	„ „	9	„	„	„	18	„
Oder . . .	10	„ „	200	„	„	„	60	„
Segavili .	6	„ „	111	„	„	„	55	„
Kartul . .	3	„ „	420	„	„	„	420	„
Ristikhein	11	„ „	150	„	„	„	41	„

Nüüd aga, 7 aasta pidamise järele, on seisukord hoopis teiseks muutunud, mis peegeldub iseäranis saakides, kui neid kõrvuti seada I pidamisaasta saakidega. Viimaseil aastail on saadud:

talivilja . . . . 90 — 100 pd. tiinult
suivilja . . . . . 70 — 90 „ „
kartuleid . . . . 1 100 — 1 500 „ „
juurvilja . . . . 1 800 — 2 300 „ „
põldeina . . . . 300 — 400 „ „

Et maapind võrdlemisi kehv, võib neid saake täiesti rahuloldavaiks pidada. Maapind on savikas liiv, osalt kruusarähk ja kruus.

Põld on jaotatud seitsmeks väljaks, järgmise külvikorraga:

1. Kesa (1/3—1/2 vikikesa, 2/3—1/2 mustkesa).
2. Rukis + nisu.
3. Ristikhein.
4. Ristikhein.
5. Ristikhein.
6. Kartul + juurvili + oder.
7. Segavili + kaer.

Nagu külvikorrast näha, pannakse päärõhku loomatoiduviljade kasvatamisele, millega seletatav, et peaaegu kogu talu rahaline sissetulek saadakse loomapidamisest.

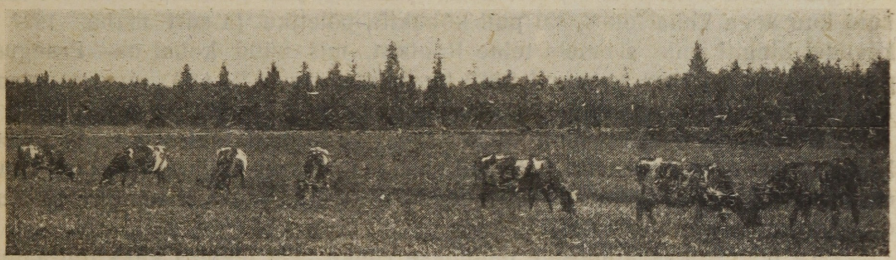

Joon. 67. Osa K. Antoni karjast ketis põldkarjamaal.

Arvestades võrdlemisi kehva maapinnaga, on hääd saagid võimalikud ainult korraliku harimise ja väetuse tagajärjel. Kesapõld kooritakse ehk vedrutatakse sügisel läbi, kevadel äestatakse, sõnnik veetakse enne heinaaega ja küntakse sisse 4—5 tolli sügavuselt, korduskünd tehakse 2—3 nädalat enne rukki külvi. Suiviljapõllud kooritakse tingimata otse pääle vilja koristamist. Sügavkünnid tehakse 7—8 tolli sügavuselt. Külvid kõik külitakse reaskülvis. Kunstväetisi antakse: ristikheinale 1 1/2 kotti superfosfaati ja 1 kott kaalisoola, taliviljale superfosfaati ja kaalisoola, kumbagi 1 kott ja tarviduse järele ka Tshiilisalpeetrit, kartul saab superfosfaati ja kaalisoola kumbagi 2 kotti tiinule. Juurvili saab pääle sama normi kunstväetise veel tugeva laudaväetise.

Ka põllutööriistade soetamise eest on hoolitsetud, on olemas: heinaniitja, viljaniitja, hobusereha, reaskülvimasin, ratassahad, adrad, äkked, hekslimasin, kultivaatorid jne., kartulivõtmisemasin on kahe talu pääle.

Karjapidamisele pannakse talus eriliselt rõhku. Arendatakse Ayrshire'i karja, mis ümbruskonnas enamuses. 1926 a. oli Ayrshire'i tõuraamatusse märgitud ümbruskonnas 51 looma, pääle selle 1 majapidamises Hollandi-Friisi ja 1 Angelni kari. Kari põlveneb Seidla mõisa karjast; 1921 aastal alustati

karjapidamist 6 lehmaga — Ayrshire'i tõugu. Sugupullid olid alul ostetud Seidla ja Kuru mõisaist kohalisele karjakasvatuse ühisusele, mille eesmärgiks oli Ayrshire'i karja arendamine. Hiljem võeti pullid omast karjast. Esimesil aastail oli pidamine vilets, mille tagajärjel ka saagid olid 540—1500 toobini ehma kohta. Järk-järgult on aga pidamise- kui ka toitmisolud paranenud, nii et nüüd kuulub saagianni poolest paremate karjade hulka. Kari on kontrolli all 1923 aastast. Saagid on olnud selle aja sees järgmised:

Väljavõte kontrollraamatust.

Aasta	Lehm. arv	Lehma kohta saadud		
		nl. piima	nl. võir.	rasva %
1923/24	9	4 565	166,50	3,65
1924/25	11	7 224	269,63	3,73
1925/26	11	8 973	344,44	3,84
1926/27	11	3 475 kg.	133,08 kg.	3,83

Praegune karja koosseis on: 12 lehma, 2 tiinet mullikat, 3 vasikat ja 1 pull. Vasikad lähevad kõik suguvasikateks.

1926 osteti kahe talu pääle kokku Rootsist pull ja makseti 177 000 mk., kuid kuu aega kohal olles, sai pull kõhukile põletiku ja suri maha. 1927 a. kevadel kingiti selle asemele teine Rootsist, mis nüüd kohal on. Praeguse pulli isa ema on 1923 a. annud 3 835 kg. piima, rasva % 4,29; ema saagiand 1926 a. piima 5 256 kg. rasva % 3,87.

Sigadepidamine etendab karja kõrval võrdlemisi tähtsat osa. Iga aasta kasvatatakse 25—30 pekonit. Põrsad saadakse omast majapidamisest. Talus on 3 suguemist ja 1 kult, kes on toodud Porkunist, Böckleri sugulavast. Kult on paaritanud aasta jooksul 117 emist.

Ka hobustekasvatamisele pannakse rõhku. On olemas kaks tõuraamatusse märgitud mära. Arendatakse Tori tõugu. Tööhobuseid on neli.

Aed on talus ainult oma majapidamise tarbeks, siiski kantakse selle eest rohem hoolt kui mõnes kohas ärilisest aiast. Praegu on aias 45 õunapuud, neist 28 noort (Antonovka, Borsdorfer ja Valge klaar), pirnipuid 2, ploome 3, sõstraid 85 põõsast, tikerberid 65 ja vaarikaid 180. Maasikaid on 35 □ sülda.

Hoonetest kasutatakse endiseid mõisa hooneid, mis enam-vähem vastavad talule. Karja, sigade ja hobustetallid on põhjalikult ümberehitatud 1924/26 a. Karjatall on puhas, tsemendist põranda ja toidulavaga, ka automaatne jootmine ei puudu, vett pumbatakse tuuleturbiini abil, mis ehitati 1924 aastal.

Kui vaadelda majapidamist tasuvuse seisukohast, siis võib siin näha, et ka praegusel ajal talu korralikult pidades, võib kenagi summa aasta jooksul üle jätta, selle tõenduseks olgu väljavõte talu raamatupidamise 1925/26 aasta kokkuvõtest.

Talumajapidamise puhtvarandus . . . . . 796 888 marka
„ „ tasuvus . . 161 666 „

puhtvaranduse tasuvus seega 20,29%. Siit maha protsendi nõudlus (7%) ehk 55 782 mk. jääb ettevõtja kasuks 105 884 marka.

Talupidamine on võtnud 1926 aastal A. R. T. Põllumajandusliidu poolt korraldatavaist majapidamiste omavahelistest võistlustest osa, kus sai II auh.

„Kasula“ talu Järvamaal.

„Kasula“ asundustalu asub Lokota asunduses, Türilt 2 klm. — omanik Mihkel Süslich.

Talu peetakse 1921 aastast alates. Sihiks on seatud karja- ja aiapidamine, mida on järjekindlalt arendatud. 6 aasta pidamise järele on saavutatud nähtavaid tagajärgi, nii et see talu võib olla ka ümbruskonnas vanadele taludele eeskujuks.

Talu kogusuurus on 30,38 tiinu, millest:

põldu . . . . 13,69 tiinu
aeda . . . . 2, 0 „
heinamaad . 8, 5 „ (asumisel oli võsaga kaetud)
karjamaad . 5, 5 „ (seni ainult mullikate kasutada, võsaga kaetud ja vesine).

Päärõhk on pandud talus karjatoidu taimede kasvatamisele, mille tagajärjena juba praegu võidakse pidada 1 loomaüksus ühe tiinu põllumajanduslikult kasutatava maaala kohta. Kaubataimedest on kasvatatud sõõgihernest, mille saak oli 1926 a. puhtalt külides 5 tallinnavakamaalt 80 pd. (500 mk. puud). 1927 a. küliti segus odraga, mis osutus paremaks kasvatamisviisiks, segusse võeti 6 pd. otri ja 4 puuda herneid. Varasem herne sort küliti Maaodraga, hilisem Taani kuldodraga, kokku $2^2/_3$ tiinu.

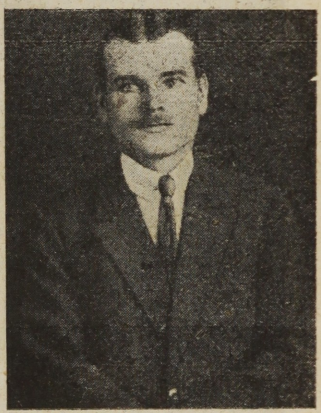

Joon. 68. Mihkel Süslich, „Kasula“ talu omanik.

Segavilja külimisel on katseid tehtud mitmesuguste seemnesegudega ja jäädud peatama järgmise segu juure, mis on olnud saagirikkam:

uba . . . 6 puuda
lipukaera 5 „
peluskit . 3 „
vikki . . 1,5 „
} 15,5 pd. tiinule.

On proovitud ka uba puhtalt külides kasvatada, kuid saak on väiksem ja põhu kasutamine teeb raskusi, kuna ülevalnimetatud segus on saak parem ja põhku söövad kariloomad väga hästi, sest oa vars jääb võrdlemisi peenikeseks.

Põldheina külitakse 1 tiinu kohta 1 puud punast ristikheina (Liivi punane) 20 naela timutit, 10 naela keraheina ja 10 naela aruheina. See segu võimaldab ka kolmandal kasutamisaastal hääd saaki, sest punase ristikheina kadumisel annavad kõrsheinad tiheda ja saagirikka kamara.

Juba asumisel seati sisse kaheksaväljaline külvikord:

1. Ristikukesa
2. Rukis + nisu
3. Hernes (viimasel aastal segus Maaodraga)
4. Juurvili + kartul
5. Segavili (uba, vikk, peluski, lipukaer)

6. Oder
7. Ristikhein
8. Ristikhein.

Laudasõnnikut antakse kolmele väljale: 1. ristikukesa saab poole sõnnikut, 2. juurvili ja kartul kui paremad laudasõnniku kasutajad saavad täie sõnniku ja 3. oder, kuhu tuleb ristikhein külida, saab poole määra. Üldse saadakse talus sõnnikut 375 koormat (turvast tarvitatakse 20 kantsülda). Pääle rikkaliku laudasõnniku antakse talus veel kunstväetisi: 1) rukkile 3 kotti superfosfaati, 1 kott kaalisoola ja tarviduse järele kuni 6 puuda Tshiilisalpeetrit tiinule, 2) kartulile ja juurviljale 3 kotti superfosfaati ja 1 kott kaalisoola, 3) ristikheinale 3 kotti superfosfaati ja 1 kott kaalisoola

Joon. 69. Kasula talu tööpere ja osa põllutööriistu.

Põlluharimise eest kantakse eriti hoolt, mille tagajärjel põllud umbrohust puhtad ja kahtlemata ka saak suurem. Pääle kõrsviljade koristamist järgneb tingimata koorimiskünd ratassahaga 2—3 tolli sügavuselt, sügavkünnid tehakse 6—7 tolli ja pääle selle veel põhjakohendajaga 3 tolli. Korraliku harimise eelduseks on ajakohased riistad ja masinad, olgu nimetatud siinkohal tähtsamad neist: viljaniitja, rohuniitja, hankmoäke, ratassahad, kultivaatorid, adrad, äkked jne., reaskülvimasinat kasutatakse ühes teistega.

Sordiviljadest kasvatatakse Petkusi rukist, Taani kuldotra, Eisenschm. lipukaera, kartulitest: Topaasi, Belladonna't, Parnassiat ja varajast roosat.

Hoolika harimise ja tugeva väetise tagajärjel on ka saagid võrdlemisi kõrged, nii saadi 1926 a. 1 tiinu kohta:

kartul	1 440 puuda			
juurvili	3 000 „			
põldhein	300—350 puuda			
rukis	105 pd. teri	ja	420 pd.	põhku.
nisu	112 „ „		336 „	„
hernes	95 „ „		260 „	„

uba, kaer	126	„	„	240	„ „
oder	100	„	„	200	„ „
segavili	150	„	„	250	„ „

Rohumaid on talus 14 tiinu, mis asumisel olid kõik võsa all ja vesised. Seni on üles haritud 6 tiinu, ülejäänud osal on kraavid sisse kaevatud ja 1,5 tiinul võsa maha võetud. 4,5 tiinule on 1926 a. heinaseeme sisse külitud (mineraalmaal); osale, mis varem vilja all oli, on külitud tiinu kohta: 40 naela Rootsi ristikheina, 20 naela timutit, 10 naela keraheina ja 10 naela aruheina, saak 1927 a. 300 puuda kuiva heina tiinu kohta. Väetist antud 3 kotti superfosfaati ja 1 kott kaalisoola tiinule.

Joon. 70. „Kasula" talupidaja M. Süslich oma punkoolis.

Osa ülesharitavast maast sai pääle juurimist hankmoäkkega purustatud ja otsekohe lustet sisse külitud, 10 puuda tiinu kohta, mis naabritelt kokku osteti, makstes 150 marka puudast, luste saak tiinult oli l. a. 250 puuda heina. Et luste üheaastane taim, siis küliti ka sügisel ühes lustega 1 puud timutit ja kevadel 10 naela Rootsi ristikheina tiinule, mis luste kadumisel heina kamara moodustavad. Väetiseks anti 4 kotti Eesti fosforiiti sügisel ja 1 kott kaalisoola kevadel.

Karjapidamine on talus pääsissetuleku allikaks. Alates 1923 aastast arendatakse Maakarja, paaritades segaverelisi lehmi Maatõugu pulliga. Praegune pull on toodud Kõo-Soovere külast, Räpu talust Soomest toodud pulli järeltulija. Kuigi karja saagiannid ei ulata meie rekordkarjade saakideni, siiski näitavad saagid järjekindlat tõusu. 1927. a. saak on 2 648 kg. piima ja 100,45 kg. võirasva, rasva % 3,79. Paremate lehmade saak:

Päitsik	2 774	kg.	piima,	120,82	kg.	võirasva,	rasva %	4,36.
Mirti	3 581	„	„	128,98	„	„	„	„	3, 6.
Õnnik	3 215	„	„	116,22	„	„	„	„	3, 6.

Käesoleval aastal on 14 lüpsilehma, 4 mullikat, 4 vasikat, ja 1 pull kokku 23 veist 21 tiinu põllumajanduslikult kasutatava maaala kohta. Kõrstoit saadakse kõik omast majapidamisest, kuna jõutoitu ostetakse 70—80 puuda aastas juure.

sigadepidamine on alles 1926 aastast laialdasemalt sisse seatud uue lauda valmissaamisel. Praegu on talus 5 suguemist, millest 4 puhastverd Inglistõugu ja 1 segavereline. Kulti kasutatakse 3 klm. kaugusel asuvast Särevere riigimõisast. Aastas kasvatatakse 35 pekonsiga.

Tähtsa kõrvalharuna talus on aiapidamine, mille arendamiseks võrdlemisi soodsad eeltingimused. Praegu on sisseseadmine täies hoos. On eraldatud 2 tiinu aia alla, mis juba enam-vähem täis istutatud. Juba esimesel asumisaastal seati puukool sisse. Praegu on puukoolis väljaistutamiseks 400 õunapuud ja 1200—1300 vähemat.

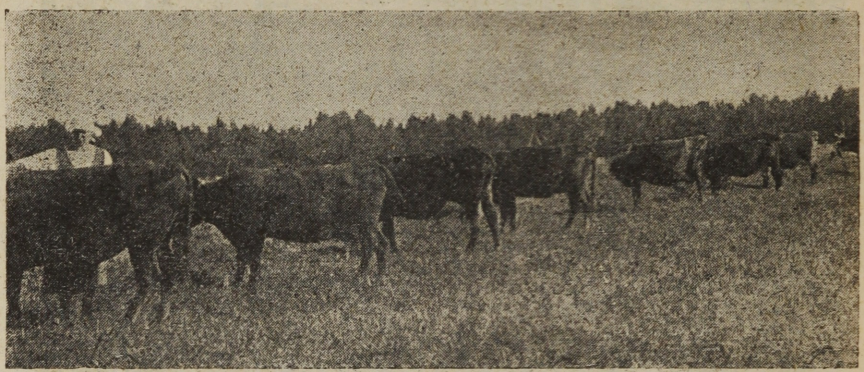

Joon. 71. Osa „Kasula" talu karjast.

Seni on välja istutatud 105 õunapuud:

Tartu roosiõuna . . .	45	puud
Borsdorfer	20	„
Antonovka	15	„
Suislep	15	„
Valge klaar	5	„
Seränka	5	„

Marjaaias on:

Musti sõstraid . . .	150	põõsast
Punaseid „ . . .	100	„
Tikerbere	35	„
Vaarikaid	150	„

Maasikate all on 75 □ sülda.

Ehitused on seni lõpulikult korraldamata. Endine mõisa kivist küün on ümber ehitatud karjalaudaks, mis edaspidi ehitatakse puhtaks laudaks. Sealaut on 1926 a. ümber ehitatud samast hoonest 20 sea jaoks 8 suluga. Ka karjaköök, piima- ja juurvilja hoiuruumid, ja ajutised eluruumid, mis hiljem jäävad teenijate kasutada, on samast küünist ümber ehitatud. Järjekorras on elumaja ehitamine.

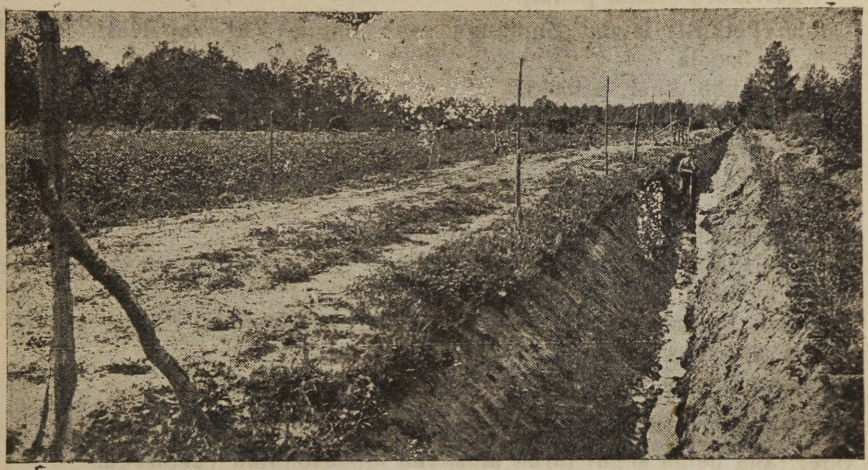

Joon. 72. Osa pääkraavi „Kasula“talus.

Käesolev talu võib olla näitena, et hoolsa ja teadliku töö juures meil talupidamine küllalt tasuv on. Raamatupidamise kokkuvõte näitab talumajapidamise aktivakapitali tasuvust 14,08%, mis meie oludes võrdlemisi kõrge.

Põllumajandusliidu poolt korraldatud talude omavahelistel võistlustel on hinnatud talu II auhinnaga.

„Adujüri“ talu.

„Adujüri“ talu asub Järvamaal, Alliku vallas, ligem raudteejaam Kärevere 7 klm., Türi linnast 15 klm.

Talu omanik on Hans Estenthal, kes talu isalt pärinud 1902 aastal. Praegune sugukond on kohal kolmat põlve. Viimasel ajal on palju põldu juure haritud karjamaast ja osa heinamaid kultuurrohumaiks muudetud.

Majapidamise tuluallikaiks on pääasjalikult puhtatõuline piimakari, suguloomad, põldviljadest oder ja nisu. Külvikorras on tali- ja sui nisu.

Talus seni raamatupidamist sisse seatud ei ole, kuid talu arvel on uudismaid haritud, kultuurrohumaid asutatud ja lapsi koolitatud, sääljuures on koht kohustustest vaba.

Sigu on talus seni peetud vaid oma tarbeks, kuna edaspidi on kavatsus sigadepidamist pekonsigadepidamise näol süvendada, talu sissetulekute suurendamiseks.

Ühe tiinu suurune aed 80 õunapuuga annab peremehele lisatulu.

Talu kogu pindala suurus on 65 tiinu, millest põldu 19 t., aeda 1 t., kultuurheinamaad 10 t., metsa hein. 10 t., kultuurkarjamaad 8 t., metsa 5 t. ja kõlbmata maad 12 t., millest 8 tiinu ülesharimiseks kultuurrohumaaks.

Piimakarjale suurema ja väärtuslikuma toidu saamiseks on põllul tarvitusel kaks külvikorda:

I külvikord (vanal põllul):

1. Rukis (Petkusi) lauda sõnnikuga saab tiinule 2 kt. superfosf. ja 1 kt. 40% kaalisoola.
2. Segavili (uba, kaer, peluski).
3. Suinisu (Extra-Kolben) saab 2 kt. superf. ja 1 kt. 40% kaalisoola.
4. Söögi hernes kaeraga segi.
5. Kartul (Topas, Pepo) ja loomapeet (Eckendorfer), tugeva laudasõnniku väetusega.
6. Oder (kohalik Maaoder).
7. Talinisu (kohalik Maasort) saab sügisel 2 kt. superf. ja 1½ kt. 40% kaalisoola, kevadel 9 pd. salpeetrit tiinule.
8. Põldhein (hiline punane, timut, aruhein) saab kevadel 1½ kt. superf. ja 1½ kt. 40% kaalisoola päälisväetuseks.
9. Põldhein kesaks, väetus samane, mis eelmisel aastal.

II külvikord (uudismaal):

1. Oder (alla heina segu) turba aluspõhu laudasõnniku väetusega.
2. Põldhein (hiline punane, Rootsi ristikh., timut, aruhein) saab kevadel päälisväetuseks 1½ kt. superf. ja 1½ kt. 40% kaalisoola.
3. Põldhein „ „ „
4. „ „ „ „
5. „ „ „ „
6. Vikikaer „ „

Külvikorrad on sisse seatud karjamajapidamisele vastavalt, kuna naabrid küll karja arendavad, kuid külvikorrad on endised, teraviljakasvatamise iseloomuga, enamasti 7 põllulised.

Keskmised saagid „Adujüri“ talus on olnud tiinult:

Rukkil	100— 120	pd.	teri.
Segaviljal, kaer, uba, peluski	160— 180	„	„
Suinisul	90— 110	„	„
Hernel	100	„	„
Odral	80— 90	„	„
Kartulil	720— 840	„	mugulaid.
Loomapeetidel	2200—2400	„	juurikaid.
Ristikheinal I-sel aastal	400	„	heinu.
Segaheinal II-ses külvikorras	250	„	„

Põlluharimiseks on masinatarvitajate ühisuse kaudu kasutada kõik tarvilikud masinad.

Kultuurheinamaad on soost haritud, mil vana kamar künniga purustatud ja uus külitud, kus esinevad: kerahein, aruhein ja timut, kuna ristikhein ajajooksul välja langenud. Saak ühes hädalaga 150 pd. kuivi heinu tiinult. Väetuseks saab 1 kt. toomasjahu ehk superf. ja 1 kt. 40% kaalit postivahele.

Kunstväetisainete tarvitamist on kavatsus edaspidi tõsta.

Kari, millise praegune peremees on arendanud, on talu rikkus, sest ümbruses on praegugi vähe arusaamist puhta karja tähtsusest, kuna „Adujüril“ on pikemaajalise sihikindla arenduse teel saadud puhtatõuline Hollandi-Friisi tõugu kari.

Karja arendmisega on algust tehtud 1902 aastal. Algmaterjal on toodud Särevere ja Kabala mõisadest.

Tähtsat osa praeguse karja arendamisel on etendanud sugupull „Maks", kelle järeltulijaid leidub pääle oma karja ka naabruse karjades. „Maks" pärandas omi omadusi hästi. Nüüd on ta müüdud vanaduse tõttu.

Praegune kari koosneb: 14 lehmast, neist 6 täisverelist (H), 6 segaverelist (HS) ja 2 segatõugu; 1 puhastverd (H) Hollandi pullist, 4 puhastverd mullikast ja 4 puhastverd vasikast.

Karja kehaehitus on hää ja ühtlane. Karja toidetakse kontrollassistendi ettekirjutuste järele, kus talviseks toiduks pääasjalikult põldhein, oma majapidamisest saadud jõutoidud ja vähe ostetud õlikooke, kuna suvel karja põllul ja kultuurkopleis toidetakse.

Kopleid on 4, millistest 2 asutatud 1922 a. vana kamara sämblast puhastuse ja väetuse teel, 2 on asutatud 1924 a. vana kamara üleskündmise ja uue seemne (valge-Rootsi ristik, aruhein, timut) külvamisega. Karjatatakse keskmiselt juuni algusest kuni okt. alguseni.

Karja remondiks kasvatatakse kodus vasikaid kõrgema rasva % lehmadest umbes 20% kogu karjast.

Praegune sugupull „Mihkel" on 2 aastane, omades hää kehaehituse ja andmed. Ema saak 1924/25 a. oli 7696 naela piima, 305 n. võirasva rasva % 3,97.

Karja toodang oli 1925/26 k. a.:

Keskmiselt karja kohta . . . Piima 8474 n., võirasva 276 n., rasva % 3,26.
Kõrgema võirasva toodanguga
lehm „Mirdi" . . . . . „ 9995 „ „ 331,54 „ „ „ 3,32.

1926/27 k. a.:

Keskmiselt karja kohta . . . Piima 7722 n., võirasva 262,08 n., rasva % 3,39.
Paremad lehmad: „Mirdi" . . . „ 8743 „ „ 303,19 „ „ „ 3,65.
„Mustik" . . „ 9878 „ „ 355,53 „ „ „ 3,59.

Karja uuendus on loomulik, vastavalt majapidamise arenemisele. Karja peetakse puhtas laudas, mis 1925 a. sõnnikulaudast ümber ehitatud, kivist ehitus, tsemendist põrandaga ja poolkõrgete toidulavadega, automaatse ootmisega. Osa sisemisi töid on pooleli.

1927 aastal ehitati lauda juure 2 maapäälset silo torni, kumbki 1500 pd. mahutusega, ja juurvilja kelder.

Peremees on lõpetanud kihelkonnakooli, erihariduse on omandanud kursuste ja raamatute abil. Võtab elavalt osa seltskonnategevusest ja kohalisest ühistegevusest.

Virumaa.

Haaslava valla Raamatukogu
Tartumaal.

„Hindreku“ talu.

Omanik Ed. Böckler.

„Hindreku“ talu asub Porkuni vallas, Nurmetu külas, Rakverest 13 klm. lõuna poole. Talu on nüüdne peremees Ed. Böckler isalt pärinud 1905 a. Talu pääl oli see aeg võlgu krediitkassale ja mõisale kokku 2 200 rubla. Pärijatele tuli maksta 1500 rubla ja isale kuni surmani (1922 a.) 250 rubla aastas. Inventari oli see aeg 2 hobust, 4 lehma, 2 siga, 1 pull ja mõni harilik põllutööriist. Niisuguste tingimiste juures tuli tööle asuda. 1907 a. põlesid kõik hooned maha ühes tuuleveskiga, mis õige palju kahju sünnitas. 1922 a. põles uus tuuleveski ühes mootoriga maha. Kõigist neid raskustest on üle saadud. Praegu on pea kõik tarvilised hooned olemas. Koha suurus tol ajal oli 36 tiinu, millest põldu oli 23 tiinu, heinamaad 11 tiinu ja 2 tiinu karjamaad. Sõjaajal peremees ostis 5 tiinu maad juure, nõnda, et praegu on põldu 27 tiinu, 1 tiin aia all, karja- ja heinamaad sama palju kui varem. Mullaiseloom — liivakas savi. Maapind võrdlemisi tasane.

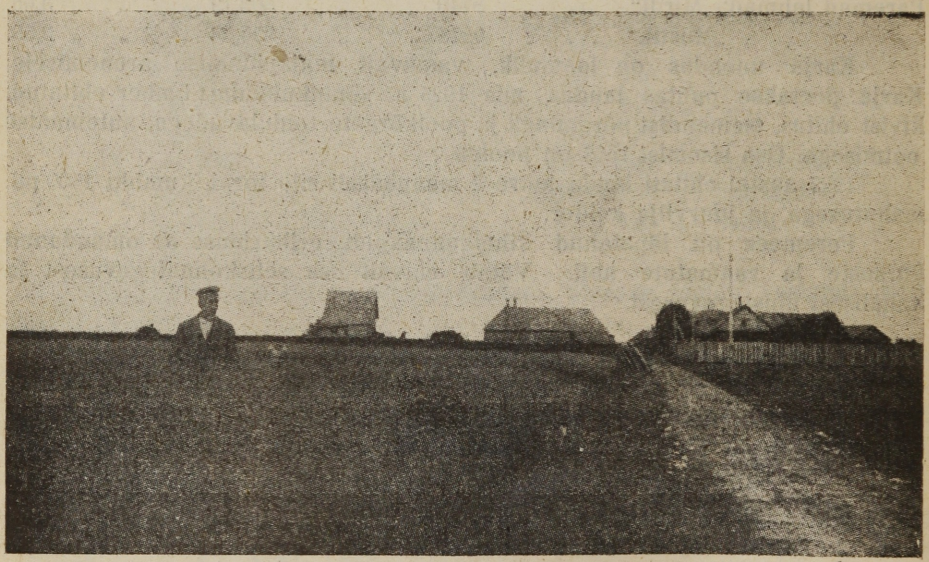

Joon. 73. Hindreku talu üldvaade.

Talus on tarvitusel kaks külvikorda: üks on 9 väljaline, teine 7.

I külvikord iga põld à 2 tiinu:

1) vikikesa
2) rukis
3) vikihein
4) juurvili-kartul
5) kaer
6) ristikhein
7) „
8) kartul
9) kaer

II külvikord:

1) mustkesa
2) rukis
3) kaer
4) ristikhein
5) „
6) kaer
7) segavili.

Laudasõnnikut saavad harilikult taliviljad ja juurvili.

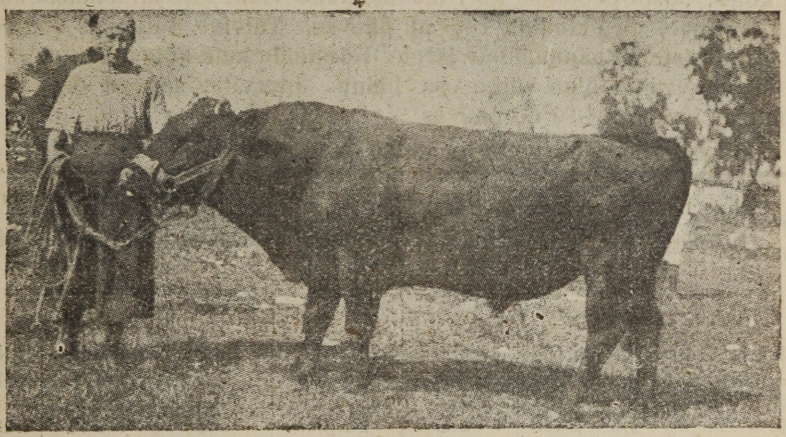

Joon. 74. Ed. Böckleri sugupull „Hans“ AT. 369.

Turba tarvitamisel aluspõhuks saadakse talus õige rohkesti sõnnikut, nõnda et kesa saab 2 500 pd. ja juurvili ligi 4 000 pd. tiinule. Pääle selle saavad kõik viljad kunstväetisi, väljaarvatud suivili. Keskmiselt antakse tiinule 2 kotti superfosfaati ja üks kott kaalisoola. Juurvilja põld saab muidugi rohkem. Põllud saavad iga aasta ka korralikult haritud, mille tagajärjel saakidega täiesti võib rahul olla. Rukist saadakse keskmiselt 130 pd. tiinult, kaer ja segavili annavad 125—150 pd. tiinult. Juurvilja saagid kõiguvad 3 600 pd. ja kartulil 1 600 pd. ümber tiinult. I aasta ristikhein söödetakse loomadele, kuna II aasta alles heina tehakse. Peremees on juba mõned aastad ka lutserni hää eduga sigadele toiduks kasvatanud.

Kaera ja segavilja suurema saagi tõttu on oder külvikorrast välja jäetud. Puhtasordilistest viljadest kasvatatakse Sangaste rukist ja Taani Kroonkaera, mis suurem osa, 600 pd., iga aasta seemneviljaks müüakse. Kartul on Imperaator ja juurvilja kasvatatakse: kaalikaid Bangholm, kui ka Birtfeldi naerist. Talus leiame pea kõik tarvisminevad masinad ja põllutööriistad, nagu peksmismasin, vilja- ja heinaniidu masinad, tuulamis ja sorteerimismasinad Triumph ja tigu mõlemad, reaskülvimasin, kartulinoppimisemasin, hobusega veetav Planet-Junior ja veel teisi. Heinamaa asub talul 8 klm. eemal, võrdlemisi kerge maapinnaga ja kive täis, mille pärast seda õige raske kasutada on.

Tööloomi peetakse talus 4 hobust segaverd ardennid. Ühe tööloomа kohta tuleb 10 krundi tiinu ja 7 põllu tiinu. Hobused saavad talvel 20 nl. metsaheina, 7 nl. kaeru ja 10 nl. haganaid ühes kaerajahudega päevas. Inimtöö on talus: alalisi mehi 3 ja naisi 3, kuna suvel veel üks praktikant peetakse. Päivilisi aastas tarvitatakse veel 80 päeva ümber.

Suurem osa „Hindreku" talu veistest on pärit Ed. Kello karjast Uus-Arult. Osa on toodud ka Triigi ja Vao mõisadest. Vahepääl oli peremehel kavatsus Maakarja pääle üle minna, kuid mõne aastase pidamise järele loobus sellest ja hakkas uuesti angelnisid kasvatama. Kohale asudes 4 lehmaga, on praegu veiste üldarv 20, millest lehmi on 13, mullikaid ja vasikaid 6 ja 1 pull.

Toitmine karjal on korralik. Suvel on kari vikikesal ja ristikheina põllul köies. Öösel peetakse kari laudas, kuhu vikki ette niidetakse. Jõutoitu saavad ka suvel järjekindlalt 1—5 nl. päevas. Talvine toitmine sünnib täpselt kontrollasistendi näpunäidete järele. Kõrstoidu hulk kõigub talvel 18—20 nl. vahel päevas, milles õige väike osa heinu. Juurvilja saavad õige rohkesti — piimaani järele 20—80 nl. päevas.

Kontrollandmed üksikutel aastatel on:

Kontroll-aastal	Keskm. lehmade arv	Tarvitatud söödaks	Looma kohta keskmiselt			100 s.-ük. annud	
			Saadud piima nl.	Saadud võir. nl.	Rasva %	Piima nl.	Võirasva nl.
1922/23	10,1	5 168	5 936	219,26	3,69	114,8	4,24
1923/24	9,0	5 387	6 883	243,95	3,56	127,8	4,53
1924/25	10	5 137	6 472	234,68	3,64	120,1	4,50
1925/26	9,5	5 420	7 205	261,06	3,62	132,9	4.82

Parem lehm piimaanni poolest oli „Deesi" AT nr. 8891, kes andis 1925/26 k. aastal 5 278 t. ü. juures 8 913 nl. piima — 334,77 nl. võirasva — 3,76 rasva %. Parem lehm võirasva hulga poolest oli „Tella" AS nr. 3 344, kes andis 1925/26 k. aastal 4 678 t. ü. juuses 8 242 nl. piima — 447,97 nl. võirasva — 4,22 rasva %. 1924 a. rekord lüpsiks oli 11 300 nl. piima — 401 nl. võirasva. Pooled lehmad on juba tõuraamatusse üles võetud, kuna osa veel noored on.

Noorkarja valitakse parematest, tüübilisematest vanematest, kes on suurema saagianniga ja kõrgema rasva %. Ka vasika välimust võetakse arvesse. Talus on korralik sõnnikulaut. Allapanuks tarvitatakse üle 1 kubik süla turvast looma kohta.

Piima veetakse Kadila meiereisse, mis asub 2 klm. kaugusel. Kooritud piim tuuakse tagasi sigadele ja noorkarjale.

Sigadepidamine.

Sigade kasvatamisega on algust tehtud 1912 a. 1915 a. toodi Pärnumaalt Päriverest hra Hanseni käest 1 täisverd Inglis kult ja 2 emist. Hiljem tuli talus kõik sead ära hävitada, sest võõraid sigu paaritades oli sisse toodud düsenteeria, millest muidu lahti ei saadud, kui talu pidi 9 kuud ilma sigadeta olema. 1919 aastal ehitati uus sealaut telliskivist 10 suluga. 1923 a. toodi E. Seakasvatajate Seltsi toetusel Saksa ja Inglismaalt sugusigu. Nendest sai „Hindreku" talu 1 Inglis kuldi, 1 emise ja 1 Saksa emise 180 000 mk. väärtuses. Inglissead on hästi korda läinud ja võib nendega täiesti rahul olla, kuna Saksa sead palju halvemaks osutusid, mille tagajärjel need sugulavast kõrvaldati. Harilikult on sigu 40 ümber. Hooaegadel 80—90. Praegu on sugulavas 2 sugukulti ja 9 emist. Sead on kujunenud siin talus pääsissetuleku allikaks. Viimase 4 aasta jooksul on müüdud 200 sugusiga ümbruskonna põllumeestele ja ka teistesse maakondadesse. Üldine tulu 1925 a. sigadest oli ligi 500 000 mk., kuna juba 1926 a. tõusis saadud summa 677 000 pääle.

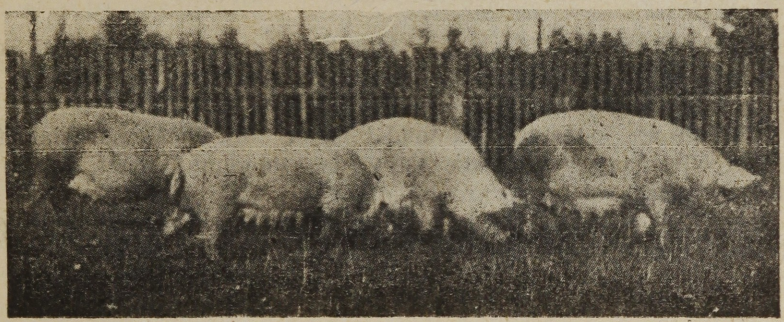

Joon. 75. Ed. Böckleri suguemised koplis.

Paljudel näitustel on peremees sigadega esinenud, kus sead on järjest esimeste auhindadega kroonitud. Perenaise isiklisel hoolitsemisel sigade eest on I Viru Sugulava sead välja arenenud paremateks sigadeks Eestis. Praegu on ehitusel uus suurem sealaut vanale juure.

Mõne aasta jooksul on jõutud ka aiaasjandusele alus panna. Aia all on terve tiin maad. Piiratud kuuse hekiga. Aed on jaotatud kahte osasse: ilu ja köögi-viljapuu aiaks. Praegu on aias 150 õunapuud, 35 pirni ja ploomipuud. Pääle selle marjapõõsaid 100 ümber. Ei puudu ka vaarikad ja maasikad. Üks suurematest aedadest Virumaal.

On olemas majapidamises mootorjahuveski, kus omale kui ka võõrastele jahu jahvatatakse. Oma vili müüakse sordiviljana ära, kuna veskist saadav „mati" vili loomadele söödetakse.

Raamatupidamine on talus juba algusest pääle olemas. Praegu on peremees Esimese Viru Raamatupidamise Ühingu liige. Vaadates 1925/26 a. raamatupidamise andmeid näeme, et 3 miljonilise mk. varanduse juures on

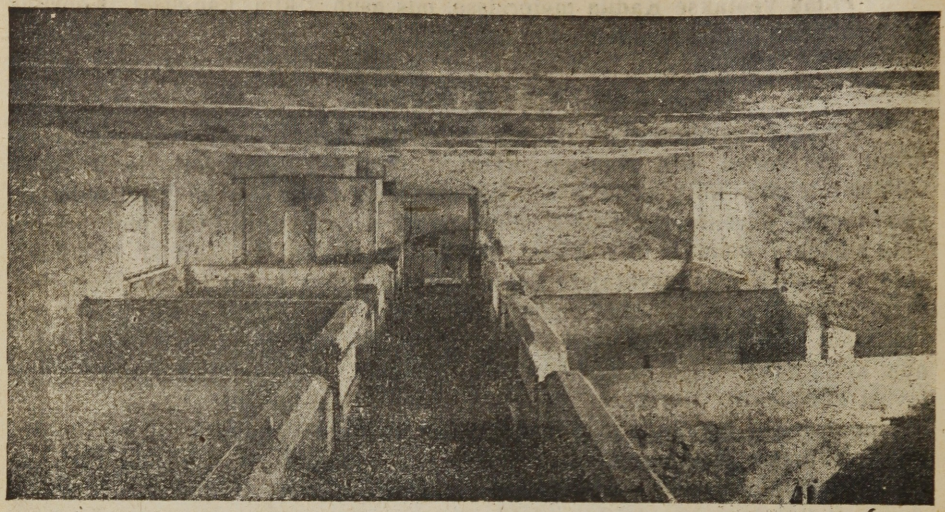

Joon. 76. Sealauda sisemus Ed. Böckleri talus.

üldine sissetulek olnud 1 357 000 mk., sellest on saadud sigadest 54%, karjast 32% ja põllust 13%. Talumajapidamise puhtvaranduse tasuvus on olnud 11,14% ja talumajapidamise aktivakapitali tasuvus 11,03%.

Lühikese aja jooksul on suutnud Böckleri talu üheks paremaks taluks, mitte üksi Virumaal, vaid Eestis kujuneda. Möödunud aasta talude omavahelisel võistlusel sai I auh. kroonitud.

Peremehel ja perenaisel on aega jätkunud ümbruskonna ühistegelistes ettevõttetes tegutsemiseks.

Voldemar Sireni talu.

Vold. Sireni talu asub Virumaal, Vaivara as. ja vallas, 3 klm. kaugusel Auvere jaamast. Vaivara mõis jagati 1920 a. Kuna maa soovijaid õige palju oli, siis planeeriti ka kohad väikesed. Keskmiselt kõiguvad nad 10—20 hektari vahel.

V. Siren asus tegelikult oma kohale 1921 aastal. Koha suurus on 13,5 hektari, sellest põldu 6,5 ha ühes aiaga, heinamaad 4 ha ja karjamaad ühes tee-aluse maaga 3 ha. Koht on kõik ühes tükis. Maapind on kallak lõuna-õhtu poole. Põhja poolt kaitstud metsaga. Maapõhi on liivasegane kruus, musta kõdunenud mulda keskmiselt 25 cm. paksuselt.

Külvikord on arendatud selles sihis, et ikka rohkem karjale toitu kasvatada. Praegu on 7-väljaline külvikord tarvitusel ja nimelt: 1) rukis, nisu, 2) kaer, 3) oder, 4) kartul-juurvili, 5) segavili, 6) ristikhein ja 7) ristikhein. Põllud on korraliku ja hoolsa harimise tõttu umbrohust puhtad. Siin paistab selgesti, missugust vilja võib põld anda, kui on alati sügavalt (kuni

10 tollini) ja õigel ajal haritud. Suuremalt osalt on viljad kohalikud sordid, ainult kaer on Taani Võit. Juurvilja all oli 1927 a. 3 vakamaad, suuremalt osalt naereid, kui ka kaalikaid ja peete. Pääle laudasõnniku tarvitatakse taliviljadele ja juurviljale ka kunstväetisi, keskmiselt 2 kotti kaali ja fosforväetist ha ja 1 kott lämmastikuväetist. Juurvili saab ennem veel tugevama normi.

Vilja saakidega võib täiesti rahul olla: rukki saak on harilikult 120 pd. tiinult, nisul 150 pd. ümber, kaeru on saadud ka 120 pd. ümber tiinult, samuti ka otri. Kartuli saak on kõikunud 1000—1200 pd. vahel tiinult. Juurvilja kasvatamisele on eriti rõhku pandud ja sellepärast on saagid tõusnud õige kõrgele. 1927 a. on saadud tiinult üle 3900 pd., kuna teistel aastail on kõikunud 3500 pd. ümber tiinult.

Ristikhein on annud 400—500 pd. tiinult. Külv sünnib reaskülvimasinaga.

Põllutööriistadest puuduvad suuremad masinad, sest neid nii väikese koha pääl ei saa kuigi täielikult ära kasutada. On olemas adrad, äkked, rull ja teised väiksemad põllutööriistad. Puuduvaid masinaid on saadud kasutada naabrite käest.

Joon. 77. Voldemar Siren.

Peremees on algust teinud ka heinamaa parandamisega. Heinamaa oli varem kuivatatud, kuid nüüd on juba osa kraave ummistunud, mille tagajärjel saak väikeseks jäänud. 2 vakamaad on ta üles harinud, väetanud ja ka heinaseemet pääle külinud. Saak on olnud võrdlemisi hää, selle kahe vakamaa päält. 1927 a. saadud 110 pd. kuiva heina. Peab tähendama, et see heinaseemne segu on ilma maa ümberkündmata maha külitud. Esimesel aastal sai selle 2 vak. pääle külitud 3 pd. kaalisoola, 3 pd. superf. ja 1,5 pd. lubilämmastikku. Ülejäänud heinamaal pole ilma kraavide puhastamiseta mingit parandustööd võimalik ette võtta. Karjamaal võib ka kunstväetisi tarvitades õige tunduvalt saaki tõsta. Siiasaadik pole see võimalik olnud kapitali puudusel. Lähemal ajal kavatseb peremees heinamaal kraavid korda seada ja maa ümber künda. Praegu harimata heinamaalt on saadud keskmiselt 100 pd. heina tiinult.

Inimese tööjõudu majapidamises on: 2 meest ja 2 naist. Pääle selle tarvitati veel päivilisi 20 päeva aasta kohta.

Tööloomi peetakse: suvel 2 hobust, talvel 1 hobune, nõnda et üks tööloom tuleb 4 põllu ha kohta.

Algusest pääle on peremees pühendanud kõige suuremat tähelepanu piimakarja pidamisele. Kohale asudes oli peremehel 1 hobune ja 2 lehma, kuna praegu juba 6 lehma ja 2 mullikat on. Suurem osa lehmadest on segaverd angelnid, kuid tulevikus kavatsetakse Maatõule üle minna. Koha pääl on olemas Maatõugu sugupulli ühisus. Kari on juba 1923 a. saadik kontrolli all olnud Vaivara-Sinimägede kontrollühisuses. Korraliku ja tugeva toitmise läbi kätte saadud tagajärgi muretsetud loomadest näitavad meile järgmiste aastate kontrollandmed:

Joon. 78. V. Sireni asundustalu tööpere.

Aasta	Loomade arv	Tarvitat. söödaüks.	Toodang looma päält piima nl.	Toodang looma päält võirasva nl.	Toodang looma päält rasva %	100 t.-ü. päält piima nl.	100 t.-ü. päält võirasva nl.
1923/24	4	5124	6869	249,13	3,63	134,05	4,86
1924/25	4,3	5296	8194	288,84	3,53	154, 7	5,46
1925/26	5,5	5518	9318	333,82	3,58	168, 9	6,05
1926/27	6	2367	3351 kg	122,49	3,65	141, 5	5,17
Parem lehm on annud:							
1924/25		5896	10708	351,40	3,28	181,6	5,96
1925/26		6574	12589	448,84	3,57	191,5	6,83

Jõutoitu on keskmiselt söödetud lehma kohta aastas 30 pd. talvise toitmise ajal, kuna suvel jõutoitu ei anta. Talvine toitmine teostatakse täpselt kontrollassistendi näpunäitete järele. Toit kaalutakse iga päev iga loomale ära. Suvel on loomad karjamaal. Vahel saavad ka vikki või lutserne ette.

Maatõugu pulli järeltulijaid on praegu kaks mullikat. Noorkari on samuti kontrolli all, kelle kohta täpsed andmed olemas. Vasika kasvatamine esimesed kaheksa kuud, kui kõik toit raha pääle ümber arvatud, on läinud maksma 8900 mk.

Piima veetakse Ida-Alutaguse piimaühingu meiereisse, mis asub Auvere jaama juures. Külm piim tuuakse tagasi.

Suurem osa majapidamise saadusi, pääle piima, müüakse Narva turul, mis asub 19 klm. kaugusel Vaivarast. Kuna Narva linn Vene piiri ääres asub ja ümbruskonnas põllumajandus võrdlemisi madalal järjel on, siis on ka

toiduained turul kallimad kui teistes linnades. Nõnda on majapidamises võimalik saada hääd hinda oma saadustest.

Talus on raamatupidamine sisse seatud, alates 1 maist 1926 a. Raamatuid peetakse Põllumajandusliku Raamatupidamistalituse lihtsa ühekordse süsteemi järele. Peremees on ka P. Raamatupidamistalituse usaldusmees. 1926/27 a. üldine sissetulek oli 282000 marka. Üksikutest majapidamise harudest oleks sissetulek: põllumajapidamisest 50000 mk. ehk 17%, karjamajapidamisest 150000 mk. ehk 53%, sigadepidamisest 20000 mk. ehk 7%.

Talumajapidamise puhtvarandus oli 1 mail 1927 a. 866 528 marka. Talumajapidamise puhtvaranduse tasuvus oli 11,19%, kuna talumajapidamise aktiva-kapitali tasuvus oli 9,25%. Neist andmetest paistab, et majapidamine ennast võrdlemisi hästi on ära tasunud.

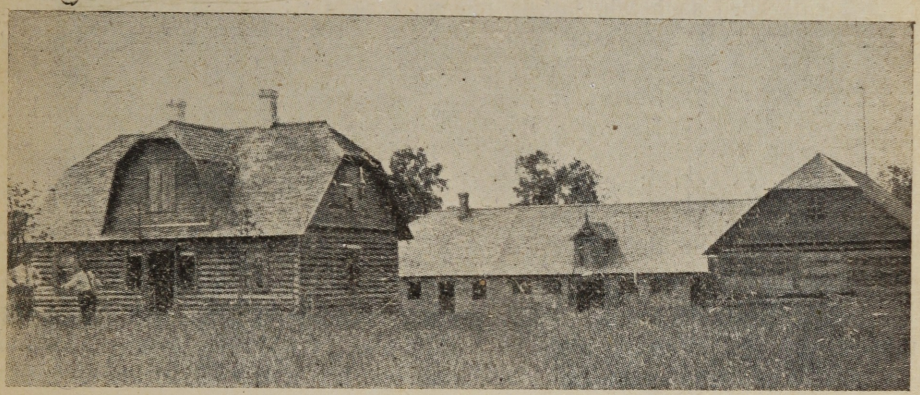

Joon. 79. Hoonete üldvaade V. Sireni talus.

Paaril viimasel aastal on peremees ka vastavad hooned juba ehitanud: elumaja, loomadelaut ühes viljaküüniga. Elumaja on puuehitus. Karjalaut paekivist, mille ühelpool otsas on sealaut ühes karjaköögiga.

Siin näeme, missuguseid tagajärgi võib ka võrdlemisi väikesel maaalal kätte saada, kui seda korralikult ja hoolsasti haritakse. Alati ei ole mõõduandev maa suurus, vaid tihtigi tähtsam on töö, mis sinna on kulutatud. Ei ole siingi majapidamises veel kõrguse tipule jõutud, on siingi hulk tööd ees, mille tagajärjel võib talust veel suuremaid saake saada.

Peremees on ümbruskonna ühingutes peaaegu iga ühes liige. Jätkub ka peremehel aega nendes kaasatöötamiseks.

Lillevälja.

Virumaal, Kiltsi jaamast põhjahommiku sõites, umbes 7 klm. paistab meile silma Väike-Maarja kiriku ligidal tee ääres üks võrdlemisi korralikkude hoonete ja suure viljapuuaiaga talu. S. o. J. Blumfeldti „Lillevälja“ talu. Praegune peremees omandas ostu teel selle talu 1911 a., makstes 7 350 rubla. Rahas maksis 900 rubla ära, kuna ülejäänud osa võlgu jäi, mis pärast poole ära tasus. Peremees pidas siis veel vallakirjutaja ametit 5 aastat. 1916 a.

asus ise tegelikult kohale. Enne vallakirjutaja ameti pidamist oli 16 aastat vallakooli õpetaja. Algusest pääle on talus rõhku pandud piimakarjapidamisele, mis ka häid tagajärgi on annud, nagu allpool näeme.

1926 a. rahaline sissetulek oli 320 000 mk., sellest on karjast saadud 180 000 mk., mis teeb 55%. Põld on annud 12%, sead 9%, kanad 8%, aed 3% jne. Halva majandusaasta tõttu oli 1926 a. karjast tulu väiksem kui eelmisil aastail. Nii saadi karjast 240 000 mk.

Talu suurus on 35 tiinu, millest põldu 24 tiinu, heinamaad 2 t., karjamaad 4,5 t., metsa 4 ja aia all 0,5 tiinu. Põllupind on savisegune muld. Põllud võrdlemisi kõrged, mille tagajärjel läinud aasta saagid tunduvalt kannatasid põua all.

Talus on tarvitusel kolm külvikorda.

I külvikord asub talu juures, mis on järgmine:

1) Haljaskesa.
2) Rukis-nisu.
3) Kartul.
4) Kaer.
5) } Ristikhein.
6) }
7) }
8) Segavili.

Iga põllu suurus I külvikorras on 1,5 tiinu.

Osa põldu asub eemal, 2 klm. kaugusel, mispärast tuli teine külvikord tarvitusele võtta. See on järgmine:

1) Mustkesa.
2) Rukis.
3) } Ristikhein.
4) }
5) }
6) Segavili.
7) Kaer.

Iga põllu suurus $1^1/_6$ tiinu.

Kolmas külvikord tuli sellepärast tarvitusele võtta, et juurvilja paremine kasvatada kodu lähedal. See maaala on jaotatud 3 välja, igaüks 1 tiin. Vahelduvad 1) vikk, 2) juurvili, 3) oder.

Viljadest on puhtaid sorte siia saadik vähe kasvatatud. Kaer on Taani Võit, kartul Jubel, juurvili on naerid Oestersundom ja peedid Eckendorf. Laudasõnnikut saavad igast külvikorrast üks põld iga aasta — taliviljad ja juurvili, keskmiselt 60 koormat tiinule, juurviljale pigem rohkem. Viimaseil aastail on hakatud ka kunstväetisi rohkem tarvitama. Iga aasta saavad kunstväetist rukis, ristikhein, kartul ja juurvili, keskmiselt 12 pd. kaalisoola ja sama palju superfosfaati tiinule.

Viljade saake võib keskmiseks lugeda. Rukis on annud ligi 100 pd. tiinult, suivili sama palju, kartul 900 pd. ja juurvili 3 500 pd. ümber tiinult, ristikhein 250—300 pd. ümber.

Põllud on korralikult haritud. Iga aasta saavad pääle viljade koristamist kooritud, pärast sügisel sügavalt ümber küntud.

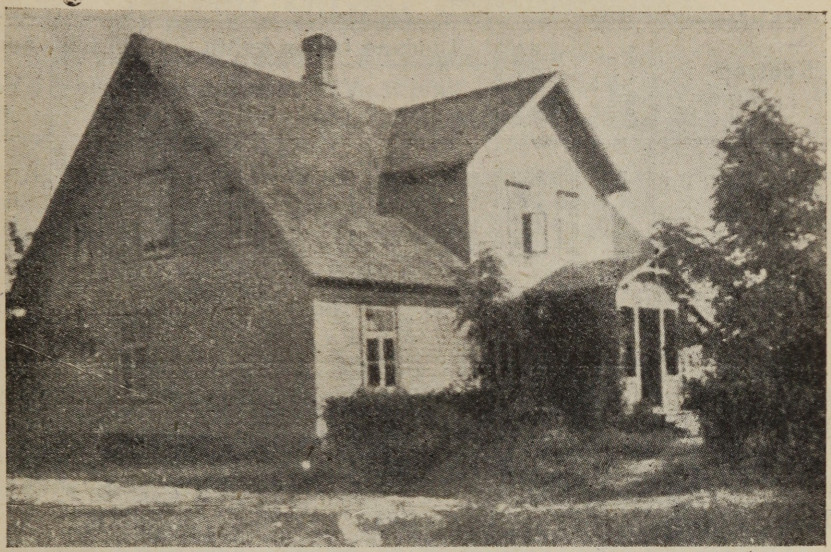

Joon. 80. „Lillevälja" talu elumaja.

Maaharimiseks on enam-vähem kõik riistad olemas. Viljapeksu masinat, mis töötab aurujõul, kasutakse ühiselt teistega. Pääle selle on talus olemas heinaniidumasin, ühes lõikusaparaadiga, laialt-külvimasin, hobusereha, rõngasrull, hankmoäke ja teisi. Põllutööriistad on korralikult hoitud.

Tööloomi on majapidamises 3 hobust Inglis segaverelised. Üks tööloom tuleb 12 krundi tiinu kohta ja 8 põllu t. kohta.Inimtööjõudu on alalisi 2 meest ja 3 naist, pääle selle veel päivilised.

Rohumaade parandamisega on juba 1920 a. algust tehtud. Eelplaan on valmistatud E. P. Keskseltsi Maaparandusbüroo poolt 1925 a. Heinamaad on juba 3 tiinu kraavitatud, väetatud osalt kompostiga ja osalt ka kaali ja fosfori väetisega. Selle tagajärjel on saak ka praegu võrdlemisi hää, keskmiselt 200 pd. tiinult. Lähemal ajal on kavatsus kõiki heinamaid üles harida ja kultuurheinamaaks muuta.

Karjamaa vee all ei kannata. Seda maad on kavatsus metsa alla jätta. Metsa on praegu 4 tiinu, suurem osa kuusemets. Kasutatud on ainult oma tarbeks, ehitusteks ja kütteks. Metsamaad on ka õige vähe karjamaana kasutatud.

Juba algusest pääle on peremees püüdnud suurt rõhku panna karjapidamisele. Kuigi alul kari segaverelistest loomadest koosnes, on nüüd juba puhtavereline Angelni kari olemas. Suurem osa lehmi on tõuraamatusse üles võetud. Üldine loomade arv on 10, sellest lehmi 7, mullikaid 2 ja 1 sugupull. Kari on kontrolli all, alates 1915 a. Väike-Maarja kontrollühisuses.

Suvel köietakse loomi vikikesal kui ka ristikheina põldudel. Looduslikule karjamaale loomad ei saa. Kodus antakse lisaks veel keskmiselt paar naela jõutoitu. Talvine toitmine sünnib korralikult kontrollassistendi näpunäidete järele.

Kontrollandmed üksikuil aastail:

Kontroll-aastal	Keskmine lehmade arv	Toidukulutis lehma kohtas, ük.	Toodang lehma kohta			100 t.ük. annud	
			Piim nl.	Võirasva nl.	Rasva %	Piima nl.	Võir. nl.
1923/24	7	5 353	8 456	294,50	3,48	157,9	5,50
1924/25	7,4	5 459	9 481	327,24	3,45	173,7	6,00
1925/26	8,0	5 477	9 386	314.36	3,34	171,3	5,73
1926/27	—	2 335	3 978 kg.	133,94 kg.	3,37	170,4	5,73
Parem lehm annud 1296/27	—	2 477	4 556	146,13	3,21	183,9	5,91

Viimasel ajal on tähelepanu pöördud ka sigadepidamisele. Möödunud aastal muretseti puhastverd sugukult Ed. Böckleri sugulavast, Porkuni v. Suguemiseid on praegu 2, kasvusigu 6, keda kavatsetakse pekoniks müüa.

Ka väiksed loomad pole siin talus unustusse jäetud. Kanakasvatuse alal on juba edusamme märgata. Praegu on kahte tõugu kanu olemas, Itaalia valged ja Plimouth Rock, kokku 110 kana.

Virumaal leiduvad puuviljaaiad on üldiselt tunduvalt väiksemad kui Lõuna-Eestis. „Lilleväljal" on mõne aasta jooksul suudetud ometi korralik aed asutada, mis oma alla võtab 0,5 tiinu maad. Maa on võrdlemisi vilets; aiaalune maa kannatab põhjavee all, mis viga möödunud aastal korraldati torutamisega Õunapuid on 70, suurem osa antonovkad, borsdorferid, kuid leidub ka teisi sorte. Sõstraid ja tikerberisid on üle 100 põõsa. Müügi jaoks kasvatatakse ka maasikaid ja kapsaid. Saadused realiseeritakse suuremalt jaolt Tallinna turul.

Kohale asudes tuli ka algust teha hoonete ehitamisega. Praegu on kõik tarvilised hooned juba olemas. Elumaja võrdlemisi suur ehitus, 8 sülda pikk ja 4,5 sülda lai.

Karjalaut on puuehitus, aknad ühel pool kandis, õige suured. Karjalaut on sama suur kui elumaja. Loomad on asetatud põiki lauta, kahte ritta. Põhuruum, ait ja puukuur, mille pikkus on 13 sülda, laius 4,5 sülda, sünnitavad karjalaudaga õige nurga.

Talus on lihtne ühekordne raamatupidamine Põllumajand. Raamatupidamise Talituse poolt kokkuseatud raamatute järele.

Peremees on õige agaralt osa võtnud seltskonna tööst, kaua aega tegev olnud Väike-Maarja Põllumeeste Seltsis. Sel seltsil on suur kahekordne kivist maja, mille ehitamisel peremees palju on kaasa aidanud.

Paar aastat tagasi püstitati Väike-Maarjas suur kahekordne ühisgümnaasiumi hoone, mille juures jällegi „Lillevälja" peremees oma tööd ja jõudu ei ole keelanud. Praegu on tegev selle gümnaasiumi toetamise seltsis, siis Väike-Maarja Ühispangas, edasi veel väiksemais ühinguis, nagu kartuli-, tarvitajate-, turbaühinguis.

Kõik aja on peremees kaasa töötanud ühisustes ja seltsides, samuti teisi virgutanud aktiivsemale tegevusele.

Alfred Sireni asundustalu.

Alfred Sireni talu asub V. Sireni talu lähedal, Vaivara as., üks asunduskoht jookseb nende talude vahelt läbi. Koha sai A. Siren 1920 a. kätte, kuna ise kohale asus 1923 a. Peremees on lõpetanud Olustvere põllutöökeskkooli ja on praegu 27 a. vana.

Algusest pääle on ka siin talus päärõhk pandud piimakarja pidamisele. Vaadates raamatupidamise andmeid 1926/27 raamatupid. aastal, näeme, et pääsissetulek on olnud karjast. Üldine sissetulek talust on olnud nimetatud aastal 273 000 mrk. Selle juures on karjast saadud 110 000 mk., ehk 40 %, põld on annud 50 000 mk., ehk 18 % ja sigadepidamine 35 000 mrk., ehk ligi 13 %.

Joon. 81. Alfred Sireni asundustalu hooned.

Talu üldsuurus on 7 tiinu, millest põllu ja aia all 9 tiinu, kuna heinamaad on 3 tiinu ja karjamaad 5 tiinu. Maapind on kallak rohkem lõunahommiku poole. Maapõhi on liivakas kruus. Aluspõhjas tuleb ette savi. Viimase maahindamise järele kuulub põllumaa keskmiselt V—VI klassi. Heina- ja karjamaad asuvad eraldi, umbes 0,5 klm kaugusel põllust. Külvikorda on püütud ikka arendada selles sihis, et võimalik oleks rohkem karja pidada. Praegu on tarvitusel kaheksaväljaline külvikord ja nimelt 1) kesa-haljas 2) rukis-nisu, 3) ristikhein, 4) ristikhein 5) segavili, 6) kartul, 7) oder ja 8) segavili.

Juurvilja jaoks on eraldi külvikord, sest maapind on võrdlemisi halb, mille tagajärjel pole võimalik juurvilja igal põllul kasvatada. Juurvilja külvikord on järgmine: 1) suinisu ehk oder, 2) juurvili ja 3) uba.

Sellele vaatamata, et maapind kuigi hää pole, on saagid korraliku harimise ja väetamise juures enam-vähem rahuloldavad.

Puhtsordilist vilja on siiasaadik vähe kasvatatud. Osa kaera on puhassort — nimelt Taani Võit. Suurem osa kartuleid on prof. Maerker. Juur-

viljast kasvatatakse kõiki liike, naereid, peete, kaalikaid ja porgandeid. Teised viljad on kõik kohalikud sordid.

Laudasõnnikut saab talivilja põld, 5 vakamaa pääle umbes 2 000 pd. ja juurviljapõllu kesale antakse laudasõnnikut kevadel umbes 3/4 normist, kuna 1/4 antakse pääle viki koristamist. Kunstväetist saab talivili kott kaalisoola ja 1 kott superfosfaati 5 vak. suurusele põllule ja kevadel veel päälisväetiseks 3 pd. Tshiilisalpeetrit. Pääle rukki ja nisu saavad kunstväetist ristikheinapõllud sama normi, mis taliviljad. Juurviljapõld saab kunstväetist harilikult kaks korda rohkem kui teised põllud. Viimaste aastate saagid olid järgmised: rukist 130 pd., nisu — 150 pd., suivilja — läbisegi kaeru, otri ja segavilja 100 pd. tiinult., kartul on annud 1500 pd. ja juurvili 3500 pd. tiinult.

Põldheina on saadud 300 pd. ümber.

Põllutööriistadest on talus olemas ainult väiksemad, nagu adrad, äkked, rull, kuna suuremaid kasutatakse teistega koos: reaskülvimasinat, niidumasinat ja hobusereha.

Heinamaa üldiselt kannatab vee all ja on osalt metsaga kaetud. Mõned kõrgemad kohad on puhastatud võsastikust ja kändudest, kuhu ka kunstväetisi on pääle külitud. Saak on võrdlemisi rahuloldav. Üldse on saadud heinamaalt 3 tiinult 300 pd. ümber heina. Lähemal ajal on kavatsus heinamaa ära kuivatada ja üles harida, siis on ka loota suuremaid saake. Karjamaal on ka juba pool maaala puhastatud võsast ja kännustikust, kuna karjamaad korralikult harimast ja väetamast praegu takistab õige suur hulk kive. Kivid oleks tarvis enne kõrvaldada, siis võiks õige hää karjamaa saada, sest põhjavesi liiga ei tee.

Et suurem osa sissetulekust on saadud karjast, siis on ka algusest pääle rohkem tähelepanu karjale pühendatud. Veiste üldarv on praegu 8. Lehmi 5, mullikaid 2 ja vasikaid 1. Suurem osa karjast on segaverd angelnid, kuid tulevikus kavatsetakse Maakarjale üle minna. Koha pääl on mõne aasta juba Maatõugu sugupulliühisus töötanud. Noorkari on juba Maatõugu pulli järeltulijad. Praegune sugupull on pärit Pärnumaalt ja Sireni talus pidada. Kari kuulub kontrolli alla alates 1923 aastast Vaivara Sinimägede kontrollühisuses. Vaadates üksikute aastate kontrollandmeid, näeme kuidas iga aastaga saagid on tõusnud pääasjalikult korraliku ja tugevama toitmise tagajärjel.

K.-aasta.	Lehmi.	Kuivatatud söödaüksusi.	Toodang			100 t.-ü. päält.	
			piima nl.	võirasva nl.	rasva %	piima nl.	võirasva nl.
1923/24 a. keskmiselt	6	4 524	5 634	219,41	3,89	124,54	4,85
1924/25 „ „	5	4 967	7 140	255,63	3,58	143,7	5,15
1925/26 „ „	5,4	5 403	7 296	276,60	3,79	135,1	5,12
1926/27 „ „	5	2 214	3 152	114,90	3,64	142,3	5,19
Parem lehm on annud							
1924/25 a.		4 766	6 672	266,11	3,99	140,0	5,26
1925/26 a.		5 727	8 080	340,97	4,21	141,1	5,95

Suvel on loomad osalt põllul, osalt karjamaal. Jõutoitu suvel ei anta. Talvine toitmine teostatakse kontrollassistendi näpunäidete järele. Jõutoitu

tuleb lehma kohta ligi 35 pd. aastas. Allapaneku materjaliks tarvitatakse ka juba turvast, mille tagajärjel põldudest suuremat saaki viimastel aastatel on saadud.

Piim veetakse Ida-Alutaguse ühismeiereisse, mis asub 3 klm. kaugusel. Noorkari kuulub ka kontrolli alla. Kuna koha pääl juba mõnda aastat on peetud Maatõugu pulli, siis alles nüüd on võimalik olnud järeltulijaid saada, sest esimesed järeltulijad oli peaaegu kõik pullvasikad, ehk jälle lehmvasikad, keda ei võinud mõnel muul põhjusel kasvama jätta.

Kohale asudes ei olnud talul ühtki hoonet, sellepärast tuli kohe ehitamisega algust teha. Esimesil aastail ehitati saun, kus oli võimalik siiasaadik elada. Järgmisel aastal ehitati laut — paekivi ehitus. Alul oli võimalik üks endine mõisa viljaküün ära osta, kuhu võis ka omad vilja tagavarad sisse panna. 1927 aastal sai ka lõpulikult elumaja valmis, nõnda, et nüüd juba tarvilikud hooned on olemas.

Talus peetakse Põllum. Raamatupidamistalituse poolt kokku seatud lihtsa ühekordse süsteemi järele raamatuid, alates 1 maist 1926 a. Peremees on ka Põllum. Raamutupidamistalituse usaldusmees. Läinud aastal oli võimalik saada ka esimesed andmed talumajapidamise kohta, et näha, kuidas majapidamine tasunud on.

Talumajapidamise puhtvarandus oli 1 mail 1927 a. 788 798 mrk.
„ puhtavaranduse tasuvus oli 3,79 %.
„ aktivakapitali tasuvus oli 4,16 %.

Uus-Aru talu.

„Uus-Aru“ talu, Eduard Kello majapidamine, asub Virumaal, Küti vallas, 22 klm. Rakverest lõuna poole. „Uus-Aru“ oli endine Kulina karjamõis, mida varem, alates 1917 a., kasutas Ed. Kello rentnikuna. 1919 a. ära jaotades karjamõisa, jättis osa omale — 71 tiinu, millest oli siis põldu 36 tiinu ja karjamaad 35 tiinu. Praegu on juba põldu 45 tiinu, ülejäänud osa karjamaa. Pääle selle rentis peremees veel 1924 a. riigilt 60 tiinu sood.

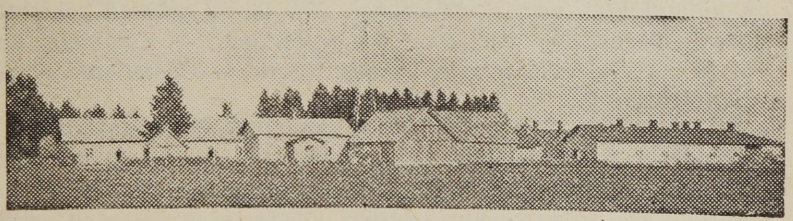

Joon. 82. „Uus-Aru“ talu üldvaade.

Juba koolis käies hakkas E. Kello huvi tundma põllumajanduse vastu. Kuna põllutöökoolis õppida võimalik ei olnud ainelistel põhjustel, siis täiendas ta ennast põllumajandusliku kirjanduse lugemise teel. Oli mitmes mõisas raamatupidaja, ka valitseja, kuni maailma-sõja alguseni. Pärast sõda asus siis praegusele kohale.

Maapind „Uus-Arul“ on võrdlemisi vilets, osalt liivane, osalt savirahk. Viimase maahindamise andmete järele kuulub maa 5—7 klassi.

Päärõhk on majapidamises pandud sugukarja-, kui ka sigadepidamisele, milles ju praegu suuri tagajärgi näeme. Vastavalt karjapidamisele on ka külvikorrad välja arendatud, mis on järgmised:

I külvikord	II külvikord on sisse seatud kaugemale liivasemale maale:
1) rukis-nisu, iga põld à 3,33 tiinu	1) rukis — iga põld à 2,33 tiinu
2) juurvili	2) ristikhein
3) vikikaer	3) ristikhein
4) kartul	4) kartul
5) oder	5) oder
6) ristikhein	6) vikikesa
7) ristikhein	
8) ristikhein	

Laudasõnnikut antakse rukkile, kartulile ning juurviljale 2 200 pd. ümber tiinule, II aasta ristikhein saab ka virtsa. Kunstväetisi tarvitatakse järjekindlalt juurviljale, rukkile, kartulile ja I aasta ristikheinale. Kohale asudes olid saagid õige väikesed, kuid nüüd, parema harimise ja väetamise tõttu, on saagid õige tunduvalt tõusnud. Endise 2—3 seemne asemel on nüüd juba üle 10-mne seemne saadud. Rukis on annud keskmiselt 100 pd. tiinult, suivili: kaer, oder, segavili keskmiselt 125 pd., kartul 1 000 pd. ja ristikhein 250 pd. ümber tiinult. Juurvili teeb ringkäiku juba harilikus külvikorras. Viimaseil aastail on juba 3 tiinu juurvilja all. Suuremalt jaolt kasvatatakse naereid, ka kaalikaid. Saagid kõiguvad 2 500—3 000 pd. tiinult. Kartuleid kasvatatakse ainult oma jaoks. Viljad on külitud kõik reaskülvimasinaga. On täiesti mindud puhtsordiliste viljade kasvatamisele üle. Rukis on Sangaste, oder — Kuldvihm, kaer — Taani Või ja kartul — Viktooria ja Topaas. Naerid — Oestersundom ja kaalikad — Bangholm.

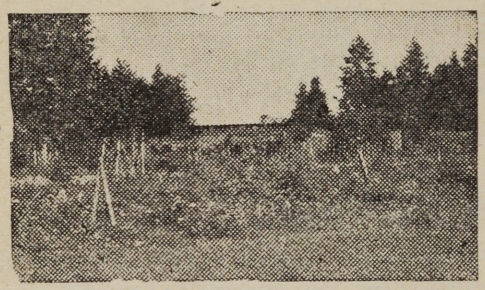

Joon. 83. Ed. Kello asutatud viljapuuaed 1926 a.

Põllutööriistu on õige rohkesti. Alates suuremate masinatega, nagu aurujõuline peksumasin, reaskülvimasin, vilja- ja niidumasinad, rõngasrull, kultivaator, Triumph, hekslimasin ja lõpetades atrade ja äketega.

Juurerenditud soos on juba 10 tiinu põõsastest puhastatud, millest 5 tiinu üles haritud, kuna peaaegu kõik 60 tiinu on kraavitatud lahtiste kraavidega. — Karjamaal kasvab paks segamets, millest ka juba ligi 10 tiinu on ära juuritud ja põlluks muudetud.

Hobuseid on „Uus-Arul“ praegu 9, kellest kolm on 1926 a. Rootsist importeeritud puhasverd Ardenni märad. Siis on üks riigi sugutäkk olemas, Hollandist importeeritud. Teised hobused on segaverd ardennid. Iga hobuse kohta tuleb 10 krundi tiinu ja 6,5 tiinu põldu. Inimtööjõudu tarvitatakse

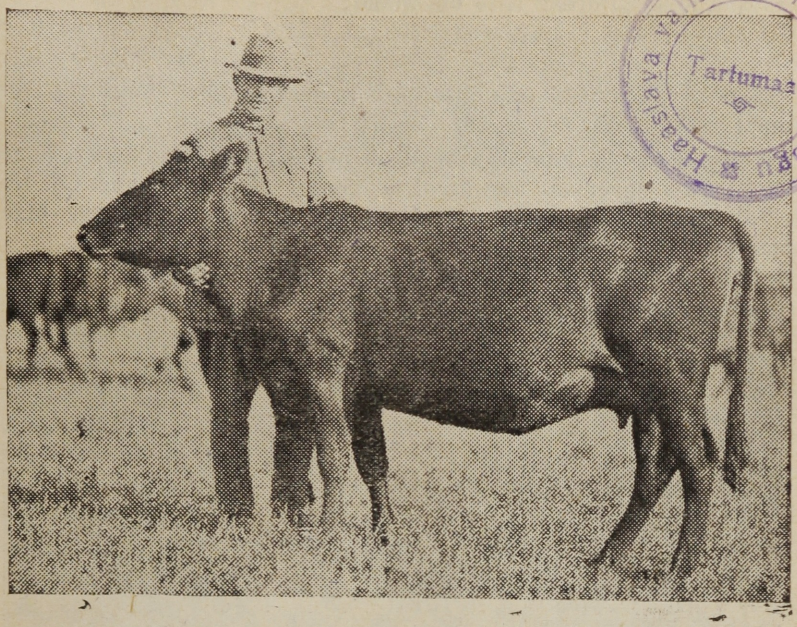

Haaslava valla avalik Raamatukogu Tartumaal.

Joon 34. Lehm „Dorea" AT 216. Omanik Ed. Kello.

talus: mehi 4 ja naisi 3 — alalisi, kuna pääle selle veel päivilised umbes 300 päeva aastas.

Talus on puhasverd Angelni kari. Esimesed lehmad osteti Voka mõisast, kus olid kõik Taanist importeeritud loomad. Pull põlveneb Paasvere mõisa karjast ja on importeeritud pulli järeltulija. Päärõhk on pandud piimakarja arendamisel rasva % tõstmisele. 12 lehma hulgast on alul välja valitud 4 lehma, kelle järeltulijad praegu terve karja moodustavad, mis koosneb 15 lehmast, 7 mullikast, 8 vasikast, 3 noorest sugupullist ja ühest vanast sugupullist, — kokku 34 looma. Nende 4 lehma järeltulijatest on veel 10 sugupulli võõrastele müüdud. Kõige rohkem järeltulijaid on annud lehm „Tooni", kellel on olnud 7 järeltulijat, — 2 pulli ja 5 lehma. Esimene järeltulija on annud juba 4 poega, II — 3 poega ja III — 2 poega — kokku 9, kes kõik elus on.

Peremees on Viru-Jakobi kontrollühisuse liige, alates 1921 a. Karjatoitmine korralik.

Vaadates kontrollandmeid, näeme järgmist pilti:

Aasta	Lehmade arv.	Tarvitanud t.-ü.	Toodang		Rasva %	100 s.-ü. annud	
			piima nl.	võirasva nl.		piima nl.	võirasva nl.
1921/22 keskmiselt	10,4	5 155	3 445	125,45	3,64	66,8	2,42
1922/23 „	8,3	4 243	4 677	177,25	3,79	110,2	4,18
1923/24 „	12,0	4 185	6 143	230,82	3,76	146,8	5,52
1924/25 „	13,0	4 907	6 570	255,11	3,88	134,1	5,20
1925/26 „	12,2	5 092	7 958	307,57	3,88	156,3	6,04

Parem lehm „Dorea“ II-16 on annud:

1925/26 — 5 366 t.-ü. juures 8 800 nl. piima — 380,11 võirasva — 4,32 rasva %.

Karja parandamiseks kavatsetakse tuleval aastal Taanist parem sugupull tuua.

Ühes sugukarja kasvatamisega ei ole ka sigadepidamist unustatud. 1923 aastal ostis peremees ühe kuldi ja emise I Viru sugulavast Ed. Böckleri käest. Vähehaaval kasvatades ikka juure, on praegu sigade arv õige suureks kasvanud.

Joon. 85. Ed. Kello sugukult.

Praegu on 2 kulti, 11 suguemist ja 48 kasvusiga. Pääle selle en veel harilikul 2 — 3 emisel põrsad. Hiljem on toodud veel sugukulte Päriverest ja Vana-Antsla riigimõisast. Läinud aastal toodi veel Maatõugu kult, kes on rististpaaritus Soome kuldi ja Saaremaa emisest. Tulevikus on loota saada pääle Suur-Valge Inglis tõu ka Maatõugu sigu Ed. Kello sugulavast. Kuldid kui ka mõned emised on suguraamatusse üles võetud. Toitmine sünnib E. Seakasvatajate Seltsi nõuandja poolt kokkuseatud normide järele. Talvel saavad sead jahu, kooritud piima, kartuleid, juurvilja ja heksleid. Suvel käivad sead ristikheina põllul karjas.

Algust on tehtud ka aia asutamisega. Endisest karjamaast, mis oli tiheda metsaga kaetud, on juba 1 tiin üles juuritud, millele juba viljapuud on istutatud: õuna- ploomi-, ja pirnipuid 30 puu ümber. Pääle selle on veel marjapõõsaid 100 ümber.

Asudes kohale endistesse mõisa hoonetesse, mis olid õige viletsas seisukorras, on tulnud neid järjest parandada ja ümber ehitada. Esimesel aastal sai elumaja ümber ehitatud. 1925 aastal sai sigadelaut ehitatud vanade müüride vahele. Lauda pikkus 6,5 sülda, laius 4 s. 2 jalga, kõrgus 8,5 jalga. Sulgude suurus on 13 × 7′ tsemendist põranda ja postidega. Magamislavad ja sulgude vahed on puust. Keskel on pikuti läbikäik. Virtsarennid on ühelpool sulgudel taga, teisel pool ees. Künad on 6′ pikad, 14″ laiad ja 6—8″ sügavad. Lauda ühelpool otsas asub veel karjaköök, mille pikkus 2 sülda ja

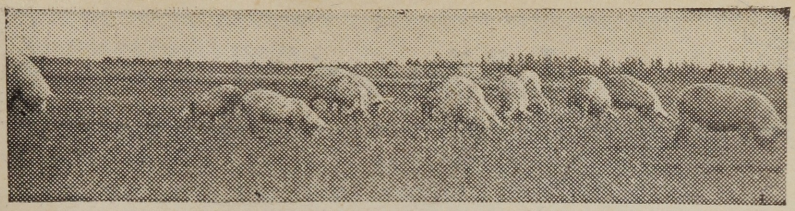

Joon. 86. Ed. Kello seakari ristikheina väljal.

laius 4 s. 2′. Kööki on ehitatud 4 tsemendist toidukasti. Köögis asub ka veeresevuaar.

Kariloomade lauta on kavatsus tuleval aastal korralikuks puhtakslaudaks ümber ehitada. Kõik ehitused moodustavad kindla nelinurgelise õue. Eraldi asub viljapeksu hoone ja tuulemootor ühes veevärgiga. Kanamaja on uus, 1924 a. ehitatud, mahutab 100 kana. Praegu peatakse kahte tõugu kanu — Itaalia valgeid ja minorkasid.

Talus on juba algusest pääle raamatupidamine sisse seatud oma kombineeritud 2 kordse süsteemi järele. Praegu on peremees Esimese Viru Raamatupidamise Ühingu liige, kus juba assistent raamatud korras peab.

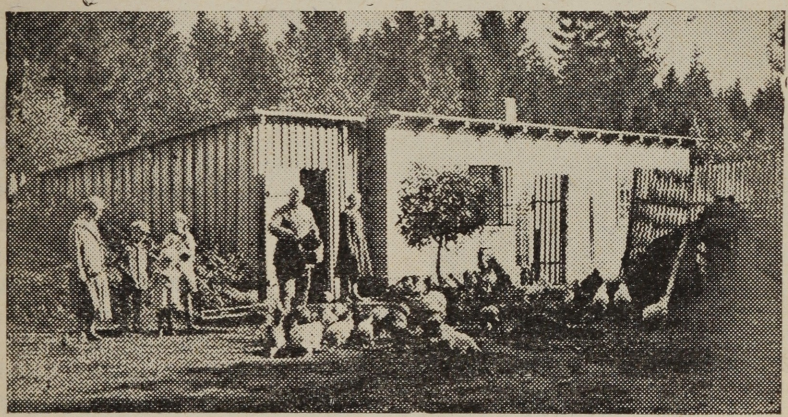

Joon. 87. „Uus-Aru" talu kanamaja.

Vaadates 1926 a. sissetulekuid, näeme, et peaaegu pool on saadud karjast. Üldise 1 300 000 margalise sissetuleku juures on saadud karjast 580 000 mk., mis teeb 45 % tervest sissetulekust. Sigadest on saadud 520 000 mk., ehk 40 %, põldviljade müügist on saadud 6 %, kanadest — 5 %, mõned veel väiksemad sissetulekud.

Peremehel on selle töö juures aega jätkunud ka ühiskondlikuks tööks. Peremees on mitmes ümbruskonna ühisuses tegev, kui ka ülemaalistes organisatsioonides, E. Anglerite Kasvatajate Seltsi esimees, E. P. Keskseltsi nõukogu liige, E. Seakasvatajate-, E. Ardenni Hobusekasvatuse ja paljude teiste seltside ja ühisuste liige.

Läänemaa.

Taebla.

„Taebla“ talu asub Läänemaal, Tallinna-Haapsalu postmaantee ääres, 14 klm. Haapsalu linnast ja umbes 2 klm. Taebla raudteejaamast.

Talu omanikuks praegu on hra Aleksander Saar, kelle valdamisel on see talu 1917 aastast saadik. Taluks sai „Taebla“ alles 1913 aastal, kuna varem seda oli ta mõis. See oli üks vanematest mõisadest meil üldse, mille kohta on säilinud ka ajaloolised dokumendid. Nimelt on ühe ladinakeelse dokumendi järele Dünamünde piiskopp kinkinud ühele mungale 5 küla; munk käinud läbi kogu Läänemere ranniku ja jäänud viimaks peatama Rotaaliasse, s.o. praegusesse Ridalasse. Siin on ta omale välja valinud 5 küla, kus muuseas on ka nimetatud praeguses Taebla vallas asuvad külad Võntküla ja Koela. Taebla nime siis veel ei tuntud. Nende külade osadest on asutanud munk omale Taebla mõisa. Leping viie küla kinkimise kohta mungale on alla kirjutatud ja kinnitatud Dünamünde piiskopi poolt 1228 aastal juuli kuu teisel pühapäeval. Hiljem on Taebla olnud küll Ordu mõisa, küll Tallinna doomhärrade palgamaa ning Vene kroonu mõisa, kuni möödunud aastasaja teisel poolel Vene keiser kinkis ta oma ihuarst Dr. Hirsch'ile (eestlane), kes oli pärit Läänemaalt (vend oli Kullamaal köstriks olnud). 1913 aastal läks Taebla mõisa tema tolleaegse omaniku Mirsalise käest Talurahva põllupanga valdamisele, kes ta taludeks jagas, mille juures mõisa südamest sai praegune „Taebla“ talu. Põllupangalt ostis selle talu keegi Konstantin Jürgens 1913 a. ja müüs ta edasi 1917 aastal ta praegusele valdajale Aleksander Saarele, kes teenis tol korral P. E. Põllumeeste Keskseltsis maaparanduse instruktorina.

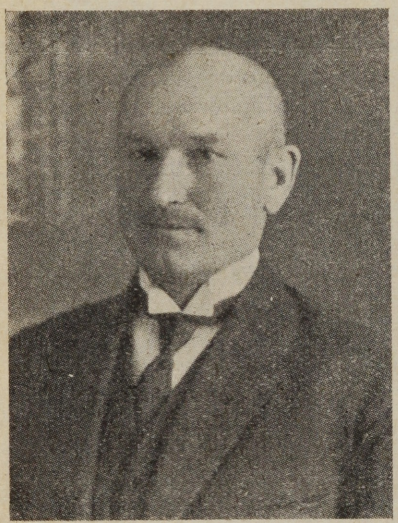

Joon. 88. A. Saar — „Taebla“ talu omanik.

„Taebla“ talu majapidamine kannab pääasjalikult karjapidamise iseloomu, millele viimasel ajal ikka enam ja enam seltsib aiapidamine. Nii oli möödunud majandusaastal rahalisi tulusid: veistest 738 000 mrk — 62,9% (sellest langes piima pääle 668 000 marka — 56,9% ja müüdud loomade pääle 70 000 mk. — 6%), aiast 185 000 mrk. — 15,7%, hobuste müügist 71 000 mrk. — 6%, sigade-, põrsaste müügist 56 000 marka — 4,8%, suinisu müügist 54 000 mrk. — 4,6% ja

mitmesugustest teistest ainetest 70 000 marka — 6%, missugune sissetulek on saadud suuremalt jaolt kanadest.

Nagu sellest näha, on püütud majapidamise tuluallikaid mitmekülgsemaks teha.

„Taebla" talu suurus on kokku 101 tiinu; kõlvikute koosseis on praegu järgmine: põldu 47 tiinu, aiamaad 3 tiinu, heinamaad 25 tiinu (sellest 10 tiinu üles haritud soost), karjamaad 13 tiinu (sellest 5 tiinu kultiveeritud karjakoplid endisest metsa heinamaast), 10 tiinu sood ja 3 tiinu õue, hoonete ning pargi all. Pääle selle on „Taebla" talule veel juure renditud kultiveerimiseks riigi käest 83 tiinu sooheinamaad, umbes 5 klm. kaugusel majapidamise keskkohast, kuna „Taebla" talu oma maa kõik ühes krundis on.

Joon. 89. „Taebla" talu elumaja.

Kuna piimakarjapidamine majapidamise päätuluallikaks on, siis kasvatatakse ka põllul pääasjalikult loomatoidu taimi, nagu põdhein, segavili, juurvili ja haljastoit, et saada võimalikult rohkem loomatoitu omast majapidamisest. Kaubataimena kasvatatakse põllul ainult suinisu.

Vastavalt sellele on ka külvikorrad kokku seatud. Õieti on külvikordadega „Taeblas" palju katseid tehtud, nii 8, 9 kui ka 10-väljalistega. Et aga maa vilets, kruusa ja paerähk, kus igalpool põldhein ei kasva, siis on jäädud peatama järgmiste külvikordade juure:

Väikene külvikord: (asub majapidamise südames).

1. Haljastoit — peluski-kaera segu — laudasõnniku väetis varakevadel.
2. Juurvili — Müncheni nairis ja Ekendorferi peet, saab kunstväetist tiinule 4—5 kotti 18—20% superfosfaati, 3 kotti 40% kaalisoola ja päälisväetisena 3 kotti Tshiilisalpeetrit kahel korral andes.
3. Suinisu — Extra Kolben ehk oder — Hanna nii kuidas tarvidus selle järele on.

Suur külvikord:

1. Kesa 1/6 mustalt, 1/5 jaanirukki all, mis sügisel lehmadele haljastoiduks läheb, ja ülejäänud osa on haljas viki kesa — peluski-kaera segu.
2. Rukis — Sangaste.

3. I 1/2 põldheina all, see osa mis põldheina kasvatab ja mille seemnesegu tiinu kohta on 45 nl. Põhja-Liivi punast ristikheina ja 20 nl. timutit; II 1/2 on kartuli — Maerker ja Imperator, ja suinisu — Extra Kolben — all. Kartulid kasvatatakse ainult oma tarvis.
4. I 1/2 2 a. põldhein, kartuli maal kahetahaline Hanna oder, mida kasvatatakse ainult oma tarvis, kuna suinisu järel tuleb segavili — peluski-kaera segu.
5. Segavili — segus 1/3 peluskit ja 2/3 kaera Ameerika dollar.

Laudasõnniku väetis antakse kevadel kesale viki alla ja kesa mustale osale suvel harilikul taliviljale laudasõnniku andmise ajal. Kunstväetist saab ainult talivili, rukis, ja seda tiinu kohta 2—3 kotti superfosfaati ja 1 1/2—2 kotti 40% kaalisoola sügisel seemne alla, ja 6—9 pd. Tshiilisalpeetrit varakevadel päälisväetisena. Teistele viljadele eeltoodud suures külvikorras kunstväetist ei anta; rikkalikult korraldatud väetiskatsed on näidanud, et kunstväetised ei tasu (isegi põldheina juures) endid ära. Kuna maa harilikult suvel liigkuivuse all kannatab, siis oleneb siin taimekasv enam mulla niiskuse oludest kui taime toitainetest.

Ümbruskonna taludes pannakse siin rõhku teravilja kasvatusele, pääasjalikult oma majapidamise tarvis, müügitaimeks aga osutub siin ainult kartul, siis on ümbruskonnas enamalt jaolt ka maksev järgmine 4-väljaline külvikord:

1. Kesa — kõrre ehk must, kuna haljastkesa ei peeta.
2. Talivili — enamasti rukis, kuna nisu vähe ette tuleb.
3. Kartul ja oder ehk suinisu.
4. Suivili — oder, kaer ja segavili, nii kuidas juhtub.

Ka oma maaharimise poolest läheb „Taebla“ ümbruskonnast märksa lahku, eriti just sellega, et „Taeblas“ tarvitatakse sügisel koorkündi ja kevadel põllulibistamist, ümbruskonnas aga mitte.

Eriliseks võtteks „Taebla“ talu külvikorras on see, et juurvilja kasvatamisel suurem töö umbrohu vastu võitlemiseks tehakse, juba eelmisel suvel ja sügisel juurvilja maa ettevalmistamisel. Nimelt antakse laudasõnniku väetis juurviljale mitte otsekohe, vaid tema eelviljale — haljastoidule — peluski kaera segu. Pääle haljastoidu suvel loomadele ette niitmist kooritakse maa kohe ära, hiljem küntakse ümber ning hoitakse hoolikalt mustana kuni talve tulekuni. Sarnane maa ettevalmistamine kergendab märksa umbrohu vastu võitlemist taime kasvu ajal, nõuab vähem kulu ja teeb sellega juurvilja saagid odavamaks.

Masinate ja riistadega on „Taebla“ hästi varustatud; alates traktoriga ja lõpetades kõige lihtsama harkadra ja juurvilja kõblaga on majapidamises kõik tarvisminevad riistad ja masinad olemas. Eriliseks riistaks oleks siin nimetada traktori randaali, mis on omaniku poolt kokku pandud suurte taldrikutega hobuse randaalidest. Selle taldrikud on läbimõõdus märksa suuremad kui traktori randaalidel. Ta lõikab seega ka sügavamini mullasse kui harilik traktori randaal. Siis oleks ka seda veel tähendada, et korduskünni juures pannakse traktorile pääle hariliku traktorisaha veel 2 teraga ratasader järele, nii et korduskünni aegu traktor künnab 4 vagu korraga.

Olgugi, et maapind oma iseloomu poolest halb on, taime kasvu takistavad ilmastiku olud, eriti suvine kuivus, on siiski tugeva laudasõnniku väetuse ja

Joon. 90. Põllutööd edenevad kiiresti masinatöös.

hää harimise tõttu põllukultuuride saagid kaunis rahuldavad olnud. Igatahes on nad märksa kõrgemad kui ümbruskonnas. Nii on keskmised ja paremad saagid tiinu kohta olnud: rukis 100—120 pd. teri, segavili 80—100 pd. vilja, suinisu 100—120 pd. teri, oder 60—80 pd. teri, põldhein keskmiselt 250 pd. kuiva heina, kartul 1000—1080 pd. mugulaid, juurvili 3600—4000 pd. juurikaid.

Silmas pidades seda, et talul põldu võrreldes teiste kõlvikutega palju ja et põld looduslikult õige halb heinataimede kasvataja — on selleks liiga kuiv, siis on kestvate rohumaade tähtsus majapidamises arusaadavalt suur. Praegu on talul metsaheinamaad 8 tiinu, ülesharitud kultuurheinamaad 17 tiinu, kultuurkarjakopleid 5 tiinu ja metsakarjamaad 8 tiinu. Pääle selle on juure renditud riigilt veel 83 tiinu sooheinamaad kultiveerimiseks.

Varem oli omal krundil 20 tiinu metsaheinamaad, sellest on 12 tiinu ärá kultiveeritud kultuur heina- ja karjamaaks. Niisama on ka soost 10 tiinu kultuurheinamaaks üles haritud. Kultiveerimise juures on maakuivatamine sündinud lahtiste kraavidega 15—25 sülla vahelaiusega. Kuna olemasolev heinakamar õieti halb oli, siis on ülesharimisel esialgu tarvitatud ümberkündmist ning vastavalt sellele ka üleskünt maa esialgu peetud aasta ehk kaks, kas segaheina, rukki ehk söödanaeri all. Väetist on selle juures antud tiinu kohta: segaheinale ja rukkile 3 kotti toomasjahu ehk superfosfaati ja 2 kotti 40% käalisoola, naerile aga 5 kotti toomasjahu ehk superfosfaati ja 3 kotti 40% kaalisoola. Saagid selle juures on olnud tiinult: rukkil 150—170 pd. teri, segaheinal 250 — 350 pd. kuiva heina ja naeril 4000 — 4500 pd. juurikaid.

Kui maa põlluväljade all küllalt sulaks on muutunud, siis on külitud heinaseeme järgmises segus tiinu kohta: 2 nl. valget ristikheina, 15 nl. Rootsi ristikheina, 10 nl. keraheina, 10 nl. aruheina ja 40 nl. timutit. Heina seeme on külitud nii katteviljaga kui ka ilma. Väetisi on antud kultuurrohumaadele igal kevadel tiinu kohta: 2 kotti superfosfaati ehk toomasjahu ja $1^1/_2$ — 2 kotti 40% kaalisoola. Saagid selle juures on olnud kultuurheinamaalt 200 — 300 pd. kuiva heina tiinu kohta. Kui suured on olnud kultuurkarjakoplite saagid, selle üle pole arvet peetud.

Kuna tarvidus majapidamises rohumaade järele eriti suur on, siis kultiveeritakse lähemas tulevikus praegu kultiveerimata olev 8 tiinu metsaheinamaad, 4 tiinu metsakarjamaad ja 10 tiinu sood rohumaadeks, 4 tiinu metsa-

karjamaad aga jäetakse metsa alla. Need maad oleksidki juba üles haritud, kuid seni ajani puudus vee äravooluks magistraal-kraav. Praegu on see juba olemas ning sellega pole ka nende kultiveerimine enam takistatud. Edasi ollakse ka kohustatud rendilepingu järele üles harima kultuurmaaks riigilt selleks renditud soostunud heinamaad. Selleks on sinna magistraal-kraav juba sisse kaevatud ja loodimise tööd tehtud.

Loomapidamisest majapidamises moodustab päämise osa piimakarja pidamine, kusjuures pääle piima on saadud tulusid ka noorte loomade müügist. Piimakarja pidamisele seltsib aga viimasel ajal hoogsalt sugusigade ja kanadeksvatamine.

Kuna „Taebla" kari Tallinna linnale lastepiima produtseerib, läheb ainult see osa piima, mis lastepiimast üle jääb, kohalisse meiereisse, siis on siin erilist rõhku pandud karjakasvatusel sellele, et kariloomad oleksid võimalikult terved ja puutumata haiguse idudest.

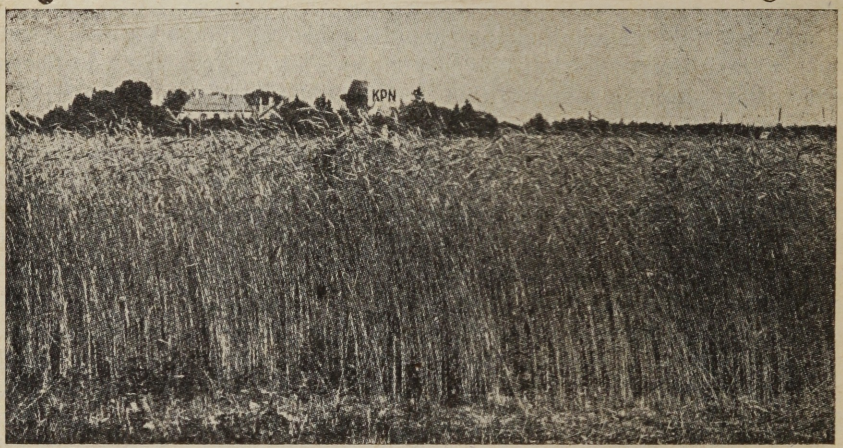

Joon. 91. Täisväetise saanud rukkipõld „Taeblas".

Algusest pääle on piimakari olnud kahte tõugu, nimelt angelnid ja hollandi-friisid. Angelnid on päritoluga Riisipere, Tagavere, Võnnu ja Salajõe mõisaist. Viimasesse on nad toodud end. Lõuna-Liivimaalt. Friisid on pärit Läänemaalt, Keblaste mõisast. Praegu on karjas rõhuvas ülekaalus angelnid ja seda just selle tõttu, et sugupullid on kuulunud sellesse tõugu. Tähtsamat osa karja kujunemisel on edendanud puhast tõugu Angelni sugupull „Blitz", toodud Järvamaalt, Palu mõisast, kuhu ta vanemad olid Taanist importeeritud. „Blitz" oli sugupullina „Taebla" karjas tarvitusel 1917 a. kuni 1924 aastani. Tal olid väga hääd kehavormid ja pärandusvõime. Praegu on „Taeblas" sugupulliks „Blitz'i" otsekohene järeltulija „Saaga", sündinud 1924 aastal.

Praegune karja koosseis on: 40 lüpsilehma, 1 sugupull, 10 mullikat ja 1 vasikas. Lüpsilehmadest on 25 puhtatõulised angelnid, ülejäänud on segatõulised ja mõned üksikud friisid.

„Taebla" karjast on viidud puhtatõulisi Angelni suguloomi pääle Läänemaa osade ka kaugemale. Nii viidi üks sugupull Virumaale Vaivarasse, teine

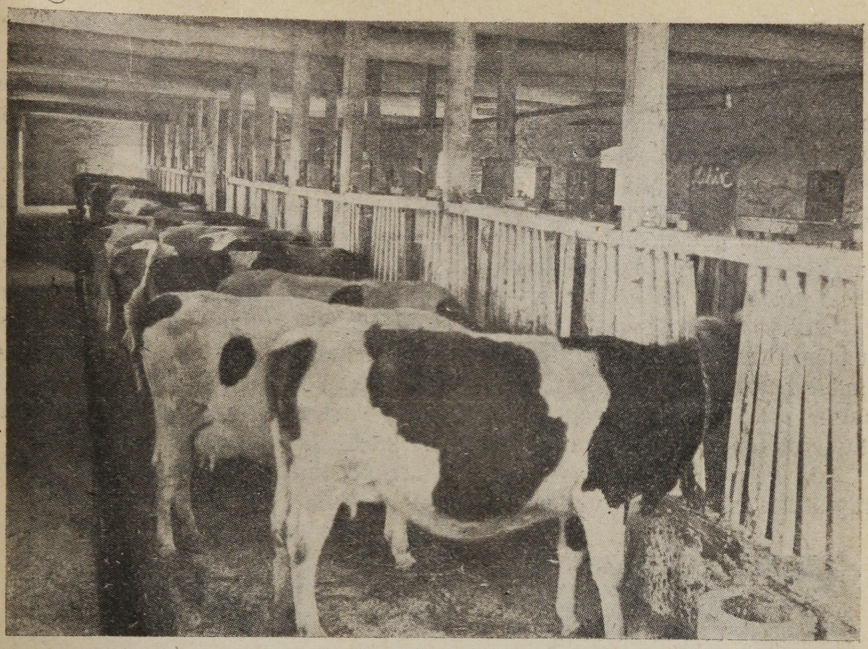

Joon. 92. „Taebla" kari ja puhaslaut seest.

Harjumaale. Pääle selle on välja viidud suguloomadeks veel palju lehmvasikaid.

Möödunud aastal oli karja keskmine toodang 5 677 nl. piima, 196,44 nl. võirasva, piim sisaldas 3,46% rasva, 100 t. ü. annud 133,51 nl. piima ja 4,61 nl. võirasva. Toitu on kari keskmiselt saanud 4 252 t. ü., sellest ostujõutoitu 542 t. ü., kodust jõutoitu 705 t. ü., kõrstoitu 1 510 t. ü., juurvilja 240 t. ü., haljastoitu 42 t. ü. ja karjamaad 1 213 t. ü.

Oma kehavormide poolest on „Taebla" kari kõigiti rahuldav. Eriliselt oleks aga tähendada seda, et kari on täiesti terve ja vaba igasugustest haiguste idudest.

Piimalehmade toitmine suvel sünnib nii kultuur- kui ka metsakarjamaal ja põllul karjatades. Pääle selle aga niidetakse lüpsjatele lehmadele peaaegu kogu suvi haljastoitu nii põllult, kui viljapuuaiast-ette. Talvel antaks toit kaaluga; juurvili ja kõrstoit lehma rühmade järele, kuna jõutoit igale ühele eraldi antakse, vastava mõõdunõuga vastavalt saagiannile. Toidetakse lehmi 2 korda päevas ning toit antakse ette paremuse järjekorras.

Noorkarja kasvatamisel pannakse päärõhk sellele, et noored loomad oleksid juba algusest saadik terved. Selleks hoolitsetakse, et hoiuruumid oleksid piinlikult puhtad, toitmine sünniks võimalikult puhtal ja parajal määral ning et noortel loomadel oleks võimalus küllalt jalutada. Täispiimaga joodetakse vasikaid 6 kuni 8 nädalani, esialgu puhtal kujul, pärastpoole segatult kooritud piimaga. Kooritud piima aga antakse 3—4 kuuni, nii kuidas vasikas. Ühes sellega hakatakse andma ka vasikatele veidi jõutoitu ja paremaid aasaheinu. Suvel on vasikad koplis, kus neile tarviduse järele ka lisatoitu antakse

kooritud piimana ja jõutoiduna. Mullikate talvine toit koosneb heintest, põhust ja juurviljast, kuna suvel neid piimakarjaga ühes karjatatakse.

Karja puuduseks võib pidada praegu mittekõrget toodangut, mis on osalt tingitud lastepiima valmistamise iseloomust, kuna siin ei või küllalt juurvilja sööta, mis on aga kõrgete toodangute juures möödapääsemata. Niisama ei saa siin iga lehma pidada, kuna sagedasti tulevad just kõigeparemad lehmad karjast välja praakida väheste haigustundemärkide pärast.

Teiseks peetakse karja vastavalt maaalale palju, mille tõttu karjatoitmine kannatab just toidupuuduse all. Nii söödetakse talvel kogu koretoit, alates põldheina ja lõpetades talivilja põhuga, karjale, kuna aluspõhuna tarvitatakse ainult turvast. Niisama kannatab ka suvine toitmine karjamaa puuduse tõttu. Üldse võib ütelda, et karjatoodang on mittekõrge, just vähese toitmise pärast, kuna karja „Taebla" talu maaala kohta liiga palju on. Kui lähemas tulevikus saab kogu „Taebla" talu ülesharimata maaala üles haritud kultuurrohumaaks, siis avaneb võimalus ka karja saagiandi tõsta.

On kavatsus tulevikus kogu toit karjale oma majapidamisest saada ja ostujõutoitu võimalikult vähem hankida.

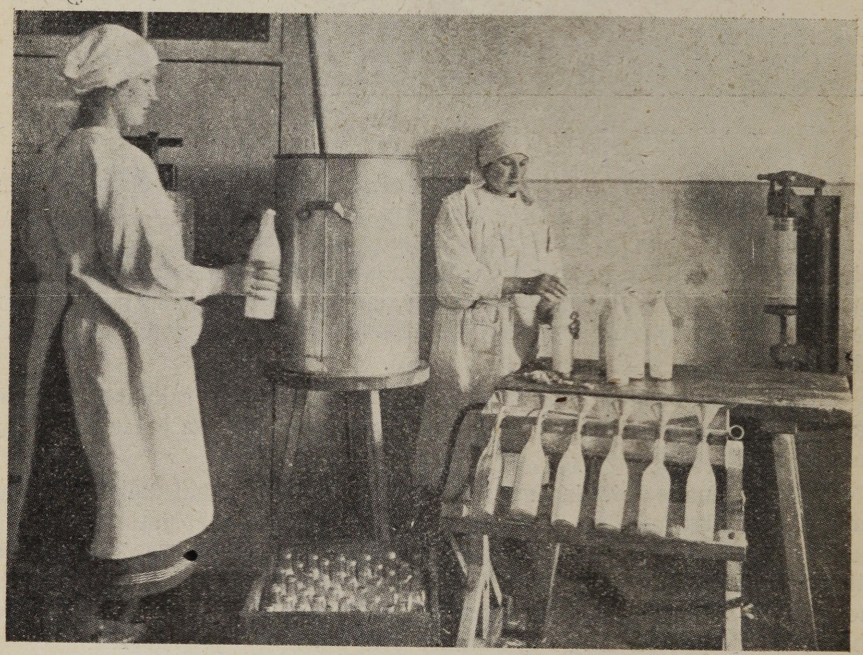

Joon. 93. Piima pudelitesse villimine müügile saatmiseks.

„Taebla" talul on puhas karjalaut, kiviehitus sindlikatusega. Nii karjalaudas kui kogu majapidamises on elektrivalgustus sees. Karjalaudas töötab ka veepump elektrijõu abil. Elekter saadakse Ellamaa elektrijaamast. Karjalauta on sisse seatud automaatne jootmine. Ka teised majapidamise hooned on kõik korralikud, suuremalt jaolt kiviehitused, pääle elumaja, missugune on kahekordne puuehitus.

Sigu peetakse „Taeblas“ ainult sugusigadena, müüakse pääasjalikult põrsaid, kuna liha müügiks ei produtseerita. Praegu on majapidamises 2 sugukulti, 10 suguemist ja 6 põrsast, kõik puhtatõulised yorkschire'id, päritoluga pääasjalikult Õisu sugulavast. Yorkschire'i sigu peetakse „Taeblas“ juba 1917 aastast saadik. Esialgu olid päritoluga Venemaalt. Peterburi kubermangust, Priluga mõisast. 1924 a. toodi aga Õisu sugulavast nii suguemised, kui sugukult „Mammut“. Viimane on Inglismaalt Õisu sugulavasse toodud vanemate otsekohene järeltulija, kuna ema oli paaritatud juba Inglismaal. „Mammut“ oli „Taeblas“ sugukuldiks kuni 1927 a. II pooleni. Praegu on „Taeblas“ sugukuldiks „Mart II“, toodud Vaivara sugulavast. Sugusigu on „Taeblast“ viidud nii ümbruskonda, kui ka kaugemale.

Kanapidamine on Taeblas alles alguse järgus. Praegu on majapidamises umbes 100 puhtatõulist kana, missuguse kanade arvu juure vähemalt esialgu ka jäädakse, seda arvu suurendada ei mõelda.

Hobuseid on praegu 9, neist 8 tööhobust ja 1 sälg. Et majapidamises traktor on, siis võiks tööhobuste arv vähemgi olla, kuid et suvel aed 1 hobuse tööjõu ära tarvitab ja talised küttematerjali kui ka alusturba veod õige kauge maa tagant (20—25 klm.) sünnivad, siis ei saa vähemaga läbi.

Joon. 94. Riigivanem J. Teemant 1927 a. suvel „Taebla“ haritud sood vaatamas. Pääkraav, mille kaevamine maksis 800 000 mk., kaevatud maavalitsuse toetusel.

Erilise tähtsuse omab aga „Taebla“ talu majapidamises nii keeduvilja- kui puuvilja aed ühes puukooliga. Kogu aia alla kuulub umbes 3 tiinu maad, sellest on umbes 2 tiinu viljapuude ja marjapõõsastega täis istutatud, umbes 1 tiin on tervelt köögivilja all. Et viljapuud alles noored, siis pole nendest tulu veel ka kuigi suur ning nende vahel kasvatatakse praegu osalt ka köögivilja. Köögiviljadest kasvatatakse kõige rohkem kapsaid, sellele järgnevad kaalikad, peedid, porgandid, kurgid, tomatid ja salatid. Nende turuks on nii Haapsalu kui ka Tallinn. Puukoolis on praegu 2 400 noort õunapuu alust, kasvatatud metsikute seemnetest. Suuremat tulu on seniajani annud köögiviljadest just varased taimed. Kuna sõnnikut vähe, siis pole võimalust kõiki varaseid taimi kasvatada soojes sõnnikulavades, vaid

selleks on ehitatud eriline soe maja, kus idandatakse ja kasvatatakse esialgu varaseid taimi. Sooja maja köetakse osalt hagudega, osalt saepuruga, milleks sääl vastav saepuruahi on. Omaniku üteluse järele tulla sarnases soojas majas varajaste taimede kasvatamine odavam kui sõnnikulavas. Saepuruga kütmist praktiseeritakse „Taeblas" ka elumajas sellekohases ahjus, tarvisminev saepuru saadakse omast majapidamisest traktori järel töötavast saekaatrist.

Kõrgemal kohal aias asub veereservuaar, kuhu vesi pumbatakse ja kust ta taimede kastmiseks torustiku kaudu aeda mööda laiali valgub.

Peremehe ühiskondlik tegevus on õige laialine ja tähelepanuväärt. 1910 aastast pääle kuni 1918 a. teenis ta Põhja-Eesti Põllumeeste Keskseltsis maaparanduse instruktorina, olles sel alal esimene meie väikepõllupidajate teenistuses. Algusest pääle kuni 1927 a. 25 juulini oli ta Läänemaavalitsuse esimeheks. Praegu on ta Eesti Hobusekasvatuse Seltsi esimees, Lääne-Nigula Põllumeeste Seltsi ja Ühispiimatalituse esimees, Põllumeeste Keskseltsi nõukogu liige, Üleriiklise Kaitseliidu Vanemate kogu liige Lääne-Saare esitajana jne.

„Taebla" talu edaspidiseks arenemiseks on õieti hääd väljavaated, eriti just piimakarja pidamise ja aianduse alal. Selleks vajab talu kultuurrohumaid nii heinamaade, kui karjakoplitena. Kui need muretsetud, saab karja toodangut märksa tõsta ja karja suurendada. Ühes sellega avaneb võimalus tugeva laudasõnniku väetuse tõttu nii põllu, kui ka aia saake tõsta. Kuna viljapuuaed noor, suur osa puid alles 3—4 aasta eest istutatud, tõuseb tulevikus ka nende saak märksa, seda enam veel, et neid on võimalus ka tugevamalt väetada.

Oru.

„Oru" talu asub Läänemaal, Oru vallas ja asunduses, Tallinna-Keila-Haapsalu postmaantee ääres, 16 1/2 klm. Haapsalu linnast ja 9 1/2 klm. Taebla raudteejaamast. Lähem Tarvitajateühisus, koorejaam ja postiasutus—Räägu p. ag., — asuvad Linnamäel — umbes 1 klm. talust.

„Oru" talu praeguseks pidajaks on hra J. Vunn. Talu on asutatud 1922 aastal Oru mõisa planeerimisel ja antud hra Vunnile seemnekasvatuse eriotstarbetaluna, esialgu 1 aasta rendilepingu alusel kuni 1 maini 1926 a., mil pikemaajaline rendileping sõlmiti ja ka hakati majapidamist täielikult ja iseseisvalt pidama.

Talupidaja siht on olnud teha majapidamist võimalikult mitmekülgsemaks. Nii on praegusel korral talu majapidamine rajatud peaaegu võrdselt nii piimakarjapidamisele, kanapidamisele, kui ka seemnevilja kasvatusele, viimane on tingitud juba talu eriotstarbest. Vastavalt sellele on kujunenud ka majapidamise tuluallikad. Nii oli möödunud majandusaastal tulusid:

karjapidamisest	Mrk.	198 490	— 33,6 %
kanapidamisest	„	190 140	— 32,1 %
seemnevilja müügist	„	187 930	— 31,8 %
sigadepidamisest	„	15 050	— 2,5 %
Kokku . . .	Mrk.	591 610	— 100,00 %

„Oru“ talu kogusuurus on 48 tiinu, sellest põldu 9 tiinu, heinamaad 27 tiinu, karjamaad 6 tiinu, metsa 3 tiinu, ja muud maad 3 tiinu. Varem oli põldu 11 tiinu, kuid 2 tiinu liiva-kruusa räha maale on külvatud heinaseeme, ja muudeti seega kultuurkarjamaaks ja on eelpool juba karjamaana arvatud. Niisama on sooheinamaast umbes 9 2/3 tiinu üles küntud ja kasutatakse paar aastat põlluna. Tulevikus on kavatsus ka seda osa kultuurrohumaaks muuta.

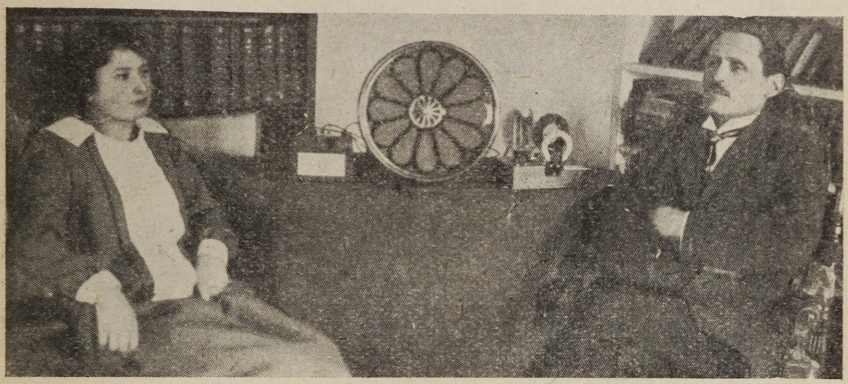

Joon. 95. „Oru“ talu peremees J. Vunn ja perenaine vabadel tundidel raadiot kuulamas.

Põllukorraldusel on ühest küljest silmas peetud neid nõudeid, mis tingitud majapidamise päätuluallikatest, nagu piimakarjapidamisest ja seemneviljakasvatusest; teisest küljest on arvestatud ka kohaliste olude ja iseäraldustega, nagu seda on võrdlemisi kuiv maapind ja et ümbruskonnas kasvatatakse väga palju suinisu. Nii on vastavalt piimakarjapidamisele püütud põllul kasvatada võimalikult rohkem loomatoidu taimi, nagu põldhein, juurvili, segavili ja haljastoit; vastavalt seemneviljakasvatusele on püütud kasvatada võimalikult seemnevilja kaubataimi, milleks on osutunud pääasjalikult suinisu ja osalt ka rukis. Olgu tähendatud, et Põhja-Läänemaal, kus suures enamuses tulevad ette madala põhjaga kuivad rühkmullamaad, kus suvise kuivuse tõttu teiste suve kõrsviljade saagid peaaegu alati äparduvad, suinisu võrdlemisi kindel on. Just saagi kindluse tõttu kasvatatakse Põhja-Läänemaal suinisu rohkem kui kusagil mujal. Arvestades eeltooduga, kasvatab „Oru“ talu pidaja pääasjalikult suinisuseemet. Ta on „Oru“ talus paljundanud sarnaseid kultuursuinisu sorte, nagu seda on Rubiin ja Extra Kolben ja neid ümbruskonnas laiali laotanud. Kuid mitte ainult kultuursortide paljundamisega pole siin üksi lepitud, vaid on tehtud ka suinisu sordi parandustööd. Nii on kohalikust ohakaga suinisust 6 aasta jooksul välja arendatud kohalik parandatud ohakaga suinisu sort, mille pää on pikem ja tera jämedam kui Rubiinil, kasvu aeg umbes kahe nädala võrra lühem kui Extra Kolbenil ja mille pääomaduseks veel see, et kuiva vastu on kindlam kui kultuursordid. Niisama kuivab ta ohakate tõttu sügisel paremini ära kui ohakateta kultuursordid ja saab seega väärtuse poolest palju parem, olgugi et ohakad natukene kasvu jõudu ära võtavad. Ka kogusaak oli juba möödunud suvel suurem kui kultuursortidel. Parandustöö selle sordiga kestab edasi.

Joon. 96. „Oru“ talu elumaja, ees segatõulised kanad.

Arvestades kõigi eeltoodud nõuete ja tingimustega, on „Oru“ talus kokku seatud järgmised külvikorrad:

A. — 7 väljaline — 7 tiinu põlluga

1. Kesa — must umbrohu vastu võitlemise pärast.
2. Rukis — Sangaste. Siin antakse laudasõnniku väetisele lisaks 2 kotti superfosfaati tiinu kohta.
3. Põldhein: segus 40 punast ristikheina ja 20 nl. timutit, väetis 1½ kotti superfosfaati tiinule.
4. Põldhein, väetis 1½ kotti superfosfaati tiinule.
5. Põllukarjamaa, sügisel küntakse üles.
6. Suinisu, on olnud Extra Kolben ja Rubiin, kui ka kohalik ohakaga suinisu.
7. Oder—kohalik Maa oder, ainult oma toiduks ja segavili—peluski kaera segu — kaer Võit.

B. — 2 väljaline — 2 tiinu põlluga

1. Haljastoit lehmadele etteniitmiseks, peluski kaerasegu, laudasõnniku väetisega.
2. 2 tvkm. juurvilja — kaal Bangholm ja naeris Bortfelder, väetis juurvilja tarvis tiinu kohta 4 kotti superfosfaati ja 3 k. 40% kaalisoola, 1½ tvkm. kartulit—kohalik valge ainult oma toiduks, ja ülejäänud 2½ tvkm. on köögiviljade all.

Need külvikorrad on tarvitusel mineraalpõllul. Kuna soopõld ainult ajutiselt põlluna kasutatakse, tulevikus aga kultuurrohumaaks jäeb, siis siin erilist külvikorda maksma pole pandud. Sool on kasvatatud rukist, segavilja heinaks, juurvilja, kaera, otra ja suinisu. Viimast umbes 2 tiinu suurusel maaalal, kuhu on savi pääle veetud. Juurvilja all oli möödunud suvel soo-

maal umbes 5 tvakamaad. Viljasordid on soomaal harilikult samad olnud, mis mineraalpõllul, ainult suinisu korral Extra Kolbeni sool ei kasvatata tema liig pika kasvuaja tõttu. Väetis on olnud kõrsviljadel tiinu kohta 2 kotti toomasjahu ja 1½ kotti 40% kaalisoola, juurviljal 5 kotti toomasjahu ja 4 kotti 40% kaalisoola.

Kuna ümbruskonna taludes pääasjalikult pannakse rõhku teravilja, eestkätt leivavilja kasvatamisele oma koduse toitluse rahuldamiseks, siis on ümbruskonna taludes veel tarvitusel järgmine 4 väljaline külvikord: 1) kesa, 2) rukis, 3) oder ja kartul, ja 4) kaer ja suinisu. Kuid väga sagedasti tuleb ka ette järgmine 3-väljaline külvikord: 1) kesa, 2) talivili ja 3) suivili. Viimane külvikord tuleb ette mõnede endiste talupidajate juures.

„Oru" talu maaharimine erineb ümbruskonna maaharimisest sellega, et siin tarvitatakse sügisel kõrspõldudel koorkündi, kevadel aga varast põlluäestamist, mida ümbruskonnas ei tunta. Niisama peetakse kesa mustana. Eriti lahku läheb aga põllu väetamine ja just sellega, et, „Oru" talus tarvitakse ohtrasti kunstväetisi.

Põllutööriistadega on „Oru" talu majapidamine hästi varustatud. On olemas kõik nii mineraal-, kui ka soomaal töötamiseks ja harimiseks tarvisminevad põllutööriistad ja masinad. Nii on olemas: 1 viljalõikaja — Deering, 1 heinaniitja — Walter Wood mineraalmaa tarvis ja 1 heinaniitja —Herkules soomaa tarvis, 1 laialtkülvimasin, 1 reaskülvimasin 4 hobuse tarvis, 1 juurvilja külimise ja vahelharimise masin, Pl. Junior, 1 rehepeksumasin mootoriga, sorteerija Triumph ja 1 harilik tuulik, 1 4-hobuse Sacki sookünni sahk, 1 3-hobuse Sacki ader, 1 3-hobuse Heilingenbeili ratasader kahe teraga kordamiseks, 10 2-hobuse raudatra, mitmesugust tüüpi, 2 3-vändaga seemendamise ja koorkünni atra, 1 9-piiline vedruäke, 1 4-hobuse taldrikäke soos tarvitamiseks, 1 Columbia soopurustaja, 1 nugadega randaal, 2 hobusereha, 1 raud soorull jne. kõik masinad ja riistad on korras ja hästi alal hoitud.

Joon. 97. Kohalik parandatud suinisu „Oru" talust.

Kuigi maa iseloomult halb, mulla kiht õhukene ning suvel kannatab taime kasv harilikult kuivuse all, siiski on korraliku harimise ja väetamisega rahuldavaid saake saadud, igatahes märksa kõrgemaid kui seda ümbruskonna taludes saadakse. Nii on üksikute kultuuride saagid tiinu kohta olnud järgmised:

	Mineraalpõllul	Sool.
Rukis	72 pd. teri	107 pd. teri.
Talinisu (vähe kasvatatud)	80 „ „	
Suinisu	113 „ „	108 „ „
Oder	50 — 60 „ „	90 — 100 „ „
Kaer	50 — 60 „ „	70 „ „ eisaanud valmis
Segavili	75 — 80 „ „	250 — 270 pd. kuiva heina.

Põldhein . . . . . 210 — 250 pd. heina.
Juurvili . . . . . 3 000 pd. juurikaid. 3 500 pd, juurikaid.
Kartul . . . . . 650 — 700 pd. mugalaid.

Tulevikus on kavatsus nii mineraalmaal, kui soopõllul kasvatada munavalgerikka loomatoidu taimena põlduba. Katseid temaga on juba tehtud mõlemal maal ning tagajärjed olid rahuldavad.

Arvestades ühest küljest sellega, et piimakari üheks majapidamise päätuluallikaks on, teisest küljest aga sellega, et põld õhukese mullakihiga kuiva all kannataja maa on, siis ei kasva sääl paremad loomatoidu taimed, nagu seda on põldhein, kuigi hästi, vaid põld vajab nii loomatoidu taimede, kui ka seemnevilja kasvatamiseks õige tugevat laudasõnniku väetist, siis on ka arusaadavalt rohumaade tähendus majapidamise orgaanis eriti suur.

Koha kättesaamisel oli rohumaid „Oru" talul järgmisel määral: sooheinamaad 24 tiinu, aruheinamaad 3 tiinu ja arukarjamaad 4 tiinu; kõik täiesti metsikus olekus, õige halva ja väikese saagiga, päälegi asub sooheinamaa umbes 2 klm. majapidamise keskkohast eemal, kuna ülejäänud osa on kõik ühes krundis põlluga. Kohta kätte saades, asuti kõigepäält sooheinamaa kultiveerimisele. Nii on praeguse ajani 18 tiinu sooheinamaad täielikult ära kuivatatud, kuna ülejäänud 6 tiinu kuivatamine praegu pooleli on. Kuivatamine on sündinud lahtiste kraavide abil 20 süllalise vahelaiusega. Täielikult kuivatatud sooheinamaast on suudetud kultuurheinamaaks juba muuta ümberkündmise, vaheldusviljade kasvatamise ja heinaseemne päälekülvi teel 3 1/3 tiinu, ainult äestamise ja väetamise teel 5 tiinu, kuna künni all on praegu 9 2/3 tiinu, sellest on kahe tiinulisele maaalale savi pääle veetud. Ülejäänud osa, 6 tiinu, mille kuivatamise tööd pooleli, tuleb ümberkündmise alla 1929 aastal. Pääle kuivatamist ja ümberkündmist on kasvatatud sool ühte kui teist vilja 2 — 3 aastat, et toores muld heinaseemne külviks küllalt ära kõduneks. Pääle külitavas heinaseemne segus on olnud järgmised heinaliigid: Rootsi ristikhein, timut, kerahein ja aruhein. Neis kohtades, kus savi pääle veetud, on tarvitatud seemnesegus Rootsi ristikheina asemel punast ristikheina, kasvab väga hästi. Heinaseemet on külitud nii kattevilja alla kui ka ilma. Ümberkündmine on sündinud 4-hobuse sookünniadraga. Pärastiseks sool asuvate kultuurheinamaade harimiseks ja korrashoidmiseks tarvitatakse igal kevadel majapidamises olevat liivaga täidetavat rasket raud soorulli.

Väetist on antud sookultuurrohumaadele tiinule osalt 1 1/2 kotti E. Fosforiiti ja 1 1/2 kotti 30 % kaalisoola, osalt 1 1/2 kotti toomasjahu ja 1 kott 40% kaalisoola. Toodang ümberküntud ja seemendatud maaalalt on olnud tiinu kohta 180 — 190 pd. kuiva heina, ainult äestamise ja väetamisega parandatud maaalalt 120 — 130 pd. kuiva heina tiinult, pääle selle mõlemalt sügisel hädal loomade karjatamiseks. Ülesharimata sooheinamaalt on aga saadud 15 — 30 pd. heina tiinu kohta, enamasti jääb see tegemata, sest ei tasu tööd ära. Mineraalmaal asuv heinamaa on täiesti metsikus olekus, enamasti kaetud metsaga, saak selle tõttu vähene ja halb.

Karjamaad on talul kokku 6 tiinu; sellest on 2 tiinu asutatud põllust, heinaseemet pääle külides ning iga aasta korralikult väetades, tiinu kohta 2 kotti toomasjahu ja 1 1/2 kotti 40 % kaalisoola. Ülejäänud 4 tiinu on mineraalmaal asuv metsa karjamaa, kaetud puude ja põõsastega. Praegu on suur osa temast lagedaks juuritud ning kavatsus on teda ainult äestamise,

seemendamise ja väetamise teel kultuurkarjamaaks muuta, kuna ümberkündmine siin võimatu, — männi ja kuuse kännud selleks liig tugevad on.

Loomadest omavad suurema tähenduse majapidamises piimakari ja kanad, kuna sigu ainult oma tarviduseks peetakse, ehk kui müüakse, siis ainult nii palju, kui palju oma tarvidusest juhtub üle jääma.

Piimakari on segatõulised angelnid, alguse saanud endisest Oru mõisa karjast, kuna praegune „Oru" talu pidaja kohale asudes on ostnud endiselt Oru mõisa omanikult 2 puhtatõulist ja 4 segatõulist Angelni lehma, neist on arentatud välja praegune „Oru" talu kari. Karja, eriti noore kujunemisel, on tähtis olnud puhtatõuline Angelni sugupull „Penno", päritoluga kusagilt Lõuna-Eestist, ja oli tarvitusel sugupullina 3 aastat I Taebla pulliühisuses kus „Oru" talu pidaja liikmeks oli. Ta oli hääde kehavormidega ja kõigiti omane Angelni tõule. Niisama on praegune noorpull „Penno" puhtatõulise Angelni lehma järeltulija.

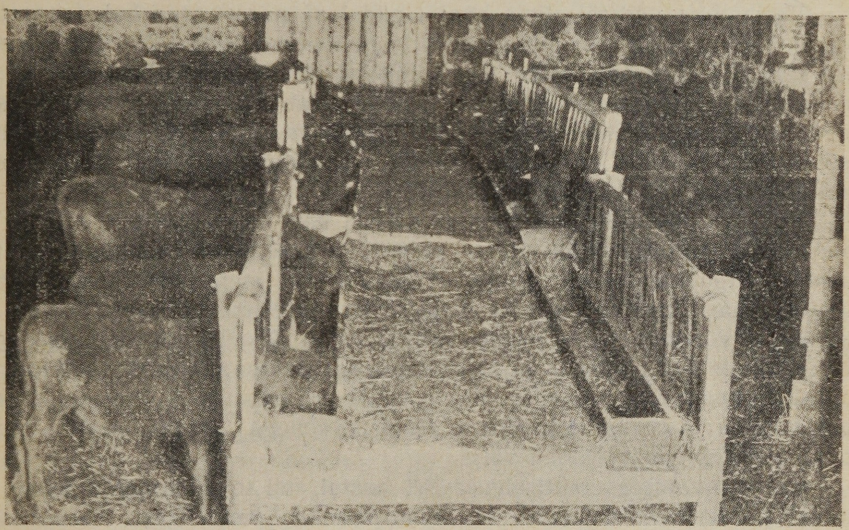

Joon. 98. „Oru" talu karjalauda sisemus.

Praegu on „Oru" talul karja: 2 sugupulli, neist üks eelpoolnimetatud „Penno" otsekohene järeltulija, teine ostetud Taeblast hra Saare käest, 8 lüpsilehma, 3 mullikat ja 2 vasikat.

Kuna karja toitmisel on püütud võimalikult oma majapidamisest saadava loomatoiduga läbi saada, siis ei ole ka karjatoodang just kõrge. Nii on karjatoodang möödunud majandusaastal olnud järgmine: piima 6 596 nl. võirasva 226,22 nl., rasva % piimas 3,43, 100 t.-ü. annud 156,75 nl. piima ja 5,45 nl. võirasva. Kui võrrelda aga seda toodangut ümbruskonna talude karjade toodanguga, siis on ta kõrge toodang, kuna ümbruskonna taludes lehmad ainult suvel karjamaal käies lüpsavad, kogu talve aga hoopis kinni seisavad.

Väliselt on kari kõigiti rahuldav, kehavormide poolest hää.

Piimalehmadele talvel laudas antav koretoit koosneb põldheinast, kultuurheinamaa heinast ja põllu põhust, mida nad saavad kõik ühiselt-võrd-

selt sellele vaatamata, kas lehm lüpsja või kinnine on. Lisaks koretoidule antakse veel jõutoitu, millele lisatakse vähe kondijahu ja juurvilja. Viimast saavad lehmad keskmiselt 1 puud päeva kohta. Kõik toit antakse ette kaaluga, koretoit ühe mõõdu järele kõigile, juurvili ja jõutoit aga vastavalt toodangule. Talvine toitmine sünnib kaks korda päevas. Kevadel, esialgu laudast väljaminnes, läheb kari metsa karjamaale, kus teda vabalt karjatatakse, kuna lõunati ja ööseti laudas olles neile veel põllu põhku antakse. Põllukarjamaal köietakse loomi. On põllukarjamaa ära söödetud, karjatatakse jällegi lehmi lahtiselt nii metsa- kui põllukarjamaal. Lõunaks ja ööseks laudas olekuks niidetakse aga haljastoitu põllult karjale ette. Sügisepoole põllu- ja kultuurheinamaa hädalal sünnib lehmade karjatamine jällegi köietamise teel. Nii lüpsjate, kui ka kinniste lehmade ja mullikate suvine karjamaal toitmine on ühesugune ja sünnib ühiselt. Mullikate talvine toit aga koosneb metsa heinast ja põllu põhust, millele lisatoiduna antakse veel vähesel määral jõutoitu ühes kondijahuga ja juurvilja.

Vasikad saavad täispiima kuni 4 nädalani, pärast seda hakatakse täispiimale lisama kooritud piima, mida nad saavad kuni 4 kuu vanaduseni. Ühes sellega hakatakse vasikatele andma ka võimalikult pehmemaid ja paremaid aasaheinu ja segavilja jahu. 7-dal kuul antakse neile sedasama toitu, mis teistelegi mullikatele, ainult põhk valitakse parem ja peenem. Suvel vasikad käivad koplis, kus neile lisatoitu, nagu kooritud piima ja aasaheinu, antakse sel määral, kuidas see tarvilik.

Karja suuremaks puuduseks on see, et kari on segatõuline. Seda asjaolu mõeldakse parandada sellega, et paaritatakse lehmi järjekindlalt puhtatõuliste sugupullidega ning tuuakse majapidamisse meie parematest Angelni tõugu karjadest üksikuid lehmvasikaid. Niisama ei ole ka karjatoodang sugugi kõrge, võrreldes meie paremate karjadega. Toodangut mõeldakse tõsta toitmise olude korraldamise ja parandamisega, võttes kõik talus olevad rohumaad kultuuri alla, asutades sinna kuultuurkarja- ja heinamaid. Edasi mõeldakse karja keskmist kvaliteeti tõsta ka sellega, et praagitakse karjas ettetulevad halvemad lehmad välja.

Kanakasvatusega tehti algust 1925 aastal, mil toodi majapidamisse sugumune puhtatõulistest kanadest. Nii on toodud Nõmmelt hra Karmi käest põldpüü tõugu ja Wyandotte'i mune, Sauelt Potrali käest ja Tallinnast Muravei ärilt valge Leghorni mune, kuna Tallinnast ühelt ärilt osteti 3 Minorka tõukana ja 1 kukk. Pääle selle osteti ümbruskonna taludest, kus teati paremaid kanu olevat, üksikuid segaverelisi kanu. Nii, oli 1925 a. sügiseks talus umbes 200-pääline kanakari käes väga mitmekesise koosseisuga. 1926 a. kogemuste järgi osutus, et Wyandotte'i tõugu kanu pidada ei või; on enam lihakanad, missugune produkt meil küllalt hinda ei maksa. Niisama ei tasunud pidamist ära ka segatõulised kanad. Need olid küll vastupidavad meie kliima oludele, kuid munatoodang väikene. Ei kõlvanud pidada ka Potralilt ja Muravei ärilt saadud valged leghornid; sugumaterjal oli halb, ainult üksikud andsid lootusi. Parematekс osutusid 1926 aastal Karmilt saadud põldpüü kanad ja selle järele minorkad. Samal aastal toodi E. Linnukasvatuse Seltsi poolt Rootsist toodud valge Leghorni tõu sugumune ning möödunud aastal tuli ilmsiks, et Rootsist toodud valged leghornid on munemise suhtes kõige paremad ning selle tõttu on praegu Leghorni kanad enamuses. Praegu on

talul kanu umbes 130, sellest valgeid leghorne umbes 80, põldpüü kanu 13, ülejäänud on minorkad ja segaverelised, kuna Wyandotte'i kanad hoopis ära on kaotatud. Edaspidi mõeldakse tõsta kanade arvu 200 pääle, sellest oleksid umbes 7/8 valged leghornid ja 1/8 põldpüükanad.

Toitmine sünnib 3 korda päevas. Hommikul antakse pehmet toitu: lihajahu, ristikheina ja juurvilja segu keedetult ja jahutatult; päeva jooksul visatakse teri sasidesse, et kanad võiksid säält korjata ja tööd teha; õhtune toit sama, mis hommikul. Lihatoiduna tarvitati varem pääasjalikult P. K. „Estoonia" käest ostetud lihajahu, praegu aga vanu hobuseid, mis odavam tuleb ja paremaks osutub. Kanade elamisruumidesse on ehitatud madalad ja laiad ahjud, kuhu pääle kanadele siblimiseks liiva on riputatud, mis sääl alati kuiv seisab. Kevadel künni ajal umbes 3 nädalat ja sügisel augusti, septembri ja oktoobri kuudel karjatatakse kanu põllul sellekohaste ratastel veetavate kanamajadega, missuguseid talus kaks. Muul ajal suvel karjatatakse kanu sellekohases kanade aias. Eeltähendatud veetavad kanamajad teevad kanakasvatuse võrdlemisi tasuvaks. Nii antakse kevadel künnil veetavate kanamajadega kanu karjatades neile ainult pool määratud normi toitu käest, sügisel aga kõrspõldudel karjatades ainult vett ja kooritud piima. Selle tõttu on karjatamise korral kanapidamise kulud olnud kõigest 1/4 tuludest, kuna täis normi neile kodust käest toitu andes on kulud olnud umbes 3/4 tuludest. Nii olid möödunud sügisel

	August	—	September	—	Oktoober	
Tulud . . .	Mk. 13 515	—	17 690	—	15 303	tulud on võetud ainult
Kulud . . .	„ 2 700	—	3 250	—	5 150	munadest.
Puhas tulu .	Mk. 10 815	—	14 440	—	10 153	

Munemiseks on ruumidesse paigutatud kontrollpesad. Mune korjatakse harilikult 3—4 korda päevas. Toodang just kõrge ei ole; nii on ainult kaks kana aastas munenud üle kahesaja neljakümne muna ja üle 200 muna 7 kana. Toodangu tõstmise mõttes on sugumune viimasel ajal ainult paremat est kanadest võetud. Munadest poegade haudumine sünnib sellekohaste masinate abil, missuguseid majapidamises 2 tükki, neist üks Saksamaalt toodud 100—110 muna tarvis, teine peremehe enese konstrueeritud 300 muna tarvis. Viimane osutub paremaks. Aparaadid on palava õhuga, köetavad petrooleumiga.

Munad on müüdud pääasjalikult m. ü. „Munale", ainult kevadel, umbes 3 kuud aega, kui munad odavad, on neid konserveeritud ja ka restoraanidesse ja pagariäridesse müüdud. Niisama on vahetatud ja müüdud ka sugumune teistele ümbruskonna talupidajatele, kui ka kaugemal olevatele kanapidajatele. Samuti on sugukanu välja viidud ning praegugi on üle 150 valge Leghorni kana ette tellitud.

Põllumehe tegevus on ulatunud ka väljaspoole talu piire. Nii on ta peaaegu kõigis kohalistes ühiskondlistes ettevõtetes tegev, nagu Lääne-Nigula põllumeeste seltsis ja hariduse seltsis, tarvitajate-ja kontroll ühisuses. Pääle selle on ta liige sarnastes ülemaalistes organisatsioonides, nagu E. Sooparanduse Selts, E. Sordiparanduse Selts, E. Hobusekasvatuse Selts, E. Seemnevilja ühisus ja Tallinna Majandusühisus.

Hobuseid on majapidamises 4, kõik töö tarvis, sigu niisama neli, lambaid aga ei peeta.

Tulevikus, kus heina- ja karjamaad saavad kultiveeritud kultuurrohumaadeks ja praegune sõnniku karjalaut ümberehitatud puhtaks laudaks, mis ka kavatsusel, on kavatsus karja arvu märksa suurendada. Nii võiks pidada talust saadava kõrstoidu ja juurviljaga, ostes ligi jõutoitu ja kasvatades ka omas majapidamises põlduba, — umbes 30 lüpsilehma ja 10 noort looma. Kanade arvu on kavatsus tõsta 200-ni, ka sellele arvule võiks suurema osa toitu omast majapidamisest saada, ostes neile väljast pääasjalikult lihatoite.

Vahtramäe.

„Vahtramäe" talu asub Läänemaal, Haimre vallas ja asunduses, umbes 4 klm. Tallinna-Pärnu postmaantee ääres olevast Märjamaa alevikust. Lähem raudteejaam suvel on Riisipere 37 klm., talvel Rapla 28 klm. kauguses, kus ka lähem turg. Lähem linn on Pärnu—72 klm. kauguses, kuna maakonnalinna Haapsallu on 73 klm., Tallinna aga 76 klm.

Talu on asutatud 1921 aastal Haimre mõisa planeerimise teel ja antud Jaan Nurk'ile kasutada asundustaluna.

Joon. 99. Jaan Nurk, „Vahtramäe" talu pidaja.

„Vahtramäe" kannab pääasjalikult karjamajapidamise iseloomu ning vastavalt sellele on kujunenud ka tema tuluallikad. Nii on saadud rahalisi tulusid 1926/27 majandusaastal: veistest 280 000 mrk.—62,8%, sellest langeb piima pääle 234 000 mrk. (52,5%) ja loomade müügile 46 000 mrk. (10,3%); sigadest 58 000 mrk. (13,0%), talivilja ja segavilja müügist 78 000 mrk. (17,5%), kartulimüügist 22 000 mrk. (4,9%) ja kanadest 7 800 mrk. (1,8%). Nagu näha, seltsib piimakarjapidamisele teataval mõõdul, põllusaaduste müük kui ka sigadepidamine. Taliviljadest on müüdud pääasjalikult rukist. Segavilja müük on selle tõttu võimalik olnud, et lehmad tulevad lüpsma võrdlemisi hilja kevadel — maikuul; seega langeb vähema piimaandmise ja kinnioleku aeg, ühes sellega ka vähema jõutoidu tarvitamise aeg laudas oleku aja pääle. Sigadest saadud tulu moodustab nuumliha müük siseturu tarvis, pekonit seni ajani produtseeritud ei ole, küll on see praegu aga käsil. Kuna lähedal on sarnased maakohad nagu Velise ja Vigala, kus kartul ei kasva ehk võrdlemisi halb kasvab, siis on ka kaunis soodne kartuli müük — nõudmine harilikult suurem kui pakkuda on.

Talu kogusuurus on 42,50 tiinu, sellest põldu 20,75 tiinu, heinamaad 18,56 tiinu, karjamaad 0,71 tiinu, metsa 0,33 tiinu ja muud maad 2,16 tiinu. Seda osa põllust, mis soost üles haritud, on kavatsus lähemas tulevikus kest-

vateks karjakopliteks muuta. Kuna praegune karjamaa all ülestähendatud maaala 0,71 tiinu suuruses on juba põlluks tehtud, siis saaks tulevikus olema põllu all umbes 13,5 tiinu ja kestvate karjakoplite all umbes 8 tiinu.

Et metsaheinamaa õieti vilets, karjamaa aga hoopis puudub, siis on põllukorraldusel ja külvikordade valikul erilist rõhku pandud just loomatoidutaimede kasvatamisele põllul. Põllult peab saama praegu veel nii suvise kui ka talise loomatoidu. Kaubataimena on kasvatatud ainult rukist ja vähemal määral kartuleid. Et põllumaa oma iseloomu poolest kahesugune on: mineraalmaa — umbes 13,5 tiinu ja soomaa — umbes 8 tiinu, siis on põllumaal välja kujunenud kaks külvikorda:

A. — mineraalmaal.

1. Kesa—haljas - viki - kaera ja odra segadik, laudasõnniku väetusega. Sõnnik veetakse talvel põllule aukudesse, tambitakse kinni ja kaetakse turbamullaga. Segadik külitakse kevadel kahel korral ja niidetakse suvel loomadele haljastoiduna ette.
2. Rukis-Sangaste ja talinisu-Õisust; väetis tiinule 2 kotti superfosfaati ja 1 k. 40% kaalisoola. Tshiilisalp. päälisväetisena 3 pd. tiinule kui oras nõrk. Kui oras tugev — siis ei anta.
3. Põldhein — seemnesegu 30 nl. punast ristikheina ja 20 nl. timutit tiinule.
4. Põldhein, väetus osaline, tiinule 1½ k. superfosfaati ja 1 k. 30% kaalisoola.
5. Põllukarjamaa, karjatamine lahtiselt, traataed ümber.
6. Segavili — (vikk + lipukaer + oder = segus).
7. Kartul—Maerker ja juurvili-naerid Oestersundom ja Taukard. Väetus: kogu põllule eelmisel sügisel laudasõnnik, kevadel tiinule 2 k. superfosfaati ja 2 k. 40% kaalisoola, suvel päälisväetis juurviljale 6 pd. Tshiilisalpeetrit. *)
8. Oder — kohalik kahetahaline.
9. Segavili — vikk + kaer + oder.

B. — soomaal.

1. Heina (karjamaa) kesa.
2. Rukis—Sangaste. Väetus: laudasõnnik, 3 k. toomasjahu ja 1 kott 40% kaalisoola tiinule.
3. Segavili heinaks — (vikk + kaer + oder) heinaseeme külitakse segavilja alla.
4. 1 a. põldhein; seemne segu 60 nl. tiinule, 6 nl. valget ristikheina, 24 nl. Rootsi ristikheina + 18 nl. timutit + 6 nl. aruheina ja 6 nl. keraheina.
5. 2 a. põldhein, väetus 2 k. toomasjahu ja 1 k. 30% kaalisoola.
6. Karjamaa.

Niipea kui on võimalus osa metsaheinamaad kultuurheinamaaks muuta, muudetakse soomaal külvikorras olevad põllud karjakopliteks.

Ümbruskonna külvikordadest erinevad „Vahtramäe" külvikorrad sellega, et neis on enam aset antud loomatoidu taimedele ning külvikorda võetud karjamaa, kuna ümbruskonna külvikordades on esikohal ikkagi teravili. Tüübilisemaks külvikorraks ühe ehk teise muudatusega on ümbruskon-

*) juurvilja on kasvatatud 2—5 tallinnavakamaad.

nas järgmine viljade järjestus: Kesa—kõrre ehk must, talivili, üks ehk kaks aastat põldhein, kartul, oder, kaer ehk segavili. Sageli tuleb aga ette, et talivilja järel külitakse oder ning sellesse põldheina seeme; põldheinale järgneb kartul ja sellele kaer ehk segadik.

Enamuses on 5—6 väljalised külvikorrad, õige harva tuleb ka 7 väljalisi ette. Teiseks suuremaks lahkuminekuks ümbruskonnas valitsevatest külvikordadest oleks „Vahtramäel" see, et tühja kesa ei peeta; kesad on suvel tarvismineva loomatoidu all. Lõpuks on soopõllul asuvas külvikorras põldheina seemne segu õige mitmekesine, missugust ümbruskonnas ette ei tule, ning heina seeme külitakse segavilja, mis niidetakse heinaks.

Maaharimise iseäraldustest võiks rõhutada seda, et „Vahtramäel" tarvitatakse eriti palju koorkündi. Seda tehakse nii kõrsvilja põldudel kui ka külvi alla minevatel põldheina söötidel. Näit. karjamaa kesa pärast paljaks söötmist kooritakse ära, veetakse sõnnik pääle ja küntakse sisse, kuna korduskündi siin enam ei tehta, vaid künd tõmmatakse päält mullale kas taldrikäkkega ehk kultivaatoriga. Niisama tarvitatakse „Vahtramäel" kevadel põllulibistamist libistajaga. Ümbruskonnas neid maaharimise võtteid ei tarvitata, ehk kui, siis õige vähe. Ei tarvitata aga „Vahtramäel" põllu rullimist pääle seemendamist ja seda just niiskuse hoidmise mõttes; küll tarvitatakse aga söödikünni maharullimist, kui see vahel tarvilik juhtub olema. Eriliselt torkab „Vahtramäel" silma see, et siin põldhein õige varakult ära niidetakse, kohe õitsemise alul, ümbruskonnas aga lastakse harilikult hein vanaks ja puiseks minna. Niisama oleks tähendada ka seda, et segadik haljaskesale mineraalmaal külitakse kahes järgus, et oleks lehmadele kauem aega ette niita.

Põllutööriistade ja masinatega on „Vahtramäe" talu hästi ja otstarbekohaselt varustatud; kõik tarvisminevad riistad ja masinad on muretsetud, selle juures aga mitte midagi ülearust ja kulukat.

Kuna maa oma iseloomu poolest sugugi halb ei ole, maa harimine ja viljade vaheldus kõigiti otstarbekohane, väetamine küllalt ratsionaalselt sünnib, siis on kõige selle tõttu üksikute põllukultuuride saagid kõigiti hääd. Nii on saadud tiinult keskmiselt: rukkeid 140 pd. teri, talinisu 148 pd teri, segavilja 135—150 pd. teri, otri 132 pd. teri, põldheina 350—360 pd. kuiva heina, kartuleid 1 200—1 800 pd. mugulaid, juurvilja 4 200 pd. juurikaid.

Kõrgemad saagid on tiinult: rukkil ja talinisul 1926 a. 160 pd. teri. Segaviljal ja odral 1924 a. 150 pd. teri, põldheinal 1923 a. 490 pd. kuiva heina ja kartulil 1926 a. 1800 pd. mugulaid. Madalamad saagid on olnud rukkil 1924 a. 80 pd. teri ja segaviljal 1927 a. 102 pd. teri.

Kestvatel rohumaadel majapidamises praegu „Vahtramäel" mingit tähendust ei ole. Neist puudub karjamaa tegelikult hoopis, metsaheinamaa asub aga majapidamise keskkohast umbes 4 klm. kaugel; umbes 10 tiinu heinamaast on kaetud tihedalt põõsaste ja puudega, ülejäänud 8 tiinu on aga lage mudasoo, taimestik nii ühel kui teisel on võrdlemisi halb, saak õieti väikene, ei tasu heinategemist ära. Selle tõttu ei ole ka viimasel ajal ise säält heina tehtud, vaid on lastud võõrastel pooleks teha ning seega saadud säält aastas umbes 300 pda vähe söödavat ja veel vähem toitvat heina. Et aga see metsaheinamaa oma mullastiku poolest sugugi halb maa ei ole, siis on kavatsus teda tulevikus üles harida kultuurheinamaaks. Esialgu tuleks harimise alla metsaalune osa, kuna siin on võimalus maakuivatamist iseseisvalt, naabritest olenemata läbi viia. Eeltööd selleks on juba teh-

Joon. 100. „Vahtramäe“ talu kari põldkarjamaal.

tud, maaala looditud, maaparanduskava ja eelarve valmis ja umbes 1 tiin metsast juba lagedaks juuritud. Sellest osast on kavatsus umbes 9 tiinu kultuurheinamaaks muuta, ülejäänud 1—1½ tiinu, s. o. kõrgem koht, jääks metsa alla.

Mudasoo osa kuivatamisel tuleb arvestada ka naabritega ning sellega jääb selle ülesharimine ka teise järjekorda.

Tähtsama ja kaaluvama osa „Vahtramäe“ talu loomakasvatusest moodustab piimakarjapidamine. Siin on tükk tänuväärt tööd ära tehtud nii tõuparanduse, kui ka karjatoitmise olude parandamise alal. Kogu kari on puhast tõugu Hollandi-Friisi kari, kõik loomad on tõuraamatusse võetud. Oma alguse on „Vahtramäe“ kari saanud kahest Orgita mõisast ostetud puhtatõulisest Friisi tõugu lehmast ja Valgu mõisast ostetud puhtatõulisest Friisi tõugu sugupullist „Baldorist“, kel olid väga hääd kehavormid ja hää pärandamisvõime. Tõuparandusega tehti algust 1921 aastast pääle ja pull „Baldor“ oli „Vahtramäel“ sugupullina tarvitusel 1921—1923 a. sügiseni. Pääle nende on väljastpoolt majapidamisse toodud veel üks puhtatõuline Friisi lehm Velise mõisast ja üks sugupull Sooniste mõisast. Need oleks need tõuloomad, mis on väljast toodud ja millest kari on välja arendatud, kuna teised loomad on kõik oma kasvatatud. Praegune „Vahtramäe“ kari koosneb 11 lüpsilehmast, 1 sugupullist — „Madis“ — oma karjast kasvatatud, 3 kaheaastasest lehmmullikast ja 2 vasikast.

Kari on tähelepanuväärt oma kaunis kõrge toodangu ja väga hää eksterööri poolest. Kõige selle tõttu on viimaste aastate jooksul kõik vasikad läinud suguloomadeks ning praegu on tellimisi umbes 3 korda rohkem ees kui neid täita suudetakse. Kontrolli all on kari juba 1923 aastast saadik, mil asutati Läänemaale esimene kontroll-ühisus — Valgu. Kuidas järjekindla tõuarendamise ja toitmisolude parandamise teel karjatoodang on tõusnud peaaegu kahekordseks, selleks järgmine tabel:

Aasta	Keskmiselt nl. t.-ü.	Sellest jõutoit nl t.-ü.	Piima lehma kohta nl.	Võirasva lehma kohta nl.	Rasva %	100 t.-ü. annud.	
						piima nl.	võirasva nl.
1923/4	4 895	744	4 406	161,02	3,65	90,0	3,28
1924/5	5 351	987	6 827	244,81	3,58	127,6	4,57
1825/6	5 452	861	7 596	259,77	3,42	139,3	4,76
1926/7	5 245	564	7 911	269,31	3,40	150,8	5,13

Sellest tabelist on näha, et nii kogu antav toidu üksuste arv, eriti aga jõutoidu hulk on isegi vähenenud, selle juures aga toodang tõusnud nii piima hulgas, kui võirasva hulgas. Seda nähtust tuleb panna pääasjalikult just suvise toitmise olude parandamise arvele, kuna esialgu, asumise aastatel ei olnud võimalust küllalt korralikult loomi põllukarjamaal karjatada. See toodang on saavutatud kõik oma majapidamisest saadud toiduga, sest jõutoitu ega ühtegi teist toitu loomadele väljast ostetud ei ole.

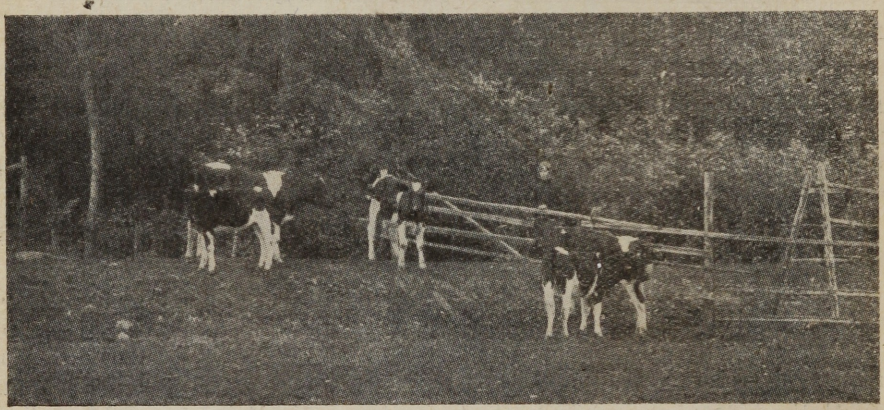

Joon. 101. „Vahtramäe" noorkari koplis.

Suvine loomade toitmine sünnib põllukarjamaal karjatades. Et põllud kõik traataedadega piiratud, siis sünnib karjatamine vabalt ilma karjaseta. Kevadel välja lastes lähevad loomad kõige päält soopõllul asuvale karjamaa kesale. On see paljaks söödud, siis teistele selleks määratud põllukarjamaa osadele, karjamaa kesa saab pärast seda kohe ära kooritud, sõnnik pääle veetud ja ümber küntud. Viki kesale lehmi ei lasta, vaid säält niidetakse vikki haljastoiduna lehmadele ette karjamaale, kui see paljaks jääb.

Piimakarja talvine toitmine on rajatud pääasjalikult ristikheinale, millele kinnised ja vähelüpsjad lehmad saavad lisaks suivilja põhku, juurvilja ja vähesel määral ka jõutoitu; kõrgesaagianniga lehmad — juurvilja, jõutoitu ja vähe suivilja põhku. Ristikheina tarvitamisel oleks veel seda tähendada, et I a. ja üldse ristikheina rikkam hein antakse piimalehmadele, kuna kõrrelisem hein antakse teistele loomadele. Koretoit ja juurvili antakse ette lehma rühmade järele, kaalutult, jõutoit aga igale üksikule lehmale eraldi vastavalt saagiannile, vastava mõõdunõuga. Toitmine sünnib kaks korda

päevas kontrollassistendi poolt ettekirjutatud normide järele ja toidud antakse ette paremuse järjekorras.

Noorkarja kasvatamisel pannakse rõhku esimesel aastal tugevale toitmisele. Täispiima saavad vasikad 5 nädalani, segus kooritud piimaga 7 nädalani ja kooritud piima 6 kuuni. Lisaks sellele antakse neile talvel veel jõutoitu ja peenemaid põldheinu. Suvine vasikate toitmine sünnib sellekohases karjakoplis teistest loomadest eraldi, kus neile lisaks antakse veel jõutoitu, kooritud piima ja vähesel määral heinu. Mullikate talvine toit koosneb heintest, suivilja põhust, vähesest juurviljast ja kodusest jõutoidust. Suvine mullikate toitmine sünnib põllukarjamaal, osalt ühes piimalehmadega, osalt nende järel, nii kuidas võimalik. Esimene paaritamine sünnib 18 — 24 kuu vanuselt.

„Vahtramäe" noorkari on kõigiti hää ja korralik. Nii hinnati möödunud sügisel 14 augustil 1927 aastal Märjamaa alevikus Friisi karjakasvatajate Seltsi poolt korraldatud noorkarja näitusel „Vahtramäe" noorkari I ja II auh. vääriliseks.

Sugupull „Madis" on alles noor, sündinud 7. IV. 1926 aastal, oma karjast kasvatatud. Noorkarja näitusel hinnati teda II auhinnaga.

Karja suuremaks puuduseks on praegu natukene madal rasva % piimas. Seda puudust on kavatsus parandada väljastpoolt sissetoodavate sugupullidega. Nimelt Kehtna mõisast väljamaalt importeeritud sugupulli järeltulijaga. Ühes sellega saaks muidugi kõrvaldatud veresuguluse hädaoht, mis sel korral paratamata, kui oma karjast veel mõni sugupull jäetakse.

Sigu on peetud ainult nuumamise otstarbel küll oma majapidamise nõuete rahuldamiseks, kui ka müügiks. On produtseeritud liha ainult siseturu tarvis; tulevikus on kavatsetud müügiks pekonsigu kasvatada. Praegu on nuumsigu 8, neist 6 pekonit.

Hobuseid on 3, kõik tööhobused majapidamises.

Kanu on 28, segatõulised. Mune on tarvitatud müügiks ja oma majapidamises.

Peremees on tegev kõigis kohalistes ühiskondlikes ettevõtetes. Nii on ta liige Valgu kontrollühisuses, Orgita turbaühisuses, Märjamaa kaubatarvitajate- ja piimaühisustes ja Märjamaa Ühispangas. Pääle selle veel Friisikarjakasvatajate Seltsi liige.

„Vahtramäe" talu majapidamise väljavaated on kaunis avarad. Metsaheinamaa ülesharimisega kultuurrohumaaks on võimalus mitte ainult karja arvu kahekordseks tõsta, nagu see peremehel kavatsusel, vaid ka rikkalikult oma majapidamisest saadava toiduga karjatoodangut tõsta. Ühes sellega on võimalus ka pekonsigade pidamist, missugune ala omandab „Vahtramäel" esimese koha pääle piimakarjapidamise, märksa laiemale alusele rajada. Kõik see suurendab majapidamise tuluallikaid. Eriti suurendab aga „Vahtramäe" talu majapidamise väljavaateid Rapla-Virtsu raudtee, mis Märjamaalt läbi läheb ning mille ehitamine on kavatsusel, kuna ta Vabariigi Valitsuse poolt ehitada kavatsetud raudteede võrgus on praegu esimeses järjekorras.

Haaslava valla avalik Raamatukogu Tartumaal

„Mõtte-Juhani“ talu.

„Mõtte-Juhani“ talu asub Läänemaal, Vaikna vallas, Väike-Kullamaa külas, Risti-Lihula kiviteest umbes 1½ klm. kõrval. Lähem postiasutus on Silla postkontor umbes 3 klm. kaugel, lähem raudteejaam Risti — 18 klm., lähem linn Haapsalu — 45 klm. kaugusel. Lähem piimatalitus ja majandusühisus asuvad Sillal — 3 klm. eemal.

Talu praeguseks omanikuks on hra Juhan Aavekukk, talu tegeliseks pidajaks ja majapidamise juhtijaks aga tema vanem poeg Jüri, kuna omanik selleks juba vana on. „Mõtte“ talu on Aavekukkide perekonna käes juba 1886 aastast saadik, mil ta praeguse „Mõtte-Juhani“ talu omaniku isa ostuteel omandas. 1913 aastal jaotas ta „Mõtte“ talu poegade vahel ära ning sellest osast, mille sai vanem poeg Juhan, saigi praegu kirjelduse all olev „Mõtte-Juhani“ talu.

Joon. 102. J. Aavekukk—„Mõtte-Juhani“ talu omanik.

Oma tulud saavutas „Mõtte-Juhani“ talu varem põllusaaduste, nagu lina, rukki ja kariloomade müügist. Viimastel aastatel nihkus aga esiplaanile piimakarjapidamine, nii et praegu on majapidamise päätuluallikaks piimakari, kellele seltsivad põllusaaduste müük ja sigadepidamine. Vastavalt sellele on kujunenud majapidamise tulud möödunud majandusaastal järgmiselt: piimakarjast 57%, põllusaaduste müügist 28%, sigadest 7% ja muudest tuluallikatest 8%. Sellejuures oli majapidamisesse mahutatud aktivakapitalide tasuvus 1925/6 majapidamisaastal 19,17% ja 1926/7 aastal 10,52%.

Talule kuuluv maaala on kõik ühes tükis ja tema kogusuurus on 23,75 tiinu; sellest künni all 9,30 tiinu, heinamaad 8,50 tiinu, karjamaad 4,80 tiinu, viljapuu aia all 0,25 tiinu ja muud maad 0,90 tiinu. Sarnane on talu kõlvikute vahekord praegu. Selle juures oleks aga seda tähendada, et suur osa põllust on üles aetud heina- ja karjamaast ning see töö kestab ka praegu edasi. On kavatsus kõik heinamaad esialgu üles harida põlluks ning siis teda muuta kultuurrohumaaks. Karjamaast on kavatsus veel üles harida umbes 1 tiin, kuna ülejäänud osa on kaetud suure kasemetsaga ning see jääks ka tulevikus metsa alla. Kõik maa ülesharimine on sündinud seniajani omal jõul ning ka tulevikus välist abi selleks ei vajata.

Kuna kestvad rohumaad õige metsikus seisukorras, on nende toodang selle tõttu õige halb ja väike. Piimakarjapidamine aga majapidamise päätuluallikaks, siis on põllukorraldusel päärõhk pandud loomatoidu taimede kasvatamisele koduse toitluse rahuldamiseks. Loomatoidu taimedest kasvatatakse põllul põldheina, segavilja ja juurvilja; kaubataimedena ainult lina ja rukist. Vastavalt neile nõuetele ja tingimustele on talus kujunenud järgmine 7 väljaline külvikord:

1. Kesa — haljas, peluski-kaera segu, niidetakse loomadele suvel ette ja osalt ka heinaks. Saab laudasõnniku väetist vara kevadel viki alla.

2. Talivili — rukis-kohalik ja talinisu-kohalik; väetus tiinule sügisel külvi alla 2 kotti superfosfaati ja 1 kott 40% kaalisoola, kevadel päälisväetisena 3—6 pd. Tshiilisalpeetrit.

3. 1/2 odra ja 1/2 kaera; oder kohalik kahetahiline ja kaer—Võit Kuna talivili vagudel kasvatatakse, mis raskendavad heina koristamist, siis külitakse heina seeme odra ja kaera alla.

4 ja 5. Põldhein—seemnesegus 3/4 punast ristikheina ja 1/4 timutit. Väetus igal kevadel tiinu kohta 2 k. superfosfaati ja 1 k. 40% kaalisoola.

6. Põldkarjamaa.

7. Lina, segavili ja kartul. Viimase taime tarvis antakse eelmise sügisel laudasõnniku väetis, kevadel aga superfosfaati arvates 2 kotti tiinule.

Juurvili—naeris Oestersundom ja peet Ekendorfer kollane, kasvatatakse väljaspool külvikorda uuel maal, kuna siin umbrohu vastu võitlemine märksa kergem. Harilikult on juurvilja all 1 1/2—2 tallinna vakamaad. Maa selleks saab sügisel maakirvega metsa juurimise juures hästi üles hakitud, laudasõnnik pääle veetud ja ümber küntud. Kevadine väetus on 2 1/2 kotti superfosfaati ja 1 1/2 kotti 40% kaalisoola tiinule. Sarnane juurvilja kasvatamine on selle tõttu võimalik olnud, et uue maa tegemine sünnib järk-järgult iga aasta. Pää'e selle tehti munavalgerikkama loomatoidu saavutamiseks omast majapidamisest möödunud suvel katseid ka põldoa kasvatamisega. Kahjuks esimene katse äpardas suvel valitseva suure kuumuse tõttu.

Talu külvikord läheb ümbruskonnas valitsevast külvikorrast just sellega lahku, et siin on külvikorda võetud põldkarjamaa, milleks osutub 3 aasta heinapõld, mida ümbruskonnas ei tunta; teiseks peetakse suur osa kesast haljastoidu all, mida suvel loomadele karjamaale ette niidetakse ja osalt ka heinaks tehakse. Ümbruskonnas on tarvitusel kas kõrre- ehk mustkesa. Kolmandaks peetakse talus terved põllud põldheina all, ümbruskonnas aga poolikud; neljandaks tarvitatakse „Mõtte-Juhanil" sügisel kõrspõldude koorimist ja varakevadel künni äestamist, ümbruskonnas aga mitte.

Tüübilisemaks ümbruskonna külvikorraks on: 1. Kesa—must ehk kõrre, 2. Talivili, 3. 1/2 oder ja 1/2 kartul, 4. 1/2 põldhein ja 1/2 suivili, 5. 1/2 põldhein ja 1/2 suivili ja 6. segavili ja lina.

Niisama erineb „Mõtte-Juhani" talu teistest ümbruskonna taludest oma suurema kunstväetise tarvitamisega.

Üldse on külvikorra kokkuseadmisel silmas peetud meie üldist põllumajanduse arenemise suuna; selleks püütakse põllul võimalikult rohkem kasvatada munavalgerikkamaid loomatoidutaimi. Teiseks on tulnud külvikorra seadmisel arvestada ka kohaliste oludega; selle tõttu on tulnud karjamaa võtta külvikorda, kuna looduslik karjamaa, üldse looduslikud rohumaad, õige kehva saagi võimaldavad.

Põllutööriistade ja masinatega on majapidamine rahuldavalt varustatud; kõik tarvisminevad riistad ja masinad on olemas. Eriti on rõhku pandud uuemaa ja söödiharimise riistade pääle, selleks on muretsetud vastavad adrad ja äkked. Erilist tähelepanu äratab aga riistade ja masinate hoid: kõik on sügisel piinlikult puhtaks tehtud ja sisse õlitatud ning korralikult

ulualla seisma pandud; ümbruskonnas aga seisavad adrad-äkked tihti läbi talve põllul ja ootavad kuni kevadel neid jälle tarvitama hakatakse.

Kuna maaharimine kui ka väetamine kõigiti teadlikult ja ajakohaselt on sündinud, siis sellele vaatamata, et maa iseloomult sugugi hää ei ole,— põllus tuleb palju keedavaid kohti ette, — on saagid rahuldavad, — isegi hääd olnud. Nii olid 1927 a. saagid tiinu kohta arvatult: Rukis—118 pd. teri, nisu—156 pd. teri, oder—114 pd. teri, kaer—84 pd. teri, segavili—120 pd. teri, lina—36 pd. kiudu ja 52 pd. seemet, kartul—1656 pd. mugulaid, juurvili—2860 pd. juurikaid, põldhein—372 pd. kuiva heina.

Kestvad rohumaad, — metsaheina- ja karjamaad, on alles metsikus seisukorras, kannatavad osalt liigniiskuse all ja on kaetud kaunis tiheda kasemetsaga; saagid sellega halva väärtusega ja väikesed. Kõige selle tagajärjel on nende tähendus majapidamise organisatsioonis võrdlemisi väikene ning majapidamine kogu ulatuses tugeneb pääasjalikult põllule. Metsakarjamaad tarvitavad suvel ainult noorkari ja lambad karjatamiseks, osalt ka hobused, kuna piimalehmad ainult palavatel päevadel sääl jalutamas käivad, kuhu neile siis kesalt haljasvikki ette niidetakse. Kuna krunt ühes tükis on, siis karjatatakse sügisepoole pääle heinategu noorkarja, lambaid ja hobuseid ka metsaheinamaal hädala pääl. Heina toodang metsaheinamaalt on võrdlemisi väikene; nii saadakse kogu heinamaalt 8,5 tiinu kohta harilikult umbes 400 pd. vähese toiteväärtusega heina. Kuna oma mullastiku iseloomu poolest metsa heina- ja karjamaad sugugi halvad maad ei ole, siis on neid osalt juba üles haritud põlluks ning kavatsusel on osa metsakarjamaad veel põlluks üles harida. Põlluks on esialgu heinamaad just sellepärast teha, et ta olemasolev heinakamar õieti halb ja päälegi on ta veel samblaga kaetud, mille tõttu tema otsekohene muutmine kultuurrohumaaks ainult kuivatamise, juurimise ja väetamise teel küsitav on.

Tähtsama ja kaaluvama osa loomakasvatusest majapidamises moodustab piimakari. Oma alguse on see kari saanud endise Kullamaa mõisa Friisi tõugu karjast, kust on „Mõtte“ talusse esialgu üksikuid vasikaid toodud, nii pull- kui ka lehmvasikaid ning ajajooksul kujuneski „Mõttele“ segatõuline Friisi kari. Pärastpoole toodi Friisi tõugu sugupullvasikaid Liivi mõisast praegusest Friisikarja sugulavast. Möödunud aastal ära müüdud sugupull oli puhtatõuline Friis, toodud vasikana Vana-Vigala mõisast. Praegu tarvitatakse sugupullina naabri talus olevat puhtatõulist Friisi pulli, päritoluga Liivi mõisat Friisikarja sugulavast. Niisama on praegu kasvamisel kaks noort mullikat, puhtatõulised loomad, toodud vasikatena Liivi sugulavast. Sellega on ka kindel, et lähemas tulevikus saab „Mõtte-Juhanil“ olema puhtatõuline Friisi kari.

Praegu on talus 4 lüpsilehma, 2 mullikat ja 1 vasikas. Arvesse võttes kohalisi olusid ja karjapidamise tingimusi, äratab kari küllalt tähelepanu oma toodanguga. Nii on möödunud aastal kari annud keskmiselt lehma kohta: piima —8788 nl., võirasva 292,63 nl., rasva % piimas 3,33, toidukulutus 5421 t. ü., 100 t. ü. annud 162,1 nl. piima ja 5,40 nl. võirasva.

Kehavormid kui ka karv on karjal omased Friisi tõule. Üldiselt on kari eksteriööri poolest hää, iseäranis aga puhtatõulised noored loomad.

Eeltähendatud toodang on saadud pääasjalikult omast majapidamisest saadud loomatoitudega, kuna väljast jõutoitu on võrdlemisi vähe ostetud.

Piimalehmade toitmine sünnib suvel põllukarjamaal. Kuna põllud on traataedadega piiratud, siis sünnib karjatamine vabalt ilma karjaseta. Ainult kevadel laudast väljalastes viibivad piimalehmad mõne päeva metsakarjamaal, niisama ka südasuvel palavatel päevadel, kuid siis niidetakse neile põllult haljast toitu ette. Pääle põldheina tegu, mis kaunis varakult sünnib, kuna siis heina vanaks ei lasta minna, karjatavad lehmad ka teisi heina põlde. Talvine toitmine piimalehmadel on rajatud pääasjalikult ristikheinale, millele vähem lüpsjatele ja kinnistele lehmadele antakse lisaks veel suiviljapõhku ja metsaheinu vähemal määral ning õige vähe ka juurvilja. Rohkem lüpsjad lehmad saavad aga pääle ristikheina veel juurvilja ja jõutoitu. Kõik toit antakse loomadele ette kontrollassistendi poolt ettekirjutatud normide järele, igale eraldi mõõdetult, kõrstoit kaaluga, juurvili ja jõutoit vastavate mõõdunõudega. Toitmine sünnib kaks korda päevas ning toidud antakse ette paremuse järjekorras.

Noorloomi toidetakse esialgu kaunis tugevalt, nii antakse vasikatele täispiima 5—6 nädala vanaduseni, kooritud piima aga 6 kuuni. Lisaks sellele antakse veel kaerajahu ja vähesel määral ka heina. Suvel käivad vasikad metsakarjamaal, kus nad lisatoiduna saavad kooritud piima ja vähe heina, kui see võimalik on. Mullikad on aga suvel täiesti metsakarjamaa hooleks, kuna talvel seisab nende toit koos pääasjalikult metsaheintest ja suiviljapõhust. Lüpsmatulijad noored saavad aga vähesel määral ristikheina, juurvilja ja ka tõutoitu. Esimest korda lüpsmatulevad noored lehmad harilikult 2½ aasta vanuselt.

Karja puuduseks võib pidada madalat rasva % piimas, mida kavatsetakse tõsta, tuues väljastpoolt majapidamisse kõrgema rasva % sisaldavusega piimas suguloomi. Ühes sellega saab ka praegusest segatõulisest karjast, — mis praegu karja teiseks tähtsamaks puuduseks — välja arendatud puhtatõuline kari, kuna algmaterjalina praegune kari selleks küllalt hää on. Pääle selle tuleb ka parandada karja toitmise olusid nii suvel kui ka talvel. Suvist toitmist kavatsetakse parandada sellega et soetatakse praegu oleva põllukarjamaa asemele kestvad kultuurkarjakoplid, millega juba algust on ka tehtud; talvist toitmist aga kavatsetakse parandada, söötes karjale suuremal määral juurvilja ja jõutoitu kui seda praegu, võttes nende alla rohkem põllu pindala omas majapidamises, kui ka tarvitades rohkem ostujõutoite.

Silmas pidades ümbruskonna karjahoiu ruume, äratab erilist tähelepanu „Mõtte-Juhani" talu karjalaut, ehitatud 1924 aastal, mis on küllalt ajakohane ja vastava sisseseadega sõnnikulaut. Siin leiduvad ruumid eraldi piimakarjale, lammastele ja sigadele (viimastel puhas laut); siia on mahutatud ka karjaköök, juurvilja ja jõutoidu hoiuruumid.

Sigu peetakse talus oma majapidamise rahuldamiseks ja müügi tarvis. Müüakse pääasjalikult põrsaid, vähem produtseeritud lihana. Praegu on talus 4 siga, segatõulised yorkshirei'd. Hobuseid on talus 4, neist 2 tööhobust ja 2 sälgu. Lambaid 4.

Talupidaja tegevus ei piirdu mitte ainult talus, vaid ulatab ka kaugemale. Nii on ta Kullamaa põllumeeste seltsi juhatuse liige, Kullamaa tarvi-

tajate ühisuse ja Jõgisoo kontrollühisuse liige, Kullamaa haridusseltsi kassahoidja, Kullamaa ühispanga liige ja Friisikarja kasvatajate seltsi liige.

Talu kuulub Põllumajandusliku Raamatupidamistalituse usaldusmeeste võrku. Raamatuid peetakse P. R. talituse kavandite järel lühendatud kujul.

Talu tulevase arenemise väljavaated on seotud praegu talul olevate metsaheina- ja karjamaa kultuuri alla võtmisega, mille läbiviimine on lähema tuleviku küsimus, kuna algus juba tehtud. Arvesse võttes veel noore talupidaja töökust ja hoolt, võib oletada, et „Mõtte-Juhani" talust kujuneb tulevikus välja üks tüsedamatest meie väiketaludest.

„Jürihansu" talu.

„Jürihansu" talu asub Läänemaal, Jõgisoo vallas, Ohmukse külas, kust lähemasse raudteejaama — Paliverele 14 klm., lähemasse linna — Haapsallu — 36 klm., postiasutus — Jõgisoo p.ag. — 4 klm.

Talu praeguseks omanikuks on hra Karl Aavekukk, kes peab talu 1912 aastast saadik; tema perekonna käes on aga „Jürihansu" talu olnud 1870 aastast saadik, mil ta eraldati praegusest Liivi mõisast.

Talumajapidamine on rajatud piimakarjapidamisele, mis on päätuluallikaks. Varem oli selleks hobusekasvatus ja ka praegu pole veel sellest lahti saadud ning selle tõttu pole ka saadud piimakarja arvu tarvilisel määral suurendada. Möödunud aastal oli majapidamisel tulusid: piimakarjast 135000 marka — 75%, missugune summa on saadud kõik piimast, kuna kariloomi müüdud ei ole. Hobustest — 45000 mark. — 25%. Sigu peetakse ainult oma majapidamise tarvis, neid müüdud ei ole. Niisama pole ka teravilja müüdud, vaid ennem veel ostetud.

„Jürihansu" talu kogusuurus on 28 tiinu, sellest põldu 8 tiinu, karjamaad 10 tiinu ja heinamaad 10 tiinu.

Kuna rohumaad võrdlemisi kehva ja halva saagiga, piimakarjapidamine majapidamise päätuluallikaks, siis on põllukorraldusel erilist rõhku pandud loomatoidu kasvatamisele. Põld peab andma nii suvel kui talvel piimakarjale tarvismineva toidu. On püütud põllul kasvatada võimalikult rohkem munavalgerikkamaid loomatoidu taimi, nagu seda on põldhein ja segavili — viki kaera segu.

Ka oma toiduks tarvisminev teravili on kasvatatud kõik omas majapidamises, kuna loomadele on toitu ostujõu toitudena väljast tulnud juure osta. Tehnilise taimena kasvatatakse ainult lina ja sedagi ainult oma majapidamise tarviduseks, kuna müügiks teda harilikult ei jätku ehk kui, siis õige vähesel määral.

Vastavalt neile majapidamise nõuetele on kujunenud talus järgmine 6 väljaline külvikord:

1. Kesa — 1/2 must ja 1/2 haljas — viki kaera segu niidetakse suvel lehmadele koplisse ette. Haljaskesale antakse laudasõnniku väetis kevadel, viki alla — mustale suvel.
2. Rukis ja talinisu — kohalikud sordid, saavad pääle kesale antud laudasõnniku väetise sügisel seemne alla tiinu kohta 2 kotti super-

fosfaati ja 1 kott 40% kaalisoola, kevadel aga osalt Tshiilisalpeetri päälisväetise 3—6 puuda tiinule.

3. ja 4. Ristikhein. II. aasta heinale tiinu kohta 2 kotti superfosfaati ja 1 kott 40% kaalisoola.

5. Segavili + kartul + oder ja lina. Segavili — viki kaera segu kasvatatakse loomatoiduks, otri ja kartuleid aga ainult oma majapidamise toitluse tarvis. Oder — kohalik kahetahaline, kartul — kohalik valge, lina kasvatatakse ka enam oma tarviduseks kui müügiks.

6. Segavili loomatoiduks, viki ja kaera segu, viki seeme toodud 1924 aastal Venemaalt, väga hää sort, kaer — kohalik haga kaer.

Juurvili — naeris Oestersundom kasvatatakse väljaspool külvikorda. Et pea iga aasta vähemal määral karja- ja heinamaast uut põldu oma jõu abil üles haritakse, siis kasvatatakse juurvilja enamasti just uuel maal, kus umbrohu vastu võitlemise töö taimekasvu ajal märksa vähem ja seega juurvili odavamini kätte tuleb. Harilikult on juurvilja alla tulev uus maa põõsastest ja puudest lagedaks juuritud, sügisel laudasõnnik pääle veetud ja sisse küntud ning pärast seda sügisel künd hästi mullale päält tõmmatud äketega, kevadel aga künni mätas hankmo-äkkega täiesti ära purustatud. Keskmiselt on juurvilja all olnud 1/6—1/4 tiinu iga aasta. Laudasõnnikule lisaks antakse juurviljale veel kaali-fosfaat kunstväetisi, tiinu kohta arvates 2 kotti superfosfaati ja 1 kott 40% kaalisoola.

Põllutööriistade ja masinatega on majapidamine rahuldavalt varustatud. On muretsetud pea kõik väiketalus tarvisminevad põllutööriistad ja masinad, selle juures aga küllalt kokku hoitud, nii et midagi ülearust ei ole. Sarnased riistad, millele ei ole ühes talus küllalt tööd anda, on muretsetud mitme talu pääle kokku. Enamasti kõik masinad ja riistad on uuevõitu ja korras, kuna nendega ümberkäimine ja nende hoid kõigiti korralik on.

Olgugi, et maa oma iseloomu poolest sugugi hää ei ole, suurelt osalt keedava kruusa aluspõhjaga, on siiski korraliku harimise ja väetamise tõttu üksikute põllukultuuride saagid kaunis rahuldavad olnud. Nii on toodang tiinult olnud:

Rukkil 90—120 pd. teri, odral 72—100 pd. teri, talinisul 96—108 pd. teri, segaviljal 72—120 pd. teri, põldheinal 240—350 pd. kuiva heina, kartulil 720—1080 pd. mugulaid, juurviljal 2160—2800 pd. juurikaid, linal möödunud aastal 42 pd. kiudu ja 36 pd seemet.

Et rohumaade saak väikene ja kaunis madala väärtusega, siis edendavad kestvad rohumaad majapidamise organisatsioonis kõrvalist toetajat osa, kuna majapidamine pääasjalikult põllule tugeneb. Nii heina- kui ka karjamaa on praegu alles metsikus seisukorras. Karjamaa asub talu õuest umbes 1/4 klm. kaugusel, vesine, terves ulatuses kaetud lepametsaga — leiduvad ka mõned üksikud kadakad ja kuused, kust muud ei saa kui hagu. Taimestik karjamaal võrdlemisi halb ja saak väikene. Teda kasutavad suvel ainult noorkari, lambad ja hobused, kuna piimalehmi karjamaale ei lasta, vaid kestvatest rohumaadest on nende tarvitada ainult õuealune koppel umbes 1,5 tiinu suuruses. Seni ajani on karjamaale mõned üksikud kraavid kaevatud, nii et suurvesi ära jookseb, kuid korralikult pole veel suudetud ära kuivatada. Niisama on mõned üksikud lapid karjamaast põlluks aetud, kus kasvatatakse pääasjalikult juurvilja, segavilja ja osalt ka põldheina. On

kavatsus esialgu karjamaast ühte põldu juure teha, nii et külvikorras oleks 7 välja, — juure tuleks kolmanda aasta põldhein karjatamise tarvis. Kuna mullastiku poolest karjamaa sugugi halb ei ole — umbes 8 tolli musta mulda pääl ja aluspõhjaks savikas kruus, siis kõlbab kogu karjamaa põlluks üles harida, milleks algus ka juba tehtud. Osa heinamaad, umbes 4 tiinu, asub kodu õue all karjamaaga ühes tükis, kuna teine osa on majapidamise keskkohast umbes 2 klm. kaugel. Heinamaa kannatab terves ulatuses riigirabast pääle valguva roosterikka vee all, sellepärast taimestik sootaimestiku iseloomuga. Et riigirabast valguvat vett ära hoida, on kaevatud selleks mõned üksikud kraavid heinamaa kaitseks. Toodang heinamaalt on olnud umbes 60 pd. tiinu kohta kuiva heina. Niipea kui heinamaast magistraalkraav läbi kaevatakse, on kavatsus heinamaad üles harida kultuurrohumaaks.

Tähtsam „Jürihansu" rahalise tulu allikas on segatõuline Friisi kari. Kust ta oma alguse on saanud, kindlasti ei teata. Kuid umbes 30 aasta eest on ostetud Harjumaalt Nissi laadalt üks mustakirju lehm, mis väga hää piimalehm olnud, ning sellest on ka praegune „Jürihansu" kari oma alguse saanud. Pärastpoole on toodud pea iga aasta üksikuid Friisi tõugu pullvasikaid Liivi mõisast kasvatamiseks. Arusaadavalt on nende mõju suur olnud praeguse „Jürihansu" karja kujunemisel.

Praegu on talus karja: 4 piimalehma ja 1 vasikas, kõik segatõulised friisid. Tähelepanu äratab kari oma kõrge toodanguga. Nimelt on Jürihansu kari Lääne maa rekordkari toodangu poolest, niisama on ka „Jürihansu" karjas Lääne maa rekordlehm.

Nii oleks karja toodang viimase kahe aasta jooksul, mil kari kontrolli all on olnud, järgmine keskmiselt lehma kohta:

Aasta	Toidukulutus nl. t.-ü.	Sellest jõutoitu nl. t. ü.	Piima naela	Võirasva		100 t.-ü. annud	
				nl.	%	piima nl.	v. r. naela
1925/6 .	6 095	1 547	9 717	339,04	3,49	159,4	5,56
1926/7 .	6 028	1 272	10 993	385,83	3,51	182,3	6,40

Rekordlehm „Kirjak" on saanud toitu 6 605 t.-ü. ja on annud piima **13 581** nl. võirasva **452,15** nl., rasva % piimas 3,33, 100 t.-ü. kohta piima 205,6 nl. v. rasva 6,85 nl. Nagu neist andmetest näha, on viimasel aastal antava toidu, iseäranis jõutoidu kvantum vähenenud, kuid selle juures karjatoodang on tõusnud. Seda tuleb seletada sellega, et nii karja toitmise, kui ka üldse pidamise tingimusi on parandatud. Nii käis kari 1925/6 kontrollaasta suvel veel metsa karjamaal, 1926/7 aasta suvel aga mitte, vaid oli õue all koplis, kuhu talle suvel kesapõllult haljastoitu ette niideti.

Eksterjööri poolest on kari hää ning omab kõigiti Friisi karjale omased kehavormid.

Sugupulli oma majapidamises praegu ei ole, vaid paaritamiseks tarvitatakse naabri talus olevat puhtatõulist Friisi tõugu sugupulli.

Kuna karja toodang kõrge, siis on ka vasikad ümbruskonna talupidajate poolt väga otsitavad, tellimisi kaugelt rohkem kui anda suudetakse.

Suvine piimakarja toitmine sünnib pääasjalikult põllu abil. Lehmad lastakse küll kevadel välja õue alla kopli, kuid ühes sellega hakatakse ka lehmadele ühelt kui teiselt põllu servalt ja peenralt rohtu ette niitma ja nii pea kui kesal vikk küllalt kõlvulik, hakatakse seda ette niitma. Sügisepoole suve karjatatakse lehmi ristikheina hädalal. Talvine piimalehmade toitmine on rajatud pääasjalikult ristikheinale, millele lisaks antakse veel metsaheina ja segavilja põhku, odra põhk aga tarvitatakse karjale aluspõhuna. Toodangu toiduna antakse nii ostu kui ka koduseid jõutoite ja juurvilja. Kõik toit antakse kaaluga ette, kõrstoit kõigi nelja lehma pääle ühe võrra, juurvili ja jõutoit aga vastavalt toodangule igale ühele eraldi. Pääle selle tuleb tihti ette, et piimalehmadele antakse toiduna ka piimatalitusest tagasi tulnud kooritud piima; pole mujale võimalust seda paremini kasutada, — kuna nii sigu kui ka vasikaid vähe peetakse.

Vasikatele antakse täispiima kuni 4 nädala vanaduseni, pärast seda hakatakse kooritud piima juure lisama, mida vasikad saavad 6—7 kuu vanaduseni. Lisatoiduna antakse vasikatele veidi jahu ja peenemaid metsaheinu. Suvel on vasikad koplis, kus nad lisatoiduna saavad pääasjalikult kooritud piima. Mullikate talvine toit koosneb metsaheintest, segavilja põhust ja vähesel määral ka segavilja jahust. Suvel on mullikad täiesti metsakarjamaa hooleks. Esimene paaritus sünnib 20—24 kuu vanuselt.

Karja pääpuuduseks praegu on see, et kari on segatõuline. On kavatsus puhtatõuliste pullide abil muuta karja puhtatõuliseks Friisi karjaks, kuna praegune kari selleks väga hää algmaterjali annab. Teise puudusena osutub otstarbekohaste karjatoidu pindalade puudus suvel, kuna sarnane lehmade koplispidamine ja haljastoidu etteniitmine küllalt otstarbekohane ei ole, eriti seda tööjõu kokkuhoiu mõttes, vaid on vaja soetada lehmade karjatamiseks vastavad rohumaad. Esialgu on sellena kavatsusel 3 a. põldhein põllukarjamaana tarvitusele võtta, pärastpoole aga kultuurkarjakoplid. Niisama tuleb talvist toitmist parandada suurema juurvilja annusega (praegu keskmiselt 10 nl. päevas lehma kohta juurvilja), kasvatades selleks rohkem juurvilja.

Hobuseid on majapidamises 5, neist 2 tööhobust, 1 sälg ja 2 varsa.

Sigu peetakse ainult oma majapidamise rahuldamiseks. mitte aga müügiks, praegu on neid 4 hinge. Lambaid on 3 hinge.

Hoonetest äratab tähelepanu uus 1925 aastal ehitatud korralik sõnnikukarjalaut, missugust ümbruskonna taludes ette ei tule.

Peremehe tegevus ulatab ka väljaspoole talu piire. Nii on ta peaegu kõigis kohalistes ühiskondlistes ettevõtetes tegev, nagu Jõgisoo kontrollühisuses, Jõgisoo piimaühisuses, Jõgisoo tulekinnitusseltsis, Jõgisoo hariduseltsis jne.

Lähemas tulevikus on kavatsus piimakarja arvu märksa suurendada, hobusekasvatust müügi tarvis aga hoopis likvideerida, kuna kogemused näitavad, et piimakarjapidamine hobusekasvatusest tulusam on.

Üldse võib „Jürihansu“ talu majapidamisest õppida, kuidas ka halbades oludes võib karjatoodangut kõrgele tõsta ja karjapidamist kõigiti tulusaks teha, kui selleks aga tahtmist ja oskust jatkub.

Saaremaa.

„Meltsi talu“.

Georg Tamme „Meltsi“ vanatalu asub Saaremaal, Kogula vallas, 30 km. Kuresaarest, Valjala kiriku lähedal. Talu on tuntud oma hääl järjel oleku tõttu üle Saaremaa. Põllumajanduslikult kasutatavat maad on 50 ha, millest põldu 18 ha, rohumaid 32 ha. Talu koosneb 3-st eritükist. Majapidamise asupaiga järele on põld ja karjamaa, kuna 2 heinamaa tükki 4—5 km. kaugusel on. Peremees on keskkooli haridusega, 59 a. vana. Põllumajanduslikud teadmised omandanud kursuste ja kirjanduse läbi. Talu omandatud 1905 a. ostu teel, pidajalt, kes öelnud, kui talust elada, siis seda mitte „Meltsil.“ Maa eest makseti 3 350 rubla, kuna ehitused puudusid täiesti. Oli olemas ainult vana lagunenud rehemaja. Põllud olid põõsastunud, täis kiviaia varesid, üksikuid kive ja kände, pääle selle suuremalt osalt söödis. Asudes majapidamise korraldamisele, valiti kohe majapidamise arendamise sihiks piimakarjapidamine, millele vastavalt sai korraldatud põllumajapidamine.

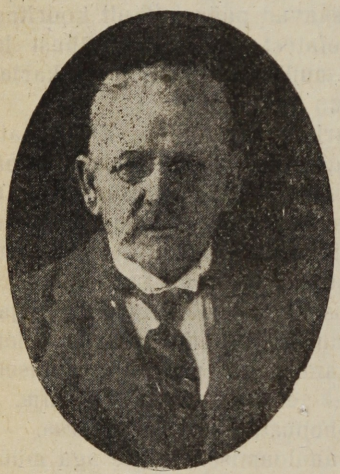

Joon. 103. L. Tamm — „Meltsi talu“ omanik.

Palju oli raskusi põldude kordaseadmisega. Endised maasse vajunud kiviaia vared ja olemas olevad kiviaiad tulid lammutada ja koristada, mis võimaldas põllumaa paremat ära jaotamist ja kasutamist. Põld tuli ka üksikutest kividest puhastada, kännud ja põõsad välja juurida ja maa sulaks harida. Et põllumaa üldiselt kõrge, vajasid veeolude korraldamist ainult madalamad ääred, mis läbi viidi lahtiste kraavide kaevamisega. Ühtlasi asuti põllu juuretegemisele karjamaast. Uudismaad on järjest üles haritud ja tehakse seda veel edaspidi. Talu omandamise ajal oli põllu pindala 9 ha, kuna praegu on 18 ha. See on tarvilik olnud, et põllul rohkem karjale põldheina kasvatada. Iseloomu poolest on maapõhi põllul savikas ja muld liivakas savi. Hindamise andmetel kuulub IV—VI klassi. Põlluharimine ja väetamine on nõuetekohane ja korralik. Põllud saavad kõik sügisel sahatud ja kevadel varakult libistatud. Muu harimise töö harilik. Sisse seatud 7-väljaline külvikord. 1. Kesa—haljas ja must. 2. Rukis ja nisu. 3. Oder, hernes ja lina. 4. Põldhein. 5. Põldhein. 6. Kartul, juurvili ja segavili. 7. Kaer. Pindalade järele on toitlusviljade all 25%, loomatoiduviljade all 17%, põldheina all 43%, kartuli ja juurvilja all 7% ja kasutamata musta kesa all 6%. Turba laudasõnnikut saab haljasvikk, talivili, juurvili ja kartul, millele lisaks viimasele

kolmele ja põldheinale kunstväetisi. 1927 a. tarvitati kunstväetisi: superfosfaati 75 pd., kaalisoola 60 pd. ja Norrasalpeetrit 12 pd., mis endid, ehk küll suvi põuane oli, hästi ära tasusid. Üldiselt on olnud põllusaagid täiesti rahuloldavad, mida kindlustab hoolas harimine ja korralik väetamine. Müügitaimena kasvatatakse põllul 1,5—2 ha valget Maa talinisu. „Meltsi" Maanisu on oma väärtuse poolest Kuresaare turul tuntud ja otsitav kaup. Korralikudel suvedel jäetakse ka suurem tükk hilist punast ristikheina seemneks valmima mille järele nõudmist on. Põldheinaks külitakse puhast punast ristikheina, omakasvatud seemnest ja saak on alati kindlustatud. Korra äri seemet külviks tarvitades, ei olnud koristada midagi. Eriliselt hääd saaki annab talu põllul alati loomatoidu porgand, mida jätkub karjale kogu talveks Põldtaimedest võib sordi nimega nimetada Petkusi rukist, kaera Võit, Kuldotra, hilist punast Liivi ristikheina ja Champion loomaporgandeid, muu kohalik ja Maa sort.

Korralikud ja ajakohased on ka talu põllutööriistad. Olemas: „Cormik" lõikusmasin, „Deering" rohuniitja ja hobusereha. Planet Junior (ühes külviaparaadiga), käsikülvimasin, külvisahk, pöörsahad, vedruäke, raudäkked, libistaja, rull ja seaninad. Põllutööriistade rohkus ja valik Saaremaa oludes on harukordne. Eriline tähtsus antakse libistaja tööle pääle kündi.

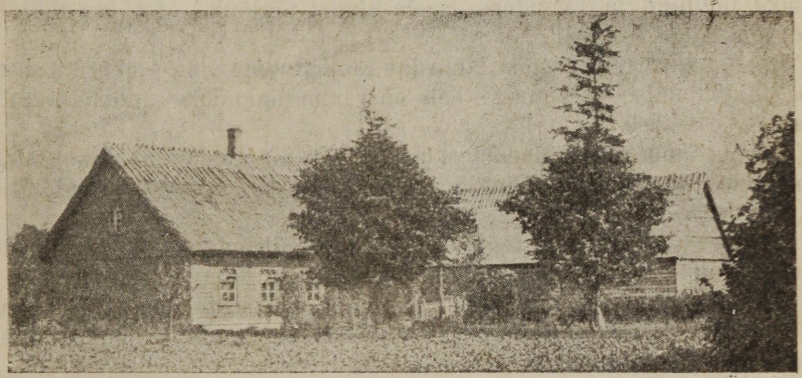

Joon. 104. „Meltsi" talu elumaja.

Karjapidamine on talus tähtsamaks majapidamise haruks, mis täielikult perenaise hoolitsemisel. On olemas 16-pääline Maatõugu ja segavereline kari. Arendatakse pikemat aega juba Maatõugu, mis põlveneb päris Saaremaa tõust. Sarviline algmaterjal on saadud ostu teel. Praegune karja koosseis on: 1 sugupull, 10 lüpsilehma, 3 mullikat ja 2 vasikat, neist 8 tk. Maatõugu ja 8 tk. segaverd. Talu kari on pikemat aega kontrolli all olnud ja tõuloomad tõuraamatusse võetud.

	piima	võirasva	rasva %
Parema lehma (EK) saagiand	7677 nl.	333 nl.	4,33
Maatõugu lehmade keskmine lüps . .	7205 „	307 „	4,26
Kogu karja „ „ .	7138 „	288 „	4,04

Karja söödetakse talvel rikkalikult põldheina ja juurviljaga. Muidu toitmine nõuete kohaselt. Suvine karja toitmine on üksi karjamaa rohul.

Kevadel ja suvel loomad ööd-päevad järjest karjamaal, kus hästigi söödav rohi. Sügise poole käivad põldheina hädalal ja saavad ööseti ette. Aluspõhuna tarvitatakse talivilja põhu kõrval aastas 5 kubikut turvast. Viimasel ajal on rohkesti nõudmist olnud tõuvasikate järele, mis talule tulevikus hääd sissetulekut annab. Karja jaoks on korralikud ruumid, kuna sigadepidamine vastavalt karjapidamisele ei ole arenenud ruumide puudumisel. Pekonsigu on seni ajani vähesel hulgal kasvatatud, kuid lähemal ajal asutakse sigadepidamise laiendamisele. Kanale ja lambale tululoomana seni tähelepanu ei ole pööratud, on peetud viimaseid majapidamise tarviduse piirides. Kanapidamise korraldamist takistab kanamunade vilets talvine turg, mis tingitud halbadest ühendusoludest mandri ja saarte vahel.

Talul on ka 0,4 ha suurune viljapuuaed, kus kasvamas 24 noort õunapuud, pääle selle muud viljapuud ja marjapõõsad. Ühtlasi leiavad aias aset 5 peret mesilasi. Meesaak olnud 20—30 nl. pere kohta. Viljapuude alune ja vaheline maa kasutatakse keeduviljaaia maaks.

Ehitused on otstarbekohased ja korralikud. Nägus elumaja puust ehitus roog katusega. Avar, valge karjalaut, mis ühe katuse all küüni ja kuivatisega. Uus plekk-katusega viljaait, kelder ja heinaküün. Pääle nende ehitamisel sealaut ja kavatsusel ehitada hobusetall.

Inimtööjõudu on: peremees, perenaine, 2 mees- ja 2 naissuvilist. Pääle selle üks talviline ja tarviduse järele ajutist tööjõudu. Hobuse tööjõuna 4 tüsedat Maatõugu hobust.

Sisse seatud 1926 aastast 2-kordne raamatupidamine Ameerika süsteemi järele. Majapidamise varanduslik seis on raamatupidamise andmetel 2 150 000 marka.

Ümbruskonna majapidamistest on käesolev majapidamine erinev täielikult põllupidamise süsteemis, põllutööriistade rohkuses, tõukarja arendamises ja karja toitmises.

Peremees on liige ja tegev paljudes kohalistes ja muudes seltsides ja ühingutes. Talule käivad kõik põllumajanduse alal ilmuvad ajakirjad.

„Meltsi" talu on saanud talumajapidamise üksuste omavahelistel võistlustel A. R. T. Põllumajandusliidu poolt ja Saaremaa põllumajanduse näitusel 1926 ja 1927 a. II auhinna.

Majapidamise arenemises on rahuldavaid tagajärgi saavutatud, mis on kindlaks tõenduseks, kui võrrelda käesoleva talu majapidamise seisukorda teiste samas tingimustes majapidamistega, et majapidamise arenemine üksi ei olene maa väärtusest, vaid seda rohkem majapidajast endast. Seega võib „Meltsi" talu kaugema ümbruskonnale oma eesrinnas sammuva majapidamise korraldusega olla vaatamiseks, võrdlemiseks ja eeskuju pakkumiseks.

„Kägi" talu.

Timofei Nõu „Kägi" vanatalu asub Saaremaal, Uuemõisa vallas, 5 km. Orisaarest. Talu on Pöide ja kaugemale ümbruskonnale tuntud parema majapidamisena. Peremees on kihelkonnakooli haridusega, 45 a. vana. energiline, tahtejõuline ja visa loomuga, olnud lapsest saadik põllupidaja. Talu ostetud 1913 a. kevadel 2000 rubla eest. Puudusid siis praegused korralikud ehitused,

ja põld, mis nüüd vaatajas kadedust tekitavat müürina seisvat vilja kasvatab, tuiskas liiva.

Talul on põllumajanduslikult kasutatavat maad 43 ha, kus kõlvikute järele aeda ja põldu 9 ha, heinamaad 17 ha ja karjamaad 17 ha. Talumaja-pidamise asupaiga järele on põld ja aed, kuna karjamaa 2 km. kaugusel ja heinamaa, mis 4 tükis, on 4 km. kaugusel. Majapidamise tähtsamateks harudeks on piimakarjapidamine ja pekonsigade kasvatamine.

Joon. 105. „Kägi" talu üldvaade.

Põllupidamine on korraldatud karjapidamise seisukohalt. Põllumaa, mis oli ostu ajal täis kive ja kibuvitsa põõsaid ja umbrohtunud seasõrgasse on nüüd laitmatus seisukorras. Kive olla põllu kordaseadmisel koristatud 15 kubikut. Kivid koristatud ja põõsad juuritud, oli põld lage, kuid lahja-Iseloomu poolest liivamulla maa, paerüngast aluspõhjaga. Tuulse ilmaga olla liiv tuisanud, kuid iga aasta 8 kubikut turvast karjalauda kaudu põllule on ka midagi, mis liiva mulla võib muuta. — Nii on põllud korraliku harimise kõrval saanud tugeva turba-laudasõnniku väetise, millele jõukohaselt kunstväetisi lisaks antud. Saagid on olnud, teravilja 120—150 pd., heina 400—500 pd. ja juurvilja 4000—5000 pd. tiinult. Vaba külvikord on viie välja piirides, eraldi on 3-väljane juurvilja külvikord. Kesa kasutatakse pooleldi jaanirukki kasvatamiseks, kuna pool on mustakesa all, kuid mustakesa täiesti selle sõna mõistes. Põllud saavad kõik sügisel sahatud. Põldheinaks külitakse alati puhast punast ristikheina, segus timutiga. Loomatoidu juurikana kasvatatakse ainult loomaporgandeid, mis olla visa kui umbrohi, ei kartvat rahet, põuda, putukaid. Sordivilja kasvatamist praegu ei ole. Põllutööriistade mitmekesidust on katsutud aja ja nõuete kohaselt silmas pidada ja neid tarviliselt muretseda.

Tähtsama sissetuleku andjana esineb talus karjapidamine, mis saagiannide kõrguses ja talvise toitmise korraldamises ületab kaugema ümbruskonna karjapidamised. Praegune talu karja koosseis on: 6 lüpsilehma, 2 mullikat ja 3 vasikat, kokku 11 pääd. Kari on segavereline. Edaspidi hakatakse arendama Maatõugu, milleks talul algmaterjal olemas. Pulli saadakse kohalisest Maatõugu pullijaamast.

Kari on kontrolli all olnud 4 aastat. Kontrollandmed viimase aasta kohta:

Kogukarja keskmine lüps . .	piima	2 899 kg.	võir.	116 kg.	rasva	%	4,01.
Korralikult lüpsjad	„	2 954 „	„	120 „	„	%	4,07.
Kõige paremad lehmad . . .	„	3 144 „	„	121 „	„	%	3,87.

Parema lehma päevane toidunorm talvel oli: jõutoitu 12 nl., juurvilja 40 nl., põldheina 18 nl. ja suivilja põhku 10 nl. Sarnast hulka jõutoitu, juurvilja ja põldheina päevas loomale Saaremaal palju veel ei praktiseerita.

Suvine karjamaa on vilets — maa on üleni paepäälne, õhukese mulla korraga ja asub talust liig kaugel. Sellele vaatamata on karja suvine toitmine rahuldav. Antakse suvel käest lüpsja lehma kohta 3 nl. jõutoitu ja 40 nl haljastoitu päevas. Noorkarja kasvatamine on korralik. Aluspõhuna tarvitatakse karjalaudas rohkesti turvast. Karjalauda olud on karjale soodsad.

Tähelepanu on ka pööratud sigadepidamisele. Kasvatatakse pekonsigu. Arvuliselt on sigu praegu 8. Söödetakse jõutoidu, juurvilja, kartulite ja kooritud piimaga. On ehitatud ajakohane puhas sigade laut. Kanapidamine talu oma tarviduse piirides.

Aia ja mesilaste pidamine on olemas ainult väikesel määral. Olemas 16 õunapuud ja 2 peret mesilasi. Keeduvilja kasvatamine samuti köögi tarviduse kohaselt.

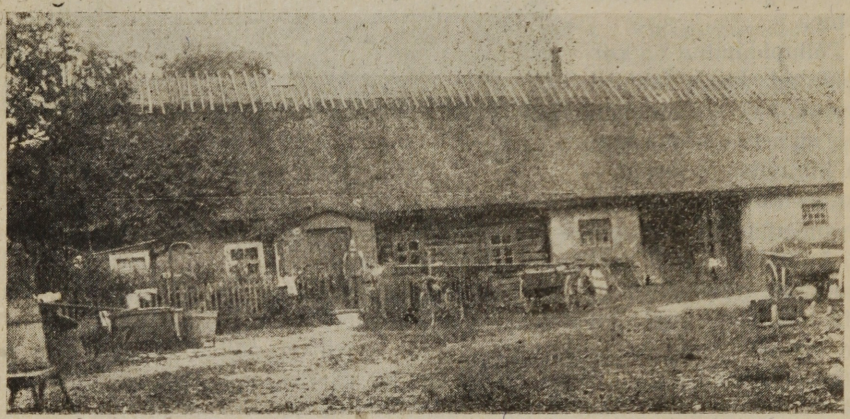

Joon. 106. „Kägi" talu elumaja.

Ajakohaste ehituste püstitamises on rohkesti ära tehtud. Ehitused on peaaegu kõik uued, otstarbekohased ja korralikud. Ühe katuse all elumaja ja karjalaut — elumaja osa puust ja lauda osa kivist, üleni roogkatusega. Alles hiljuti on ehitatud uus puhas sealaut, ühes hobusetalli ja köögiga — kivist ehitus plekk-katusega. Sealaut on tsemendist põranda ja künadega, laudadest sulu aidade ja väravatega. Omapärane sulgude ehitusviis on asjatundjate poolt üldist hääkskiitmist leidnud. Virtsaruumid on otseühenduses virtsakaevuga. Viljaküün on kivist vahvärgil — laudseinte ja roogkatusega — uus ehitus. Viljakuivatis ühes kuuri ja viljaaidaga. Vilja kuivatamine sünnib plekkidel. Pääle selle on olemas põhu ja turbaküün, kartuli ja juurvilja keldrid. Nimetamata ei saa ka jätta talu pukk-tuulikut.

Tööjõududena on oma pererahvast — 2 meest, 2 naist ja 2 alaealist. Võõrast tööjõudu on 2 naissuvilist. Hobuse tööjõudu 3. Rohkesti tarvitatakse masina tööjõudu.

Majapidamise varanduslik väärtus on hinnatud 2 000 000 marga pääle. Rahaline läbikäik 1926 a. 332 442 mk., millest sissetulek karjapidamisest 130 000 mk., sigadepidamisest 72 000 mk. ja muud sissetulekud 130 442 mk.

Majapidamine erineb ümbruskonnna majapidamistest suuremas väärtuste läbikäigus, uuendustes, ehitustes ja peremehe ettevõtlikkuses.

Joon. 107. „Kägi" talu õuelt.

„Kägi" talu majapidamine on esinenud 1927 a. Saaremaa põllumajanduse näitusel ja tunnistatud II auhinna vääriliseks.

Peremees tegev ja üks asutajaist kohalikes piima-, kaubatarvitajate- ja karjakontroll ühinguis. Talule ilmuvad põllumajanduslikest ajakirjadest Uus Talu, Põllumees ja Karjamajandus.

Majapidamisest võib igaüks õppida eeskujulikku põllu- ja tasuvat piimakarja pidamist. „Kägi" talu, kus tehakse tööd raugemata tahtmisega ja plaanikindlalt, võib kahtlemata pidada paremaks majapidamiseks Saaremaal. Viletsates oludes tehtud töö ja saavutatud eesmärk on kindlaks tõenduseks, et Saaremaa põllumajanduse arenemises võib veel palju teha.

Haa[illegible]ava valla avalik Raamatukogu
[illegible]artuma. I.

Kirjutustes tarvitatud lühendused.

A. R. T. — Asunikkude Riigirentnikkude ja Talupidajate.
ammon. — ammoniaak.
as. — asundus.
à — iga, igaüks.
AT — angler täisverd.
aadr. — aadress.
a. — aasta.
auh. — auhind.
cm — sentimeeter.
dipl. — diplomeeritud.
EK — eesti kari.
Emk. — Em. — Eesti marka.
E. — Eesti.
E. P. Keskselts — Eesti Põllumeeste Keskselts.
H — hollandi.
HS — hollandi segaverd.
hob. — hobuse.
ha — hektari.
Ingl. — inglise.
jõut. — jõutoitu.
j. n. e. — jne. — ja nõnda edasi.
klm. — kilom. — km. — kilomeeter.
klgr. — kg. — klg. — kgr. — kilogr. — kilogramm.
kaalis. — kaalisoola.
karjam. — karjamaad.
koorm. — koormat.
keskm. — keskmiselt.
k. — kt. — kotti.
k. a. — k. aastal — kontroll aastal.
kd. — kaudu.
kubik — kantsüld.
L.-E. — Lõuna-Eesti.
mk. — m. — mrk. — marka.
maak. — maakond.
nl. — n. — naela.
nov. — november.
nl. p. — naela piima.
pd. — p. — puuda.
prots. — prt. — protsenti.
Pl. — Planeet.
365 p. — 365 päeva.
p. ag. — posti agentuur.
P. Raamatupidamistalitus—P. R. talitus — Põllumajanduslik Raamatupidamisetalitus.
P.-E. — Põhja-Eesti.
rv. — rvakamaa — rvakam. — rvak. → rvk. → rvkm. — riiavakamaa.
rdt. — raudtee.
ristikh. — ristikheina.
superf. — superfosfaati.
s. o. — see on.
salp. — slp. — salpeetrit.
sünd. — sündinud.
s. ü. — t. ü. — söödaüksus — toiduüksus.
tü. — t. ü. — t.-ü. — t. üks. — toiduüksus.
T. E. P. S. — Tartu Eesti Põllumeeste Selts.
toor. t. — toorest toitu.
tk. — tükki.
t. — tiinu.
vak. — vkm. — vakam. — vakamaa.
võir. — võirasva.
väävelh. am. — väävelhapu ammoniaak.
õp. agr. — õpetatud agronoom.

books2ebooks.eu

www.books2ebooks.eu

eBooks from your library by

eBooks on Demand

digitised by

University of Tartu Library

UNIVERSITY OF TARTU
LIBRARY